BIOI NOMIKON SIVE DE IURISPERITIS LIBRI DUO. AUTORE JOANNE BERTRANDO...

Jean Bertrand, François Bertrand, Tristand Bertrand, ...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
11 P
26

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

60.3.28
69
E
31

6.28.A.13

BIINOMIKON

SIVE

DE IVRISPERITIS LIBRI DVO.

AVTORE

JOANNE BERTRANDO

Præſide Toloſano.

Bibliothecæ Secr. Coll. Rom. Soc. Jesu

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Ex Legato Ill.mi Coccini

TOLOSÆ,

Ex Typographia Raymundi Colomerij, REGIS, & Academiæ Toloſanæ Typographi.

M. DC. XVII.

ILLVSTRI VIRO

ÆGIDIO MASVERIO SENATVS TOLOSANI PRINCIPI.

Triſtandus Bertrandus Senator Toloſanus, & Franciſcus Bertrandus Catourſæus fratres S. D.

BIINOMIKÔN *Ioannis Bertrandi patris noſtri, ſiue de Iuriſperitis libros duos, in lucem mittimus. Homines quidem mali, & filij parum pij ſimus; ſi hoſce ingenij paterni fœtus, & in fiduciaria noſtra tutela exiſtentes, fraterno amore non proſequamur. Quod autem illuſtrius veri affectus teſtimonium à nobis exhiberi poteſt, quam eos in lucem prodeuntes nomini tuo (Princeps Senatus illuſtriſſ.) dicare? cuius virtus & doctrina in luce huius regni, & in oculis clariſſima Prouinciæ poſita eſt; & quem non ſolum, vt Maſuerium; ſed vt alterum Maſurium* ἄπαντα ἄριστον, καὶ σόφον, καὶ οὐδενὸς δεύτερον, *ciues omnes ſuſpiciunt & admirantur. Poſtulat etiam* Athenæus lib. 14.

hoc à nobis paternæ dignitatis pia recordatio, & Iuriſconſultorum qui hoc in libro deſcribuntur, nunquam ſatis laudata memoria. Qua enim iuſtiore hoſtia paternæ laudi, horumque veterum virorum doctrinæ, parentare poſſumus: quam librum eius, qui in Senatu Principatum tot annos non indigne ſuſtinuit, tibi Principi Senatus meritiſsimo, offerendo: & Iuriſperitorum vitas, ab Ireconſulto (hoc nobis filiis de patre effari liceat) non contemnendo ſcriptas, tibi Iuriſconſultorum peritiſsimo, conſecrando. His tanquam cumulus acceſsit, humanitatis tuæ ſingularis teſtata omnibus profeſsio, quæ nobis non parum gratum, iucundúmque hoc munus te habiturum, facile perſuaſit. Quod ſi, hoc à te ſuppliciter poſtulantes, litare poſſumus; ſatis magnum noſtræ in manes paternos pietatis fructum, & tuæ erga nos beneuolentiæ ſummum teſtimonium, percepiſſe videbimur. Vale.

IOANNIS BERTRANDI
PRAESIDIS TOLOSANI
VITA.

AVTORE FRANCISCO Bertrando I. F. Catourſæo.

ROMA

AB Illuſtri rerum Gallicarum ſcriptore traditum eſt Togatos homines Reipub. vel Principibus vtiliſſimos eſſe cum boni ſunt: atque pernicioſiſsimos cum mali & iniqui. Quod quam verum ſit, vltima Galliæ noſtrę calamitoſa tempora ſatis teſtantur. In hac enim communi & nouiſſima rerum pene euerſione, quot Togati Rempub. ſeditionibus vndique erumpentibus concuſſam in eos ſcopulos impulerunt, ad quos naufragium facturam ſperabant. Quot denique e contrario, togatam omnem autoritatem & ſcientiam, ad Reipub. regnique ſalutē conferentes, in hoc publicum naufragium colligèndum & reficiendum, fideliter conſtanterque incubuerunt. Quamobrem quod de lingua hominum vulgo dicitur, eam optimā & peſsimam omnium corporis humani partium eſſe, id ad Togatos homines, vere & non ineleganter referri poteſt.

Politia enim regia, quæ corpus ciuile eſt, membra ſua parteſque ſicut humanum habet. Manus, ſunt milites: nerui, vectigalia: pedes, plebeia multitudo: Rex, pro capite cõſtituitur: eius Conſilium, anima eſt quæ totum ciuile corpus mouet & regit: linguam autem præcipuam capitis partẽ animæque interpretẽ, Togati homines conficiunt. Sic Quæſtor ſacri Palatij, qui princeps Togatorum eſt, lingua & vox à celeberrimis autoribus dicitur. Mala autem & incommoda quæ Reipub. Togati quidam intulerunt, qui vt Tullius linguam appellat, flabella ſeditionum fuere, ea quidẽ tanta ſunt, vt à me verbis exprimi, & deſcribi nullo modo queant. Illud tamen non minus vere, quam libere dicam, inter omnes Togatos bonos ciues, & Reipub. amantiſſimos (qui quamplurimi quidem fuere, quoſque meliorem humani generis partem cum Symmacho nũcupare poſſumus) neminem Ioanne Bertrando maiori cum integritate, & conſtãtia Rempub. capeſſiuiſſe, prudentiaque gubernaſſe. Cuius vitã, ob eximiam eius virtutem, & in Occitanam prouinciam merita, tamquã integritatis & religionis tabulã proponere decreui, vt aliis admirationi, ſuis vero exemplo eſſe poſſit.

Certum itaque eſt Bertrandorum gentem ab Illuſti Comitum Toloſanorum familia originem duxiſſe. Ramundus enim Bertrandus decimus Toloſanorum. Comes quatuor habuit filios, Bertrandum, Guillermum, Alphonſium, & Odophredum: quorum tres primi, Comitatum obtinuere. Odophredus vero, qui Trinqueualli Vicecomitis Bitterẽſis & Carcaſſonenſis filiam vxorem duxit, pro portione ſua hereditaria Seruianum agrum in Narbonenſi prouincia ſitũ habuit, cognomineque paterno quod retinuerat ad poſteros omnes tranſmiſſo, filium reliquit Hadrianum Bertrandum, qui Rogerij Bertrandi pater fuit: quorum poſteri præcipuis militaribus, & Eccleſiaſticis Galliæ honoribus orna-

ti, agri Seruiani illis gentilitij poſſeſſionem dominatumque adepti ſunt, ad Atauum vſque Ioannis Bertrandi, à quo abiudicatus eſt. Abauus qui tunc penè puer litterarum cauſa Toloſę alebatur, ſimul cum re parente amiſſo, ſe ad Bitterenſis Epiſcopi auunculi ſui fidem, poteſtatemque totum contulit; cui iuuandæ pueri fortunæ in omni genere officij nec facultas, nec voluntas defuere. Sed eo paulo poſt obitũ patris etiam mortuo, auunculi ope, opibuſque paternis ille deſtitutus, poſt ſuſceptos ex Agnete Fabritia nobili fœmina liberos, neglectis ambitionis ſtudiis tranquillitatem vitæ ſequutus eſt, & in Dominicano Cœnobio recluſus, pie ſanctèque ad mortem vſque vixit. Proauus togatis Reip. muneribus functus, non ſolum antiquitate nominis voluit, ſed etiam virtute commendari. Auus in reſtauranda familiæ dignitate erectior, & Alebreti Principis Cancellarius factus, quatuor liberos ſuperſtites habuit: Ioannem Bertrandum S. R. E. Cardinalem, Archiepiſcopum Senonenſem, Galliarumque Cancellarium. Petrum Epiſcopum & Comitẽ Cadurcenſem: Nicolaum Senatus Toloſani Præſidem, & Catherinæ Mediceæ tunc Delphinæ Cancellarium: aliumque Pettum Abbatem Saramonenſem: qui quidẽ præſtanti gloria, rebuſque præclare geſtis maxime floruerunt. Ex Nicolao autem & Antonia Iordania, natus eſt Ioannes Bertrandus anno 1527. quinto Id. Maij. Cuius prima ætatis initia cum patris diligentia, tum etiam naturali litterarum deſiderio munita, docilitatis ſuæ non paruum experimentum dedêre. Deinde ex puerili inſtitutione eductus, ſub Antonio Vſilio non indocto homine, maiorem quandam rationem complexus eſt, confirmationemque doctrinæ. Inde ad Iuris ſcientiam delapſus, vnum ex omnibus Anteceſſoribus Arnaldum Ferrerium, magnum ætatis ſuæ virum, & Iuriſconſultum celeberrimum ita coluit, vt cum eo à Valentinis ad

ius publice profitendum accerſito, Valentiam profectus ſit Ibique Doctoratu accepto Toloſam continuò reuerſus, patrem graui morbo, & mortifero affectum inuenit. Poſt cuius obitum in aulam profectus ad Ioannem Bertrandum patruum ſuum, ſub Lodoico Strœbeo viro doctiſſimo, cum Guillermo Bertrando Villamorio fratre patruele aliquādiu vixit. Paulo tamen poſt, nec dum Senatoriæ ætatis adoleſcēs, Senator Toloſanus factus eſt. Cuius immaturæ promotionis hæc narratur fabella. Cum iuſſu patrui ſui Dianam Valentiniæ Regulam, quæ apud Henricum ſecūdum prima erat, ſalutatum iiſſet gratias acturus, quod ea potiſſimum intercedente, honorem ampliſſimum adeptus eſſet: Dianam ab illo petiiſſe, an Cardinalis Galliarum Procancellarij ex fratre nepos eſſet: quo annuente, ſuaſit ei Diana ne Regis vultum ſubiret. Nec enim (inquit) Rex imberbes adoleſcentulos, Conſiliarios habere ſe exiſtimat. Tum poſtea Regij, & ſacri Conſiſtorij Conſiliarius factus: tandemque ſextus Toloſani Senatus Præſes à Carolo IX. Galliarū Rege creatus, magna integritatis, & religionis commendatione ſemper floruit. Quarum virtutum in eo eminentium innumera licet dentur exempla: perpauca tantum proponam, vt ex iis tota vitæ ſuæ inclinatio, tanquam ex vngue leo, diiudicari poſſit. Solent in Senatum cooptati vlnas quaſdam panni ſerici Principi Senatus dare; is quamuis ſub eius Principatu triginta in Senatum lecti ſint, nihil vnquam à quoquam accepit. Munera vero non ſolum à litigantibus non ſumpſit, ſed ne quidem à propinquis, & coniunctioribus. Pręter ſolemnia ſtipendia, cōgiaria annua dederat ei Rex Henricus tertius ex mulctarū Curiæ exactione, ea tamen recuſauit, ne videretur mulctam dicere, vt congiaria ſibi ſoluerentur, & quaſi ouem deglubere vt pellē lucraretur. Emolumenta autē illa quæ à litigantibus, oblites calculo rationiq; obnoxias, iudicibus dantur,

quæq; Sabatina Toloſæ nuncupantur reiecit, & tanquem dignitatis Senatus parũ digna, condemnauit. Tantaque fide & religione vixit, vt dierũ illorũ quibus priuatis negotiis occupatus à Curia abſtinuerat, ſtipendia regia ſibi ſolui noluerit, Quæſtorique reddiderit. Codicillos Senatoriæ in Curia Toloſana dignitatis à Carolo Lotharingio Guiſianarũ partium in Gallia tunc Principe datos remiſit; nec rei publicæ à ſe geſtæ remunerationem à quoquam ſe accepturum, niſi à Rege ſuo, animoſe & fortiter reſcripſit. Quæ quidem ſumma innocentię ratio, eo magis in ipſo enitebat, quod & liberorum numerus, & rei familiaris anguſtia, cum ad opes non ſpernendas inuitare ſatis videbantur. Religionis autem & pietatis antiquum propemodum exemplar: quippe qui ſine oſtentatione piiſſimus, & ſine ſuperſtitione religioſiſſimus fuerit. Singulis diebus Dominicis ſacra Euchariſtiæ communione vtebatur: Ieiunia vero ab Eccleſia præcepta ita ex præſcripto obſeruabat, vt ne quidem prope ſeptuagenarius ea vnquam ſoluiſſe intelligatur. Vita ei proba, mores innocentes, animus quietus & placidus: Oratio tamen ſeuera ſed in qua non infrequenter comitas quædam vrbana eluceret: His itaque animi & pietatis dotibus inſtructus, ad ſenectutem vſque ſummam conſtantiſſime vixit. Sed hoc magnopere mirum in homine nobili, & ad res magnas nato & alto, quod Magiſtratus ſui partem ad iudicia ſpectantem, tractandam tantum ſuſceperit: Illam vero ambitioſam Reip. curam quam tot homines & ſtulte & infœliciter amplectuntur, ſibi fugiendam non minus, quam nauigantibus Syrtes aut Scyllas putauerit. Quod autem ei de iudiciario labore temporis dabatur, in ſtudiis literiſque conquieſcebat. Otium ſine literis, mortem & hominis viui ſepulturam cum Seneca dicens. Verum in ſuſcepto tranquillitatis conſilio ſolidam vitam agere, fata rerum ei non conceſſerunt, neceſſitate temporum

inuitum eum ad Reip. curam, ſollicitudinemque rapiente. Sicut enim primum mobile, cæteros orbes contrarium motum habentes, rapacitate ſua violentiaque ſecum trahit. Sic vniuerſa Gallicarum rerum perturbatio, cuiuſcumque ordinis & naturæ homines, repentino ſuo impetu curſum hũc violentum, nolentes etiam, ſequi coegit. Ad inſtar tamen ſtellarum orbiumque cœleſtium, qui primum mobile ſequendo, motum ſuum propriũ non amittunt: Ioannes Bertrandus in hac rapaciſſima rerum omnium conuerſione, trãquillum moderatumque animi ſui motum, & circulum ſemper peregit. Ita enim æquabiliter, temperateque cuncta gubernauit: vt in maximis turbinibus ac fluctibus, ciuitatem ſuam ſola placabilitate, & ſedatione conſeruarit. Verum vt quem curſum ciuitas Toloſana eo gubernatore & Præſidę tenuerit, cunctis oſtendere facile poſſimus, eundem nos rectâ tenebimus. Duobus itaque fratribus Duce & Cardinale Guiſiis, Bleſiis, vbi Conuentus Gallici agebantur, interfectis: ad huius necis rumorem tota fere Gallia commota eſt, & quod medicamentum Reip. ſalutare credebatur, malorũ fuit irritamentum. Plebecula enim vrbana ſuapte natura ad ſeditionem prona, pene omnis agitata eſt: maximeque Toloſana, à Concionatoribus quibuſdam: qui quum aduerſus Regem quędam ſeditioſe peroraſſent, tum Ioannis Stephani Durantij Senatus Principis, regiique nominis acerrimi vindicis dignitas ab eis laceratur. Qua concionum licentia, & maledictorum impunitate, factioſi de defectione cogitantes animos ſumpſere, & Concilium ex cunctis ordinibus, penes quod ſumma rerum eſſet, creari poſtularunt. Quod quidem eis conceſſum, repugnante Ioanne Bertrando. Præuidebat enim vir ille in rebus iudicandis ſagax, eos ex hac adminiſtrationis conceſſione, quid ad Reip. euerſionem poſſent cognituros, ad inſtar Herculis apud Senecam, qui

Poſſe cælum viribus viribus vinci ſuis
Didicit ferendo

Huius autem Concilij princeps conſtitutus eſt Ioannes Bertrandus, vt hominum nouarum rerum cupidorum turbulentas voluntates moderatione ſua mitigaret, & autoritate frænaret. Verum eò ſeditio ſerpſerat, vt iam timidiores de defectione à Rege non ſilerent; Et cum Daſiſius Aduocatus Regius Cauſidicum quendam accuſaſſet, quod effigiē Henrici tertij e Capitolio deiiciendam cenſuiſſet, tanta in eum commotio facta eſt, vt magnum ſibi creauerit vitæ periculū. Itaque cum ad hoc vſque tēpus Durātius occulte cuniculis oppugnaretur, aperto marte in poſterum expugnari cæpit. Sept. ann. enim Cal. Febr. 1589. hora poſt meridiē quarta, cū e Senatu exeuntem, rhedamque ingreſſum quamplurimi armati homines eductis gladiis aggreſſi, ad extremum deduxiſſent caſum: ni rhedarius equorum velocitate e manibus eorum euadens, dominum ab omni iniuria prohibuiſſet. Bertrandus autem cum Stephano Bertrando Quintio filio ſuo, qui hoc in repentino motu, cum militari manu ad patrem accurrerat, e Curia domum ſuam incolumis ſe recepit: primuſque aggere doliario, in modum eritij militaris, vici ſui angulos clauſit. Cuius exemplum ſequuti reliqui ciues, in ſingulis vrbis vicis aggeres ſimiles egêre. Sed tandē Durantius in Dominicano Cœnobio, in quod cum militū cuſtodia incluſus erat, decima quinta die poſt fugam, à plebe armata, ſiue potius plebis colluuie occiſus eſt, cum Daſiſio Aduocato Regio, quem in Caſtro Narbonenſi cuſtodiis vinctum, obſeruatam Regi fidem clauſum habebant: & ita pluribus vulneribus confoſſus per totam vrbem funiculo pedibus alligato, cum Regis Henrici tertij effigie maxima cum ignominia trahitur, & ad ſcalas D. Georgij, vbi

damnati & facinoroſi homines plectuntur, cum omniũ bonorum mœrore ſuſpenditur. In hac tanta tamen atrocitate temporis, Ioannes Bertrandus quæ fortem ciuem, & Senatorem optimum decebant, gerere non deſtitit. Nam cum tertiana ipſe in lecto laboraret, filium ſuum Stephanum Bertrandum Quintium ciuibus ducem oſtentauit, ad hanc indigniſſimam calamitatem e Clariſſimorum virorum ceruicibus depellendam. Sed cunctis perterritis, Quintius publicam cauſam ſuſcipere non potuit: hanc tamen plebis fęcem e Palatio & Dafiſij nece reuertentem, partim amiſſis gladiis & telis, partim ereptis, diffugere ſolus ipſe cũ paucis amicis coegit. A quibus autem plebs ad hunc furorem impulſa fuerit, varie narrabatu: vel ab his qui priuatas iniurias publica manu vindicare tutum putabant: vel ab illis qui quum populari tantum freti potentia à Rege defeciſſent, credebant hoc facinore admiſſo, plebeculam metu ſupplicij ad ſanitatem facile non reuerſuram. Hoc quidem popularis leuitatis teſtimonium, & ætatis noſtræ corruptæ argumentum: inter præcipuas odij & necis cauſas, eam tunc vulgo ferri, quod rheda in Palatium & Curiã geſtaretur, quaſi alienum illud ab antiqua parcitate, & togata modeſtia. Durantij vero fortis conſtanſque animus in amplectenda morte, à multis laudatus eſt. Sed hoc in eo mirabile, quod hoſtiũ furori, tanquam hoſtiam publicam ſeſe libenter obtulerit, & pileo quadrato, togæ dignitatiſque inſigni, capiti impoſito, Senatoriaque toga ſũmpta, eodem vultu quo Senatum ingrediebatur, furioſam turbam ad exitium ſuum paratam & anhelantem adierit: vt ipſe qui togæ honor & decus fuerat, vere togatus mori videretur. Hoc autem omni admiratione digniſſimum, quod his Senatoriis inſignibus indutus, tanquam alter Arion Cytharædi palla, nõ Orthion vt ille Diis maritimis, morti ſe offerens: ſed hoc vere Orthon & rectum

Chriſti

carmen Diuis cœleſtibus piè cecinerit. *Domine ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* Durantio itaque mortuo, Ioannes Bertrandus Principatum Senatus obtinuit. Ne tamen publicæ calamitatis moleſtiam domeſtica fœlicitate leniret, filium natu maiorem Stephanū Bertrandum Quintium nefarie trucidatum hoc ipſo tempore amiſit, natum annos tantum xxiij, relicto puerulo bimenſi ex Franciſca Vabreſia à Caſtronouo, fœmina nobili, omniq; honeſto lepôre conſpicua. Cuius mortem quam grauiter tulerit, ſatis intelligēt qui ſe patres meminerint. Hoc tamen exaſperabat dolorem, quod in tam miſero regni ſtatu, nullo publico ſolatio, priuati mœroris luctum leuare poſſet. Veruntamen ſtatim atq; Ciuitatis Toloſanæ clauum tenuit, nihil antiquius habuit, quam Senatus autoritatem proſtratam & afflictam erigere: Senatoreſque profugos, qui ex Ciuitate in hoc communi Optimatum periculo ceſſerant Senatuſconſulto reuocare. Quod quidem fecit repugnantibus quibuſdam populi primarijs, nonnulliſq; ex Senatu. Cur enim, inquiebat ille, tot Senatores viri boni, & nulla ignominia notati in eam Ciuitatem non reuertentur, in qua tot perditos & facinoroſos, homines non ſolum habitare, ſed etiam autoritatem habere ſinimus. Iam Reip. Toloſanæ tranquilla ſatis & ſerena frons apparebat, induciæque pactæ inter Guiſianarum & Regiarum partium duces, domi foriſque cuncta quietiora fore pollicebantur: cum ſubito diſcordia animos hominum ad noua ſurgentes, veluti peſtilenti quodam ſydere afflauit. Vrbano Sangelaſio Conuenarū Epiſcopo, à Senatu abſente Guillermo à Ioyoſa Gallię Mareſchallo, Occitanię Prorege, vrbis Toloſanæ cura demandata erat. Sed cum populariter nimis ſe gereret, Patres Ioyoſano autore, eiuſque ſententiæ principe, de abroganda eius poteſtate conſentiunt. Sangelaſius qui cuncta quæ aduerſus eum parabantur ſatis ſuperq;

nouerat, conturbari Rempub. quam minus ipſe valere mallens, vt inuiſum plebi Ioyoſanum redderet, contra publici ſolemniſque iuriſiurandi religionem, eum cum hæreticis hoſtibuſque inducias feciſſe criminatur: Et ſodalitatem nomine Corporis Chriſti prætexens, poſt Conſilia cum plebeijs nouarum rerum cupidis, interdiu noctuque agitata, Richardum Ordinis D. Franciſci à Paulo ſodalem, in fano D. Mariæ Dealbatæ cõcionari iubet. Is quum de Reip. ſtatu multa diſſeruiſſet, Sangelaſium tanquam Religionis Catholicæ verum propugnatorem, plebi commendat: Mareſchallum Ioyoſanum, Patrumque Principes, de vrbe hoſtibus dedenda cogitaſſe. Quibus ſermonibus, iam per ſe accenſi incitantur à Monacho plebis animi. Cui concione finita ad arma diſcurrenti, Sangelaſius armatus occurrit: ſeque pro libertate & Religione arma ſumpſiſſe clamitãs, ne defenſorẽ ſuum in ipſo diſcrimine periculi ciues deſtituant precatur. Interim Bertrandus à Mareſchallo euocatus, ad Archiepiſcopatus ædes proficiſcitur: vbi cuncta turbide & turbulente agitabantur. Quidam enim ex Nobilitate, vi armiſque rem agendam cenſebant: rudem & inexercitatã turbam enſium ſolo fulgore terreri. Alij tamen lenibus remedijs ſubueniendum putabant: vim armáque deſperatæ Reipub tantum medicamẽta: concitatos autem plebis animos, quum tutius, tum facilius flecti poſſe quam frangi. In qua ſententiarum ancipiti contentione, Bertrandus nihil temere tentandum ſuadet: & vocatis Franciſco Gargaſſio primæ ſententiæ Senatore, viro conſtantiſſimo prudentiſſimoq;, & quibuſdam alijs Senatoribus, qui nihil antiquius communi ſalute iudicabant, Capitolium petit: ibique Octumuiros ad Senatus, & Mareſchalli autoritatẽ armis tuendam excitare tentauit. Sed cum illi in varias traherentur ſententias, nihilque certi decernerent. Bertrandus vno ex Capitolinis cum militum

cohorte ſecum aſſumpto, purpureaque toga induta, totam vrbem perluſtrās: ciuibus imperat, vt Mareſchalli Ioyoſani dicto tantum audientes, aliorum recuſent iuſſa: nec à quolibet ambitioſo Senatus decreta infirmari impunè patiantur. Sed tanta vis, tabéſq; morbi omnes ferè ciues inuaſerat, vt apud quos ſeditio non exarſerat, eſſet diſſimulatio; & qui nullarum partium eſſent, animos ex euentu ſe ſumpturos demonſtrarent. Dum hæc Bertrandus ageret, alia ex parte Sangelaſius, Richardus monachus, cæteriq; aduerſæ factionis ciues Ioyoſanum ob inducias cum hoſtibus pactas criminantur, concurſant circum tabernas, & multitudinis rerũ imperitæ ſollicitando, & pollicitando animos lactant. Has autem contentiones cum nox ſuperueniens diremiſſet, ſequens dies renouauit. Poſtridie enim ſummoque mane, plebe rurſus tympano ad arma vocata, maior in plateam Dealbatæ, multitudinis furentis fit concurſus. Quo nouo populi tumultu Mareſchallus perterritus, Bertrandum inuocat: plurimíq; ex Senatoribus domumeius veniunt ferè exanimati; admonent in tam aperto rerum diſcrimine non cunctandum: ſed contra periculoſiſſimas factioſorum potentias, conditioni Senatus, bonorumque omnium ſaluti prouidendum. Quamobrem Bertrandus diutius non cunctatus, cum Senatoribus Mareſchallum adit: ſimulque de ſumma rerum agunt vocatis ad Conſiliũ Patribus, Octumuiris, & ex Nobilitate proceribus. Quidam qui non tam incolumem ciuitatem quærebant, quam in quorum manu eſſet, tentandam rem armis cenſebant: Hoc indecorum Galliæ Mareſchallo, ſi cum vrbana multitudine manum conſerere non auderet. Paucorum autem animi à certatione abhorrebant. Quorum ſententiæ Bertrandus adiecit ſimilia quædam verba. Vt prius noſcerent vires quas haberent exiguas, quam Mareſchalli vitam, Senatus dignitatem, Occita-

niæ tranquillitatē, bonorum denique fortunas in diſcrimen adducendo, quicquam periculo vltimo tentandum ſtatuerent: pro dignitate antea pugnari potuiſſe, nunc pro vita & ſalute decertandum: ſatis decora quæ tuta: & glorioſiorem eum exitum rerum fore, qui partibus adhuc integris cum pace fieret. His ita dictis, legatos ad Sangelaſium mittendos cenſet. Sed Mareſchallo cunctante, quum legationis miſſæ nomen, timoris ſignum videretur, tulêre nonulli conditiones has pacis, vt qui ex Capitolinis Ioyoſanarum partium erant, populo ſuſpecti claues vrbis redderent, darentq; eas ciuibus probatis, & à plebe electis. Tum deinde Mareſchallus, copias quas circum ſe habebat dimitteret: Sangelaſio ſe dimiſſurum ſuas pollicente. Quibus conditionibus Mareſchallo iam commoto, clamatum eſt à cunctis, hæc fraudulenter dici: ſi claues darentur, eos in manu hoſtium eſſe: haberent ſaltem liberam exitus portam; ſi victoriæ, ſors clauderet. Nec imprudenter dictum, Sangelaſio, tota vrbe occupata, ad Mareſchallum obſidendum aduentante. Quo nouo fremitu crebreſcentis ſeditionis, languere ſtatim multorum ſtudia cœperunt, qui primò alacres, fidem atque animum oſtentauerant. Mareſchallus propter exiguitatem copiarum ſuarū, nec occupare pericula, nec obſidionem tolerare contra concitatam multitudinem, tutum & honeſtum putat: in bona enim cauſa, ſed aduerſa, bene cedere, quam malè opprimi vtilius duxit. Cum paucis itaque Mareſchallus clam ab vrbe exijt. Quo ſubitaneo diſceſſu nonnulli Senatores perculſi, vrbe cedentes cum eo ad Caſtrum Balmanum ex Archiepiſcopatus ditione peruenerunt. Poſt eius diſceſſum, rerum omniū potitus Sangelaſius, cum vniuerſo Clero militū ordinibus ſtipato, ad Archiepiſcopatus ædes proficiſcitur: ibiq; diris per omnium Sacerdotum religiones Mareſchallus deuouetur. Inde effrænata plebecula, nihil

niſi cædes & rapinas cogitabat, quum Bertrandus qui poſt diſceſſum Mareſchalli, domum ſuam ſe receperat, Sangelaſio mandauit, vt prædas quibus armata turba potentiorum domus minitabatur, prohiberet; prouideretque ne quid detrimenti Reſpublica caperet: Senatum ſe coacturum, rogabat vt adeſſet, & ne rerum non penitus deſperatarum remedia negligeret. Sed cum ille iratæ plebis impetum cohibere ſe non poſſe, nec in alios, nec in Bertrandum ipſum, qui imperiũ illi abrogare voluiſſet, acerbe & minaciter reſpondiſſet: Bertrandus vt ab vrbe exiret, Mareſchalli literis quotidie monebatur. Ille tamen non videbat, quemadmodum id fieri poſſet, nec deberet. Nec mouebat eum quod Sangelaſius ciuitatem occuparet; quum neque Solonem cum Piſiſtratus, neque Socratem cum triginta tyranni eſſent, pedem porta extuliſſe diceret. Conijciebat etiam non ex alitis volatu, nec ex cantu ſiniſtro oſcinis, vt in veteri Romanorum augurum diſciplina erat: ſed vero prudentiæ augurio, dominationem illam vix bimeſtrem fore. Violenta enim imperia nemo diu continuit. Domi itaq; remanſit Bertrandus abſq; vlla Reip. gubernatione. Qui tamen in tam graui vulnere, non ob erepta ciuitatis gubernacula, ſed Reip. tantum cauſa dolebat. Iam enim pridem virum illum minime ambitioſum gubernare tædebat, etiam cum licebat: & ad inſtar fici, dulcedinem ſuam, id eſt domeſticam tranquillitatem retinere malebat, quam imperium adipiſci. Cæterùm cum ab Scipione Regulo Ioyoſano, qui exercitum ob vindicandam patris iniuriam comparauerat, Toloſa premeretur: à nonnullis ciuibus viriliter eijcitur Sangelaſius, dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba auſurum ad ſui auxiliũ fruſtra appellat. Sangelaſio expulſo Ioyoſanus in vrbem recipitur, Bertrandoque libera Ciuitatis adminiſtratione reſtituta, cuncta ita paccata redduntur, vt qui rerum magis diffiderẽt, Toloſam

hoc in quieto ſtatu permanſurā augurarentur. Verùm ſerena hæc rerum tranquillitas, coniurationum procellas in Rep. maximas concitauit. Ex quibus Tornerianam omniū periculoſiſſimam paucis deſcribere ſtatui, quoniam in ea compeſcenda & reprimenda, Bertrandi virtus & prudentia præcipue illuxit. Anno itaq; 1590. coniuratio facta eſt à ciuibus quibuſdā, religionis & pietatis nomine eam prætexentibus. In Gallia quippe rerum nouatores, vel boni publici, vel religionis nomen induentes, prauum animum ſimulatione recti ſemper tegunt. Princeps autem huius coniurationis ignoratur. Simile enim veri non eſt Tornerium Senatus tantum Aduocatum, nec opibus nec autoritate potentem, tantæ conſpirationis ducem fuiſſe: neque eius auſpicijs milites prouinciales, à quibus & ipſi primarij togæ viri temporum licentia deſpiciebantur, ad arma conuolaſſe credibile eſt. Si coniuratio valuiſſet, eius principem haberemus: ſed infælices ſucceſſus autores non reperiunt. Detecta autem coniuratio fuit à Galilio plebeio homine coniurationis conſcio, qui cum à coniuratoribus conſtitutum audiuiſſet Senatores delendos VII. Id. Septemb. hora matutina, qua frequens Senatus in Curia eſſe conſueuerat: de vita Aſſeſatij Senatoris ampliſſimi & integerrimi metuens, cum quo vetus erat conſuetudo, tale periculum ei haud occultum habuit. Quæ cum Bertrando Aſſeſatius de nocte enuntiaſſet, Capitolinis ad ſe vocatis, & Petro Caumello Aduocato Regio, ſtatuit ille per totam vrbem vigilias habendas, præſidiaque in curia ponenda eſſe, vt ſequenti die ſummoq; mane Senatus cogeretur, quo frequente aliquid ſalutare Reip. tutò decerni poſſet. Poſtridie Senatu vocato, quum ad eum ordinem hęc retuliſſet Bertrandus, decretum eſt eadem præſidia in vrbe retinenda, Galiliumq; in carcerem conijciendum, vt conſpirationis autores, indiciaq; ſceleris pateface

ret. Qui cum impunitatis ſpe allectus, Berneſium, alioſq; accuſaſſet: nominaturũ eum cæteros cõiurationis ſocios, boni ſperabant: ſontes autem timebant. Interim portarum vrbis cuſtodia Senatoribus probis, ciuibuſque probatis committitur, vt eis curæ eſſet, ne alienus homo quiſquam intromitteretur. Fama tunc erat quamplurimos milites ad ſpem prædæ vndique adſcitos remiſſos eſſe, qui per varias portas vel litium perſequendarum, vel aliorum negotiorum nomine, Toloſam ingredi auebant. Coniuratione itaque prodita, dum Berneſio dubitanti, negantique vincula inijciuntur, tormentaque proponuntur: reliqui coniuratores ſibi prætimentes iam animo cadebant, cum Tornerius ſimili oratione, eos ad agrediendum proiecta erexit. Si diutius, inquit, moramur extrema ſupplicia nobis certa ſunt. Eô itaque fortunæ noſtræ redeũt, vt pulchrius in armis mori ſuccurrat, & vt nobis fortiter potius (licet victis) quam vinctis turpiter, cadendum ſit: neque ſalutis via hoc modo deſperata. Eos enim qui de fuga cogitare tantum nos cogitant, coniurationemque ſimilem aquæ in olla ebullienti credunt, quæ cum detegitur feruorem amittit, inopinata aggreſſione terrebimus. Aſpirabit ſine dubio conſilijs noſtris fortuna, ni eam ignauia noſtra contempſerit: aut niſi lictores qui nos vinciant, carnificeſque qui nos ad patibulum trahant, expectare malimus. Hac oratione maximè commoti coniuratores, vt hominum fert natura, dubiam ſpem certo excidio antepoſuerunt: & die Dominica v. Id. Septẽb. circa horam quartam pomeridianam, Tornerius ſatellitibus ſtipatus, Papuſſium & Reſſeguerium Senatores integerrimos, ciueſque optimos ex D. Franciſci Fano exeuntes prehendit: quos (magna voce exclamãs, ſe libertatis & religionis vindicem) in inſulam Toniſiam duxit, quæ ſeditionũ & motuum Toloſanorum, ſicut Lemnos inſula, fulminum & fulgurum

officina nuncupari iure poterat. Vnde & Toniſiani nomen tunc in vrbe, ſeditioſi erat ſynonimum. Quæ cum Petro Caumello Aduocato regio nuntiata eſſent, imminenti vrbis Senatorumque periculo permotus, Bertrandum adit, cuncta narrat, orationeque vehementi animũ eius naturà remiſſum, ad vltionem ita incendit: vt cum ipſa toga domeſtica, qua erat amictus, è domo exierit, populumq; ad publicam libertatem, & Senatus ſalutem protegendam concitare tentauerit. Dum autem Ioannes Bertrandus, Petruſque Caumellus plebem ſtimulant, affines eorum quamplurimi, & Senatus ſtudioſi ſubſidio veniunt. Quorum aduentu, Palatio ab ipſis occupato, & in turre Tanuſia, Caſtriq; Narbonenſis moletrinis præſidijs collocatis, quæ inſulam Toniſiam hac ex parte interclusam tenerent, populum denuò ad arma excitant: Purpuraque induta Magiſtratus inſigni, cum tercentorum hominum manu, inſulam Toniſiam verſus, ſalutari expeditoq; conſilio proficiſcuntur. Quô ſimul ac aduenerunt, Templum D. Mariæ Dealbatæ, quod eſt quaſi arx, & caſtellum inſulæ, occupant. Si fanum tenuiſſet Tornerius, magno in periculo Toloſana ciuitas verſabatur, plebe coniuratorum ſtudijs fauente, innata inuidia, odioque inopum erga potentes: vel quod è religione ita putaret eſſe, à factioſis quibuſdam corrupta, qui ambitionem ſuam religionis nomine plebi adorandam prębebãt, non minus impie, quam Arelius pictor meretrices ſuas Dearum nomine, populo colendas dediſſe traditur. Quibus à Bertrando cognitis, ne Cultellarij per fluuium Garumnam Toniſianis ſuppetias ferrent, Candellium & Flamandum Cultellariorum duces ad ſe venire iuſſit: quibus in Templum Dealbatæ concluſis patibulum & crucem denunciat, ſi Cultellarij, contra Senatum vim ſuſciperent. His autem remedijs in hoc ſubitaneo morbo, ſaluti publicæ ſubueniendum putauit: ne tamen periculoſas

riculoſas curationes & ancipites adhibere videretur, tentandum prius animum Tornerij, conſpiratorumque duxit, an Senatores liberos dimittere, Senatuſque dicto audientes eſſe vellent. Neque enim Magiſtratus, ciues tabe affectos ſtatim diuidunt & præcidũt:ſed tantum, vt Plato vult, quum inſanabiles, & his inquinati vlceribus ſunt, quæ Plinius deſperãtia vocat, & medici θηριώματα, καὶ χειρώνεια ἕλκη. Sed quũ Tornerius mandata Bertrandi detrectaſſet, ille non amplius cunctandum ratus, Capitolinis imperat, vt è Capitolio tormenta quædam bellica ad oppugnandam inſulam deduci curarent. Qui dum in ea exequenda mandata ſummam diligentiam conferrent, Aquenſis Archiepiſcopus qui à Cardinale Caietano Sixti quinti Summi Pontificis legato, ad Senatum miſſus erat, Dealbatam venit, Baſilio ex Franciſcanis Capuccenis ſodali, nonnulliſque Sacerdotibus è Societate Ieſu comitatus; qui compoſita ad id oratione Bertrandum à propoſito dimouere conatus eſt. Sed ipſe deſperatis morbis extrema remedia adhibenda dixit, & quos legum Magiſtratuſque veneratio continere non valuerat, armorum vi & ſeueritate comprimendos. Hoc ab ipſis Magiſtratus nomen & officium poſtulare, vt qui tutores Reip. eſſent, deteriorem eius conditionem fieri nõ paterentur. Rogauit demum eos vt domum ſe reciperent, ibique pro Ciuitatis ſalute aſſiduè vota facerent. Dum autem hæc ita colloquerentur, ſubuênêre Odetus à Sancto Ioanne, vnus è Sex primis Senatus, & Antonius Chalabrius Villæ longæ Abbas, Mareſchalli Ioyoſani ex ſorore nepos, alijque quamplurimi cum hominum armatorum turba. Cumq; his copijs Senatoriæ partes confirmatæ fuiſſent, jactis prius quibuſdam tormentarijs globis, inſulam oppugnare iuſſit Bertrandus. Qua quidem expugnata parum cruenta victoria, coniuratorum nonnulli viribus confiſi, fluuium Garumnam tranantes: reliqui vero

lyntribus & nauiculis ſalutem ſibi pepererũt. Plebeculæ autem Toniſianę ſupplici ad pedes jacenti venia data, liberatis Reſſeguerio & Papuſio, relictoq; præſidio ad inſulæ direptionem prohibendam, Bertrandus, Senatoreſq; fanum D. Mariæ Dealbatæ petierunt, & ſupplicationem Deo ob conſeruatam Remp. conſtituerũt. Moris erat ſecundum Edictorum principalium præſcripta, vt qui Codicillis Senatorijs frui vellent, frequente Senatu iurarent, ſe dignitatem illam venali ſuffragio non emiſſe. Cum itaque Gabriel Veſianus vir ornatiſſimus, candidatus Senatui ſe offerret, & cœtu ampliſſimo iudicante probatus eſſet: reliquum erat vt de more iuraret. Quod quidem ille ſe facturum denegauit, ingenuè profeſſus Codicillos Senatorios ſe emiſſe. Cumq; hoc durum nonnullis videretur. Bertrandus palam teſtatus eſt tantum abeſſe, vt Veſianum damnaret: vt potius candorem animi ſui ſummopere laudandum exiſtimaret. Neque enim honeſtum, perjurio homines in Senatum ſibi viam quærere Iuſtitiæ fundamentũ fidem eſſe. Qua autem fide poterat is videri, qui ſciens fallenſq; in ipſo Iuſtitiæ templo peieraret. Dolendum quidem venales Regni poteſtates eſſe; hocque certiſſimum ruituræ Galliæ ſignum. Sed principibus ſic placere, quos legibus ſolutos nemo ignorabat. Pudendum autem Senatui fore, ſi perjuria non ſolum toleraret: ſed publica etiam autoritate iuberet. Quamobrem iuriſiurandi illius formulam, vel potius periurij licentiam tollendam penitus cenſebat. Cui ſententiæ omnes ad vnum aſſenſi ſunt, iuſiurandumq; illud abrogatum. Hæc cum domi gererentur, Antonius Scipio Regulus Ioyoſanus Guiſianarum partium in Occitania princeps, ſecundis quibuſdam prælijs aduerſus Henricum Mommorenſem vſus, tantam nomini ſuo peperit gloriam, vt nonnulla Galliæ Narbonenſis Oppida ei vltrò ſeſe dederint. Inter quæ Carcaſſo florentiſſi-

mum apud Tectoſages Oppidum. Cuius deditionis autor fuit Philippus Rufus, qui Magiſtratu in agro Carcaſſonenſi quem Iudicem maiorem Occitani vocant, fungebatur; vir apud ſuos magnæ autoritatis, & ob nomen paternum non mediocris gratiæ. Ad defectionem eum impulit libertas ciuium à Mommorenſe arce munitiſſima oppreſſa, & Franciſci Sabaterij Laborgadæi atrociores in eum minæ, & ſeuerius imperium. Scipio itaque Ioyoſanus in Oppidum à Philippo Rufo accerſitus, vt plebis animos ſibi conciliaret, arcem diripit, & Laborgadeum Senatus regij principem, & Giuronium fiſci patronum captiuos retinet. Ambo Scipioni inuiſi: Laborgadeus quod poſt necem Guiſianorũ fratrum in fide Regis permanens, beneficiorum à Ioyoſana familia acceptorum immemor, ad Henricum Mommorenſem tranſijſſet, & eius autoritate fretus omnia in Occitania miſcens, Senatum è Senatoribus quibuſdam qui vrbe exceſſerant, & nouis extra ordinem allectis conſtituiſſet. Giuronius quod quum cliens, & quaſi dedititius Ioyoſanæ familiæ fuiſſet, ingrata oratione non in cauſam, ſed in perſonam inuectus, frequenti Senatu multa in Ioyoſanum acerbe & aſpere dixiſſet. Giuroniũ itaque ceruice frangi iuſſit. Laborgadeum vero eodem mortis genere affici cupiebat. Quia tamen Sanator magni nominis, & primæ ſententiæ eſſet, in eius caput nihil injurioſum & hoſtile, præter cuſtodiam auſus eſt afferre, priuſquam Ioannis Bertrandi hac de re compertam voluntatem haberet. Maxima itaque qua potuit celeritate, vnum ex ſuis, cum litteris & mandatis ad Bertrandum mittit: rogans, vt quæ ipſe de Laborgadeo ſtatuerat, à Senatu probari curaret. Sed hæc duriora atrocioráq; viſa ſunt Bertrando, quam ciuitas legibus ſtabilita, & confirmata pati poſſet. Quamobrẽm hanc Ioyoſani ſæuitiam damnans, reſcripſit ei ſubito, & cum aliqua obiurgationis ſpecie. Con-

ſideraret attentius quæ gereret: neminem in caput Senatoris animaduertere poſſe præter Senatum: Si aliquid priuato imperio in Laborgadeum ſtatuiſſet, Senatum mirum in modum ipſi iratum fore: Nec exiſtimaret honeſtum eſſe tanta ſeueritate in regios homines ſæuire, & maxime in Senatorẽ clariſſimum, cui quidem vitio hoc verti non poterat, quod vt ſe à laqueis inimicorum eriperet Toloſa ceſſiſſet, & ſe totum Momorenſi commendaſſet; humanitatem Duci non minus expetendã, quam rei militaris ſcientiam. Quæ quum intellexiſſet Ioyoſanus ſententiam mutauit, & Laborgadeo ſe pecunia redimere permiſit. Qua quidem in re non mediocre lenitatis & magnitudinis animi ſpecimen Bertrandus præbuit. Qui licet cum Laborgadeo maximas ſimultates, atque etiam apertas inimicitias exercuiſſet: pro illius tamen ſalute tanto ſtudio erga Ioyoſanum, & frequenti Senatu agere non deſtitit, quanto amicus pro amiciſſimo agere potuerit. Cæterùm quum virtute & prudentia Ioannis Bertrandi res vrbanæ cõmodiorem in ſtatum perueniſſent, ſors turbulentis animis nouandarum rerum materiam præbuit. Antonio enim Scipione Regulo Ioyoſano Occitaniæ Prorege xv. Kal. Nou. ad Villamurium Oppidum quod ipſe oppugnabat ſubmerſo, & rebus omnibus in exercitu perditis, de Duce nouo partium eligendo varia ciuium ſententia fuit, nonnulliq; è Proceribus Prouinciæ iam inter ſe de Præfectura contendebant. Cum Bertrandus huic ingruenti malo occurrendum ratus, Senatum cogit, & Franciſcum Cardinalem Ioyoſanũ Scipionis fratrem Proregem eligendum eſſe proponit. Quibuſdam hoc durum videbatur & periculoſum: Verebãtur enim ne Eccleſiaſtici & non militaris viri, Nobilitas, legioneſq; imperium recuſarent. Quum tamen Cardinales Stroſſam & Armeniacum cum militari imperio Occitanæ prouinciæ & ciuitati Toloſanæ præfuiſſe

Bertrandus dixiſſet, & ſola nominis Ioyoſani autoritate, ſuo quæque in officio contineri poſſe: Cardinalis Prorex Occitaniæ Senatus decreto factus eſt; mandatumq; illi vt prouideret, ne quid detrimenti Prouincia & ciuitas caperet. Cum tamen paucis ab hinc diebus prouinciam ille depoſuiſſet, Senatus Nobilitate poſtulante Henricũ à Ioyoſa Cardinalis fratrem in Cœnobio Capuccenorum Toloſ. inter ſodales tunc commorantem, Occitaniæ Proregem fecit. Sed ne hac in re Chriſtiani nominis religio vlla ex parte læderetur, Sacræ Theologiæ & Vniuerſitatis Toloſanæ collegium coactum eſt: quod nihil contra Chriſtianæ religionis leges fieri pronuntiauit, dummodò hæc autore Summo Pontifice agerentur. Bertrandus itaq; Senatus nomine, epiſtolam elegantem & terſam ad Pontificem Maximum Clementem viij ſcripſit, vt quæ à Senatu acta geſtaque erant ab eius Beatitudine comprobarentur.

Summo Pontifici Clementi viij. Eccleſiæ Catholicæ Patri Sanctiſs. Senatus Toloſanus

S. D.

ETSI non dubitabamus, Beatiſſime pater, quin & litteris multorum, & fama denique ipſa de morte Clariſſimi Ducis à Ioyoſa, huius Occitanæ prouinciæ Præfecti tibi eſſet allatum: tamen exiſtimauimus à nobis quoq; nuntium eſſe perferendum, quo ſignificaremus, eam dolore nos quantum maximum capere potuimus affeciſſe: Intelligereſq; eius viri eximias excellenteſq; virtutes, omnes probos, & pios viros ſemper feciſſe

maximi. Ex eo die quum in tam repētino caſu, omnes huius vrbis Ordines nullũ tempus intermitterēt de ſalute ciuium, eorumq; omnium qui in hac Prouincia nobiſcum Eccleſiã Catholicam ſartam tectam eſſe cupiunt, cogitãdi & agendi, ne in varijs voluntatibus militem ſine imperatore, hoſtis ad ſuas partes traduceret: aut quorundam circa Oppidanorum animi à nobis defficerent, aut illos vis aliqua externa adoriretur. Nullam moram interpoſuimus, quin Cardinali Ioyoſano, Toloſano Archiepiſcopo munus hoc tribueremus. Qui quum non multo poſt illud depoſuiſſet, virum aliquem egregiè fortem, & ſapientem in demortui locum creari placebat, qui huius tam afflictæ, & tantum non proſtratæ prouinciæ rebus ſuccurreret. Vnum eſſe dicebant ex Ioyoſana familia Henricum Cardinalis & ipſius Ducis fratrem, nuper in Franciſcanum Sodalitium allectum, pium quidem illum, & probitate innocentiáq; præſtantem: ſed in quo ſit præterea eximia belli ſcientia, multis antea præclaris ab eo rebus geſtis parta, à quo ſolo opem auxiliumq; prouinciales, ciueſq; noſtri expectare poſſent: moræ periculum, Imperatorum penuriam commemorantes: ſi cunctaretur, à ſingulis factiones peruenturas: in pace conſuetudini, in bello neceſſitati eſſe ſeruiendum. Nobilitas, quæ hic ob eas cauſas frequens conuenerat, eius imperia æquo animo paſſuram pollicebatur, neque vlli alij concedere in animum inducebat. Quæ cum ille recuſaret, neq; conuenire iſta vllo modo ſuſcepto iam à ſe vitæ propoſito oſtenderet: adfuere pij multi ſacrarum litterarum & Theologicæ facultatis profeſſores, qui illum in tanto periculi metu & rerum diſcrimine, ad defendendam armis aduerſus Eccleſiæ Romanæ hoſtes Occitanam prouinciam non ſolum excitarunt, ſed etiam impulerunt: apud te ſe eius rei conſilijque autores fore. Quibus rebus perſpectis & planè cognitis eam Pro-

uinciam ei adminiſtrandam armiſq; tuendam facto ad hanc rem Senatuſconſulto cōmiſimus, exiſtimantes te hoc ratum gratumq; habiturum, & quæ in eo cenſuimus, decreuimus libenter probaturum. Et ſi quid ad id facilius exequendum pertinet quod à te proficiſci atque impetrari debeat, ſi noſtras ad eius erga te preces adiungeremus facile conceſſurū. Quod vt facias te etiam atq; etiam rogare voluimus. Datum Toloſæ in Parlamento 3. Non. Decemb. anno Dñi 1592.

Henrico Ioyoſano Prorege facto, indutiæ cum Henrico Mommorantio regiarum partium principe in Occitania pactæ, Prouinciæ laxamentum aliquod calamitatis dedêre. Sed domi ſubito exarſit noua diſſenſionis occaſio. Quum enim Regulus Ioyoſanus poſt ſuſceptam prouinciam in Curiam veniſſet abſente Bertrando, à nonnullis è Senatu deriſus, ludibrioſis etiam verbis laceſſitus eſt. Quorum quidem oratione Ioyoſani fratres exulcerati, acceptam iniuriam eorum relegatione vlciſci ſtatuunt. Quod tamen quum ſine tumultu, Reiq; publicæ perturbatione fieri non poſſe iudicarent, Cardinalis monachorum concionibus plebem ſuam facere, Regulus autē cohortes in hybernis collocatas accerſere diligenter curarunt: vt populari gratia, ſuiſque copijs confirmati, quamcunq; experiri poſſent fortunam. Hęc quidem Bertrandū magna affecerunt ſollicitudine, quod animo cerneret, ſi Ioyoſani in ſententia permanerent, Ciuitatem ad vim atque ad arma deſcenſuram. Cui rei vt præuerteret, eos priuatis admonitionibus ab hoc conſilio reuocare tentauit. Initioq; orationis, non ſolum ſuum in Ioyoſanam familiam ſummū ſtudium, ſummamq; voluntatem; ſed etiam maxima Senatus in eos beneficia commemorat. Quod Proreges ipſi à Senatu appellati eſſent: quod rejecta Mommorenſe familia, Principatus prouinciæ ipſis eſſet conſeruatus. Docebat etiam quæ Senatuſconſulta, quoties, quamque honorifica in

eos facta eſſent. Quamobrem precabatur ne Senatus autoritatem imminuere conarentur, à quo tantam honoris & gloriæ amplificationem accepiſſent. Si è Senatorio ordine, quidam partibus ſuſpecti eſſent, non ignorabãt de capite Senatoris Senatum tantum cognoſcere poſſe: accuſationem intentarent, Senatum eadem æquitate qua ſolebat ius eis redditurum: exemplum patris, & Scipionis fratris ſequerẽtur, qui in pari cauſa, quæ per vim & ſeditionem fortaſſe aſſequi potuiſſent, per Senatum conſequi maluerunt. Si in propoſito permanerent, Senatum ſuo iure vſurum. Orabat denique vt reſpicerent, quam difficile eſſet Senatores expellere, quorum ſalutem neque Senatus negligere, neque ciuitas quod contra publicam libertatem hoc fieret, leui momento æſtimare poſſet. Sed quum Ioyoſani à ſententia non dimouerentur, Capitolinos Bertrandus ad ſe vocat, quæ Ioyoſani ſtatuerint exponit, & eos ad publicam libertatem, Senatuſq; autoritatem tuendam magnopere cohortatur. Qui quum omnem ſuam induſtriam Senatui Reique publicæ polliciti eſſent, & præſidijs per plateas vrbis diſpoſitis cuncta ad arma decurrerent; Ioyoſani fratres incertum rerum euentum timentes, Bertrandum rogant, vt motum omnem in vrbe paccaret: quæcunq; Senatus vellet, ſe facturos. Poſteróque die Cardinalis in Curiam venit, vt Senatum abalienatũ ſibi reconciliaret: multaq, in eam rem dixit, quibus familiæ Ioyoſanæ erga Senatum voluntatem teſtaretur maximam. Bertrandus autem de loco ſuo orationem Principi Senatus dignam, plenamq; grauitatis ex tempore habuit. Cuius inter præcipua capita, præterire nefas hęc duxi. Senatum viuam Regum imaginem: vt illis, ſic & ipſi, manus oblongas dari. Cæteras Galliæ poteſtates, vt caducas quotidie interire: Senatum vero vt æternum corpus, nec cum ipſa regni machina periturum. Malè ſemper cum illis actum, qui autoritatem

eius

eius labefactare conati eſſent: patrumq; memoria & Proreges ipſos ex vinculis cauſam dixiſſe, & adhuc carnificinas ſanguine eorum qui in Senatum quicquam hoſtile tentarãt, rubeſcentes ſpectari. Cuius orationis magnitudine, maximam in Senatu, & non paruam apud reliquos ciues virtutis & conſtantiæ gloriã eſt conſequutus. Cæterùm nec oppreſſa Tornerij coniuratione, nec rebus ita conſtitutis, planè confirmatam Senatus autoritatem putauit, quandiu Stephani Durantij Principis Senatus mortis vindicta ſilentio & timore abolita remaneret. Proponendæ itaque Mercurialis morem iam à quibuſdam annis intermiſſum, renouauit. Cuius caput præcipuum hoc erat, vt de Durantij nece quæſtio decerneretur. Periculoſa & intempeſtiua videbatur huius rei agitatio nonnullis, qui minime prauum, ſed quidẽ paruum & parum fortem animum ad Remp. conferebant. Alij vero quaſi prouidi ciues hac vne re quietem publicam perturbari, & ab eo bellicum cani dicebant. Nunquam tamen virtus eius contremuit: Sed conſtanti egregioq; animo, ſuam hac de re explicuit ſententiam: in quam S. C. factum eſt. Quod tamen fruſtra ſancitum: Edicto regio, rerum omnium Amneſtia decreta, & promulgata. Quum autem hæc Toloſæ à Bertrando agerentur, Henricus iiij Galliarum & Nauarræ Rex, Lutetiã Pariſiorũ à Comite Briſſacio, & Ciuitatis Curatoribus recipitur. Quo Toloſæ renuntiato, varijs agitari cœpit vrbs motibus, quum quiſque ad ſua deſideria inclinaret animum. Qui enim nomen Regium oderãt, ſubeunda antequam ei pareretur, cuncta pericula clamabant: iam Hiſpanorum auxilia ditionemq; amplexabantur, & extrema quæque cogitatione voluebant. Alij vero qui regiarum partium fautores erant, hoc nuntio quaſi è ſomno excitati, audacter proferunt, victori & Regi parendum: vltima tentanda non eſſe, niſi ad pacem veniamq; præteritorum obti-

nendam; magnum Ciuitati periculum impendêre, niſi ad Regis clementiam confugerent: habere Pariſienſium exemplum: famæq; eorum conducere, vt quos ad deficiendum ſequuti erant, eoſdem ad nouam Regi fidem præſtandam imitarentur. Clamabant denique non cunctandum: ne vt officio inter vltimos, ita & gratia reponerentur. Periculoſa tamen erat tam ſubitanea illius negotij cōfectio, quum maxima pars populi in contrariā traheretur partem. Ideoq; Bertrandus qui nihil aliud in animo propoſitum habebat, quam ciuitatem Toloſanam tot ſeditionum fluctibus, partiumque ventis agitatam, leni concordiæ quietiſq; aura ſpirante, ad regis poteſtatem, tanquam ad tutiſſimum portum perducere: longiorem ambitum, circuitumq; in huius rei tractatione, quam ardens animus poſtulare videretur, amplecti coactus eſt. Primum itaque tentandum duxit Ioyoſani Reguli animum, cuius maxima & in prouincia, & in vrbe autoritas erat, & fluctuantes in tam ancipiti rerum voluntatumque conditione cogitationes eius, ad id vnum maximè direxit, vt ipſe ſe à Senatu non ſeiungeret. Rebus igitur hoc modo paulò confirmatis, conuocauit Senatum, qui frequēs conuenit propter expectationem tanti negotij, vnâq; cum Regulo Ioyoſano decretum eſt, vt legati cum conditionibus ad Regem mitterentur, nomine Senatus, ipſius Reguli Ioyoſani, & Ciuitatis Toloſanæ; in quibus præter cætera, hoc vnum erat caput: Senatum, Ciuitatemq; orare Regem, vt Henrico Ioyoſano Præfectura Occitanæ prouinciæ confirmaretur. Quum vero Antonius Chalabrius Villælongæ Abbas, Petrus Raoüllius, & Franciſcus Salluſtius Senatus Aduocati, legati cum mandatis ad Regem profecti eſſent, diuerſis denuò conquaſſata eſt vrbs motibus. Nonnullis omnes pacis conditiones reſpuendas: alijs vero vrbem Regi protinus dedendam, nec ea quæ à legatis geſta erant expe-

ctanda cenſentibus. Regulus autem Ioyoſanus,qui nullam ſui rationem hac in deditione ab eis haberi ſatis intellige-bat,ſibi ipſi præcauere cœpit, Ciuitates præſidio ſibi con-firmare,& voluntates ciuium ſollicitare. Bertrandus autem qui ſatis ſuperq; nouerat, quam frangerentur Senatus opes, Regiſq; negotia, eius diſiunctione: in hoc vnum maximè incumbebat,vt animum eius diuerſa cogitantem & molien-tem retineret. Iamq; cura ſua naufragium euaſerat Ciuitas, & propemodũ in vado ſalutis res eſſe videbatur, quum Ber-trandus tot vigilijs curiſque fatigatus,dyſſenteria laborare cœpit, & octauo morbi die è vita exceſſit Cal. Nouemb. 1594. Cuius morte luctuoſa ſuis,& acerba patriæ,Ciuitas in veteres ſeditionũ ſcopulos recidit: ijque caſus eam ſequuti ſunt,vt non immerito boni omnes eius mortem, tanquam publicæ quietis interitum lugerẽt. Mortuus autem eſt anno ætatis ſuæ ſexageſimo ſeptimo, ſuperſtitibus relictis vxore chariſſima Maria à Caſtronouo Seruieſia,fœmina primaria, ex nobilioris Albienſis prouinciæ familijs orta, & ex ea ſex liberis: quorum priuatis lachrymis,publicus dolor dedit ſe comitem.

INDEX IVRISCONSVLTORVM quorum vitæ hoc in libro deſcribuntur.

SAluius Iulianus p.2
Aemilius Papinianus p.10
Q.Mutius Scæuola p.17
Sabinus p.26
Proculus p.33
Alphenus Varus p.38
Antiſtius Labeo p.40
Neratius Priſcus p.48
Iabolenus Priſcus p.52
P Iuuentius Celſus p.55
Sextus Pomponius p.60
Aburnius Valens. p.64
Voluſius Mætianus p.66
Iuſtus Mauritianus p.68
Terentius Clemens p.68
Africanus p 69
Vlpius Marcellus p.71
Ceruidius Scæuola p.73
Florentinus p.76
Titus Caius p.76
Venuleius Saturninus p.81
Domitius Vlpianus p.82
Tertulianus p.95
Papirius Iuſtus p.98
Iulius Paulus p.98
Claudius Triphonius p.110
Calliſtratus p.111
Arrius Menander p.114
Aelius Martianus p.115
Iulius Aquila p.118
Herennius Modeſtinus p.120
Tarantinus Paternus p.122
Aemilius Macer p.124
Aurelius Arcadius Chariſius p.125
Licinius Rufinus p.126
P.Furius Antinus p.128
Maximus p 128
Hermogenianus p.130
Aelius Gallus p.131
Iunius Gracchanus p.133
Cato p.134 Tubero p 135
Sextus Aelius p.139
Publius Mutius p.141
Brutus p.142
Marcus Manilius. p.146
P.Rutilius Ruſus p.149
C.Aquilius Gallus p.154
Caius Iuuentius p.157
Seruius Sulpitius p.158
C.Aulus Ofilius p.165
Aufidius Namuſa p.168
C.Ateius Pacuuius p.169
Cinna p.168
Publicius Gellius p.172
L.Tubero p.173
C.Trebatius Teſta p.173
Aulus Caſcellius p.177
Caius Flaccus p.181
Fulcinius p.181
Cartilius p.181
Puteolanus p.185
Viuianus p.185
Quintus Saturninus p.186
Minitius Natalis p.188
Bleſus p.190 Paconius p.192
C.Caſsius Longinus p.190
Plautius p.196 Vindius p.197
Valerius Seuerus p.198
Pedius p.200 Lælius p.201
Atilicinius p.202 Octauenus p.203
Sextus Cæcilius p 304
Vrſeius Ferox p 205
Papirius Fronto p 206
Mela p.208 Mecius p.208
Campanus p.209
Ariſto. p.209 Seruilius p.212
Arrianus p.213
Varius Lucullus p.215
Vitellius p.215 Druſus p.216
Fufidius p.216 Cœlius p 217
Atteius Capito. p.219
Nerua p.225
Sextus Pompeius p.226
Tuſcianus p.228

FINIS.

DE IVRISPERITIS,

LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LEGIMVS apud Spartianum, Seuerum Imperatorem quamplurimas ædes publicas ruinam minitantes & iniuriâ temporum labentes, tantâ cum vetuſtatis reuerentiâ inſtauraſſe, vt nuſquam propè ſuum nomen aſcripſerit: ſeruatis tantùm vbique titulis conditorum. Hæc eadem ferè in Iuſtiniano antiquitatis obſeruantia fuit. Cùm enim leges antiquas iam ſenio prægrauatas, Iuriſconſultorúmque opera penè confuſa & diſſoluta refecit, & renouauit: licèt nomen ſuum præfulgere voluerit; veterum tamen Iuris autorum in primordijs Digeſtorum ſuorum inſcribi nomina iuſſit, vt, inquit, manifeſtum eſſet ex quibus legiſlatoribus, quibúſque libris, & quot millibus hoc iuſtitiæ templum ædificatum eſt, factúmque vt iuſſerat. Nam exarata cernuntur in omnibus Pandectarum voluminibus eorum nomina. De quibus eodem quo ille ordine dicere inſtitui, & breuiter: non enim vbertatem orationis iſta deſiderant, nec eam hîc cogito conſectari.

SALVIVS IVLIANVS.

APVD antiquos autorum nomina qui cuidam ſcientiæ operam dederant, & de ea ſcripra poſteritati mandauerant, in catalogum redigebantur qui,index vocabatur:ſic indicem Iuriſconſultorum Iuſtinianus componi curauit, & Seneca mentionem facit indicis philoſophorum, Epiſt. 39. *Sume in manus* (inquit) *indicem Philoſophorum, hæc ipſa res expergiſci te coget, ſi videris quàm multi tibi laborauerint, concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe.* Et in his indicibus, librorum ab autoribus ſcriptorum numerus continebatur, vt ex indice Iuſtinianeo colligere liquet & ex Ciceronis verbis lib. 2. de Orat. *In Philoſophos veſtros* (inquit) *ſi quando incidi deceptus indicibus librorum quòd ſunt fere inſcripti de rebus notis*, &c. Fiebántq; è membranulis apud eumdem Ciceronem. Mirabitur autem fortaſſe quiſpiam, quòd Iuſtinianus in indice Saluium Iulianum primò ſcripſerit,Quintoque Mutio Scæuolæ, aliíſq; Iuriſconſultis illo antiquioribus præpoſuerit: cùm magis congruum videretur, vt hâc in re temporis ſeries obſeruaretur, quàm ſi confusè,& ſine vllâ antiquitatis ratione deſcriberentur Iuriſconſulti. Verùm hoc ideò factum puto,quòd Saluius Iulianus perpetuum compoſuerit Edictum. Imperator autem Iuſtinianus ad Edicti perpetui imitationem totum Pandectarum opus confecit. Idcircò æquitati conſentaneum ei viſum eſt, vt qui Digeſtorum quaſi prototypus erat, quémque ad imitandum ſibi maximè propoſuerat, is tanquam primus huius operis autor, primum locum occuparet in indice, in quo nomina Prudentum eorúmque libros, ex quibus Digeſta compoſita & concinnata

ſunt exarari voluit. Nec enim aſſentior ijs qui ſcripſêre, Pandectarum opifices, integros non habuiſſe libros Iuriſconſultorum: ſed ex fragmentis quibuſdam quæ in foro circumferebantur, ſingulis prænotatis, autoris nomine libríq; titulo, hoc opus confeciſſe, & prænotatum libri numerum autoríſq; nomen vt in his portiunculis inuenerant, retinuiſſe. Simile enim veri non eſt, hoc tam magnum opus Iuſtinianum, ſiue potius Tribonianum ex imperfectis centonibus conſuiſſe. Quin & ipſe Iuſtinianus contrarium teſtatur in orat. ad Senatum & pop. In præſenti autē (inquit) conſummatione maximus legum obtinentium congeſtus eſt numerus, ex libris raris & qui vix inueniri poterant, & quorum nec nomina ne eruditiſſimi quidem in legibus complures homines nouerāt. Quorum ſanè copiam nobis vberrimam dictus glorioſiſſimus Tribonianus præbuit multorum librorum, & qui vix numerari poſſunt ſuppeditatâ multitudine, quibus omnibus perfeſectè lectis congeſta ſunt hæc volumina, &c. Saluij autem Iuliani nomen apud antiquos maximæ commendationis fuit, illúdq; ipſi Impp. amplificis & honorificis verbis proſequuti ſunt. Iulianum enim Impp. fratres amicum, & clariſſimum appellârunt in l. 67. D. de Iure patrō. & Iuſtinianus ipſe, Sapientiſſimum, in Nou. 74. de liber. quom. eos oport. vel natur. intel. Tantæ exiſtimationis virum, & diſertiſſimum Iuriſperitum, in l. non ſinè C. de bonis quæ lib. Iuris ſublimiſſimum teſtem, in l. pen. C. de condict. indeb. & ſummum autorem Iuris ſcientiæ in l. inter antiquam C. de vſufr. & habit. & optimum, in orat. ad Senat. Eum etiam νομικῆς φάος j. *iuriſprudentiæ lumen* in veteri quodam Epigrammate Græco nuncupatum legimus.

Τοῦτον Ἰουλιανὸν νομικῆς φάος ἔσπον ἰδοῦσαι
Ρώμη, καὶ Βερόη πάντα θεὸς δύναται.

Vbi tamen corruptè καὶ Βερόη exaratum puto: legendúmque

Ρωμη Βήρυτος. Quamuis enim Beroës ciuitatis mentio fiat apud autores, quòd ibi prædicatum ſit à Paulo verbum Dei, vt in Act. Apoſtol. relatum eſt; nuſquam tamen hâc in vrbe doctrinam Iuris publicè, vel priuatim traditam legi. Berytos autem vrbs eſt à Pomponio Mela lib. 1. cap. xij. de ſitu orbis, in orâ primæ partis Syriæ collocata, in quâ celebre fuiſſe legalis ſcientiæ ac facultatis gymnaſium conſtat ex Nicephoro Calliſto lib. 14. cap. 52. Eccleſ. hiſtor. Theodoſij temporibus, atque etiam Diocletiani & Maximiani ex l. j. C. qui æt. ſe excuſ. Et Soſomenus Tripart. hiſtor. lib. j. cap. x. ait Tryphillum Ledrenſem Epiſcopum, virum eloquio & ſapientiâ, nec non Beryto legibus eruditum. Quamobrem arbitror legum nutricem appellari à Iuſtiniano in procemio Digeſt. Et hâc in re ſimilem Romæ quam patriam legum idem vocat in Nou. conſt. x. Et Sidonius Apollinaris domiciliũ legum lib. j. epiſt. 6. Rectè autem in Epigrãmate Græco Ρωμη Βήρυτος tantùm ponuntur, quia prohibitum erat à Iuſtiniano in alijs vrbibus doctrinam Iuris publicè tradere. Sed vt ad Iulianum reuertamur non immeritò tot elogijs ornatus eſt, qui maximè nobilis gloriâque clarus ob iuris ciuilis cognitionem fuiſſe dicitur ab Ælio Spartiano, & Edictum perpetuum ſicuti diximus compoſuit; ſiue vt vult Iuſtinianus orat. 2. ad Senatum, Hadrianus, aſſumpto ad id optimo Iuliano. Et ad hunc ſenſum referẽda ſunt fortaſſe, quæ ſcribit Nicephorus lib. iij. Eccleſ. hiſtor. cap. xxiiij Hadrianum leges ad Draconis & Solonis Athenienſium legiſlatorum imitationem promulgâſſe. Leges enim Romanas ex legibus Draconis, & Solonis deſumptas eſſe certiſſimum eſt. Hoc autem ei Hadrianus commiſit negotium, quaſi illa quæ iam antè ab Ofilio eâ de re prodita erant, non ſufficerent. Non enim ſparſa Prætorum edicta ſolùm compilauit, & in ordinem coëgit Saluius Iulianus (ne quis ex verbis Iuſtiniani in l. pen. C. de condict. indeb. hoc

colligat) vbi eum Prætorij Edicti perpetui ordinatorem appellat, ſed etiam de ſuo addidit, quæ ibi deeſſe videbantur; quod ex l. qui duos, de coniung. cum emancip. lib. manifeſtò apparet. Ideóque Edicti perpetui conditor appellatur. In Conſt. 2. §. Sed quia. C. de veteri iure enucl. & ab Vlpiano Edicti conceptor in l. 1. D. commod. Hæc enim verba (*qui Edictum concepit*) de Iuliano explicanda ſunt. Quædam etiam rejecit quæ neceſſaria non videbantur. Gellius enim meminit Prætorij Edicti, quo Prætor de Veſtalis ſacerdotis, & Flaminis Dialis iuramēto cauebat. *Flaminem*, inquit, *Dialem, & Sacerdotem Veſtalem iurare non cogam.* Cuius tamen Capitis Edicti, nulla fit mentio à Iuliano in ſuâ compoſitione. Quædam porrò immutauit quæ verè concepta non videbantur: ſicuti videre eſt in l. 1. D. commodati. Vbi olim Pacuuius Prætor ſic conceperat Edictum de commodato (*Quod quis vtendum dederit iudicium dabo.*) Iulianus verò ſic concepit (*quod quis commodâſſe dicetur iudicium dabo.*) Et Vlpianus in Tit. de eo quod met. causâ, admonet aliter olim fuiſſe cōceptum Edictum Prætoris, antequàm Iulianus Hadriani præcepto illud ordinâſſet. Nonnulla denique contra receptam Iuriſconſultorum ſententiam ſcripſit, vt teſtatur Calliſtratus in l. 1. D. de iure fiſci, his verbis, *An bona quæ ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertineant quæſitum eſt. Labeo ſcribit etiam ea quæ ſoluendò non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertinere. Sed contra ſententiam eius Edictum perpetuum ſcriptum eſt.* Ceterùm in hâc Edicti perpetui compilatione, ſi quid Iulianus dubitatione, vel animaduerſione dignum inueniret, alios Iuriſconſultos conſulere non dubitauit. Quod colligere poſſumus ex l. 6. D. de legat. præſt. contra tab. quæ Iuliani eſt ex lib. xxiij. Digeſtorum. Ex quâ conſtat Saluium Iuriſconſultum Ariſtonem per Epiſtolam conſuluiſſe (ſic enim legendum eſſe in Ariſtone oſtendemus) ſuper hâc parte Edicti. *Quâ emancipatus acceptâ*

contra tabulas liberorum poſſeſsione , liberis & parentibus legata præſtare iubetur. Reſpondétque Ariſto, hanc partem Edicti multas habere reprehēſiones, vt ſæpe ſe animaduertiſſe teſtatur. Tantâ autem ingenij ſedulitate, hoc Edicti perpetui opus confectum eſt, vt in poſterum Impp. Romani vti eo, tanquam vero & æquiſſimo iure voluerint. Idcircò Diocletianus & Maximianus illud, vocant ius perpetuum in l. Præſes C. de Appellation. Quod quidem malè interpretatur Accurſius, Edictū generale in l. vn. C. quando non pet. port. Generale enim Edictum dicitur de ſingularibus Magiſtratuum Edictis, quæ generaliter ad certos ſpectant: ſicut Edictum prouinciale Proconſulis de minoribus xxv. annis, Caius generale Edictum appellat in l. 53. D. de acquir. hæred. Fuit autem hoc Edictum perpetuum à Iuliano ordinatum, anno 15. Imperij Hadriani, autore Euſebio in lib. Chron. Præceptorē autem ſe in iure ciuili Iauolenum habuiſſe teſtatur ipſe in lege 5. D. de manum. vind. A quo non ſolùm ocioſâ illâ doctrinâ, & in ſcholarum vmbris deliteſcente inſtitutus, & imbutus eſt: ſed veram & puram quæ in ſolem, & lucem perducitur philoſophiam hauſit. Cuius præcepta, ita infixa in animo ſemper habuit: vt ad exemplum illius, in Præturâ, & in Conſulatu quoſdam ex ſeruis ſuis vindictâ liberauerit, & alijs quibuſdam Prætoribus eum conſulentibus, idem ſuaſerit. Meminerat enim Iauolenum præceptorem ſuum in Aphricâ, & Syriâ cum conſilium præberet, ſeruos ſuos manumiſiſſe: vt ipſe ſcribit in l. 5. D. de manum. vind. Litterarum etiam, & rerū cognitionem ita ardenter appetijt: vt & honores aſſequutus, & ſenex in ore habuerit ſemper hæc verba, καὶ τὸν πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βουλοίμην, j. *etſi pedem in tumulo haberem addiſcere aliquid vellem,* autore Pomponio in l. apud Iulianum, D. de fideic. libert. Quam ſententiam vel à Solone accepit, quem M. Tullius in libro de Senectute ait, in quibuſdam

verſibus gloriari, ſe quotidie aliquid addiſcentē fieri ſenem: vel illud vetus prouerbium imitatus eſt, quod vſurpauit Lucianus in ſectis, καὶ τὸν ἕτερον πόδα φασὶν ἐν τῇ σορῷ ἔχων. Honores autem & Magiſtratus eos geſſit, quos ſummi Iuriſconſulti conſequi ſolebant. Hadrianū enim in conſilio eum habuiſſe cum Iulio Celſo, Neratio priſco, aliiſque Iuriſconſultis, tradit Spartianus in Hadriano: Præturámq; vrbanam exercuiſſe in Didio Iuliano: & Conſulem bis fuiſſe, idem autor eſt. Iulianum quidem Antonio Pio imperante, anno ab Vrbe cōdita 901. Coſſ. fuiſſe cum Torquato tertiùm, apud Caſſiodorum in Chron. vel cum Torquato ſecundū, in Faſtis Græcis reperimus. Cuſpinianus quærendum putat, an ille ſit hic Saluius Iulianus Iuriſconſultus: Onuphrius in Faſtis eſſe affirmat. Cuius ſententiæ libentiſſimè aſſentior. Noſtrum ſiquidem Iulianum Diui Pij temporibus vixiſſe, indicant ſatis ipſius verba, quæ ex lib. 44. Digeſtorum deſumpta ſunt in l. 17. D. de eo quod met. cauſa. vbi cùm de Antonini Pij reſcripto ad Claudium Frontinum loquitur, vtitur eo verbo (*Imperator*) quod de Imperatore regnante, & adhuc viuente ſemper intelligi debere infra oſtendemus. Docent etiam verba Vlpiani in l. 1. D. ad Senatuſc. Tertull. *Et Iulianus rectè putat circa Tertullianum locum eſſe ſuccedenti agnato.* Tertullianum enim S.C. ſub D. Pio factum eſt. Quamobrem Saluium eum eſſe puto, ad quem D. Pius reſcripſit in l. 1. C. vt in poſſ. legat. De ſecundo autem Iuliani Conſulatu, nihil compertum habeo; quandoquidem Iulianum, quem Caſſiodorus Conſulem factum eſſe cum Piſone, M. Antonio Vero imperiū obtinente ait, 30. anno poſt Torquatum Conſulem III. alium eſſe ab eo qui cum Torquato Conſul factus eſt, ſeries temporum nos docet. Eúmque potius cum Onuphrio exiſtimarem, quem auunculum Didij Iuliani Imperatoris fuiſſe, ſcribit Spartianus. Ceterùm Saluius Iulianus Inſuber Mediolanenſis fuit,

Seueri nomē habuit,filiūq; genuit Saluiū Iulianū,teſte Lampridio:cuius apud autores nulla extat mentio. Sed ex eo habuit Nepotem Petronium Didium Seuerum, qui pater fuit Didij Iuliani Imperatoris. Ex quibus conſtat Iulianū Iuriſconſultum, proauū fuiſſe Iuliani Auguſti, qui poſt Pertinacem imperauit autore Aelio Spartiano in Didij Iuliani vitâ, qui & ipſe Iuriſperitus fuit, vt Euſebius in Chron. & Eutropius lib.viij. Rerum Roman. ſcripſêre. Quapropter Sextum Aurelium Victorem maximè deprauatum eſſe conſtat hoc loco. *At Didius (an Saluius?) Iulianus fretus Prætorianis quos in ſocietatem promiſſis magnificentioribus perpulerat, ex præfecturâ Vigilum ad inſignia dominatus proceſſit. Genus ei pernobile, iuriſq; Vrbani præſtans ſcientiâ; quippe qui primus Edictum quod variè, inconditéq; à Prætoribus promebatur, in ordinem compoſuerit.* Non enim exiſtimādum eſt Sextum Victorem ignorâſſe non Didium Iulianum Imperatorem: ſed Saluium Iulianū eius proauum, Edictum Hadriani temporibus compoſuiſſe. Euidens quippe eſt, librariorum ſolam ignorantiam hoc tam portentoſum mendum in Victore inflixiſſe; quem candori ſuo priſtino reſtituemus, ſi illa verba (*An Saluius*) tranſpoſita, loco ſuo reddamus, poſt dictionem (*quippe*) quæ etiam corrupta eſt: & ſic emendemus, *Qui pronepos Saluij*. Cùm enim his notis, *pr.np.* verbum (*pronepos*) ſcribatur, facilimè potuit exemplaribus vetuſtate exeſis, pro his notis librariorum inſcitiâ, (*quippe an Saluius*) exarari. quæ quidem verba ſubſequentes ſcriptores, cùm ex his nullum aptum ſenſum elicere poſſent, putauerunt ſeparanda, & dictionem, *an Saluius*, in initio huius loci reponendam: nec tamen fœlicius, quàm alij fecêre. Saluius autem Iulianus noſter ſub D. Pio mortuus eſt, & miliario quinto viâ Lauicanâ ſepultus, in monumento quod ſibi & poſteris ſuis conſtruxit, vt colligere licet ex Lampridio, in Didij Iuliani vitâ. Sed antequàm diem vltimum obierit multos

tos

tos de iure Ciuili ſcripſit libros quorum plerique in Indice Iuſtinianeo reperiuntur; & in primis.

Digeſtorum xcix.] nuncupatione Iuriſconſultis familiari. Sic Marcellus, ſic Celſus libros Digeſtorum compoſuêre, quos imitatus Iuſtinianus in Pandectarũ conſcriptione, Digeſtorum nomine vſus eſt. Quod quidem ità vſurpatum, quoniam his in libris, Deciſiones & diſputationes iuris continerentur, & quaſi digeſtæ eſſent, Orat. Iuſtiani ad Senatum & pop. In his autem Digeſtorũ libris Iulianum puto quæ in Edicto perpetuo continebantur (quod quidem breui libellò complexus erat, autore eodem Iuſtiniano) latiſſimè & fusè explicâſſe. Quædam autem in his libris Scæuolam notâſſe, deprehendimus ex l. ſi venditione D. de peric. & comm. rei vend. Labitus verò nullam legem ex lib. 4. Digeſtorũ depromptam affert. Verumtamen ea quæ à Pomponio in l. 7. D. de dolo malo ex lib. 4. Iuliani referuntur, ex lib. 4. DD. deſumpta eſſe exiſtimo, & quæ ab Vlpiano in l. 7. D. ex quib. cauſis maiores. Scripſit etiam Iulianus,

Ad Vrſeium Ferocem. libb. quatuor.)

De ambiguitatibus, lib. vnum.]

Ad Minitiũ Natalem. libb. ſex.] Minutium legit Politianus lib. 5. Epiſtol. & Alciatus in eâ Epiſtolâ, quam præpoſuit libris Prætermiſſorum, qui verba hæc accipit, quaſi Minitio Iulianus libros dicauerit. Qui error quòd facilè appareat ex inſcriptione legis. Cùm res. D. de act. empt. & ex l. Plautius. D. ad leg. falcid. & l. ſi proprietarius §. vlt D. de damno inf. aliíſque permultis admonitionem non magnoperè deſiderat. Ex l. Minitius D. de rei vendicat. apparet, notas quaſdam ad nonnulla ſcripta Minitij Iulianum edidiſſe, & ex inſcriptione l. nec aduerſus. D. depoſ. Etenim ſcripſiſſe de iure Minitium autor eſt Pomponius, in l. tenetur §. ſi tibi. D. de act. empti. quod nos fuſiùs ex alijs Pandectarum locis oſten-

demus. Labitus denique nactus videtur Codicem, in quo, in l. ex empto. § denique, Vlpianus meminit libri x. Iuliani ad Minitium: cùm in alijs legatur, liber quintus. Verumtamen præter eos libros, quorum extant nomina in Indice Iuſtinianeo, ſcripſit tractatum de Dotali prædio: cuius meminit Iuſtinianus in l. non ſinè, C. de bon. quæ lib. Item ad Edictum. Quod intelligitur ex inſcriptione legis 1. D. de his qui not. infam.

ÆMILIVS PAPINIANVS.

AEmilivs Papinianus, Papiniano Hoſtilio patre, & matre Eugenia Gracili natus eſt: quod ex hâc inſcriptione, quæ Romæ extat, deprehenditur. *Aemilio Papiniano Præfecto Pætorio Iuriſc. qui vixit annos xxxvj. dies x. menſes tres, Papinianus Hoſtilius, Eugenia Gracilis turbato ordine in ſenio heu parentes fecerunt filio optimo.* Socinus in l. cùm auus, D. de condit. & demonſtr. ſcripſit, temporibus Sixti Summi Pontificis vrnā argenteam Romæ repertam, cum aliâ quâdam de Papiniano inſcriptione; quam, quòd ſubruſtica ea mihi viſa eſt, hic tranſcribendam eſſe non putaui. Fuit autem Papinianus Cerbidij Scæuolæ præceptis, & inſtitutis eruditus; tum multo rerum aulicarum vſu, morum integritate, Iuris Ciuilis ſcientiâ, maximam eſt gloriam conſequutus. Argutum genus ſcribendi habuit, cum acumine ſententiarū, & ſtudio verborum venuſtatis. Itaque diſertiſſimi nomen meruit, in l. fin. C. de inſtit. & ſubſtit. Neque illum puduit ſi quâ de re melius cogitâſſet, mutare ſententiam, quod ex l. qui. §. ſed cùm C. de furt. & ſeruo corrupto, licet cognoſcere. Non enim ita deſtinatis ſententijs conſecratus fuit, vt iudicio ſuo (quanquam erat

acerrimum)magis tribuerit, quâm ratio veritatis ferre poſſet. Quamobrem à Sabino facilè ſe vinci paſſus eſt, in contrariam ſententiam eum vocante, in l. ſi vendito. D. de ſeru. export. Quod ſi in Papiniano viro excellentibus animi dotibus prædito, ingenio acutiſſimo, & diſciplinâ iuris eruditiſſimo ferēdum eſt quòd quandoque ſibi minimè conſtās, conueniénſq; fuerit; ne id quidem vitio verti noſtris temporibus debet, in tam multiplici ſinuoſáque huius ſcientiæ tractatione, cùm & Imperatores ipſos, qui ius conſtituunt, ſuas leges emendare non pigeat, vt ſcribit Iuſtinianus Conſt. cxxij. & Cōſtit. xxij Papinianum Diocletianus in l. vtero, C. de præd minor. prudentiſſimum virum appellat: Iuſtinianus in l. cùm acutiſſimi C. de fideicom. acutiſſimum, & merito ante alios excellentem: in §. ſed quia, de fideic. hæred. reſtit. hominem excelſi ingenij: in Nou. 4. vt credit. agred. princ. deb. & in l. generaliter §. cùm autem, C. de inſtit. & ſubſtit. Magnum Papinianū: in Nou. cviij. de reſtit. & eâ quæ parit in xj menſe prudentiſſimū. Nec immeritò tot elogijs ab Impp. ornatur: Iuſtinianus enim narrat ante ſua tempora, qui ius ciuile docebant pro more inſtitutóque maiorum, & propter nimiam Papiniani ſubtilitatē, non niſi tertio anno auditoribus ſuis eius ſcripta explicâſſe: nec illa quidem omnia, ſed octo tantùm libros, ex decemnouem eius Reſponſorum. Ideóq, tertij anni auditores Papinianiſtæ vocabantur: ac quò magis tanti viri nomen commendaretur, primi dies quibus illi eius ſcriptorū adyta penetrabant, feſti atque ſolemnes celebrabantur. Quas inſtitutas ceremonias Iuſtinianus, in præfatione ſuâ in Pandectas, continuādas perſequendáſq; in poſterum voluit: cauitq; mutato eorum librorum ordine, quæ ab Anteceſſoribus iuris ‘ ſtudioſis dabantur addiſcenda. *Et maneat* (inquit) *Viri ſubli-* ‘ *miſſimi Præfectorij Papiniani per hoc in æternū memoria, hócq; termino,* ‘ *tertij anni doctrina concludatur.* Imperatores verò Theodoſius &

Valentinianus in l. 1 de Reſponſ. prud. C. Theod. cùm animaduerterent Iuris Ciuilis populi Romani multiplicem cognitionem, diuerſáſq; & in omnes partes diffuſas diſputationes, quædam aliorum Iuriſconſultorum ſcripta probârunt, quædam improbârunt; Papiniani quicquid erat retinuerũt, & de diſcrepantibus eorum ſententijs in hæc verba ſanxerũt. *Vbi diuerſæ ſententiæ proferuntur potius numerus vincat autorum; vel ſi numerus æqualis ſit, eius partis præcedat autoritas, in quâ excellentis ingenij vir Papinianus emineat, qui vt ſingulos vincit, ita cedit duobus.* Ad eam tamen Conſtitutionem obiter adnotabimus, quod de Notis Pauli atque Vlpiani ſequitur, tranſpoſitum malè à librario quodam. Debent enim, meo iudicio, quod & ſenſus orationis deſiderat, poſt illa verba (*ita cedit duobus*) illa ſubſequi, *vbi au-* ‘ *tem pares ſententiæ recitantur, quarum par cenſetur autoritas, quod ſequi* ‘ *debeat eligat moderatio iudicantis.* Tum poſteà, *Notas Pauli, atque* ‘ *Vlpiani in Papiniani corpus factas, ſicut dudum ſtatutum eſt, præcipimus* ‘ *infirmari. Pauli quoque ſententias ſemper valere præcipimus.* Ordine enim orationis inuerſo, non ſolùm ordo rerum: ſed etiam ratio ipſa omnis plerumq; inuertitur. Ex his conſtat, primas ſemper apud doctos in iure Papinianum tenuiſſe. Vnde non miror D. Hieronymum ſagacis ingenij, variæq; doctrinæ virum, cum tanti feciſſe, vt ſub eius nomine vniuerſum ius Romanum comprehenderit, diuóque ipſum Paulo Apoſtolo conferre non dubitauerit, in Epitaphio Fabiolæ Æliæ. Multos autem Papinianũ diſcipulos habuiſſe, ſcribit Lampridius in Heliogabalo, Fabium videlicet Sabinum Sabini inſignis viri filium, Domitium Vlpianum, Ælium Gordianum Gordiani Imperatoris patrem, Iulium Paulum, Claudium Venatum, Pomponium, Alphenum, Africanum, Florentinum, Martianum, Celſum, Proculum, Modeſtinum. Ex quibus in præfecturâ Prætorianâ duos habuit aſſeſſores, Paulum, & Vlpianum: vnum ad memoriam, alterum ad libellos. Paulus enim

in l. lecta, D. de reb. cred. ſe Papiniano præfecto Prætorio aſſediſſe ſcribit. Libellis etiam Papinianus præfuit, eiúſque libellos agentis meminit Tryphoninus in l. Reſcriptum D. de diſtract. pign. Aduocatus etiam fiſci fuit poſt Seuerum cui ſucceſſit, vt autor eſt Ælius Spartianus in Antonino Caracallâ. Præfecturam autem Prætorianam Baſſiani temporibus geſſit, cuius iuſſu nefariè trucidatus eſt, qui ne voce quidem nutúve lædi debuerat. De cuius morte ſcripſit Spartianus in Baſſiano. quæ quidem vt apertè, eiúſque cauſa innoteſcat, ipſiſſima ‘ eius verba referam. *Scio* (inquit) *de Papiniani nece multos ità in* ‘ *litteras retuliſſe vt cædis non adſciuerint cauſſam, alijs alia referentibus.* ‘ *Sed ego malui varietatem* (ſic enim legendum, non, vt vulgò, ve- ‘ ritatem) *opinionum edere, quàm de tanti viri nece reticere. Papinianum* ‘ *amiciſſimum fuiſſe Imperatori Seuero, & vt aliqui loquuntur affinem,* ‘ *etiam per ſecundã vxorem memoriæ traditur: ad hoc præcipuè vtrumq;* ‘ *filium à Seuero commendatum, eúmq; cum Seuero profeſſum ſub Scæuolâ,* ‘ *& Seuero in aduocatione fiſci ſucceſſiſſe, atq; ob hoc concordiam fratrum* ‘ *fouiſſe, egiſſe quinetiam ne occideretur, cùm iam de inſidijs eius Baſſianus* ‘ *quereretur, atq; ideò vnà cum his qui fautores fuerant Getæ à militibus* ‘ *non ſolùm permittente, verùm etiam ſuadente Antonino occiſum. Multi* ‘ *dicunt Baſſianum occiſo fratre illi mandâſſe, vt & in Senatu pro ſe &* ‘ *apud Populum facinus dilueret, illum autem reſpondiſſe. Non tam facilè* ‘ *parricidium excuſari poſſe, quàm fieri. Eſt etiam hæc fabella quòd dictare* ‘ *noluerit orationem, & conſtat eum quaſi fautorem Getæ occiſum eſſe.* Ex quibus diſcere poſſumus, quâ integritate mentis, animíq; puritate vixerit Papinianus, qui rem iniquam imperanti principi parêre noluerit. Et è contra, quàm damnandus Neotericus ille Iuriſconſultus, qui in libris ſuis de Republicâ Papinianum noſtrum reprehendit, quòd hâc in re Imperatoris dicto audiens non fuerit. Meliúſque Pompeius Trogus apud Iuſtinum lib. xvj. Hiſtor. à quo Papinianum tam pium reſponſum deſumpſiſſe auguror, de parricidio ab Antipatro

in Theſſalonicem matrē perpetrato,ſcripſit hæc aurea verba. ‘ *In parricidio, nulla ſatis iuſta cauſa ad ſceleris patrocinia prætexi poteſt.* ‘ Fertur autem Papinianus cùm raptus à militibus ad palatium traheretur occidendus, prædiuinâſſe dicendo. Stultiſſimum fore qui in ſuum ſurrogaretur locum, niſi appetitā crudeliter præfecturam vindicaret. Securi autem percuſſus eſt à milite,cui Baſſianus dixit, Gladio te exſequi oportuit meum iuſſum,autore Spartiano. Tractum eius cadauer per plateam fuit,ſinè aliquâ humanitate. Filium Papinianum habuit, qui quæſtoriā dignitatem conſequutus eſt, quémq; idem Baſſianus interfecit eodem Spartiano autore. Ceterùm libri quos Papinianus compoſuit,in Indice recenſentur.

Quæſtionum libri xxvij] In Codice Florentino Quæſtionon βίβλια τριάκοντα ἑπτά. Iuſtinian⁹ in dicta Nou cviij. in §.nouimus, citat ex xix. libro Quæſtionum, ſapientiſſimum (ſic enim loquitur) Papiniani dictum. Gratus autem hic fuit Quæſtionū tractandarum modus alijs quoque Iuriſconſultis, nempe Q. Mituo Scæuolæ, Calliſtrato, Paulo, Mætiano, Tertulliano. Quæſtionis vocabulū Tractatúſq; videtur confundere Aphricanus in l.qui quadringenta.D.ad leg. Falcid. Ex Paulo verò libro 1.Quæſt. colligi videtur in omni Quæſtione Tractatū præmitti, in l.Neſennius.D. de negot geſt. Seneca lib. Controuerſ. tractationem appellat,& à Quæſtione differre tradit. Sed Accurſius in dictâ l.qui quadringēta,ex Iſidoro differentiam eſſe cōmonſtrat, qui definit Tractatū vnius rei multiplicem expoſitionem.qui locus refertur etiam ab eodem Accurſio in l. fin. D. ſi pars hered. pet. Hanc tamen veriorem differentiam exiſtimo,ſcilicet Quæſtionem eſſe appetitionem cognitionis,ex Cicerone lib.4. Academ.Tractatum verò explicationem,ſiue agitationē,vt loquitur Paulus lib. 1.§. veteres D. de acquir. vel amitt. poſſ. eius rei quæ tractatur. Quod ſatis probatur ex Vlpiano lib.31. ad Edictum in l. 59. D. pro

ſocio, & ex Afric.lib.4 Quæſt in l.19.§. in propoſito D. ad Senatuſc. Velleian. l. qui bonâ fide §. ſi quis, D. de acquir. rerum dom. Hócque ipſa verborum Græcorum vis indicat. Tractatus enim apud Græcos dicitur διάληψις. quod verbum à διαλαμβάνω deſcendit, quod explico ſignificat. Sic enim apud Theophraſtū ἐπὶ τὸ πᾶν διαλαβεῖν, ab interprete dicitur, *in vniuerſum explicare*; atque ita διάληψις, rectè vertitur, *explicatio eius rei quæ tractatur*. Quæſtio autē à Græcis appellatur πρόβλημα, quod à verbo προβάλλω deſcendit, quod dubito ſignificat. Sic enim Tuſanus hæc verba Nazanzeni προβιβλημένα διανοήματα, dubias cogitationes interpretatur. Vnde & πρόβλημα quod quæſtio appellatur, dicitur dubitatio apud Ciceronem, vel dubia propoſitio lib 7.Epiſt.ad Attic. *Et ſimul tu hoc διευκρινήσεις πρόβλημα* ſanè πολιτικόν. Quod contra Manutiū particulæ, Aut, vel, quæ ſequuntur, apertè demonſtrant: quæ tantùm ad dubium ſignificandum apponuntur. Neque enim vt plurimum certa & vera ſunt, quæ in his libris Quæſtionum referuntur: ſed potius veriſimilia. Hócque ſatis argumento eſſe poteſt, quod hoc verbo, *Conſtat*, his in libris Iuriſconſulti non vtantur Quod quidem ius certum Iuriſconſultorum demonſtrat, autore Cicerone in Orat.pro Flacco. *Retulit*, inquit, *ad Iuriſconſultos, conſtabat inter omnes*. Sed his verbis dubium deſignantibus, *poteſt dici*, vt Papinianus lib.27. Quæſt.in l. ſi ſtipulatus D. de vſur & illis *facilius putabo*, vt Paulus in l.34. D. de negot geſt. Denique dicendum eſt, in Quæſtione Tractatum ſæpè inſpici, teſte Paulo in l. 5. D. de præſc. verb. & ipſo Papiniano l. 6. §. ſi ædes D. ſi ſeru. vend.

Reſponſorum libri xix.] in Florentinâ editione Reſponſon βίβλια δεκάεννεα. Reſponſionum corruptè legitur apud Politianum. Verum autem hunc numerum librorum eſſe apparet, ex §. Tertio verò anno, præfationis Iuſtiniani in Pandectas. Qui tanto in honore fuere, vt ante Iuſtiniani inſtitutum Iuris

Ciuilis conſtituendi, proponerentur in ſcholis legendi. Citatur ex his, locus quidam à Diocletiano in dictâ l. vtero: Alius in l. cùm acutiſſimi. Is ſiquidem locus eſt qui extat in l. cùm auus. D. de condit. & demonſtrat. & in l generaliter. §. cùm autem. de inſtit. & ſubſtit. Alius ab eodem Iuſtiniano in l. ſi teſtamentum. C. eod. tit. ipſius Papiniani verbis (niſi me iudicium fallat meum) expreſſus. Sunt enim grauia, ſonantia, & non vulgata. Eſt præterea ex ijſdem libris præclara ſententia in l. ſi quando. §. illud de inoff. teſtam. *Meritis magis filios ad paterna obſequia prouocandos, quàm pactionibus aſtringendos.* Quæ quidem Papinianum maximè redolet. Fuit enim pietatis patrum erga filios, & filiorum erga parentes pius æſtimator. Sic in l. cùm auus, pro liberis coniecturâ pietatis reſpondit: & pro parentibus in l. 15. D. de inoff. teſtam. Meminit Iuſtinianus libri quinti Reſponſorum in §. Item qui de excuſat. tut. in Inſtit. Liber xvj. totus de Reis capitalium criminum erat. Hunc autem Reſponſorũ morem à Papiniano, aliiſque Iuriſconſultis obſeruatum, cùm quid cuique viro reſponderint, condemnat Craſſus lib. 2. de Orat. apud Ciceronem. *Credo,* ‘ inquit, *vt putaremus in hominibus, non in re, conſultationis, aut dubita-* ‘ *tionis cauſſam aliquam fuiſſe.* Ceterùm ex præfatione Iuſtiniani in Pandectas colligi poteſt, hæc Papiniani Reſponſa Paulianis multò difficiliora fuiſſe. quòd illa diſcipuli per ſemetipſos recitabant: hæc autem profeſſores diſcipulis explicabãt. Sequuntur poſtea in Indice,

Definitionum libri duo.] qui Regulas iuris continebant.

De adulterijs libb. duob] Libri tantùm ſingularis mẽtio fit in Indice vulgato, cùm tamen primi, & ſecundi in pleriſq; legum inſcriptionibus exſtent veſtigia. Ad primum pertinet l. 28. etiã, de fundo dot. Ad ſecundum l. ſi penituit D. de diuort. Ad eum verò librum notas ſcripſit Mætianus, ſi Martiano credimus, in l. qui pupillam. D. ad leg. Iul. de adulter.

Ἀστυνομικὸς βίβλιος ἐν] Ἀστυνόμια Aedilitas ἀστυνόμικα νόμικα Aedilitiæ leges apud Ariſtotelem in politicis libris;& verè ἀστυνόμικα; propriè enim hæ leges ad curam Vrbis, viarúmque eius pertinebant. Vnde Vlpianus in Comment. in orat. Demoſthenis contra Dimocratem eos patres appellat. Hique ἀστύνομοι Magiſtratus, functionis rationes reddebant autore Demoſthene in dicta Orat. Quamobrē Plato lib. 6. de legib. de his Aedilibus loquens, hanc legem ponit δικαστὴν δὲ καὶ ἄρχοντα ἀνυπεύθυνον, οὐδένα δικάζειν καὶ ἄρχειν δεῖ πλὴν τῶν τὸ τέλος ἐπιτιθέντων οἷον βασιλέων. Cuiacius autem lib. XXII. Obſeruat. cap. XXXI. rectè notat differentiam inter ἀστυνόμους, & ἀγορανόμους. quæ deſumpta eſt ex Platone dicto lib. 6. de legib. vt hi rerum venalium curam; illi viarum & ædificiorum haberent. In Gloſſario autem Aedilis ἀγοράνομος eſt. Quid verò in hoc ſingulari libro contineretur, cognoſci poteſt, ex l. 1. de viâ publ. diuerſum ſcilicet ab Aedilitio Edicto, quod interpretatum à Paulo, & Vlpiano inter Pandectarum titulos numeratur.

Q. MVTIVS SCÆVOLA.

Q. Mutius Scæuola ex Mutiâ familiâ fuit, Scæuolæq; cognomeñ hereditariū ab Q. Mutio Scæuolâ, qui Porſennam interficere tentauerat, acceptum retinuit. Patrem P. Mutium Scæuolam habuit, vt colligitur ex fragmento Capitolino *Craſſus .... Q. Mutius P. F.* & ex Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. qui Conſul fuit cum L. Calphurnio, anno ab Vrbe conditâ 620. quo anno Tiberius Gracchus ſeditione ortâ occiſus eſt. Auum autem habuit P. Scæuolam qui Conſul fuit anno 578. cum M. Lepido, vt Annales Caſſiodori teſtantur; quem de Liguribus trium-

phâſſe apparet ex fragmēto quodam Capitolino,quod Sigonius in Commentarijs Faſtorum explicat.Quintus verò Mutius noſter,fuit homo omnium diſciplinâ iuris eruditiſſimus, ingenio prudentiáq; acutiſſimus, & oratione maximè limatus; ita vt à Craſſo Iuriſperitorum eloquentiſſimus, & eloquentium Iuriſperitiſſimus appellaretur lib.1.de Orat Quod tamen Elogium Cicero, tanquam Craſſo & Scæuolæ debitum,eis æqualiter tribuit in Bruto. Craſſum enim eloquentium Iuriſperitiſſimum: Scæuolam Iuriſperitorum eloquentiſſimum appellat.Quem ſeueriorem Craſſo in dicendo fuiſſe teſtatur. Hanc autem eloquentiæ facultatem,Q Mutius domeſticâ conſuetudine acquiſijt, eodem Tullio autore: Iuris verò Ciuilis ſcientiam tanquam gentilem hereditatem à maioribus accepit. Multos ſiquidem Mutios iuriſperitiſſimos fuiſſe legimus. Ideóque Symmachus lib. III.Epiſt.Epiſt 23. ‘ Mauritiano ſcribit.*Tenet te eruditio Scæuolarū, dum forenſes rabulas ‘ peruigil doctor inſtituis.* Et Antonius apud Ciceronē 2 de Orat. ‘ *Iſtam oſcitantem & dormitantem Scæuolarum,&c.* Id eſt Iuris Ciuilis ſcientiam. Et lib. 1. Patrimonium Scæuolarum. Ludum ſcruporum Q. Mutius Scæuola amâſſe videtur ex Quintiliano lib. II. cap. 2. quo ex ludo memoria eius maximè commendatur, cùm enim calculum prior promouiſſet, eſſetque victus; dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errâſſet recordatus,redijt ad eum quî cum luſerat, íſque ita factum eſſe confeſſus eſt. Optimè etiam pilâ luſiſſe traditur, & ad hoc diuerticulum animum forenſibus miniſterijs fatigatum,transferre ſolebat autore Valerio lib. VIII. cap.8.Tantâ autem nominis famâ floruit,vt omnes in Repub. maximos honores conſequutus ſit: Tribunus enim plebis fuit anno poſt Tribunatū Craſſi. De cuius tamen Tribunatu nihil memoratu dignum inuenitur,niſi Craſſum eo in Roſtris ſedente Seruiliam legem ſuaſiſſe. Omnibus verò alijs in Ma-

giſtratibus collega fuit L.Craſſi. Vnde collega, & æqualis à Craſſo appellatur lib. 1. de Orat. Præterquàm in Cenſurâ. Neminem enim vnquam Scæuolarum, Magiſtratum eum petijſſe ſcribit Cicero in Bruto.Conſules itaque ſimul fuere, anno ab Vrbe conditâ 658. & ab his lata eſt lex Mutia Licinia de regundis ciuibus, vt in ſuæ quiſque ius ciuitatis redigeretur. Multi enim Italiæ populi cupiditate Ciuitatis Romanæ tenebantur, & Romano iure vti volebāt. Quæ quidem lex, quamuis eorum Conſulatu, pacem domi foriſque fuiſſe Iulius Obſequens teſtetur in libello de prodigijs, grauiſſimum bellum, quod poſt triennium exortum eſt, procreauit, autore Cicerone de Offic. & Aſconio Pædiano in Orat. de Maieſtate. Eorum etiam Conſulatu multa prodigia accidiſſe, agnum videlicet bicipitem, puerum tribus manibus totidémque pedibus natum, aliáque multa Iulius Obſequens ſcriptis reliquit. Poſt Conſulatum autem Aſia prouincia ei obuenit; cuius adminiſtratio ita laudata, vt Senatus ijs qui ad eam regendam mitterentur, exemplum Scæuolæ decreto ſuo proponeret apud Valerium Maximum lib. 8. Pontificatum denique Maximum adeptus eſt, à quo ſacerdotio denominatur. Quapropter quàm à vero aberrent, qui putant eumdem eſſe hunc Scæuolam P.M. cum Augure, dignoſcitur ex Tullij verbis in Dialogo de Amicitia: vbi ait ſe à L Mutio Scæuolâ Augure, à cuius ſenis latere non diſcedebat, ad Q. Mutium Scæuolam Pontificem Maximum contuliſſe. Et de Augure intelligenda ſunt, quæ de L. Scæuola tradit Valerius lib. VIII. cap. XIII. Ea enim Auguri tribuit Cicero pro Cornelio Balbo. Idcirco à Valerio clariſſimus legum vates appellatur, alludens ad nomen Auguris, qui & Vatem ſignificat, ijſque nominibus promiſcuè vtitur Cicero de Naturâ Deorum. Ceterùm inter oratores ſui temporis præcipui nominis fuit: & inter varias & multiplices cauſas quas egit, celebris

eſt C. Coponij aduerſus L. Craſſum, quæ magno concurſu, magnáque omnium expectatione agitata eſt. Cuius quæſtio apud Ciceronem lib. 1 de Orat. hæc deſcribitur. Paterfamilias qui grauidam vxorem putabat, poſthumum inſtituit heredem: & ſi poſthumus mortuus fuerit antequam in ſuam tutelam veniret, M. Curium heredem eſſe voluit. Ex hâc conditione lis orta eſt, poſthumus ſiquidem nullus fuit; atq; ita Craſſus qui Curium defendebat, Curium ſubſtitutionis iure heredem eſſe dicebat. Hâc enim mente eum fuiſſe qui teſtamentum feciſſet ſuſtinebat, vt ſi filius non eſſet qui in tutelam veniret, M. Curius heres eſſet. Q. verò Scæuola qui pro Coponio defuncti agnato agebat, ex ſcripto teſtamentorum iura defendebat, negabátq; niſi poſthumus & natus, & antequam in ſuam tutelã veniſſet mortuus eſſet, heredẽ eum eſſe poſſe, qui eſſet ſecundum poſthumum, & natum, & mortuum heres inſtitutus, atque ita ad Coponium iure agnationis hereditatem pertinere; cùm is poſthumus nec natus, nec mortuus ſit. Quæ res nos docet, Scæuolam ius teſtamentorum calluiſſe, & illorũ quæ in l. LXXIII. D. de Reg. iur. traduntur ex libro ſingulari ὅρων, autorem fuiſſe. Strenuam itaq; & foro & Reipublicæ nauans operam, & inter Ciuitatis Principes conſtitutus, ad ſenectutem vſque vixit. In quâ tamen infirmiſſimâ valetudine fuit, autore Cicerone 4. ad Attic. ſiue vt idem loquitur pro C. Rabirio præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus. Nunquam tamen Rempublicam deſeruit, ſed cum Syllanis & Marianis partibus tota ciuitas diuideretur, Syllam acriter ac forti animo ſequutus eſt, ac tandem à Mario interfectus, cùm ad proſcriptionem fugiendam, aram Veſtæ amplexaretur. Cuius mortem his elegantiſſimis verbis proſequutus eſt D. Auguſtinus lib. III. de Ciuit. Dei, cap. 28. *Mutius Scæuola Pontifex Max. quoniam nihil apud Romanos templo Veſtæ ſanctius habetur, aram ipſam amplexus occiſus eſt,*

ignémq; illum qui perpetuâ curâ virginum ſemper ardebat, ſuo penè ſanguine extinxit. Et cap. 29. *Marianis autem partibus quid ſanctum cui parcerent fuit, quando Mutio, Ciui, Senatori, Pontifici aram ipſam vbi erant, vt aiunt, fata Romana miſeris ambienti amplexibus, non pepercerunt?* Miror D. Auguſtinum inter tot Elogia, Iuriſconſulti epitheton omiſiſſe: cùm hâc in arte princeps fuerit, primúſq; ius ciuile conſtituerit autore Pomponio in l 2. D de orig. iur. generatim illud in libros decem & octo redigendo. Cautionem etiam inuenit quæ eius nomine Mutiana in Iure appellatur, primúſque cautionum formam introduxit. Vnde hæc cautio Remedium appellatur in l. Mutianæ. D. de condit. & demonſtr. & in l. 79 ad cuius exemplũ aliæ etiam cautiones quæ poſteà introductę ſunt Remedia vocantur: vt cautio illa vſusfructus à Senatu inuenta, Remedium dicitur in l. 2. D. de vſufr. earum rerum, ab Caio. Vnde illa verba l. ſi vſusfructus D. de iure dot. (*Quidam ergo remedij loco*) cautionis loco explicanda puto. Ratióq; noſtra confirmabitur, ſi eam legem ex Pomponio lib. 8. ad Q. Mutium deſumptam dixerimus. Cuius cautionis vtilitas conſiſtit in conditionibus quæ in non faciendo ſunt conceptæ, in d. l. Mutianæ D. de cond. & demonſtr. Et quæ morte legatariorum finiuntur l 73. D. eod. Balduinus exiſtimat Q. Mutium aliam cautionem legi Miſcellæ adjeciſſe. Hocque conijcit ex verbis Nou. 22. cap. 43. ſecundum Haloandri verſionem & lectionem; qui προσϑεμένους legit, & interpretatur (*appoſuit.*) Quod ſi verum eſſet, ſequeretur legem Miſcellam antiquiorem Scæuolâ fuiſſe: vel latam Scæuolæ temporibus, quod tamen Cujacio diſplicet, qui leges Iuliam & Papiam, legem Miſcellam arbitratur. Hoc ex lege 62. auguratur, quæ ex Clementis libris ad leges Iuliam & Papiam deſumpta eſt; de lege tamen Miſcellâ videtur loqui. Cùm verò leges Iuliam & Papiam, nouas leges vocari ab Vlpiano in l. vlt. D. de Reg. Caton. tradit libro 14.

Obſeruat. cap. 4. deſtruit omninò ſententiam ſuam. Lex enim Miſcella à Iuſtiniano lex vetuſta, lex antiqua παλαιὸς νόμος nuncupatur, d. Nou. 22. Ideóq; & perperam Senatuſconſultum illud quod circa legem Iuliam Miſcellam factum eſſe traditur in l. 3. C. de indictâ viduit. malè trahit ad Senatuſconſulta Caluiſianum & Pernicianum. Primum enim de Senatuſconſulto loquitur, l. 3. non de Senatuſconſultis: Deinde Vlpianus qui Tit. XVI. horum Senatuſconſultorum mentionem facit, ea circa legem Miſcellā facta eſſe non ſcribit, nec circa leges Iuliam Papiámque Popæam. Dicemus itaque contra Balduinum, nullam Q. Mutium legi Miſcellæ cautionem adieciſſe. Sed illam Mutianam cautionem de quâ loquuti ſumus, à iuris autoribus ad conditiones etiā legis Iuliæ Miſcellæ productam fuiſſe Quod ſatis colligitur ex verbis d. Nouellæ 22. cap. 43. Quamobrem in l. 2. C. de ind. viduit. & l. 3. cùm de cautione Mutiana Iuſtinianus ſcribit, non ait eam factam ſuper legem Miſcellam. Sed ſic loquitur. *Et lex l Iulia Miſcella cedat cum Mutianâ cautione ſuper hoc introductâ*, j ſuper conditiobus ad nuptias ſpectantibus. Quod apertiſſimè diſtinguit in l. 3. his verbis. *Etiam expreſſim ſancimus legem Iuliam Miſcellam; & Senatuſconſultum, quod circa eam factum eſt, nec non Mutianam cautionem quæ ſuper talibus nuptijs introducta eſt.* Vbi dictio illa, (*introducta*) magnoperè notanda eſt, cuius vis eſt, vt ſignificet generalem illam cautionem iam à Mutio inuentam, quæ ad alia negotia trahi ſolebat, ad tales nuptias, vel ad conditiones quæ circa has nuptias ſpectant applicatam eſſe à Prudentibus. Sciendum enim eſt, cautionem Mutianam locum habere in legatis & fideicommiſſis ſub conditione non faciendi relictis, in hereditatibus ſub eâdem conditione relictis, l. Mutianæ, l. is qui. D. de condit. & demonſt. in mortis causâ donationibus, & in his conditionibus legis Miſcellæ. Quæ quidem cautio tam vtilis reperta eſt, vt in his rebus in

quibus ipſa cautio Mutiana interponi non poterat, Imperatores introduxerint quamdam cautionem ad exemplum Mutianæ, quam velut Mutianam vocant, l. 72. D. de condit. & demonſtr. Scripſit etiam Q. Mutius,

Libros ὅρων] vt ex indice Iuſtiniani apparet.

Libros Iuris Ciuilis decem & octo] quibus vt ſupra dixi ius Ciuile in artem redegit quod ad eius exemplum Cicero conceperat, vt ipſe teſtatur. Ad hos libros pertinēt ea quæ extant in l. penum D. de penu leg. in l. 19. D. de auro, & arg. leg. in l. Mutius D. pro ſocio. lib. 2. meminit Vlpianus in l. 27. D de auro arg. leg. & quæcumq; ex Mutio in illo titulo adferuntur ex lib. 2. deſumpta ſunt. Ad quos libros ſcripſit Notas Pomponius, vt ex indice apparet: quas, lectionum libros ad Q. Mutium, nominauit. in quorum nono Sententias Mutij refert varias, vt colligitur ex l. ſcribit, D. de auro arg leg. cuius extrema verba non indignam diſcuſſionem merentur. *Quod ſi*, inquit, *legâſſet vxori aurum quod eius cauſâ paratum erit tunc rectiſsimè ſcribit Q. Mutius vt hæc ſcriptura habeat in ſe demonſtrationem legati & argumentum. Ideoq; ipſo iure alienata libra auri amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione nec erit vtendum diſtinctione quâ ex causâ alienauerit teſtator.* Iacobus Cujacius hæc verba corrupta exiſtimat, ſicque reſtituere tentat lib. 2. Obſeruat. cap. 35. vt pro *demonſtrationem legati & argumentū* legamus *Diminutionem legati & augmentum.* Et ſanè *Demonſtrationem*, ſi hâc in lege legeremus contrarium ſibi Pomponium faceremus, qui in l. nuper, D. de leg. III. ſic ſcribit, *Labeo tamen ſcripſit etiam in futurum tempus collatum hunc ſermonem, qui meus erit, pro demonſtratione accipiendum: ſed alio iure vtimur.* Hocque & Iulianus confirmat in l. Stichum, D. de legat. I. qui hoc verbum (*Erit*) non demonſtrationem, ſed conditionem in ſe continere ſcribit. nec enim hæc verba (*magis conditionem legato inieciſſe, quàm demonſtrare voluiſſe*) comparatiuè, vt Gloſſa exiſtimat, intelligenda ſunt;

licèt eam Bartolus & Paulus ſequantur, vt ſcilicet conditionem & demonſtrationem hæc ſcriptura. *Stichum, qui meus erit cùm moriar*, contineat, ſed magis conditionem, quod ex l.19.§. hæc ſcriptura. D.de condit.& demonſtr.liquet. Iulianus ſiquidem hoc loquutionis genere vſus eſt; quia Proculeiani qui à Labeone deſcenderant hæc verba (*qui meus erit*) demonſtrādi causâ concepta eſſe dicebāt, d.l.nuper. Ipſe verò qui Capitonis præceptis vt Sabinianus, adhærebat, vult oſtendere ex ipſis verbis patremfam. magis j. potius conditionem legato inieciſſe, quàm demonſtrare voluiſſe. quod ex ſequentibus legis verbis manifeſtum redditur, & ex Pomponio in d.l.nuper, Sabinianæ ſectę Iuriſconſulto, cùm ait, *Planè in mortis tempore collatum hunc ſermonem veſtem quæ mea erit, ſine dubio: pro conditione accipiendum puto*. Rectè itaque *Demonſtrationis* dictio vt adulterina à Cujacio hâc in lege damnatur: cur autem dictionem illam *Argumentum* reſpuerit non video, minus cur legat *diminutionem legati & augmentum*. Dictio quidem (*diminutionem*) mentem Iuriſconſulti non turbat, ſed quomodo, ſcripturam illam augmentum in ſe habere Pomponius ex Mutio dixerit, ignoro, cùm ſequentia verba contrarium arguant. *Augmenti* itaque verbum hoc in loco reijciamus, reſtitutâ antiquâ & communi dictione, *argumentum*, ſicque ex coniecturâ legamus, *Vt hæc ſcriptura habeat in ſe demum detractionem legati. Et argumentum ex eo quòd ipſo iure, &c. Argumentum* j. ex verbis Mutij colligitur, vt alienatâ librâ auri ipſo iure amplius quatuor pondo non remaneant in obligatione, nec vtendum erit diſtinctione quæ in ſuperiori caſu expreſſa eſt. Non enim diminuere legatum dicitur vel diminutio legati, niſi à Marcello ſemel in l. ex aſſe, D. ad leg. falcid. ſed minuere legatum vel diminuere ex legato, vt ex dictâ lege apparet, l. ſi peculium, D. de pecul. leg. l. Lucius, D. de alim. legat. l. Neſennius §. ſi debitori, D. ad leg. falcid.
&

& in l. denique D. de pecul. leg. æs alienum diminuitur, legatum minuitur. Detrahi autem legatum dicitur paſſim à latinis Iuris autoribus pro minus eſſe in legato : vt ab Vlpiano in d l. denique §. item ſi ſeruo : à Cajo in l. 78 D. ad leg. Falcid. & alibi : *Argumentum* autem hoc loco retinemus rectè, vſitata loquutione à Pomponio. Sic eodem verbo vſus eſt in l. ſi vſusfructus D. quando dies legat. vel fideic. & Africanus in l. 2[illegible] §. quod ſi ſtipulator D. de fideiuſſ. & in l. qui negotia §. nec huic ſimile D. mandati. Hocque magis moueor ad hanc lectionem probandam quòd magis veſtigia communis, quàm Cujaciana retinet. Cæterùm præter ea quæ apud iuris conditores de Mutij præceptis leguntur, quædam ab alijs autoribus referuntur. Gellius libro 5. cap. XIX. tradit Iuſiurandum quod in arrogando iuraretur à Q. Mutio Pontifice Maximo conceptum fuiſſe: & libro 7. cap. XV. hanc eius ſententiam affert. Quod cui ſeruandum datum eſt, ſi is vſus eſt, ſiue quod vtendum acceperit ad aliam rem atque accepit vſus eſt, furti ſe obligauit. Qui locus nos admonet ex his libris Vlpianum in l. ſi vt certo §. commodatum. D. commod. à Q. Mutio deprompſiſſe ſententiam eam de commodato, quam ipſe veriorem eſſe ſcribit. Et Pomponius cum dubitaretur an vni mulieri relicto poſſet illa & cum marito habitare Q. Mutium primum admiſiſſe dicit. Hunc Macrobius lib. 1. cap. 1. Saturnal. ſcribit ſe legiſſe dicere ſolitum non eſſe vſurpatam mulierem quæ cum Calend. Ianuarijs apud virum matrimonij cauſa eſſe cœpiſſet, ad diem quartum Calendas Ianuarias ſequentes vſurpata eſſet, vbi quidam legendum putant, vſurpatum eſſet : ego ex Gellio lib. 3. cap. 2. vſurpatum iſſet. Q. etiam Mutij Scæuolæ mentionem facit Feſtus, in verbo Nefrendes. *Nefrendes*, inquit, *dictos aſſerit Prouintius* lego *Quintus Mutius Scæuola arietes, quòd dentibus frondere non poßint.*

SABINVS.

PLures fuere Sabini Iuriſconſulti. Fuit Cellius Sabinus, cuius Pomponius meminit in l. 2. de orig. iur. Fuit Vitellius Sabinus, fuit Iuuentius Sabinus, ad quem reſcriptum D. Pij extat in l. 1. D. ad Senat. Sillan. Fuit Sabinus vir Conſularis, ad quem Lampridius ait Vlpianum libros ſcripſiſſe, eum intelligit quem bis Conſulem Imperāte Antonino Caracalla liber Cuſpiniani & Caſſiodorus produnt. Secundum Conſulatum, alij cum Venuſto: alij cum Annullio geſſiſſe aſſeuerant. Sed Onuphrius ad veritatem propiùs accedere putat eos, qui Annullinum ei in ſecundo Conſulatu collegam adijciunt. Id confirmat ex antiquo tubulo plumbeo in quo *Q. Aquilius Sabinus* II. & *S. Aur. Annullinus* leguntur. Cuius ſententiam probare puto legis 4. ſubſcriptionem C. de quæſt. quæ eſt pars reſcripti Imperatoris Antonini vbi ſic exaratum eſt: *PP. V. Calendas Apr. Sabino & Annullino Coſs.* Hunc Imp. Heliogobalus iuſſit occidi vocato Centurione: ſed Centurio, inquit Lampridius, aure ſurdior imperari ſibi credidit, vt vrbe pelleretur: hocque fecit: Sic vitium Centurionis, Sabino ſaluti fuit. Habuit filium, Fabiũ Sabinum, Catonem ſui temporis dictum, qui eodem Lampridio autore cum Vlpiano, Paulo, alijſq; eius ætatis Iuriſconſultis, Alexandrum Seuerum ex bono principe, meliorem fecit. Sed dubitat Politianus paterne, an filius de Iure ſcripſerit. Hi tamen alij ſunt ab hoc Sabino, de quo in præſentiarum ſermo eſt, & cuius Indice Iuſtinianeo fit mentio in Maſſurius enim Sabinus vocatur. Quapropter facilè crediderim allucinatum fuiſſe Lampridium, cum retulit Vlpianum ad

Sabinum Conſularem Fabij patrem libros ſcripſiſſe, cùm ad Sabinum Maſſurium ſcripſerit: quod ex §. 1. de hæred.inſtit. in Inſtit. & ex l. cum in libris C. de hæred. inſtit; comprobatur. Et verò etiam in inſcriptione l. 1. de legat. fit mentio libri VIII. Vlpiani ad Maſſuriũ Sabinum, & lex falſus creditor in §. qui alienum D. de furt. ſi cum his quæ à Gellio tradita ſunt lib. x. cap. vlt. coniungatur, videtur non mediocriter fulcire hanc ſententiã: quandoquidem quæ Gellius ex libro Maſſurij Sabini de Iure Ciuili 2. verba protulit, ea ibi ab Vlpiano lib. 41. ad Sabinum conſcripta feruntur. Quibus in locis admonendus lector eſt, animaduerſiones quaſdam & notas Vlpianũ in illis libris ad Sabini ſcripta edidiſſe, quemadmodum ſuprà de Iuliani libris ad Minitium diximus: tantúmque verba hæc *Vlpianus lib. 41. ad Sabinum* valere, quantùm illa (*Ex Sabino.*) Aſſentior & Labito, exiſtimanti Sabinum, cuius fit mentio in l. quæſitum §. ſed & ſi de fundo inſtr. in l. qui penum de penu leg. in l. tutorem §. denique de his quib. vt indign. Maſſurium Sabinum eſſe: quem ex plebe natum ob virtutem & Iuris Ciuilis cognitionem eximiam, in Equeſtrem ordinem relatum fuiſſe credendum eſt, iam grandem natu, & annorum ferè quinquaginta autore Pomponio l. 2. de orig. iur. Ei enim amplæ facultates non fuere: ſed plurimùm à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt, eodem teſte Quamobrem eum probitate & ſapientia inſignem facit Athenæus lib 14. his verbis Μασσούριος ἄπαντα ἄριστος καὶ σοφὸς καὶ οὐδενὸς δεύτερος: j. *Maſſurius omnino bonus & ſapiens, & nulli ſecundus.* Et merito nulli ſecundus dicitur. Primas enim inter Iuriſconſultos eum tenuiſſe, videntur demonſtrare hæc verba Gellij lib. XIII cap. 2. *Atque in rerum quidem diffuſionibus, comperendinationibus & alijs quibuſdam legitimis in rebus ex ipſa lege Iulia, & Sabini Maſſurij, & ex quorumdam aliorum Iuriſperitorum commentarijs commoniti, & adminiculati ſumus.* Sabinum enim ſolum, tamquam præſtantiorem,

nomine proprio deſignat: alios verò, veluti Deos minorum gentium, ſilentio prætermittit. Sicut Arrianus lib. 4. in Epictetum, legibus naturæ potius parendum eſſe ait, quàm Maſſurij i. iuris ciuilis, quaſi in Maſſurio totum ius ciuile reſideret. Quem locum imitatus videtur D. Hieronymus de Papiniano loquens. *Aliæ*, inquit, *ſunt Cæſaris leges, aliæ Chriſti: aliud Paulus noſter, aliud Papinianus præcipit.* Eò videtur ſpectare Perſius Satyra 5.

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi
Cur mihi non liceat iuſſit quodcumq; voluntas,
Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetauit.

Vbi obiter adnotabo in manuſcripto quem penes me habeo, exaratum eſſe, *Maſſura rubrica vetauit*. Nec certè malè: cum Maſſurius duplici *ſſ* ſcribitur apud Græcos, & Latinos autores. Cęterùm lectioni Græcorum poëtarum operam dediſſe manifeſtò apparet ex l. 1. D. de contrah. empt. vbi Homeri verbus ab eo citati referuntur, linguæ tamen Græcæ perfectam cognitionem non habuiſſe, atque in eo à Paulo reprehenſum quòd verſus Homeri qui permutationem ſignificare videbantur, pro emptione afferret. Augurem quidem Maſſurium fuiſſe, vel de iure Augurij ſcripſiſſe apparet ex Plinio lib. x. cap. 7. Nullum autem magiſtratum eum geſſiſſe quidam putant: nec Pomponius vllius mentionem facit in d.l. 2. Eſt tamen antiquus nummus, qui Sabini cuiuſdam Triumuiri meminit: ſic enim inſcribitur. *Sabinus Turpilianus* III. VIR. Quem Maſſurium aſſeuerare auſim. Maſſurius ſiquidem Sabinus, Tyberij Cæſaris temporibus floruit, vt ex Pomponio conſtat: ipſéque Maſſurius Tyberij meminit lib. XI. Memorabilium, vt relatum eſt apud Gellium. Hic autem Triumuir Tyberij ſæculo vixit. Turpillianus enim collega, Conſul fuit anno vrbis conditæ DCCCXIII. cum Pæto, vt liber Cuſpiniani & Caſſiodorus teſtantur, XXIII. annis tantum poſt mortem

Tyberij Cæſaris. Cæterùm Maſſurius Sabinus cùm in Equeſtrem ordinem relatus fuit, impetrauit à Cæſare Tyberio, vt populo reſponderet, iam grandis natu & ferè annorum quinquaginta: hocq; ex antiquo Romanorum more, apud quos ſenectutis non inertis gratum honeſtumq; munus erat, conſulentibus reſpondere, autore Cicerone lib. I. de legib. Vnde apud eumdem lib. I. de Orat. Craſſus interpretationem iuris, non ſolùm ad vſum forenſem, ſed etiam ad decus, ſenectutem comparaſſe ait. Quò induci debet illud Ouidij lib. 9. Metam.

Iura ſenes norint.

Atque id munus, vel domi exercebant, vel trauerſo foro deambulantes. Fuiſſe enim id inſigne, Cicero ſcribit lib. III. de Orat. eum qui id ageret, facere ciuibus omnibus conſilij ſui copiam: Ad illos verò plerique Iuris Ciuilis diſcendi ſtudio ventitabant. Quãquam enim ſe ad docendum non darent, tamen, vt ait idem Tullius in Bruto, conſulentibus reſpondendo, ſtudioſos audiendi docebant: quod & Athenis olim factitatum exiſtimo, indéque Romam allatum. Quamobrem Demoſthenes in Orat. in Euergum, ait Iuriſconſultos quos adierat, ei dixiſſe, an ſibi de iure reſponderi, vel conſilium dari vellet. Hoc autem munere reſpondendi, nulla publica autoritate: ſed priuata ſtudiorum ſuorum fiducia fungebantur. Conſulebatur aliquando vnus ſolus: aliquando pleriq; ſimul. Quare rectè apud Alphenum legitur in l. 17. D. ſi ſeruit. vind. *Annio conſilium omnes Iuriſperiti dederunt.* Aliquando cùm vnum conueniſſent, eiuſque reſponſo vel conſilio non contenti, propter idem negotium alios prudentes conſulebant, vt colligitur ex l. 16. D. de inſt. vel inſtrum. quæ eiuſdem Alpheni eſt. Aliquãdo etiam ipſi quid de re, de qua conſilium petebant iudicarent, enarrabant, vt patet ex l. vlt. D. de minor: Et qui conſulebantur plerumq; Iudicibus ipſis ſcri-

bant, aut teſtabantur qui illos conſuluerant,autore Pomponio in d.l.2.D.de orig.iur Hocq; obtinebat ante D.Auguſtũ, qui primus vt maior iuris autoritas haberetur,conſtituit vt ex autoritate eius reſponderent:& ex illo tempore, peti hoc pro benficio cœpit Quod tamẽ poſtea ab Hadriano remiſſum eſt, cùm ab eo viri Prætorij peterent, vt ſibi liceret reſpondere: reſcripſit eis,hoc nõ peti,ſed præſtari ſolere:& ideo delectari ſe,ſi qui fiduciam ſui haberet,populo ad reſpondendũ ſe præpararet,eodem Pomponio autore. Renouatũ deinde morem ab Auguſto inſtitutum,videtur innuere Iuſtinianus in inſtit. tit. de Iure natur.gent.in §.Reſponſa : additque,poſt id tempus ſententias & opiniones eorum qui hoc beneficium obtinuiſſent,tantùm ponderis ac momenti habuiſſe, vt ab his recedere iudici non liceret. quod quidem Tribonianus, vt Theophilum taceam,de ſuo adiecit : Non enim credibile eſt rem tam notam & cognitione digniſſimam,ſi fuiſſet,Pomponium hominem peritiſſimum Romanæ vetuſtatis, atque hic ex profeſſo illam indagentem,reticere voluiſſe:aut certè,tantæ antiquitatis effigiem quibuſdam aliorum monumentis expreſſam haberemus. Quin imò quamplurimùm ſententias Iuriſconſultorum ab ipſis Imperatoribus & iudicibus ſequutas nõ fuiſſe conſtat: vt Pauli ab Antonino in lege Aemilius Larianus D. de minor. 25. ann. & à Prætore fideicommiſſario, in l. quæſitum §. penult. D. de legat. III. in qua mulieri tamquam aduocatus aderat. Adeſſe enim conſueuerant Iuriſconſulti aliquando vt aduocati, vel vt aduocatis rationes iuris ſuggererent l.moris D.de pœn. Niſi malimus dicere id, quod Tribonianus aſſerit,ſub nouiſſimis Imperatoribus conſtitutum: atque ita Pomponij ætate non factum. Hoc tamen non ſilendum puto, cùm quis offerebat preces Imperatori, eum apponere ſolitum ſententias Iuriſconſultorum, qui pro eo ſentiebant. Hoc colligitur ex l. 14. C. de

præd. & alijs reb. min. ybi Impp. Diocletianus & Maximianus reſcribunt Phrominio. *Vtere viri prudentiſsimi Papiniani reſponſo, cæterorúmq; quorum precibus feciſti mentionem, ſententijs*: & ex l. xii. C. de legat. Imperatores etiam reſcripta ſua Iuriſconſultorum ſententijs fulciebant: ſic Alexander in l. 4 C. de contrah. & committ. ſtipul. reſcribit Sabinæ, *Secundum reſponſum Domitij Vlpiani Præfecti annonæ, Iuriſconſulti, amici mei, ea quæ ſtipulata eſt cum moreretur, &c.* Et frequentiſſimè qui Iuriſconſultos conſulebant: principum reſcripta in libello eis oblato apponebant, vt in l 87. D. de legat. 2. is qui Paulum conſuluit, Alexādri reſcriptum ad Iulianum in libello poſuit. Cæterùm Maſſurius Sabinus ſecundum Auguſti inſtitutum, Tiberij autoritate, populo reſpondit: & in iuris diſciplina Capitonis ſectam ſequutus eſt: cuius erat ſumma, non recedere ab his quæ tradita erant: cùm Labeo plurima innouaret. Eius ſcripta apud poſteros maximæ autoritatis fuere. In indice Iuſtinianeo recenſentur tantùm.

Iuris Ciuilis libri tres.] Sic & in indice Græco, βιβλία τρία, Sparſa autem quædam in his libris fuiſſe de Operis libertorum, videri poteſt his verbis, ex Satyra 5. Perſij depromptis.

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſsi,
Cur mihi non liceat, iuſsit quodcumq; voluntas,
Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetauit.

Gellius vero lib. 2. Iuris Ciuilis, quod iumentorum cauſa apparatum eſſet, quibus dominus vteretur, penori attribuiſſe Maſſurium Sabinum ſcribit. Ex iii. lib. idem Gellius hæc verba tranſpoſuit lib. v. cap. xiii. In officijs apud maiores ita obſeruatum eſt: primùm tutelæ deinde hoſpiti, deinde clienti, tum cognato, poſtea affini, de qua cauſa fœminæ viris potiores ſunt habitæ, pupillariſque tutela mulieri prælata, etiā aduerſus quem affuiſſet: eius filij tutores relicti in eadem cauſa pupillo aderant. Omnes officiorum gradus his verbis

expoſuit, cùm Cicero lib. 1. de Offic. Deorum tantùm patriæ, parentúmq; expreſſiſſet: reliquos verò his verbis, *deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur*, comprehendiſſet. Ad eos libros pertinere arbitror, quod Plinius ſcribit lib. 7. cap. 5. *Maſſurius*, inquit, *autor eſt, Lucium Papirium Prætorem ſecundo hærede leges agente bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, cùm mater partumſe* XIII. *menſibus diceret tuliſſe, quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatutum videtur.* Scio Cujaciũ in Nou. Iuſtiniani 39. *decem menſibus* legere. ſed de ea re quid ſentiendum ſit, non eſt præſentis diſquiſitionis. Illa etiam quæ aſcripſit idem Gellius lib. x1. cap xviii. ſunt, ex Maſſurio. *Manifeſtũ*, inquit, *furtum, vt ait Maſſurius quod deprehendit, dum fit faciendi finis eſt, cùm perlatum eſt, quò ferri cœperat.*

Scripſit præter hos libros indicis Iuſtinianei.

De indigenis cõmentario:] qui citantur à Gellio lib. 111. cap. 1x. *libros Faſtorum*] autore Raphaele Volaterrano lib. x1x. Anthropologiæ.

Libros Memorabilium] quorum meminit Paulus Iuriſc. in l. Maſſurius D. de verb. ſignif. Gellius librum primum Memorab. lib v. cap vi & Nonius Marcellus in verbo *Strigoſus*. Maſſurij lib. 8. quem puto Memorabiliũ. tot enim libros: niſi Memorabilium edidiſſe non legi. Quædã refert ex Maſſurio Macrobius lib. 1. cap. x Saturnal. de Angerrona, & Plinius lib. xv. cap. xviii. autorem profert Maſſurium feciſſe paſtores qui rapuerunt Sabinas de ſpina faſces nuptiales. Compoſuit etiam librum.

De triumphis Romanorum] ex Plinij lib. xv. cap. xxix. ex quo verba deſumpta certiſſimum eſt, quæ de Maſſurio ab eo traduntur cap. 30.

Libros ad Edictum Prætoris Vrbani] quorum quintus citatur à Paulo in l. ſuo victu D. de oper. libert. Et librum.

Aſſeſſoriorum] cuius meminit l. 5. § hac lege D. de iniur.

Librum de furtis] vnde multa ſumpſiſſe Gellium & Macrobium notauit Bernardinus Rutilius. PRO-

PROCVLVS.

LIcinius Proculus vir prauus & callidus, vrbanæ militiæ impiger autore Tacito præfectus prætorio fuit ſub Othone in eo bello quod ab Othone contra Vitellium geſtum: Honor quidem nomenque penes Titianum fuit fratrem Othonis. Ius veró ac poteſtas penes Proculum præfectum, qui tamen nec autoritate nec imperio proſpere, vel prudenter vſus eſt. Othonianum enim exercitum amiſit cum pugnare contra Vitellium infæliciter eum coegiſſet, abnuentibus Celſo & Paulino qui militem itinere feſſum, ſarcinis grauem ſubijcere hoſti imprudentiæ eſſe cenſebant. Titianus tamen & Proculus vbi conſilijs vincebantur ad ius imperij tranſibāt: profligato tandem ſuperatóque exercitu, Vitellij victoris poteſtati ſe ſubmiſit, quem tamen triſti mora ſqualidū tenuit Vitellius: donec auditus neceſſarijs magis defenſionibus quàm honeſtis vteretur, teſte eodem Tacito lib.xviij. Annal. Quædam tamen pro Othone in Republica non inutiliter geſſit, poſt ſeditionem illam quàm prope vrbi excidio fuiſſe ſcribit idem Tacitus lib.xv. cum milites quibuſdam Tribunis & ſeueriſſimis Centurionū obtruncatis palatium petijſſent vbi Otho ſplendidum & magnificum conuiuium primoribus fœminis viriſque celebrabat, milites vná Proculus cum Plotio Firmo alloquutus manipulatim eſt, ex ſuo quiſq; ingenio mitius, aut horridius: finis autem ſermonis in eo, quinque millia nummûm ſingulis militibus numerarentur. Nepos autem Proculus Sempronij cuiuſdam fuit, vt ipſe

teſtatur in l. 47. D. de legat. 2. *Sempronus*, inquit, *Proculo nepoti ſuo ſalutem*, quem conſuluit, vtrum Titius centum & quinquaginta, an centum dumtaxat habiturus ſit, cum binæ tabulæ teſtamenti eodem tempore exemplarij cauſa ſcriptæ, vt vulgo fit, eiuſdem patrisfamilias proferuntur, & in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei Titio legati ſunt. Eum etiam conſuluit Licinius Lucuſta per epiſtolā, quæ extat lib. viij. Epiſt. vt apparet ex l. 48. D. eod. Hyberi etiam cuiuſdam familiaris fuit, vt apparet ex l. xiij D. de Seruit. Vrban. præd. Cæterùm Neruæ Iuriſconſulto Proculum ſucceſſiſſe, atque authoritate anteceſſiſſe C. Caſſium Longinum Pomponius refert. Plurimum enim ipſe potuit in iure tractando: vnde non tenuis iuriſconſultus appellatur à Diuis fratribus in l. Diui D. de iure Patron. Tenuit enim certam quandamq; propriam viam, in multis articulis tractandi atque explicandi Iuris Ciuilis. Atque eius tempore iuriſprudentiæ ſcientia, in duas diuiſa eſt familias. Qui enim Inſtitutionem eius ſequuti ſunt, Proculeiani vocati, ad differentiam eorum qui Caſſij ſectatores erant, qui Caſſianorum nomen obtinuerunt. Diſſimilis enim diuerſáque doctrina eorum fuit: Vnde Proculeianos diuerſæ ſcholæ autores appellat Iuſtinianus tit. de Empt. & vendit. §. diuerſæ ſcholæ, & tit. de mandato §. is qui exequitur in inſtitut. Loci quidam eorum controuerſiæ leguntur in l. ſi idem. §. fin. D. de Iuriſd. omn. iud Proculus in communi actione plurium perſonarum ſingulas partes expectādas eſſe dicebat, circa ius dicentis iuriſdictionem: Caſſius totam rem. Deinde in Tit. xj fragmentorum Vlpiani cum Proculeiani dicebant eſſe puberem, qui xiiij annos impleuiſſet: Caſſiani verò eum, qui habitu corporis pubes appareret, i: qui generare poſſet. Iuſtinianus in maribus Proculeianorum ſententiam probauit in §. 1. quib. mod. tut. finitur in inſtit. Sic in l. 79. D. de petit. hæred. Si

poſt litem conteſtatam mancipia aut iumenta aut pecora deperierint damnari debere in ſpecialibus petitionibus Proculo placet: Caſſius contra ſentit. Paulus tamen in prædonis perſona Proculi ſententiam laudat: in bonæ fidei poſſeſſoribus Caſſij. Habemus etiam in l. 7. §. 7. cum quis D. de acquir. rerum domin. Proculi & Caſſij controuerſiam. Cum quis ex aliena materia ſpeciem aliquam ſuo nomine fecerit. Proculus enim Neruam ſequutus, putat hunc dominum eſſe qui fecerit: Caſſius vero & Sabinus qui materiæ dominus fuerit. Sed Caius ſi ſpecies ad materiam reuerti poſſit, Caſſij ſententiam ſequitur: ſi non poſſit reuerti, Neruæ & Proculi. Nota eſt item celebris illa diſſentio inter Proculeianos, & Sabinianos ſiue Caſſianos, cuius fit mentio in l. poſſideri. D. de acquir. vel amitt. poſſeſſ. an duo vnius rei poſſeſſores inſolidum eſſe poſſint. Sabino exiſtimante poſſe: Proculo verò non conſentiente, qui à Trebatio & Labeone cœptam controuerſiam auxere. Sed Proculi ſententia poſteriori ætate recepta eſt, vt ex d.l. poſſideri conſtat: Sabini autem & Trebatij probatam ſententiam Ciceronis temporibus apparet, ex Oratione eius pro Quintio *Proficiſcenti*, inquit, *tibi in poſſeſſinem Prætor ipſe Sex. Næui palam dicit, ita poſsideto; Vt tecum ſimul poſsideat Quintius.* Denique non omittemus diſceptationem illam quæ ample diſcribitur à Paulo in l. 1. D. de contrah. empt. Vtrum ſine nummis venditio eſſe poſſit. Veluti ſi ego togam dedi, vt tunicam acciperem, Caſſio & Sabino emptionem & venditionem eſſe exiſtimantibus: Nerua vero & Proculo permutationē non emptionem. Caſſius & Sabinus autoritate Homeri vtebantur ex Iliad. ζ & η deſumpta. Proculus item & Nerua eodē autore vtuntur (licet hoc à Paulo traditum non ſit in d.l. 1.) ſed Tribonianus id teſtatur apud Iuſtinianum. Tit. de empt. & vendit. §. ſed Proculi: vbi tamen notandū, verba Seruij Virgilij interpretis in 3. Georg.

Apud maiores omne mercimonium in permutatione conſtabat quod & Caius Homerico confirmat exemplo, non de Caio Iuriſc. qui Hadriani temporibus vixit intelligenda, vt quidam magni nominis vir arbitratur, eò fortaſſe deceptus, quod Seruius aliquando illius autoritate vtatur: Sed de Caio Caſſio Caſſianę & Sabinianæ ſectæ parente, vt ex ſuperioribus verbis Triboniani apud Iuſtinianum d. Tit. de empt. & vend. conſtat: qui Caſſium huius ſententiæ autorem profert. Sæpiſſimè enim & ab ipſis Iuris autoribus Caſſius ſub nomine Caij ſolo citatur, vt à Iauoleno in l. ſi quis D. de condit. & demõſtrat. & in l. ſi alieni. D. de Solut. quod ea earum legum inſcriptiones ſatis docent. Veruntamen exploſa à Paulo Caſſi annorum ſententia. Proculi præualuit & meritò, inquit Iuſtinianus, d. tit. quod & ipſe alijs Homericis verſibus adiuuaretur, & validioribus rationibus argumentaretur. Ex quibus obiter animaduertendum puto quanto in precio Homeri opera à Proculo, & alijs Iuris autoribus habita fuerint, cum quæſtionem iuris difficillimam Homericorum verſuum auautoritate decidendam putarint: ſic Martianus, ſiue potius Caſſius (verba enium Caſſij ea eſſe exiſtimo) ex Homeri Odyſſeæ loco Sues gregatim paſci, & ideo pecorum appellatione contineri probat in l. legatis. §. pecoribus. D. de legat. iij. & olim Athenienſes de Salamina contendentes teſtem Homeri locũ adduxerunt autore Ariſtotele lib. 1. Rhetor. cap 95. Diodorus etiam ſcribit lib 6. Phocenſes à Philomelo Homeri verſuum authoritate adductos, ne Amphictionum publici Græciæ Concilij ſententiæ ſtarent. Sed vt ad Proculum noſtrum reuertamur, in l. 14. D. de iure Codicil. refertur hæc quæſtio. *An legata quæ poſtea quam inſtituti mortem obierint codicillis aſcripta vel adempta ſint à ſubſtitutis debeantur.* Et in quæſtione huiuſmodi controuerſia Caſſij & Proculi. Caſſio reſpondente deberi: Proculo diſſentiente, cuius opinio à

Scæuola confirmatur. Proculi enim maior autoritas quàm Caſſij & Sabini in iure interpretando fuit, & ſic verba Pomponij in d. l. 2. de Orig. iur. explicanda ſunt. Ideóque in omnibus controuerſijs ſentētia Proculi præualuit, præterquam in quibuſdam quæ recenſentur à Iuſtiniano in l. quod certatum C. de poſth. hæred. inſtit. in l. fin. C. de vſufr. vſuuè & habit. in l. fin. de ſeruit. & aqua in l. cum quidam C. de impub. & alijs ſubſtit. in quibus Imperator exploſa Proculi ſententia Sabinianorum probat: atque ita diu in diuerſas ſciſſa ſectas iuris ſcientia remanſit. Poſteriores tamen Iuriſconſulti nullo ſectarum ſtudio tenebantur: aliquando enim Proculum ſequebantur: aliquando Caſſium & Sabinum: aliquando vero mediam viam tenentes, vtriuſque ſcholæ dogmata moderatione quadam temperabant. Cæterùm ex hoc noſtro Proculo originem ſumpſiſſe Claudium Proculum nepotem auguror qui ſub D. Hadriano Prætor fuit, & ad quem Hadriani reſcriptum extat in l. 1. D de ventre in poſſeſſ. mitt. qui pater fuit Cornelij Proculi, cuius meminit Paulus in l. 24. D. de tut. & curat. dat. cui D. Marcus & Verus reſcripſere, qui Conſul fuit cum Munatio vt colligitur ex l. 27. D. de liber. cauſa, & Proconſul Aphricæ ſub D. Pio l. 1. D. de iure immu. & ad id tempus referendum eſt D. Pij reſcriptum, quod ab Vlpiano traditur in l. 7. D. qui ſatiſd. cog. qui etiam malè Cæcilius pro Æmilius dicitur in l. 1. D. de opt. legata: Æmilij ſiquidem nomen Corneliorum gentis fuit. Habuit filiam Proculam quæ ſub Commodo vixit, cuius quæſtio de fideicommiſſo aduerſus fratris ſui hæredes extat apud Papinianum, in l. 26. D. de probat. ad quam D. Marcus & Verus reſcripſere in l. xj. §. ſi in opere D. de legat. iij. Vlpij etiam Proculi mentio fit ab Vlpiano in l. 1 §. vſque adeo D. de tut. & rat. diſtrah. niſi malimus reponere Vlpium Marcellum: quod fartaſſe non inconcinnum.

Scriptorum autem quæ Proculus noſter edidit in indice Iuſtinianeo recenſentur tantum

Epiſtolarum lib. octo.

Scripſiſſe etiam notas in quoſdam Labeonis libros indicat l. ſed an vltro §. ſed vt Celſus D. de negot. geſt. & lex ſi ita expreſſum D. de condit. & demonſt. ad eum Ferox ſcripſit, vt notatur ex l. xi. D. de aqua & aquæ pluu. arc.

ALPHENVS VARVS.

P. Alphenus Varus patria Cremonenſis Acrone autore antiquo Horatij interprete, inter decem Seruij diſcipulos numeratur à Pomponio in l. 2. D. de Orig. iur. quem plurimùm autoritatis habuiſſe, Conſulemque fuiſſe ſcribit. Caſiodorus quidem in Chronicis Conſulem eum cum C. Vinitio adijcit ſub annum ab vrbe condita 754. Onuphrius vero ſub annum 755. Malè enim apud Dionem legitur P. Alphinius. His Conſulibus Velleius Paterculus ſcribit Tiberium Neronem Rhodo Romam magna omnium ordinum lætitia reuerſum eſſe. Alius eſt is ab eo Alpheno Varo, cuius mentio fit apud Tacitum lib. xviij qui temporibus Othonis Imperatoris præfectus Prætorio ſuffectus fuit in locum Sabini, & præfectus Caſtrorum creatus ſeditionem contra Valentem ortam compeſcuit. Sed facilè crederem eius filium fuiſſe. Noſter autem Iuriſc. P. Alphenum Varum patrem habuit, vt ex Dione colligere licet. Cremonæ ſutrinam primum exercuit ſi Acroni credimus, qui de eo putat intellexiſſe Horatium lib. 1. Sermonum

Alpheus Vafer omni
Abiecto inſtrumento artis clauſáq; taberna,
Sutor erat ſapiens operis. Sic opibus omnis
Eſt opifex ſolus, ſic Rex ſolus.

Sutrinam enim ingenui homines Romæ olim diſcebanr, vt notari poteſt ex l. 5. §. proponitur. D. ad leg Aquil. Atque ita Alphenus ex ſutore Iuriſconſultus celeberrimus factus eſt, ob vafritiem illam i: ſubtilitatem ad ius interpretandum aptam: vnde vafer ab Horatio ſuperioribus verſibus appellatur: non vt quidam putauere pro Varo, gentili nomine. Nam & alibi lib. 2. Sermonũ Sat. 2. illud nomen vafri quaſi Epitheton, iuri appoſuit Horatius

Nos expulit ille
Illam aut neqities aut vafri inſctia Iuris.

Ex Sutore autem Iuriſconſultus euaſit Alphenus, ſicut Nicodorus apud Ælianum lib 2. qui cum pugil in iuuentute tantum eſſet, legiſlator in ſenectute Mantinenſium præſtantiſſimus fuit, & memoria patrum noſtrorum Bernardus Malcius qui cum coriariam exercuiſſet ad legum ſcientiam acceſſit autore Paulo Iouio. Iuriſprudentiæ autem ſtudia in Alphenorum familia ab hoc introducta per multos annos viguere. Fuit enim Alphenus Iuriſconſultus ſub Alexandro Imperatore, quem Papiniani diſcipulum Lampridius in Alexandro tradit. Noſter autem Alphenus non ſolum iuris cognitionem adeptus eſt, ſed Philoſophiæ ſtudijs ſummè eruditus fertur, cuius ſcientiæ floribus aſpergere opera ſua non dubitauit vt apparet ex l. 17. D. de iudic. Gelliuſq; ſcribit lib. 6. cap. 5. eum rerum antiquarum non incurioſum fuiſſe. Reprehenditur tamen ab eodem Gellio, vt errans in veteribus verbis interpretandis, quod eadem affinitas illi viſa eſt horum verborũ puri, & puti, quæ ſit noui, & nouitij, quodq; putum longa prima ſyllaba pronunciandum eſſe viſus eſt,

quaſi à puro ductum inclinatumq; non à putando. Verùm hæc non faciunt, quin à Marcello in l. vt Alphenus. D. de verb. ſignific. & in l. qui concubinam. §. cum ita D. de leg. 3. nominetur tanquam autor locuples proprietatis verborum, & à Paulo Vari tantum nomine appoſito in l. ſumma. §. item Varus D. de aqua & aquæ pluuia arc. Hunc intelligit Varum Vlpianus in l. Idem Pomponius. §. de arbore. D. de rei vindic. & Iauolenus in l. ſi quis D. qui teſtã. fac. poſſunt. Ceterùm fuit ſæpè conſultus Alphenus de legibus quas cenſores dicunt in locandis vectigalibus vt l. in lege locati l. Cæſar vel cenſet de publican. & hæ ſunt quas Cenſorias appellat ipſe in l. 203. D. de verbo ſignif. Reliquit autem.

Digeſtorum lib. quadraginta] qui in indice Iuſtinianeo recenſentur. Libri trigeſimi meminit Gellius loco ſupra citato. Hos libros Paulus Iuriſc. in Epitomen redegiſſe videtur, ex inſcriptione legis qui inſulam, & l. in naue Sauphelli. D. locat. l. duo D. de præſcript. verb. l. cum multi D. ſi pars hæred. pet. l. qui ſcapham l. qui fundum D. de euict. alijſq; nonnullis inſcriptionibus. Præterea idem Gellius ſcribit eum compoſuiſſe.

Collectaneorũ lib. quatuor] Intelligi etiam poteſt ex l. actione §. ita ſcriptum D. pro Soc. collegiſſe quædam è Seruij ſcriptis, è cuius ſchola ipſe emanauerat, & ex l. 77. D. de verbo ſignific.

ANTISTIVS LABEO.

ANTISTIVS labeo veterum Iuriſconſultorum princeps vt apparet cum ex Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. tum ex Papiniano lib. 5. quæſt. qui cum aliquid Labeoni placuiſſe vult demonſtrare, veteribus placuiſſe dicit tanquam

quam ſi tota Iuriſconſultorum antiquitas in eius verba iuraret ſolum. Huc pertinet Petronij Arbitri verſus

Atque eſto quicquid Seruius & Labeo.

Neratiam vxorem habuit, cui teſtamẽto nominatim legauit veſtem, mundum muliebrem omnem, ornamentaq; muliebria omnia, vt eſt apud Paulum in l. pediculis D. de auro argento mundo. filius autem Labeonis Antiſtij fuit Sulpitij auditoris qui bello Philippenſi pro libertate fortiter occubuit Appianus lib. 4. Λαβεὼν δ' ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, τοῦ πιστοτάτου τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. Et qui coniurationis in Cæſarem factæ particeps fuit, autore Plutarcho in Bruto: nec eſt quod dubitet Bernardinus Rutilius, an is ſit Labeo pater, qui Seruij auditor dicitur à Pomponio, cum eum patrem noſtri Labeonis ex ipſius Pomponij verbis liquido conſtet. Antiſtius itaque filius paterna in republica veſtigia ſequutus, ius ciuile tractandum ſuſcepit, & antiquæ libertatis amator fuit. Agitabat, inquit Atteius Capito in epiſtola quadam quæ extat apud Gellium lib. xiij cap. xij, hominem libertas quædam nimia & vecors, vſque eò vt Auguſto iam principe & rempublicam obtinente ratum tamen penſumq; nihil haberet, niſi quod iuſtum ſanctumq; eſſe in Romanis antiquitatibus legiſſet. Huius libertatis exemplum dat Gellius. *Ac deinde*, inquit, *narrat quid idem Labeo per Viatorem à Tribunis plebis vocatus reſponderit, cum à muliere*, inquit, *quadam Tribuni plebis aduerſum eum aditi, Gellianum ad eum miſiſſent, vt veniret & mulieri reſponderet, iuſsit eum qui miſſus erat redire, & Tribunis dicere ius eos non habere neque ſe, neque alium quenquam in cauſa vocandi, cum moribus maiorum Tribuni plebis prehenſionem haberẽt, vocationem non haberent.* Alia eius libertatis apparent veſtigia, apud Suetonium in Auguſto cap. liij. *Antiſtius Labeo*, inquit, *Senatus lectione cum Triumuiratum legeret*, ſiue vt quidam legunt, *vir virum legeret M.*

Lepidum hoſtem olim eius, de Octauio loquitur, *& tunc exulantem legit, interrogatuſq; ab eo an eſſent alij digniores, ſuum quemq; iudicium habere reſpondit.* Cumque ob hanc rem inſenſum Octauij ſibi animum reddidiſſet, liberè dixit: nihil ſe commiſiſſe, ſi hominem quem Octauius Pontificem eſſe pateretur in Senatum ipſe aſciuiſſet. Libertatem tamen illam detrimentum nunquam Labeoni attuliſſe idem Suetonius teſtatur. Quod quidem (ſi coniectura affirmare aliquid licet) verum non puto. Ei enim conſulatum abſtulit, quod ex Cornelio Tacito lib. 2. Annalium ſic ſcribente conſtat. *Et Capito Atteius de quo memoraui principem in ciuitate locum ſtudijs adſequutus ciuilibus, ſed auo Centurione Syllano, patre Prætorio Conſulatum ei accelerauerat Auguſtus, Vt Labeonem Antiſtium ijſdem artibus præcellentem dignatione eius Magiſtratus anteiret.* Hanc tamen libertatem incorruptam, vt vocat idem Tacitus, quæ pro dignitate laudari debuerat, (ſi aliquid puri incorruptique adulatio innata, corruptique temporum mores in animo reliquiſſent) à principum aſſentatoribus damnatam legimus. Eam enim Atteius Capito qui hac re iuris diuini & humani ſcientiam bonaſq; domi artes quibus excellebat dehoneſtauit, autore eodem Tacito, vecordiam appellat lib. xiij citato Gellij: & Suetonius eum ſequutus dicto cap. liiij contumaciam: Horatius vero lib. 1. Sermonum Satyra iij Satyrica procacitate, inſaniam nominat. Conſtare igitur debet, Conſulatus honorem non adeptum Labeonem, ob incorruptam libertatem, quæ in eius animo vigebat. Quamuis Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. oblatum eſſe ab Auguſto ei Conſulatum, quo ſuffectus fieret, ſcripſerit, quod tamen ab alijs autoribus relatum non eſt. Sed hoc ſententiam noſtram non deſtruit. Ominoſum quippe fuit in locum mortui vocari: & in Cenſura eam rem religioni fuiſſe tradit Liuius lib. 5. Pomponius etiam teſtatur Labeonem hunc Conſulatum recuſaſſe. Prætor itaque, Labeo no-

ſter tantum fuit. Vnde apud Plinium lib. 35. Natur. hiſt. cap. 4. legendum puto, *Paruis gloriabatur tabellis extinctus nuper in longa ſenectute Antiſtius Labeo Prætorius*, non vt in vulgaribus Codicibus *Ateius Labeo*. Ei tamen quod præturam intra ſtetit, commendatio ex iniuria oriebatur, & vt Gregorius Nazianzenus de Cæſario à Iuliano iniurioſè tractato ſcribit, magis ignominiâ quàm ſplendore clarior fuit. Capitoni vero quod Conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidia autore Tacito. Cæterùm quamuis intra præturam ſteterit, Proconſulatu tamen prouinciæ Narbonenſis functus eſt, vt eſt apud Plinium dicto loco. Itaque ætas hæc duo pacis decora tulit ſimul: Sed Capitonis obſequium dominantibus magis probatum, Tacito teſte ad ſumma dignitatum faſtigia eum euexit: Labeo libertatis illius incorruptæ amator, ſtudiorum potius, quam honorum ambiendorũ cura tenebatur. Totum enim ita diuiſerat annum, vt Romæ ſex menſes cum ſtudioſis eſſet, & ſex menſibus ſecederet, conſcribendiſque libris operam daret, vt relatum eſt apud Pomponium dicta l. 2. Romæ enim, viri tantum magnæ autoritatis ſeceſſibus vtebantur. Quamobrem rectè apud Vlpianum legitur in l. 21. §. ſi arbiter D. de recept. arb. Arbitri qui in eo loco qui ſit circa vrbem, adeſſe litigatores iuſſerit, valere iuſſum: ſi eius autoritatis ſit arbiter vt in ſeceſſibus ſoleat agere. Et cum Capito in veteribus iuris præceptis conſtans remaneret: Labeo, vt inquit idem Pomponius, ingenij qualitate & fiducia doctrinæ fretus, vt qui, & præ cæteris operis, ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit: ſic enim apud Pomponium legere magis æquum puto, quam quorundã lectionem ſequi, qui ſic ſcribunt: *qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat*: illam autem penitus reijcio quæ ab alijs traditur, *qui & præ cæteris ſapientiæ operam dederat*. Non enim dictio *Operis* delenda, qua Pomponius vtitur ad demonſtrandum vniuer-

ſum corpus iuris ſiue Ciuilis, ſiue Pontificij, ſiue publici, ſiue priuati, vt ſuperioribus verbis dictæ legis de L. Aelio Tuberone Pomponius expreſſit, qui complures ab eo traditur vtriuſque operis libros reliquiſſe j: publici, & priuati iuris, & Offilius, qui omnem partem operis fundarent, j: corporis Iuris Ciuilis, vt nunc vocamus. Diſtinguimus enim vulgo vniuerſum ius in Corpus Ciuile, & Corpus Canonicum ſiue Pontificium. loquẽdi genere non omnino barbaro ſic ζωματοποία legum dicitur Nouel. Leonis prima. Corpus enim ſumitur pro opere ſcripto, apud Ciceronem Epiſt. 2. ad Q. Fratrem, & σῶμα dicta Nouella, & hoc modo Corpus Homeri ſcribitur ab Vlpiano in l. 52. §. 2. D. de legat. 3. Eadem ratione Cicero epiſt. lib. 2. ad Attic. dixit, *Hoc totum corpus curabo vt habeas.* Significat itaque Pomponius præ cæteris operis partibus Labeonem ſapientiæ operam dediſſe j: Iuri Ciuili. Quod hoc in loco ſapientiæ nomen propriè deſignat, ſicut & apud veteres Romanos: ſic Atilium appellatum ſapientem teſtatur Tullius in Dialogo de Amicitia, quod prudens in Iure Ciuili: & Sempronium vocatum σόφον ſcribit idem Pomponius, quod maximæ in Iure Ciuili ſcientiæ fuerit, & Iuſtinianus tit. de Codic. in inſtit. Iuriſperitos ſapientes appellat. Quamuis hoc nomen quibuſdam nimis arrogans viſum ſit, qui eos iuris ſtudioſos modeſtiori denominatione vocarunt, Suetonius in Nerone cap. 32. *Deinde,* inquit, *Vt ingratorum in principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent, ac ne impune eſſet ſtudioſis iuris qui ſcripſiſſent vel dictitaſſent &c.* Et Paulus in l. 1. D. de offic. adſeſſ. & in l. Diuus. D. de extraord. cognit. Pythagoram imitati qui ſuperbum nomen σόφου, & ſapientis reijciens, φιλόσοφος & ſtudioſus ſapientiæ nominari tantum voluit: omnibus deinceps ſapientiæ profeſſoribus nomen id ſibi vendicantibus. Labeonem autem ex diſciplinis, Iuris Ciuilis ſcientiam principali ſtudio exercuiſſe nos

docet Gellius lib. xiij.cap. x. Cæterarum verò artium expers non fuit. In Grammaticam enim ſeſe atque Dialecticam litteraſq; antiquiores & altiores penetrauit: Latinarum vocum origines rationeſque percallens, qua præcipuè ſcientia ad enodandos iuris laqueos vtebatur Grammaticæ quidem præcepta normaſque eum tenuiſſe ſatis apertè demonſtrant quæ apud autores de eo leguntur, & præcipuè apud Feſtum qui Antiſtitij Labeonis autoritatem affert vt probet penatis poſſe dici ſingulariter. A Proculo tamen Iuriſc. notatus eſt, quod dixiſſet vſuariũ ædium eas habitantem poſſe Inquilinum quoque recipere, quod non belle Inquilinus dicatur, qui cum eo habitat, ſed qui ſolus in ædibus conductitijs, apud Vlpianum l. 2. & 4. D. de vſu & habitat. Cognitionem etiam iuris augurij eum conſequutum fuiſſe teſtatur D. Auguſtinus lib. 4. de Ciuit. Dei. *Cum præſertim Labeo*, inquit de victimis Deorum loquens, *quem huiuſmodi rerum peritiſſimum prædicant, numina bona à numinibus malis, iſta etiam curſus diuerſitate diſtinguat, vt malos Deos propitiari cædibus, & triſtibus ſupplicationibus aſſerat: bonos autem obſequijs lætis atque iucundis, qualia ſunt vt ipſe ait, ludi, conuiuia, lectiſternia.* Qui locus ad ſcientiam eximiam iuris auguralis, quæ in Labeone reſidebat oſtendendam locupletiſſimus eſt. Cæterùm legitur Q. Labeo de xij. tab. quædam edidiſſe, apud Gellium lib. vij. cap. vv. & lib. xx. cap. 1. Noct. Attic. Meminit & Perſius Satyra 1. Labeonis cuiuſdã poëtæ: de Cornelio Labeone locus eſt apud Macrobium. Noſter verò Antiſtius quadraginta volumina reliquit, ex quibus plurima inter manus verſabantur temporibus Pomponij, vt ipſe teſtatur dicta lege 2. quæ omnia maximè à Trebatio Iuriſc. hauſit. Ab eo enim inſtitutum eſſe, licet Ofilium & Tuberonem etiã audierit, ſcribit idem Pomponius. Cuius Trebatij in Iure Ciuili ſingularis memoria, & ſumma ſcientia laudatur à Cicerone lib vij. epiſt. ad Familiares. In indice

autem Iuſtinianeo librorum Labeonis hi recenſentur.

Πιθανῶν lib. viij] j: probabilium ſiue vt Politianus vertit veriſimiliũ. Hos libros fuiſſe in Epitomen redactos à Paulo, conſtat ex inſcriptionibus l.fin.D. ſi ſeruit. vend. l. ſi vehenda. D. ad leg. Rhod. de jactu l. fin. de pignor. aliarumque quas hic annotare non libet. Traduntur etiam Labeonis.

Poſteriorum lib. x.] in indice Græco *βιβλιαδικα*, de quibus Gellius lib. xiij. cap. x. ſcribit eos poſt mortem Labeonis editos fuiſſe. Ideóque poſteriores inſcribi. Sed licet libri tantum decem in indice recenſeantur, plures tamen ſcripſiſſe conſtat. Eorum enim librorum tres continuos 38. videlicet 39. & 40. plenos eſſe id genus rerum ad enarrandam, & illuſtrandam linguam conducentium Gellius tradit. Ex 37. citat locum quendam Vlpianus in l. ſi quis §. Labeo D. de Dolo: Alium ex 38. Paulus in l. ſacrilegij ad leg Iul. pecul. in quo Labeo peculatus definitionẽ dat. Hos vero Labeonis libros fuiſſe in Epitomen conſtrictos à Iauoleno, apparet ex inſcriptione legis cum colono D. quib. mod. pig. vel hypoth. ſolu. l. ſi pater de vulgari l. qui concubinam l. qui quatuor D de legat. iij. & in l. lx. D. de acquir. vel omitt. hæred. in qua ſententiam Labeonis reprehendit. Contrariæ enim ſcholæ erat.

Præter tamen hos libros indicis Iuſtinianei meminit Gellius in dicto cap. librorum ad edictum Labeonis, in quibus lepide & argute multa reperta inueniuntur, ſicuti hoc eſt quod in 4. ad Edictum libro ſcriptum legimus, *Soror*, inquit, *appellata eſt quod quaſi ſeorſum naſcitur ſeparaturq; ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliam familiam tranſgreditur.* Ex eiſdem libris credo erant, & illa quæ idem Gellius lib. 4. cap. 2. ait Labeonem ſenſiſſe cum quæreretur, an is ſeruus, cui dens deeſſet redhiberi poſſet. *Labeo*, inquit, *in cauſa redhibendi eſſe negauit. Nam & magna inquit pars dente aliquo carent, neque eo magis pleriq; homines*

morboſi ſunt, & abſurdum admodum eſt dicere non ſanos dici homines quoniam cum infantibus non ſimul dentes gignuntur. Labeonis librum 2. citat Vlpianus in l. 1. D. de ſeruo fugit. vbi fugitiui appellatione, ex fugitiua natum non contineri ſcribit. Non enim vt Accurſius putat hæc verba Vlpiani, *Labeo lib. 2. ad Edictum ſcribit*, referenda ſunt ad ea quæ ſequuntur. Deſumpta etiam ex libris ad Edictum exiſtimo ea quæ ex Labeone Vlpianus affert. in l. 1. de D. Aedil. Edicto. Labeonis librorum Prætoris vrbani idem Vlpianus mentionem facit in l. Labeo. D. de verb. ſignif. Eiuſdem libri xxxj. Prætoris peregrini in l. ſi quis. §. hæc de dolo actio D. de dolo: librorum Epiſtolarum eiuſdem, Pomponius in l. rerum mixtura §. Labeo D de vſucap. Extat etiam Antiſtij Labeonis apud Feſtum de mortis cauſa ſtipulatione locus non contemnendus. *Mortis cauſa*, inquit, *ſtipulatio exiſtimatur fieri vt ait Antiſtius Labeo quæ ita fit vt morte promiſſoris confirmetur aut vt quidam dixerunt cuius ſtipulationis non fuit cauſa.* Memorat idem Feſtus commentariorum Iuris Pontificij Labeonis in dictione, ſiſtere, vbi 15. ibrum citat, & in dictione, ſpurcum, vbi x. profert. Ex quo illa eſſe arbitror quæ de virgine capienda Gellius lib. 1. cap. xij tradit Labeonem ſcripſiſſe. Iauolenus in l. cum ex filio D. de vulgari ſcribit auum quendam qui ex filio duos nepotes habebat alterum in poteſtate alterum non, vellétq; vtriq; ſubſtituere, cum filio quem non habebat in poteſtate non poſſet, teſtamentum ex conſilio Labeonis Offilij Caſſelli Trebatij fecit. Moris enim erat olim quum quis conderet teſtamentum Iuriſperitos vocare: vnde in l. codicillis 89. §. Lucius Titius. D. de legat. 2. ſic ſcriptum eſt, *Lucius Titius hoc meum teſtamentum ſcripſi ſine vllo Iuriſperito.* Citatur etiam Labeo ab Vlpiano id l. ſed eſt quæſitum D. de liber. & poſth. Nihil enim immutandum cenſeo contra viri doctiſſimi Iacobi Cujacij ſententiam qui pro *Labeo & Caſſius ſcribunt*, legendum

putat, *Iauolenus & Caßius ſcribunt.* Ratio enim illa quam affert quod Caſſius & Jauolenus ſupra citentur αὐτηριφῶ oppugnatur. Si enim nomen Iauoleni ſupra poſitum eſſet fruſtra repeteretur. Præterea Iuriſconſulti ſolent, iſque mos Vlpiano peculiarior, cum nomen alicuius autoris repetunt, quem paulo ante nominauere, dictionem, *idem* ſemper adijcere vt in l. x. D. de vſuf. & habit. in l. xv. in l. ædiles. D. de Aedil. Edicto in l. ix. D. pro ſocio, & in multis alijs quas recenſere ſuperuacaneum eſſet. Nec lectionem vulgarem condemnat id quod obijci poteſt: Labeonem ſcilicet & Caſſium diuerſæ ſectæ autores eſſe, atque ita abſurdum eadem ſentire videri. Iuriſconſultos enim Caſſianos & Proculeianos, quamuis contrariæ ſcholę, in quibuſdam conuenire paſſim in Pandectis legimus. Sic Caſſius, & Pegaſus idem reſponderunt in l. xij D. de vſufr. & quemad. quis vt: Sic Celſus & Sabinus in l. xix. D. ſi ſeruit. vend. Sic ijdem Labeo & Caſſius in l. xij D. de vſu & habit. Sicuti è contra quamuis eiuſdem ſcholæ ſint, tamen inter ſe ſemper non conſentiunt: ſic in l. x. D. de negot. geſt. Proculus & Labeo diuerſæ ſententiæ ſunt, & Celſus Labeonis ſententiam deridet. Cæterùm his quæ ad libros Labeonis pertinebant expoſitis, prætereundum non reor locum illum ſingularem Iuſtiniani tit. de Codic. qui alibi nec in noſtris, alieniſue autoribus inuenitur de codicillorum origine & vſu, qui à Labeone omnem autoritatem deſumpſere. Quamuis enim Lucio Lentulo mortuo, qui primus codicillos introduxit: quibus ab Auguſto petijt per fideicommiſſum, vt faceret aliquid, dicitur Auguſtus conuocaſſe ſapientes viros, interq; eos Trebatium quoque, cuius tunc maxima autoritas erat, & quæſijſſe an poſſet recipi, nec abſonans à iuris ratione codicillorum vſus eſſet: Et Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod diceret vtiliſſimum & neceſſarium eſſe, hoc ciuibus eſſe propter magnas

&

&longas peregrinationes quæ apud veteres fuiſſent: vbi ſi quis teſtamentum facere non poſſet tamen codicillos poſſet. Auguſti tamen nec Trebatij autoritas tanti fuit apud Romanos, vt contra ius vetus morem introductum reciperent. Sed poſt hæc tempora cum Labeo noſter qui à Trebatio inſtitutus fuit codicillos feciſſet: nemini jam dubiũ fuit, quin codicilli iure optimo admitterentur: tantæ autoritatis apud Romanos & ponderis Labeonis ſapientia fuit.

NERATIVS PRISCVS.

NEratium Pegaſi ſectatorẽ fuiſſe ſcribit Pomponius in fine l. 2. D. de Orig. iur. & Traianum Imperatorem huius conſilio vſum Papinianus ait in ea facti ſpecie, in qua pater qui filium coactus emancipauerat, eo mortuo bonorum poſſeſſionem petebat l. fin. Si à parente quis fuer. manum. quem ita charum acceptumq; habuit, tantumq; de ſummo eius ingenio, & ſpe ampliſſimæ dignitatis iudicauit, vt in ſucceſſione Imperij Hadriano anteponere eũ in animo habuiſſe, frequens fuerit opinio autore Spartiano in Hadriano. Priſco enim aliquando Traianum dixiſſe teſtatur hæc verba, *Commendo tibi prouincias ſi quid fatale contigerit.* Verùm poſtquam Hadrianus Imperio potitus eſt, nullus eum inuidentiæ ventus ſiue potius maleuolentiæ, qui principum animos parum fortes conquaſſare plerumq; ſolet, non dicam cõmouit: ſed ne quidem agitauit: tantum valet ingenuitatis & candoris in animo altiſſime defixas habere radices. Neratiũ enim Priſcum in conſilio cum iudicaret ſemper habuit, autore eodem Spartiano: & ſub Hadriano Conſulem fuiſſe factum colligere poſſumus ex eo quod Collegam Annium Verum

habuerit. Sic enim corrigenda ſunt verba legis is qui ſeruum D. ad leg. Corn. de ſicar. *Quod Neratio Priſco & Annio Vero Coſſ.* Qui ſiquidem Neratius Verus, aut Annius Priſcus fuerint non memini adhuc me inueniſſe: facileq; fuit hunc errorem nominum commutatione impingere. Hæc autem ad tertium Annij Veri Conſulatum referri debent. Hunc enim ter Conſulem fuiſſe teſtatur Dion Nicæus. Cum primum Conſulatum cum Syluano ſub Veſpaſiano, & cum Augure ſub Hadriano ſecundum geſſiſſe ſcribat Caſſiodorus in Chronicis. Sed in quem annum ſuggeri debeat huius Conſulatus, non facilis cognitionis: ſub Hadriano tamen referri debere ſatis apparet. Fratrem autem Neratium Marcellum habuit; cui, de Iure Ciuili conſultus per Epiſtolam reſpondit, vt eſt apud Vlpianum in l. quæſitum §. deinde D. de fundo inſtr. quemque clariſſimum vocat Plinius lib ij epiſtol. Eum Haloander Conſulem cum Iubentio Celſo ij Conſule, imperante Hadriano comparat: Marcellum & Celſum habent Faſti Græci: Celſum vero & Marcellinum Caſſiodori Chronicon. Veruntamen Marcellum illum qui Conſul profertur cum Iuuentio Celſo ij, fuiſſe vnum ex ſuffectis eo anno Cõſulibus, probat vetus illa inſcriptio quam prodidit Onuphrius lib. 2. Faſtorum, de qua infra ſumus dicturi. Ille fortaſſe eſt Marcellus, quem Hadrianus quamuis amiciſſimum vt ait Spartianus, compulit ad mortem ſibi conſciſcendam, & ad quem Hadrianum Imperatorem reſcripſiſſe Vlpianus lib. 21. ad Sabinum ſcribit. Extat præclara eius ſententia in l. ij D. de iur. & facti ignor. *Ius finitum & eſſe poſſe & debere* quem imitatus Iuſtinianus in Proœmio Digeſtorum ſcripſit hanc ſolam iuris ſcientiam finitam eſſe. Scripſit autem Neratius Priſcus quamplurima iuris volumina quorum hæc in indice Iuſtinianeo reperiuntur.

Membranarum lib. iiij] j: Reſponſorum in Membranis ſcri-

ptorum. Moris enim erat olim apud Iuriſconſultos, vt chartis & membranis reſponſa ſua apponerent, ſicut Principes conſtitutiones ſuas Codicibus. Hoc autem puto obſeruatũ, quod Iuriſperitis jam prouecta ætate viſus debilior eſſet. Tradit ſiquidem Plinius lib. 7. cap. 21. quibus viſus infirmior erat, membranarum vſum familiarem fuiſſe: alijs vero ceræ. In libro 2. & 3. de Seruitutibus tractauit, vt colligitur ex l. item ſic D. de ſeruit. ruſt. præd.

Reſponſorum lib. iij] Citatur liber ſecundus ab Vlpiano in l. Inde Neratius D. de vſufr. accr. Ex his reſponſis vnum extare arbitror in l. Neratius D. de regul. iur. *Neratius*, inquit Paulus, *conſultus an quod beneficium dare ſe quaſi viuenti Cæſar reſcripſerat, iam defuncto dediſſe ſe exiſtimaretur. Reſpondit, non videri ſibi Principem quod ei quem viuere exiſtimabat conceßiſſet, defuncto conceßiſſe: quem tamen modum eſſe beneficij ſui vellet ipſius æſtimationem eſſe.* Ex quibus verbis colligere poſſumus Beneficiorum origiginem, à Romanis Imperatoribus ortam. Sic apud Pomponium in l. 2 de orig. iur. Poteſtas de iure reſpondẽdi à principibus peti pro beneficio cœpit, & apud Vlpianum in l. 4. D. de his qui not. infam. cum de miniſterio deſignatoris loquitur, ſcriptum eſt, *Et ſane locus iſte hodie non pro modico beneficio datur.* Beneficia autem huiuſmodi in peculiarem librum referebantur, qui liber Beneficiorum dicebatur Hygenus libro de limitibus, Lampridius in Alexandro Seuero. Recenſentur etiam.

Regularum lib. xvij.] Præter eos libros Neratij quorum ſunt in indice Iuſtinianeo conſcripta nomina edidit.

Epiſtolarum libros] Quorum quartus citatur in d. §. deniq;. Meminit etiam Vlpianus in l. ſed addes §. 1. D. locati epiſtolæ Neratij ad Ariſtonem.

Collegiſſe autem quædam ex Plautio inditio eſt lex ergo D. de ſeruit. ruſtic. præd.

Librum de nuptijs] Compoſuiſſe refert Gellius lib 4. cap. 4. Noct. Attic. Multis denique in locis incerto librorum numero citatur à legum conditoribus.

IABOLENVS PRISCVS.

TEmporibus Hadriani Trajaniq; Imperatoris floruit Iabolenus Priſcus vt ex Plinij epiſtolis colligere licet. Tempora etiam Antonini Pij attigiſſe videtur ex Capitolino, qui eius conſilio Pium ſcribit, cum quid de iure ſanciret vſum fuiſſe. Pomponius in l. 2. D. orig. iur. ait eum Cellio Sabino ſucceſſiſſe, quod ego in iuris diſciplina explicanda intelligendum arbitror, ad quam cognoſcendam, percipiendamq; Iulianus Iuriſconſultus ſe huius præceptis inſtitutiſq;, vt diximus, fuiſſe inſtructum profeſſus eſt in l. an manumittere D. de manum. vind. in qua Iabolenus cum conſilium præberet, ſeruos ſuos manumiſit. Qua ex lege Iabolenum Magiſtratũ in Africa, & Syria geſſiſſe conſtat. cum tantum ij qui Magiſtratum gererent, Conſilium præbere poſſent. Vlpianus lib. iij de omnibus Tribunalibus in l. mandata D. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. vocat, *Conſilium exercere*. Accurſius hæc verba interpretatus eſt autoritatem manumittendi præſtare, quod legiſſet Iabolenum cum conſiliũ præberet manumiſiſſe: nec quidem malè Vlpiani mentem explicat. Vlpianus enim ipſe in l. vnica D. de offic. Conſ. dicit Officium Conſulis eſſe, præbere Conſilium manumittere volentibus. Quod quidem συνέδριον vocatur à Theophilo cui præerat Romæ Prætor, & in prouincijs Proconſul vel Præſes: ſiue vt Theophilus generali nomine loquitur

ἀρχῶν. Eratque Romæ conſilium illud quinque Senatorum, & quinque Equitum Romanorum, in prouincijs viginti recuperatorum ciuium Romanorum, autore Vlpiano in fragmentis tit. 1. Ex his itaque colligere poſſumus Iabolenum Proconſulem Syriæ & Africæ fuiſſe. Præſes enim eſſe non potuit cum in notitia Prouinciarum Imperij Romani Aphrica ſub Proconſule ponatur. Cæterum cum Magiſtratu perfunctus erat in Conſilijs ipſe adhibebatur. Sic enim de eo Plinius ſcribit lib. 6. epiſt. *Intereſt tamen officijs adhibetur conſilijs*, j: adſeſſor fuit. Adſeſſores enim Conſiliarij appellantur à Paulo lib. 1. ſentent. in l. 5 D. de offic. adſeſſ & in l. conſiliarijs C. eod. & apud Heliodorum lib. x. Gymnoſophiſtæ *συνέδροι καὶ συμβούλοι aſſeſſores & conſiliarij*, ſimul nominantur Et in l. 1. C. de adſeſſor. conſiliorum participes, quæ verba me mouent, vt legem 1. C. ſi rector prouinciæ, ſic reſtituam, *quod ita late patere volumus, vt non ſolum circa adminiſtrantes, ſed circa etiam adminiſtrantium filios nepotes ac propinquos & participes conſiliorum domeſticoſq; locum habeat.* Quæ vulgo ſic legitur *participes*, j: *conſiliarios.* Vnde παρέδρον eſſe apud Latinos Iuriſconſultum Procopius ſcribit lib. 1. de bello parthico. Quod Iuriſconſultorum propriè munus fuit l. 1. D. de offic. adſeſſ. Ideò Celſus filius patrem in Conſilio Conſulis fuiſſe ſcribit in l. pater meus D. de legat. 2. Conſilijs autem Iabolenum adſediſſe conſtat non ſolum Magiſtratuum, ſed etiam Principum: vt Antonini Pij in conſilium admiſſum eum fuiſſe ſupra diximus. Iuriſperitos enim in conſilium principum aſſumptos, præter alios docet Papinianus in l. 3. D. de excuſat. tut. Cæterum Iabolenus amiciſſimum habuit Peſcennium Paulum ſplendidum Equitem romanum & eruditum vt tradit Plinius lib. 6. epiſtolarum. Ex cuius verbis dubiæ ſanitatis hominem Iabolenum diſcere poſſumus. Cum enim Peſcennius verſus recitaret, & ita cœpiſſet, Priſce iubes! Ad hoc Iabo-

lenus Priſcus qui Paulo Peſcennio vt amiciſſimus aderat: Ego verò non iubeo. Hic, riſus, ioci, eò maiores quo vir grauioris profeſſionis deſipuerat. De iure tamen ciuili publicè reſpondit, ſcripſitq; plures libros. Ex quibus in indice Iuſtinianeo hi reperiuntur.

Ex Caſſio xv.] Politianus legit ex Caſſio v. ſed refellũt eum inſcriptiones multarũ legum quæ ſexti, ſeptimi, octaui, noni, decimi, vndecimi, duodecimi, decimitertij, decimi-quarti, decimi-quinti mentionẽ faciunt. Satis erit vnius legis inſcriptionẽ ex vnoquoq; illorũ indicare. Ex ſexto lex adoptio D. de adoptiõ. ex ſeptimo l. cum ſeruo D. de contrah. empt. Ex octauo l. ſi quis. D. de negot. geſt. Ex nono l. ſi is D. de interrogat. act. Ex decimo l. certo generi D. de ſeruit. ruſtic. præd. Ex xi. l. non ex omnibus D. de acquir poſſ Ex xiii. & xv. l. moribus l. ſoluendo D. de verb ſignific. In his libris multa Caſſij dogmata Iabolenum libenti animo collegiſſe crediderim, quod eius ſectæ ſe adiunxerat.

Ad Plautium. lib v.] Siue ex Plautio vt in permultis inſcriptionibus legum legitur

In nonnullis indicibus & recentioribus reponuntur.

Epiſtolon βιβλια δεκατέσσαρα] Ex quibus quamplurimæ leges deſumptæ ſunt.

Præter tamen hos libros indicis Iuſtinianei, ſcripſiſſe eum conſtat.

Epitomen in libros poſteriorum Labeonis] ſiue potius notas. Contrariæ enim ſectæ à Labeone fuit. atque ideò lib. 9. Labeonem reprehendit in l. 44. D. de iniur. & fam. lib.

P. IVVENTIVS CELSVS.

P. Iuuentus Celſus hic Iuriſconſultus appellatur, non Iubentius, vt male legitur in indice Iuſtinianeo Haloandri, ſicut in Pandect. Florentinis exaratum eſt in l. 20. §. Præter. D. de petit hæred. Iuuentia autem familia Romæ etiam ſtante Rep. conſularis fuit ex Tuſculano antiquiſſimo municipio orta teſte Cicerone pro Cn. Plancio, ex qua hic Iuuentius qui Hadriani in conſilio fuit autore Spartiano ſi cum Cuſpiniano Iuuentium Celſum non Iulium Celſum legamus. Fuere autem duo Celſi iuris ſcientia commendati pater, & filius. Patrem Pomponius in l. 2. de orig. iur. ſcribit Pegaſo ſucceſſiſſe, eumque in Conſilio Ducennij Conſulis fuiſſe, teſtatur Celſus filius in l. Celſus pater D. de legat. 2. In quo conſilio cum eiuſmodi factum proponeretur, Otalicius Catullus filia ex aſſe hærede inſtituta liberto ducenta legarat petieratque ab eo vt ea concubinæ ipſius daret. Cum libertus viuo teſtatore deceſſiſſet & quod ei relictum erat apud filiam remanſiſſet quærebatur, an id fideicommiſſum apud hæredem remanere deberet vel concubinæ cui relictũ eſt redderetur: putauit cogi debere filiam fideicommiſſum concubinæ reddere, atque itum eſt in ſententiam ſuam. Celſus autem filius de quo nunc loquimur bis Conſul fuit. De primo eius Conſulatu nihil aſſeuerare auſim: eumque ſuffectum augurarer: cum in Faſtis primum Iuuentij Celſi Conſulatum nullum legamus. Celſus ſiquidem ille, quem Caſſiodorus Conſulem ponit cum Criſpino anno vrb. cond. 863. poſt Trajanũ ſeptimum & Africanũ, alius eſt ab hoc Iuuentio Celſo: quod ex Maphcorum tabulæ loco, quem Onu-

phrius ſcriptis ſuis inſeruit iudicari poteſt. In qua ita exaratum eſt. *L. publico Celſo* II. *Clodio Criſpino Coſs Id. April.* Nuſquam enim Celſus noſter L. Publilius nominatur. Deinde Iuuentij Conſulatum primum quærimus: hic autem Celſi ſecundus refertur. Qui ne quidem de ſecundo Iuuentij Conſulatu intelligi poteſt: cum in eo non Criſpinum, ſed Q. Iulium Balbum collegam habuerit, vt ex antiqua inſcriptione quæ in ænea tabula Venetijs apud Aquileienſem Patriarcham obſeruatur, probare licet

Imp. Cæſar. Diui Traiani Parthici F. Diui
Neruæ. Nepos. Traianus Hadrianus Aug.
Pont. Max. Trib. poteſt xij. Cos. III. PP.
Ad xij. Cal. Mart.
P. Iuuentio Celſo II. Q. Iulio Balbo Coſ.
Ad viij. Cal. Ian.
Marcello & Gallo Coſ.

Atque ita non malè is Celſus, qui cum Marcellino apud Caſſiodorum refertur pro Marcello, Iuuentius noſter erit. Hæc autem inſcriptio confirmatur Senatus-conſulto Hadriani Imperatoris temporibus facto, & ab Vlpiano in l. item veniunt D. de petit. hæred. relato, quod à Petro Pythæo viro doctiſſimo lib. ij cap. xv aduerſariorum eſt emendatũ.

Pridie Id. Mart. quod L. Iulius Balbus, & P. Iuuentius Celſus T. Aufidius Oenus Seuerianus Coſſ. verba fecerunt. De ijs quæ Imp. Cæſ. Traiani. Parthici F. Diui Neruæ N. Hadrianus Auguſt. P. M. PP. V. Non. Mart. quæ proximæ fuerunt libello complexus eſſet. quid fieri P. D. E. R. I. C.

Malè autem hic (*Oenus Seuerianus*) quamuis ex Pandectis Florentinis

rentinis legit vir eruditus: ſicut etiam malè ſcriptum reperitur in quibuſdã Codicibus, *Onerius Seuerianus*. Nec enim in Faſtis, nec alibi, *Oenus* vel *Onerius Seuerianus* Conſul legitur. Sed reponendum *Arrius Seuerianus* ſecundum Haloandri editionem. Sic enim in Faſtis Onuphrij conſularibus legitur: qui cum Iuuentio Conſul ſuffectus fuit, & ſecundum conſulatum ordinarium cum Sentio Augurino geſſit. Diocletianus autem & Maximinianus Impp. alius Senatusconſulti mentionem faciunt hoc Iuuentio Celſo iterum Conſule, ſic enim legendũ eſt non, item, quod & ab Antonio Auguſtino adnotatum eſt in libris emendat. quo legis Vectibulici poteſtas ad prouincias porrigebatur. Huic tamen collegam non Q. Iulium Balbum, ſed Neratium Marcellum vnum ex ſuffectis dant Impp. Alios autem Magiſtratus Iuuentius Celſus conſequutus eſt, præter Conſulatum. Prætor enim fuit, vt ſcribit Plinius epiſt.lib. VI. & in prætura cum Licinio Nepote iurgio contendit, neque contumelijs temperauit,: quod in Senatu Licinius dixerat, petendum à Coſſ. vt referrent ſub exemplo legis ambitus de lege Repetundarũ, an placeret in futurum ad eam legem adijci, vt ſicut accuſatoribus inquirendi, teſtibuſq; denunciandi poteſtas ex ea lege eſſet: ita reis quoque fieret. Ita autem hæc rixa contentioq; inflammata eſt, vt Celſus Nepoti ex libello reſponderit: Nepos vero Celſo ex pugillaribus. Filium habuit Iuuentiũ Celſum, qui ſub Antonino Promagiſter fuit, vt ex veteri marmore apud Alberinos Romæ reperto quod refertur à Bernardino Rutilio, & à Briſſonio ex Parrhaſij Cateneique ſcriptis lib. iij Select. antiqu. cap. 7. quod & tranſcribere hoc in loco non pigebit emendatius quam ab illis tradatur.

Cum eius ante hos dies coniugem & filium amiſerim, & oppreſſus neceſſitate corpora eorum fictili Sarcophago

commendauerim donec quietis locus quem emeram ædificaretur via Flaminia inter Miliar. II. & iij euntibus ab vrbe parte læua monumenti Fla. Thymeles filiæ M. Sini Origi. Rogo Domine permittas mihi in eodem loco in marmoreo Sarcophago quem mihi modò comparaui ea corpora colligere vt quando etiam ego eſſe deſiero pariter cum eis ponar.

Sepulchrum fieri placet.

Iuuentius Celſus Promagiſter ſubſcripſi III. Non. Nouemb. Antio Pollione & Opiminio Coſs. Ordinarijs Seuero & Sabiniano Coſs.

Ex quo colligere poſſumus, officium Promagiſtri in libellis imperatori oblatis ſubſcribendis conſtitiſſe: cui muneri ſæpiſſimè ab Impp. Iuriſconſulti præficiebantur, vt Papinianus in l. Reſcriptum D. de diſtract. pig. qui libellos agens appellatur, & Aurelius Arcadius magiſter libellorum in inſcript. legis I. D. de offic. præf. præt. Miror tamen virum clariſſimum Barnabam Briſſonium loco ſupracitato tradidiſſe, Imperatores ipſos nō ſemper his libellis ſubſcripſiſſe, ſed ſubſcribendi curam alijs mandaſſe, cum nullum huius rei autorem habeat. Quinimo contrarium verum eſt, Imperatores ſcilicet ipſos ſubſcribere ſolitos libellis, & cum illis Promagiſtros: neque aliter ſubſcriptiones principum legis habebant vigorem, & ſic interpretanda eſt lex I. D. de conſtit. princ. Qui quidem mos (quod à nemine adhuc animaduerſum legitur) deſumptus ſine dubio eſt à Cæſare Iulio qui ſubſcriptos libellos manu ſua, ab ampliſſimis viris quos volebat, obſignari etiam iubebat. teſte Cicerone lib. xvj. epiſt. ad Attic. in ea quæ ad Plancum eſt *Adiuimus*, inquit, *Cæſarem verba fecimus pro Butrotijs liberaliſſmum decretum abſtulimus, quod eſt obſignatum ab ampliſſmis viris*. Quod olim apud nos Gallos ob-

ſeruatum fuit, vt decreta regum & ſubſcriptiones libellorum manu etiam procerum quorundam obſignarentur, vt ex Annalibus conſtat. & hæc ſubſcriptio libellis appoſita annotatio appellatur in l. 1. C. de precib. imperat. offer. Multa vero quæ ad Iuris Ciuilis cognitionem pertinent à patre didicit, eiuſque præceptis inſtitutus eſt. Se enim à patre accepiſſe fatetur ipſe, quod ſeruo communi legatum ſit, ſi alter dominorum omitteret alteri non accreſcere in l. xx. D. de legat. ij. Eius extat dictum apud Iuſtinianum in l. fin. C. qui teſtam. fac. poſſ Nullum eſſe qui penitus non exaudiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur. De Celſo autem filio intelligit Paulus in l. ſi ſeruum § ſequitur D. de verb. oblig. cum ait, Celſum adoleſcentem ſcripſiſſe eum qui moram fecerit in ſoluendo ſticho quem promiſerat, poſſe emendare eam moram poſtea offerendo. In qua memoranda eius extat ſententia, quam in hominum mentibus qui iuris diſciplinæ nauant operam impreſſam eſſe cuperem. Cum de bono & æquo quæritur, in eo genere plerunque ſub autoritate iuris ſcientiæ perniciosé errari. A Flauio Reſpecto Prætore conſultus fuit de facto, cum hæc quæſtio eſſet. Minor xxv. annis annum fortè xxiiij agens iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat, & maior factus pro hærede ſententiam acceperat an in integrum reſtitui poſſit; & ſuaſit Celſus Flauio non facilè hunc in integrum reſtitui niſi probaretur calliditate aduerſarij id actum, vt maiore eo facto liberaretur. A Plotiana etiam conſultus fuit, vt apparet ex l. Plotiana D. de iure Codic. Familiaritate etiam coniunctus fuit cum Domitio Labeone vt conſtat ex duabus epiſtolis ſibi inuicem reſſcriptis quæ extant in l. 28 D. qui teſtam. fac. poſſ. ex qua colliget ſatis lector Iacobum Cujacium hæc verba legis Mixtura D. de vſurpat. (*Labeo libro Epiſtolarum ait*) ſic fruſtra emendare conatum (*Iabolenus libro Epiſtolarum ait*) quamuis hac

ratione moueatur, quod nulla apud autores Labeonis Antiſtij Epiſtolarum mentio fiat. Non enim verba legis Mixtura de Antiſtio Labeone interpretanda ſunt. Domitium autem Labeonem Epiſtolas ſcripſiſſe de iure, more aliorum Iuriſconſultorum apparet ex dicta lege 28. Cæterum fuit quidam Iuuentius Celſus Iuriſconſultus, quem Cicero in Bruto ait nec indoctum fuiſſe, & magna Iuris Ciuilis intelligentia, ex quibus non perperam concludemus Iuris Ciuilis ſcientiam in Iuuentiorum familia quaſi hæreditariam fuiſſe. Fuit etiam Celſus qui, cum quibuſdam contra Domitianum coniurauerat, ſaluus nec opinato conſeruatus eſt, quod luculenter Dio deſcribit: quem patrem Celſum Iuriſconſultum & ratio temporis, & aliæ conjecturæ cogunt augurari. Noſter autem Celſus compoſuit complures libros, quorum in ndic e Iuſtinianeo memorantur.

Digeſtorum lib. xxxix] In quorum ſeptimo ad Epiſtolam Cornelij Fœlicis quædam ſcripſit, vt apparet ex Vlpiano lib. 31. ad Edictum in l. ſi id D. pro Socio. Reliquit præter hos.

Inſtitutionum xx.

Epiſtolarum lib. xiij.

Quæſtionum lib. xix.] Citatur enim liber xix. in l. xix. D. de auro & arg. leg. quæ etiam meminit.

Commentariorum lib. vj.

SEXTVS POMPONIVS.

SExtus Pomponius inter ſplendidiſſimi Papiniani diſcipulos & Alexandri Seueri Imperatoris familiares & ſocios à Lampridio nominatur, à quo legum peritiſſimus appellatur. Quamuis Cujacius de fide autoris dubitet. Ego quidem de fide Codicis potius dubitarem cum in eo

qui in Bibliotheca Regia ſeruatur Pomponius non numeretur à Lampridio. Nihil tamen obſtat quo minus eum rectè à Lampridio inter Alexādri Seueri familiares nominari credamus. Certum enim eſt eum poſt Iulianum vixiſſe, qui ad Antoninum Pium vſque peruenit, quod ex l. 2. D. de orig. iur. rectè concluditur. vbi Pomponius Iulianum vltimum ex iuris autoribus memorat: hac autem in lege eorum tantum qui iam è vita exceſſerant mentionem facere voluit, viuentium nomine omiſſo, vt autores alij facere ſolent, verecunda quadam modeſtia impulſi. Hoc conijcitur etiam ex verbis ipſius Pomponij lib. vij. epiſtolarum in l. apud Iulianum D. de fideicom. libert. qui cum refert ſententiā Iuliani, non ait; quàm ab illo audiui, ſed ſic loquitur, *quam dixiſſe fertur Iulianus.* quæ ſatis denotant eam ab alijs accepiſſe, & eo mortuo illa verba ſcripſiſſe. Quamuis enim Pomponius Iuliani extrema tempora attigerit, non tamen inepte dicemus epiſtolā illam imperante Alexandro Seuero eum ſcripſiſſe. Pomponium ſiquidem ex temporū ſupputatione Torquato iij & Iuliano Iuriſconſulto Coſs. aut anno ſequenti natum conſtabit: quamuis ſeptuageſimus octauus ætatis ſuæ annus ſub 4. Imperij Alexandri annum inciderit. Ex quibus liquidò apparet verba Vlpiani in l. 64 §. ſi ſeruo D. pro ſocio corrupta eſſe. *Et ait Iulianus Sextum Pomponium referre Sabinum reſpondentem non communicari, & poſſe hanc ſententiam defendi Iulianus ait.* Sicque reſtituenda.. *Et ait Sextus Pomponius Iulianum referre Sabinum reſpondentem non communicari &c.* Quos honores in republica geſſerit ſcriptum non reperi. Eum quidem & ad ſenectutem extremam litterarum ſtudia produxiſſe certum eſt, ex dicta lege apud Iulianum. vbi ipſe ſcribit. *Ego diſcendi cupiditate quàm ſolam viuendi rationem optimam in octauum ſeptuageſimum annum ætatis duxi, memor ſum eius ſententiæ quàm dixiſſe fertur Iulianus,* καὶ τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχοι προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Et phi-

loſophiæ ſtoicæ præceptionibus imbutum fuiſſe declarant verba legis rerum mixtura D. de vſurpat. & vſucap. quæ Senecæ doctrinam ſapiunt libri 2. Natural. quæſt. cap. 2. Is eſt qui Magiſtratuum & Iuriſconſultorum ſucceſſionem, & quaſi Iuris Ciuilis proſapiam eleganti & breui ſtylo deduxit. Tantæque in Iure Ciuili autoritatis fuit vt ab multis Iureconſultis, tanquam autor ſapientiſſimus nominetur, & præſertim ab Vlpiano pleriſq; in locis, cuius tamen, vt breuitati conſulamus legem 32. ſi quis à filio D. de legat. 1. notabimus, quoniam purgatione non contemnenda illius legis hæc verba egent, *quod ita verum eſſe tam Sextus quàm Pomponius putat ſi repetitio legatorum ad eum modum concepta ſit* Quæ ſic emendãda puto, *quod ita verum eſſe tantum Sextus Pomponius putat &c.* vt Sextus Pomponius non diuerſi ſint Iuriſconſulti. Quis enim Sextum Iuriſconſultum vnquam nouit: quippe eum cuius fit mentio in l. 1. D. ad Senatuſc. Claud. rectè Antonius Auguſtinus hunc Sextum Pomponium eſſe conijcit, & Græci non Sextum ſed Σέρβιον legunt. Facilè autem ex librariorum ignorantia hic error naſci potuit. dictio enim, tantum, eodem modo quo, tam, ſcribitur niſi linea ſuperiecta. Quod & ſeries orationis, ſenſuſque legis factum ſatis oſtendunt. Nam cum Sabinus ſcripſiſſet (hæc enim ſunt verba Sabini.) Si quis à filio pupillo hærede inſtituto cum is in tutelam ſuam veniſſet pecuniam legauerit, & à ſubſtituto hærede legata repetierat impubere filio mortuo ſecundum hæredem legatum non debere. Vlpianus ſcribit Sextum Pomponium hoc verum tantum putare, ſi repetitio legatorũ ad eum modũ concepta ſit veluti. Quæ à filio meo legaui, quæque eum dare iuſſi, ſi mihi hæres eſſet, id hæres meus ijſdem diebus dato, & non aliter. Pomponius enim ad Sabinum libros edidit vt infra dicemus. Cæterum Sextus Pomponius à Iunio Diophanto per epiſtolam conſultus eſt, quæ

extat in l. vlt.D.de minor. Labeoniſque ſectam minime probauit, vt ex lib.35. ad Edict. colligitur. Reliquit autem eximia doctrinæ ſuæ monumenta non perpauca hæc in indice Iuſtinianeo recenſentur.

Ad Q. Mutium lectionum lib. xxxix.] Et index Græcus habet βίβλια τεϛάκοντα ἐννέα. Politianus tamen legit vnde quadraginta. Ad hos libros referenda eſt l. quod autem D. de ſeruit. vrb. præd. cuius inſcriptio eſt eiuſmodi, *Pomponius lib. xxv. ad Quintum* & lex Q. Mutius D. de Act. empt. Ex his libris illud eſt quod refert Vlpianus in l. Iuriſgentium §. adeo D.de pact. Pomponium ſenſiſſe, poſſe in partem recedi ab emptione quaſi repetita partis emptione,& in l. ſicut §. apud D. ſi ſeruit. vendic. ex xij libro, non licere agere vt quis poſſit fumum non grauem agere in ſuo. Ex his etiam libris deſumptas puto l. 1. & 2. D. de annuis legat. quamuis in vulgatis Codicibus Vlpiano tribuantur, cum in meo manuſcripto exemplari Pomponij ſint, ſtilumq; ipſius maximè redoleant. Labitus quidem ad Pomponium ex lib. 5. ad Sabinum primam refert, ad Vlpianum vero ſecundam.

Ad Sabinium lib. xxxv.

Epiſtolarum lib. xx.

Variarum lectionum lib. xv.] Martianus tamen in l. 2.D.quibus in cauſ.pig. vel hypoth. meminit lib. 40. variarũ lectionum Pomponij, quam ideo mendoſam puto legendumque *lib. quartodecimo*, vt libri tertij decimi mentio fit in l. 5. quæ eſt eiuſdem Martiani, & ex quo lex 7. deſumpta eſt. In decimo enim tertio, & decimoquarto libro Pomponius de iure hypothecæ & pignoris tractauit. Quædã autem in his libris ad Edictum notata fuiſſe indicat inſcriptio legis in prædijs D.ex quibus cauſis pign.vel hypoth.contrah.quæ eſt huiuſmodi, Pomponius *libro xiij ad Edictum ex varijs lectionibus*, qui libri aliquando *Ad edictum* tantum vocantur, vt in l. xiij. D. de pignor.

Ad Plautium lib. vij.

Fideicommiſſorum lib. v.

Senatuſconſultorum lib. v.

Regularum lib. ſingul.] In indice Græco ſcriptũ eſt βιβλια. ἐν. ad hunc librum Marcellũ notas ſcripſiſſe, apparet ex inſcriptione l. furioſus D. de acquir. hæred. vbi ita ſcriptum eſt *Marcellus libro ſingulari Regularum Pomponij.*

Εγχειριδίου *lib. ij*] Scripſiſſe etiam alium librum ſingularem Enchiridij, arguitur ex inſcriptione legis 2. D. de orig. iur. & l 2. D. de iuſtit. & iure.

Præter tamen eos libros qui in indice Iuſtinianeo Pomponio tribuuntur, ſcripſit.

Librum ſingularem de tacitis fideicommiſſis.] Ex quo deſumpta eſt l. pupillus D. de verb. ſignific.

Libros ad Edictum] quorum ſextus citatur ab Vlpiano in l. iuriſgentium §. adeo D. de pact. ſeptuageſimus nonus in l. 1. §. Pomponius D. de Carbon. Edicto, & fortaſſe libri lx. & lxxxiiij qui citantur ab Vlpiano in l. quod in hærede §. 1. D. de tributor. act. & in l. 1. D. ſi quid in fraud. patron non annotato loco, ad hos referri poſſunt. Ea quidem quæ de Pomponio afferuntur ab Vlpiano in l. 1. D. ne quis eum qui in ius voc. ex libris quos ad Edictum ſcripſit, deſumpta ſunt. Meminit idem Vlpianus lib. viij Pomponij de ſtipulationibus in l. hoc Senatuſc. §. fin D. de vſufr. earum rerum quæ vſu.

ABVRNIVS VALENS.

IAuoleno Priſco ſucceſſiſſe Aburnium Valentem, Pomponius ait in dicta l. 2. D. de orig. iur. quem Antoninũ Pium in cõſilio habuiſſe Capitolinus refert. Faſti meminerunt Caij Valentis qui Conſul fuit anno vrb. conditæ

octin-

octingenteſimo & quinquageſimo vt ſcribit Eutropius lib.8 cum C. Antiſtio, ſub quibus Domitianum Imperatorem occiſum, tradit Dion in Domitiano. Cuſpinianus Caſſiodori in commentarijs noſtrum eſſe putat, eiuſque familiaritate vſum Antoninum Pium, hoc Capitolini citato loco, vt auguror, inductus. Eum tamen alium fuiſſe ab hoc noſtro arbitror. Cajus enim Valens Imperium Antonini non attigit, cum eum nonaginta annos habentem in Conſulatu mortuū eſſe ſcribat Dion in Domitiano, eodē anno quo Domitianus occiſus eſt. Noſter autem Valens quinquaginta poſt Domitianum annis conſuluit Pio Imperatori. Quamobrem dicendum eſt, hunc potius eſſe ad quem ſcribit Plinius lib.4. epiſt. qui Traiani temporibus vixit, eumque ſic alloquitur. *Mihi autem familiare eſt, omnes cogitationes meas tecum communicare, iiſdemq; te præceptis, vel exemplis monere, quibus ipſe me moneo: quæ ratio huius Epiſtolæ fuit.* Quæ oratio hominis eſt ſenis, adoleſcentem in cauſis forenſibus non multum verſatum adhortantis. Nec credendum Bernardino Rutilio qui Aburnium Valentem duos eſſe putat; minuſque cum Valentem à Capitolino Saluium dici exiſtimat. Non enim apud Capitolinum hæc dictio *Saluius* ad Valentem, ſed ad Saluium Iulianum referenda eſt, quem ad Diui Pij tempora perueniſſe, eiuſque conſilio aſſediſſe, certiſſimum eſt ex his quæ ſupra diximus in Iuliano. Libri eius recenſentur in indice.

Fideicommiſſorum lib. ſeptem] Ad quos referenda ſunt, quæ apud Aburnium Valentem relata inueniſſe ſcribit Paulus in l.78.§. cum vir D. de legat. iij Hunc etiam Actionum libros compoſuiſſe putat Labitus, ex inſcriptione l. fin. D. vt in poſſeſſ. legatorū eatur: quæ tamen in vulgaribus Codicibus tribuitur Iauoleno. Huius deniq; Valentis meminit Paulus in l. debitor §. ſeruo alieno D. de legat. 2. & in lege ſi hæres D. de fideicom. libert.

VOLVSIVS MÆTIANVS.

ANgelus Politianus epiſtolarum lib. 5. ad Iacobum Modeſtum, ſcribit Voluſium Antonini Pij præceptorem fuiſſe. Capitolinus quidem autor eſt, cum quid Antoninus Pius de iure ſanciret, habuiſſe hunc Mætianum in Conſilio atque ab eo M. Antoninũ Philoſophum ius ciuile didiciſſe. Cuius, & L. Aelij Commodi Veri præclarũ extat reſcriptum apud Vlpianum in l. Diui D. de iure patron. cuius hæc ſunt verba. *Sed & Voluſius Mætianus amicus noſter & Iuris Ciuilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxie diligens, religione reſcripti noſtri ductus eſt nepotem, neque verbis neque ſententia legis aut Edicti Prætoris, ex perſona vel nota patris ſui excludi à bonis auiti aut liberti.* Ex quo reſcripto qualis, quantuſque vir fuerit Voluſius exiſtimari poteſt, licet nulla extarent doctrinæ eius monumenta. Extat aliud DD. fratrum ad Mætianum reſcriptum in l. 27. D. de liber. cauſa, ſi Fradrinei Codicis lectionem ſequamur. Quæ quidem ſi vera eſt, vt veram puto, eum Conſulẽ fuiſſe, ſaltem ſuffectum, colligere poſſumus ex ipſius reſcripti verbis. Cæterum Caſſianæ ſectæ fuit, quod ex ſcriptis ipſius conſtat: & Iulianum, qui Caſſianus fuit, ſuum ipſe appellat in l. xxx. D. ad leg. falcid. Ab Antonio autem Auguſtino Aelius Lampridius falſi crimine damnatur, quod Mætianum inter Alexandri Seueri Conſiliarios recenſeat, quem Antonini Pij & Marci temporibus vixiſſe diximus. Verum, ſimile veri non eſt Lampridiũ qui locupletiſſimos huius rei autores affert Acholium & Maximum, tam ignoranter hac in re lapſum fuiſſe. Exiſtimo itaque dictionem *Mætianus* apud Lampridium corruptam eſſe legendumq; *Metius*, vt intelli-

gatur de Metio Iuriſconſulto illo qui autor eſt l. 5. D. de iure fiſci. Marcum enim Metium ſub Alexandro floruiſſe, & Conſulem cum P. Turpilio Dextro fuiſſe, teſtatur vetus inſcriptio relata ab Onuphrio lib. 2. Faſtorum. Nonnullos autem de iure libros ſcripſit. Quorum in indice Iuſtinianeo hi referuntur.

Fideicommiſſorum lib. xvj.] Citatur ab Vlpiano liber tertius quæſtionum de fideicommiſſis in l. ſi dominus D. de vſufr. & à Iauoleno liber quæſtionum in l. Pannonius D. de adquir. hæred. qui alius à libris fideicommiſſorum eſt. In eodem indice deſcribuntur eiuſdem Mætiani.

Publicorum lib. xiiij.] Præter hos ſcripſit etiam.

Ad leg. Rhodiam lib j] Quem librum vulgares indices non habent, eumque Politianus ipſe prætermiſit. Ex eo deſumpta eſt l. ἀξίωσις D. ad leg. Rhod. de iactu Notandum tamen Mætianum non tantum de iactu, in ſuo libro tractare, ſicut tractatur in hoc tit. Pandectarum. Iactus enim tantum eſt caput legis Rhodiæ. Mætianus autem hoc in libro ſuo, vniuerſam legem Rhodiam interpretatur, ac proinde omnia naualia commercia explicat. Lex ſiquidem Rhodia autore Iſidoro lib. v. cap. xvij. eſt naualium commerciorum, & Antoninus Imperator non tantum de iactu, ſed de rebus nauticis legem Rhodiam præſcriptā tradit. Et Cicero teſtatur lib. 2. de inuent. legem apud Rhodios eſſe, vt ſi quæ roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit publicetur. Non mirum autem ſi de rebus nauticis tractare volēs Mætianus, ad Rhodiā legem ſcripſerit Nam ab Imperatore Antonino, domina maris appellatur. Ἐγὼ μὲν, inquit, τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, i: *Ego quidem mundi dominus: hæc vero lex maris.* Et vt Conſtantinus Harmenopulus ſcribit lib. 2. epit. cap. xj. τὰ ναυτικὰ πάντα καὶ ὅσα κατὰ θαλάσσαν κρατεῖται Ροδίῳ τέμνεται νόμῳ i: *Omnia Nautica & maritima negotia, Rhodia definiuntur lege.*

Scripſit etiam Mætianus librum de Aſſe & partibus eius qui adhuc extat. Libri eius à Paulo Iuriſc. maxime probati ſunt.

IVLIVS MAVRITIANVS.

ALexandro Seuero Mauritianum fuiſſe in conſilio, Lampridius ait. Eius etiam mentionem facit Vlpianus, tit. xvij de cœlibe orto & ſolit. patre. Eius libri in indice Iuſtiniani ſcribũtur.

Ad leges lib. ſex.

Labitus refert legem iij de Edendo ad ſecundum librum Mauritiani de Pœnis, qui tamen vulgo tribuitur Modeſtino.

Notas in Iulianum] ſcripſit, vt conſtat ex l. iuriſgentium D de pact. l. ſed & ſi quid §. quid ergo D. de vſufr. eaſque in libros Digeſtorum Iuliani factas puto.

TERENTIVS CLEMENS.

CAſſiodorus Clemẽtis mentionem facit, Conſulemque ponit cum Tertullo Seuero Imperante, quibus Conſulibus oratio Seueri in Senatu recitata eſt anno ab vrbe cond. 944. Idib. Iunijs, qua prohibiti ſunt tutores & curatores prædia ruſtica, vel ſuburbana diſtrahere, autore Vlpiano in l. 1. D. de reb. eorum qui ſub tut. Citatur à Pomponio in l. Labeo D. de ſtatulib. Pacuuius, ſiue Pactumeius Clemens Iuriſconſultus referens quandam Conſtitutionem Antonini Imperatoris: qui quidem an noſter ſit, cogitandum relinquo. Terentius autem Iuliani ſectator fuit, vt apparet ex lege 6. D. de vulg. & pupill. & ex l. 31. D. qui & à quib. manum.

AFRICANVS.

GRauis & ſubtilis fuit in ſcribendo Africanus, nec fere lex vlla eſt ex eius libris deprompta in Pandectis, quæ non difficilis ſit, & perobſcura. Scribit autem Lampridius in Alexandro eum Papiniani diſcipulum fuiſſe, eiuſque conſilio Alexandrum Imperatorem vſum. Quapropter alium exiſtimo ab Africano illo quem cum Criſpino, Cos. primum & ſecundum cum Trajano vj Caſſiodori Chronicon habet, ſed eum Africanum eſſe quem ſubſcriptio leg. 13. C. de pact. & Damaſus in vita ſancti Fabiani cum Maximino Imperatore Cos. produnt: hocque ex ſeriè temporum ſatis cōſtat. Neque me in aliam ſententiam adducūt Cujacij verba in Tractatu j. ad Africanū, qui Sextum Cæcilium Africanum cui conſulenti Iulianus reſpondiſſe fertur in l. 3. D. de lib. agnoſc. noſtrū eſſe putat, quod in l. cum ſeruus D. de legat. j. ita ſcriptum ſit, *Africanus libro xx. Epiſtolarum apud Iulianum quærit.* Nam Africanus ille cui conſulenti Iulianus reſpondit, is exiſtimādus eſt quem Conſulem ſuprà cum Trajano diximus. Nec quidem video cur Africanus qui à Lampridio cōmemoratur, alius à noſtro exiſtimari debeat: vel cur, vt quidam ſcribunt, allucinatum Lampridium in commemorando eo inter Papiniani diſcipulos dicamus. Cum hac in re tantum autorem erraſſe veriſimile non ſit, qui ſub Conſtantini Imperio vixerit, & Acholium Maximumque Marium huius rei autores locupletes habeat: Quinimo hæc legis cum ſeruus verba. *Africanus libro xx. Epiſtolarum apud Iulianum quærit*, non eum putauerim habere ſenſum, vt Iulianum Africanus conſuluerit. Abhorrent enim ab hac explicatione, ipſius

legis quæ ſequuntur verba, *putatq; ſumptum præſtandum.* Quibus ſatis ſignificatur, non eſſe cur de ea facti ſpecie Africanus Iulianum per Epiſtolam conſuluiſſe videatur, de qua ipſe haud cunctanter ſententiam exponit ſuam. Sed magis, vt Africanus hoc in libro quæſtionem à Iuliano agitatam retulerit, & in eius diſcuſſione iudicium adhibuerit ſuum. Quæſtiones enim Iulianum tractaſſe nos docet lex 1 D. de tutel. & rat. diſtrah. & Paulus in l. 45. D. de act. empt. ſententiam noſtram confirmat, cum ait Africanum referre Iulianum agitaſſe quæſtionem de præſtatione ſerui, quam mouet idem Africanus in d. l. cum ſeruus, & in l. ſi ſeruus D. de pignorat. act. quæ ex Africani libro 8. Quæſtionum deſumpta eſt. Ex qua, & ex l. 19. D. ad Senatuſc. Velleian. quæ ex Africani lib. 4. Quæſtionum eſt, colligitur hos libros quæſtionum, ad Iuliani ſcripta maximè ſpectaſſe. Atque ex his non hariolabimur ſi dixerimus, hæc verba dictæ legis cum ſeruus *libro xx. Epiſtolarum* mendoſa eſſe, reponendumq; *libro ix. Quæſtionum.* Nec enim alius ex Epiſtolarum libris locus in Pandectis inuenitur, cum tamen Africani librorum multa & frequens mentio fiat: nec in ipſo indice Iuſtinianeo alij, præter Quæſtiones, libri recenſentur. Prætcrea ſatis manifeſtum eſt, ex libris quæſtionum Africani hæc verba l. cum ſeruus deſumpta eſſe, ſi illis prima verba l. 48. D. de act. empti coniungamus: quæ ex libris quæſtionum Africani, nec tyro quidem dubitabit eſſe. In his enim quæſtionum libris, de ſeruo legato Africanum tractaſſe apparet ex l. xx. D. de manum. teſtam. Hæc dicere volui non vt aliquid veteris amici, atque in eadem vrbe nati & alti, laudi & exiſtimationi, quæ ſemper à me nec obſcuro nec vario ſermone prædicabitur, quicquam detractum velim: ſed vt quid de ea re ſentiam, apud ſtudioſorum animos teſtatum relinquerem. Cæterum Iulij Africani oratoris meminit Quintilianus lib.

10. quem in cura verborum parum modicum tradit, & D. Hyeronimus in Catal. autorum Eccleſiaſt. Iulianum Africanum inter eos autores nominat. Cuius quinque de temporibus volumina extitiſſe ſuis temporibus ſcribit, eumq; ſub Imperatore M. Aurelio Antonino qui Macrino ſucceſſerat, legationem pro inſtauratione vrbis Eumaus, quæ poſtea Nicopolis vocata eſt, ſuſcepiſſe teſtatur. Recenſentur autem Africani in indice Iuſtinianeo.

Quæſtionũ lib. ix.] De quibus ſupra diximus. Illud tantum addam, tractaſſe libro quinto de lege falcidia, ex quo deſumpta eſt l. qui quadringenta D. ad leg. falcid. Eumque nonnulli in computatione §. qui ducenta, maxime erraſſe calumniati ſunt. quem tamen fortiſſime tuetur Alciatus lib. 6. Paradox. cap. 6.

VLPIVS MARCELLVS.

ANtonino Pio Marcellum familiarem fuiſſe certũ eſt. Ideoq; lex Antoninus D. de fideic. libert. non Martiano ſed Marcello aſcribenda eſt. quod ſatis innuunt verba illa *Antoninus Auguſtus noſter*. Nam Martianum ſub Alexandro Seuero non ſub Antonino Lampridius ponit. Marcelli filius fuit, qui ſub Domitiano adhuc iuuenis apud Centumuiros eloquentiæ fama vigebat, & rei militaris non imperitus erat autore Statio Papinio Syluarum lib. 4. his verſibus ad eum ſcriptis:

Ceſſat centeni moderatrix iudicis haſta.
Qua tibi ſublimi jam nunc celeberrima fama,
Eminet, & iuuenes facundia præterit annos,

Et poſtea adijcit,

--- Nec enim tibi ſola potentis.

Eloquij virtus, ſunt membra accommoda bellis, &c.

Hunc hominem modeſtum, & frugi, Dion Niceus appellat in commodo, & Zonaras ἀδωρότατον, & ἄνδρα ἐγκρατῶς τὰ ζῶντα, καὶ στρατιωτικῶς. Cuius abſtinentiæ maximum exemplum tradit. Ne enim pane ſatiaretur non recentem, ſed ante multos dies coctum, & vt ipſe loquitur πολυημερώτατον καὶ παλαιότατον edebat. Dignitates autem ampliſſimas conſequutus eſt. Legatus enim Cæſaris fuit, & Præfectus Prætorio Pannoniæ inferioris: virtutiq; & honori, hoc honore fungens, votum ſacrauit vt apparet ex hoc vetuſto Titulo. *Virtuti & Honori L. Vlpius Marcellus leg. Aug. præf. pr. Panno. inf. VS.* Hocque credo feciſſe, quod Marcellus gentilis ſuus, ædes Virtuti, & Honori ſacrauerat autore Valerio lib. I. cap. I. Præturam etiam exercuit, in qua teſte Suida vigilantiam ſuam maximè oſtentare ſtuduit. Vt enim totam noctem lucubraſſe videretur: eaq; de cauſa nec alius quiſquam familiarium ſuorum dormiret: duodenos codicillos, quales è tilia confici ſolebant, quolibet penè veſpere conſcribebat, & mandabat, vt alij alijs horis aliquibus afferrētur, vt quaſi peruigil admirationi eſſet. Tantæ autem doctrinæ & autoritatis in iure fuit, vt Vlpianū ſententiam ſuam huius autoritate roboraſſe Iuſtinianus referat in l. penult. C. de condict. indeb. Caſſianorum partes ſequutus eſt, quod cum ex doctrinæ ſuæ monumentis appareret: tum quod Iulianum, qui Caſſianus fuit, ſuum appellet in l. 85. D. de Condit. A Scauro per epiſtolam conſultus fuit in l. x. D. de Seruit. vrban. præd. Scriptorum autem Marcelli in indice Iuſtinianeo hæc extant.

Digeſtorum lib. xxxv.] Vel vt in alijs Codicibus xxxi. vel vt in indice Græco βίβλια τριάκοντα. In quibus omnibus vel erratū eſt, vel in inſcriptione legis 2. D. de capt. & poſtlim. reuerſ. quæ ex libro xxxix. Digeſtorū decerpta eſt. Septimo

autem

autem horum DD. libro, Marcellus multa videtur ſcripſiſſe de donationibus inter virum & vxorem factis, ex l. 5. §. vlt. ex l. 7. & ex l. Sulpitius D. de donat. inter virum & vxor. Quam tamen vltimam falsò quidam ex libro 7. Martiani Digeſtorum putant.

Ad leges lib. vj.

Reſponſorum lib. vnus.

Multa etiam ſcripſit Marcellus quæ non ſunt in indice Iuſtiniani comprehenſa. Libros de Officio Conſulis, quorum quintus citatur in l. 1. §. fin. D. ne de ſtatu defunct. poſt quinquen. Quædam etiam ad librum ſingularem Pomponij notaſſe videtur ex inſcriptione leg. furioſus D. de acquir. hæred. Notas etiam ſcripſiſſe in libros Digeſtorum Iuliani, eumque ſæpiſſime reprehēdiſſe apparet ex l. 1. & ex inſcript. l. xj. D. quod met. cauſa geſt. Et ad eas notas pertinere puto, ea quæ traduntur ab Vlpiano lib. xvij. ad Edict. In l. xij. §. Iulianus D. de vſufr. vbi diuerſam eorum ſententiam recenſet Vlpianus: Iuliano Condictionem furtiuam ſoli proprietario cōpetere: Marcello vero fructuario, dicētibus. Quamobrem alij Iuriſconſulti, cum quid veriſſimū in iure oſtendere volunt, Iulianum hoc dicere, & Marcellum conſentire ſcribunt in l. ſi ſeruus §. ſed cum is qui ſeruum D. ad leg. Aquil. l. 2. in fine D. de noxal. act.

CERVIDIVS SCÆVOLA.

HVius conſilia M. Antoninum Philoſophum ſæpe adiuuerunt. Habuit ſecum, inquit Capitolinus, præfectos quorum & autoritate & periculo ſemper iura dictauit, vſus eſt Scæuola præcipue iuriſperito. Modeſtinus eum appellat iuris coryphæum in l. ſcire §. quod & maxime D. de

excuſat. tut. Paulus in l.qui plures liberos §.fin. D.de vulg. & Theodoſius in ſuo Codice Tit. de teſt. & codic. prudentiſſimum omnium iuriſconſultorum, Triphoninus noſtrum Scæuolam in l.xij. D. de diſtract. pign. & Paulus in l.57. D. de iure dot. Seueri Imperatoris præceptorem fuiſſe eum tradit Angelus Politianus Epiſtol.lib 5. Hunc autem Q. Ceruidium Scęuolam ex gente Q. Mutij veteris iuriſconſulti fuiſſe Cuiacius putat in l.ſi aliena D. de vſurpat.& vſucap : hoc cognomine Scæuolæ, ni fallor, hallucinatus. Non enim ex cognomine gens, ſed ex nomine dignoſcitur. Quum autem hic Ceruidij non Mutij nomen habeat, diuerſæ genti ſine dubio aſcribendus eſt: nec magis Quinti Mutij gentilis eſſe poteſt. Quanuis enim non ignorem multos diuerſæ etiam gentis, gentiles eſſe vocatos: Hoc tamen fiebat quod ſimili nomine appellarentur. Sicut Cicero lib.1. Tuſcul. ſcribit ſe gentilem Seruij Tullij Regis quod vterque Tullij nomine vteretur. quod quidem in hoc Ceruidio dici non poteſt, qui Mutij nomen non habuit. Apud Feſtum gentilis dicitur is qui ſimili nomine appellatur. Cæterum hunc Ceruidium non Seruidium, cōtra Haloandri & Alciati opinionem Antonius Auguſtinus recte putat libro ſingulari ad Modeſtinum. In Græco enim exemplari Κέρβιδιος ſcribitur. Proculeianus autem fuit, vt patet ex l. quidam referunt D. de iure codic. Hic eſt Scæuola qui tractatum de poſthumis nepotibus inſtituendis, cuius pars extat in l. Gallus D. de lib. & poſth. breuiter, & conciſe more ſuo conſcripſit. Et quanquam ſecundum ea quæ proponerentur reſpondere & cauere ſoleret: rem tamē non tam ad verba, quam ad eam quæ ex verbis intelligi poterat æquitatē, deflectebat. Et præ cæteris iureconſultis intra terminos iuris Ciuilis ſe continuit, vt omnes queſtiones præter eas quæ iuris erant contempſerit. Alciatus autem lib.4.cap.1. parergon putat eum irrideri

à Claudio. Cum enim quidam rogatus eſſet vt Titiæ hereditatem reſtitueret, acceptis ab ea centum nummis, eaque deceſſiſſet antequam daret centum: & quæſitum eſſet, an hæres eius offerendo centum, fideicõmiſſum conſequi poſſet. Scæuola reſpondet, hæredem conditioni parere non poſſe. Claudius autem qui notas in Scæuolam ſcripſit *Magno* inquit *ingenio reſpondit Scæuola de iure aperto, cum poſſet dubitari an in propoſito conditio eſſet* l. à teſtatore D. de condit. & demonſtrat. Scæuolæ denique in indice Iuſtinianeo hi libri numerantur.

Quæſtionum lib. xx.] quæſtionum variarum vocat Martianus in l. 1. D. quæ res pign. vel hypoth. Ad has quæſtiones pertinere videntur ea, de quibus Paulus in l. quædam de liber. & poſth. ait Scæuolam in diſputando diſſeruiſſe. ad eum referenda ſunt, quæ Vlpianus in l. 10. Scæuolam ſcripſiſſe tradit: quamuis Q. Mutium Scæuolam idem dixiſſe Cicero de finibus teſtetur.

Reſponſorum lib. vj.

Regularum lib. iiij.

Quæſtionum publice tractatarum] liber ſcilicet ſingularis, vt in indice ſcriptum eſt Græco *βιβλίον ἕν*. Ex hoc autem libro accepiſſe Vlpianum conijci poteſt ea quæ ipſe ſcripſit in l. mulier qui duobus D. ad Trebell. Scæuolam retuliſſe de quadam facti ſpecie, de qua Marcus Imperator in auditorio iudicauerat.

De quæſtione familiæ lib. ſingularis] ad hunc librum pertinere exiſtimo, quæ de Scæuola tradit Vlpianus in l. iij. §. eleganter D. ad Senatuſc. Syllan.

Digeſtorum libri quadraginta] Horum librorum Scæuolæ, in quibus quædam etiam ad Iulianum notauit, mentio fit in l. ſi pactum 53. D. de pact. cuius legis inſcriptio hæc eſt *Scæuola apud Iulianum lib. xxxij. Digeſtorum notat*. Et in l. ſi venditione D. de peric. & commodo rei vend. libro 7. Digeſt.

Iuliani ſententiam notat:& ad hos libros referenda ſunt hęc Martiani verba. *Et Scæuola notat* in l. filius familias 114. D. de legat. 1. Ad Marcellum etiam in his notas ſcripſiſſe conſtat ex l. xj. D. de donat. inter virum & vxor. Quædam etiam ad Sabinum notaſſe non male colligi poteſt ex Paulo in l. xviij. D. de negot. geſt. Variauit aliquando Scæuola in l. 23. D. de acquir. rerũ dominio: quod Cuiacius lib. 4. Obſeruat. cap. 1. animaduertit.

FLORENTINVS.

FLorentinum cum Vlpiano, Paulo, & cæteris Papiniani diſcipulis, qui à Lampridio nominantur, Alexander Seuerus in Conſilio habuit. Nominantur autem tantum huius in in indice Iuſtinianeo.

Inſtitutionum libri xij.

TITVS CAIVS.

FViſſe hunc iuris autorem Grammaticis familiarem, pleriſque ignotum non eſt, & maxime Seruio, vt ex illius verbis ad hos Vergilij verſus apparet.

Non ego te vidi Damonis peſſime caprum.
Excipere inſidijs multum latrante lyciſca.

Homericæ tamen lectioni eum deditum male colligit Iacobus Cuiacius ex his verbis Seruij Virgilij interpretis 3. Georg. *apud maiores omne mercimonium in permutatione conſtabat, quod & Caius homerico confirmat.* Non enim hæc de Tito Caio intelligenda eſſe, ſed de Caio Caſſio ſupra docuimus in Proculo. Vixiſſe autem hunc Caium Hadriani Imperatoris tem-

poribus, ſcriptis ipſe ſuis teſtatus eſt in l.vtrum D. de reb. dub. quam haud dubie, & ex Pandectis Florentinis, & alijs impreſſis Codicibus Caij eſſe conſtat: ſuaque ætate reperta eſt mulier, quæ vno fætu quinque liberos enixa eſt *Et noſtra* inquit *quidem ætate Serapia Alexandrina mulier ad D. Hadrianum perducta eſt cum quinque liberis, quos vno fætu enixa eſt.* Quibus ex verbis apparet, Caium hæc ſcripſiſſe Hadriano iam mortuo, & inter Diuos illos fictitios relato, & conſecrato. Sed an is ſit Aelius ille Hadrianus ex conſobrina Traiani natus, xij Romanorum Imperator:an vero Antoninus Pius, Hadriani nomine à Caio hic intelligatur,quęri poteſt.Sæpe enim Hadrianus in iure pro Antonino Pio ſumi uidetur vt in l. ſi de vi D.de iudic. quod Calliſtratus Hadrianum ſcripſiſſe ait *Si de vi & poſſeſſione quæratur, prius cognoſcendum de vi quam de proprietate rei.* Martianus ad Pij reſcriptum refert in l.qui cætu D.ad leg. Iul.de vi publ. Papinianus quoque in l.deducta §. nummis D. ad Trebell. & in l.acceptis D. ad leg. falcid.ſcribit Hadrianum reſcripſiſſe *Eum qui centum nummis acceptis hæreditatem reſtituere rogatus eſt,tôtam pecuniam iure falcidiæ percipere videri.* Id ipſum conſtituiſſe Pium Imperatorem Mætianus ait in l.in quartam D. ad leg. falcid. Huic ſimile eſt quod à Cuiacio colligitur in Titulo de Senatuſc. Tertulliano ex l. inter fideiuſſores D. de fideiuſſ. ſi coniungatur lex ſi teſtamento eodem tit. Sed mihi iſta quæſtio non faciles explicatus habere videtur Nam & duo eſſe diuerſorum Imperatorum reſcripta illa quorum Calliſtratus & Martianus meminerunt aſſeuerari poteſt:licet vtrumq; τῷ κοινῷ τῶν θεσσάλων ſcriptum legatur. Quod quidem Antonium Auguſtinum lib.4. cap. xvj. adeo hærere fecit, vt de ea re diſſerere maluerit,quam iudicium proferre ſuum. Fierique potuit in ſimili ſpecie, eadem Pium Imperatorem conſtituiſſe, quæ antea Ælius Hadrianus conſtituerat. Et quanquam non ſim neſ-

cius, Antoninum Pium Hadriano mortuo prænomina Imperatoris Cæſaris Hadriani filij, Traiani Parthici nepotis, atque omnes Imperij titulos, & inſignia ſuſcepiſſe: nunquam tamen aliena nomina Imperatoribus tribuuntur, niſi ab eis qui ſub eorum imperio vixere. Hoc vt mea fert opinio, vel ignoraſſe videtur Tribonianus, vel neglexiſſe in §.1. de Senatuſc. Tertul. in inſtit. cum Senatuſconſultum Tertullianum Hadriani temporibus factum eſſe aſſeruit. Tertullum autem & Sacerdotem ſub Antonino pio Coſſ. fuiſſe inficiari nemo poteſt. Cæterum Antonius Vacca in proœm. DD. §. in his, ait ſe quandoque ſuſpicatum, hunc Caium vel Chriſtianum fuiſſe, vel Chriſtianis qui tunc erant iudicium adiunxiſſe ſuum. Eaque de cauſa *ſuum* à Iuſtiniano appellatum in §. quas ex omnibus in proœmio inſtit. & in §. lex Cornelia de publ. iudic. Caij quidem cuiuſdam fit mentio à Nicephoro Calixto lib. 4. Eccleſ. hiſt. cap. xij. quem Chriſtianum fuiſſe, & pro religione nonnulla ſcripta edidiſſe ab eo docemur. Alium tamen ab hoc noſtro puto: eumque potius augurarer eſſe quem ſub Zepherino Romanæ vrbis Epiſcopo, Antonino Seueri filio imperante, diſputationem aduerſus Proculum Montani ſectatorem celeberrimam habuiſſe ſcribit D. Hyeronimus in Catal. ſcript. Eccleſ. Neque autem exiſtimandum eſt, Caium à Iuſtiniano ſiue Triboniano *noſtrum* appellari, quod Chriſtianus fuerit. vt Vacca arbitratur: ſed quod præcipue illius ſcriptis fuerit delectatus in inſtitutionum compoſitione. quod ex his Triboniani verbis ſatis liquet *Quas ex omnibus antiquorum inſtitutionum & præcipue ex Caij noſtri tam inſtitutionum, quam Rerum quotidianarum aliiſque multis commentarijs compoſitas &c.* quod etiam de Pomponio dici poteſt in l. cum ſeruus D. de ſtipulat. ſeruorum. Atque hoc certè non animaduerterunt homines quidem nimine mali, ſed parum in his rebus verſati, quarum arbitrati ſunt ſe tenere

ſcientiam:cum Caium Iuſtiniani familiarem dixerũt, quod *noſtrũ* ipſe appellarit, Nec reprehenſione minus dignus Bernardinus Rutilius ab ingenijs ſagacibus exiſtimabitur, cum locum ſupra citatum Iuſtiniani deprauatum ſcribit, & vitio exemplarium nomen, Caij, in dictionem *noſtri* corruptum. Multos autem Caius de iure Ciuili libros ſcripſit, quorum hi in indice Iuſtinianeo leguntur.

Ad Edictum prouinciale lib. xxxij.

Ad leges lib. xv.

Ad Edictum Vrbicum qui haberi potuerunt lib. xij] Politianus corrupte legit *Ad edictum publicum libri xv.* Plures enim ad Edictum Caius libros ſcripſit, ſed Iuſtiniani temporibus duodecim tantum extabant. quamuis in indice Græco exaratum ſit πάμοτα ἰνειδιτα βίβλια δίκα. Edicti autem Vrbici tractationem non abs re diſtinxiſſe videtur Caius, ab Edictis Prouincialibus. Prouincialia ſiquidem Edicta erant, quæ à Proconſulibus in Prouincijs Conſularibus, aut à Prætoribus in Prætorijs. Huius Edicti explicationem per Titulos fuiſſe diſtributam, ex multis legum inſcriptionibus conſtat. Erat in eo Titulus *de Publicanis* l. veteres D. de act. empti l. hoc Edicto D. de public. & vectig. l. ſi liber xiij. D. ad exhibendum. Cuius tamen inſcriptio non eſt ad Edictum Vrbicum, ſed hoc modo concepta eſt, *Caius libro vj. ad Edictum Prætoris Vrbani.* quæ quidem demonſtrat, his in libris Edicta Prætorum Vrbanorum explicari. Titulus etiam erat *de aqua pluuia arcenda* l. ſi venditor D. de aqua pluuia arc. Titulus *de damno infecto.* l. in noxalibus D. de noxal. act. l. eorum D. de damno infecto: Titulus *de re iudicata* ex inſcriptione quam Labitus probat l. infra dies D. de oper. noui enũciat. Titulus *qui neque ſequantur, neque ducantur* l. bonorum D. de verb. ſignific. Titulus *de Teſtamentis* l. illa inſtitutio D. de hæred. inſtituend. l. ſemper D. de Regul. iur. Hi autem libri aliquando

à Iureconſultis denominantur *Ad Edictum prætoris Vrbani* vt apparet ex inſcriptione leg.ſi liber xviij. D.ad exhib. & dictæ l.illa inſtitutio.

Aureorum ſiue rerum quotidianarum lib. vij.] Ex his libris plurima decerpſit Iuſtinianus, vel Tribonianus in componendis inſtitutionum libris. Et in ijs continebantur actarum rerum plures ſpecies,quaſi expreſſæ notæ hominum vitæ quotidianæ. Quod ex l.maleficijs de act.& obligat.conijcere licet. Dicuntur autem libri aureorum, vel rerum quotidianarum, non vt apud Plutarchum in vita Alexandri Dialia, ſed vt Lucretius lib.iij.dixit Dicta aurea, & Alpheus Auitus libros excellentium, qui à Priſciano citantur: & apud Conſtantinum Harmenopulum lib.1. legimus poſteriores Imperatores χρυσοβούλους λόγους compoſuiſſe.Cæterum in indice Græco ſcriptum eſt tantum, αὐρεῶν βίβλια ἑπτά.

Inſtitutionum lib.iij.] Extat apud Boetium lib.3. in Top. Ciceronis lib.1. inſtitutionum Caij locus ſane luculentus. Et earum Epitome ab Aniano Alarici conſiliario compoſita ſub Caij ipſius nomine legitur.

Dodecadelti lib. Vj.] In indice Græco δώδεκα δέλτου βίβλια ἕξ j:duodecim tabularum libri ſex. ſic apud Theophilum lex xij.Tabularum δωδεκάδελτος νόμος dicitur.

Libri ſingulares.

Ponuntur hic quatuor libri ſingulares Caij, de caſibus enucleatis, regularum, dotalium, de formula hypothecaria. Quanquam plures illum edidiſſe argumento eſt, quod ex lib.ſingulari Caij ad orationem Antonini excerpta eſt l. ſi quis D. de ritu nupt. ex libro ſingulari eiuſdem de aſſignatione liberorum l. ſenatus conſulto eod. tit. quodq; in proœmio Digeſtorum inter quatuor Caij libros ſingulares,qui in ſex illis libris qui à voce magiſtri edocebantur ante Iuſtiniani inſtitutum, primus de veteri rei vxoriæ actione, Secundus de

de Tutelis, tertius & quartus de Teſtamẽtis & legatis commemorabantur. prætcrea inſcriptio l.ſi quis D.ad Tertullianum eſt ex libro ſingulari Caij ad Senatuſconſultum Orphicianum, & l. in ſuſpenſo ex libro ſingulari ad Tertullianum.

De caſibus] Enucleatis, vt ſupra dictum eſt. Quales autem eſſent illi caſus, conijci fortaſſe poteſt ex l. Neratius D. de condict. indeb.

Regularum.

Dotalium.

De formula hypothecaria] vel hypothecariæ: ſic liber hypothecariæ in proœmio DD.§. vobis autem.

Scripſit etiam Caius notas ad libros Digeſtorũ Iuliani, ex quibus deprõpta eſt. l.ſi pactus D. de pact. quorũ mentio fit in l.ſi in venditione D. de peric. & commodo rei vend. & apud Marcellũ in l.ſed interim D.de donat.inter virũ & vxorẽ. Citantur etiã Cõmentarij Caij à Iauoleno in l. ſi quis D. de condit.& demonſtr. Sed libenter crediderim Iauolenũ in dicta lege & in l.ſi alieni D. de ſolut.de Caio Caſſio cuius mentio fit in l.2.de orig.iur.intellexiſſe. Quod ex inſcriptione conijcitur quæ ex libro 2. ex Caſſio Iauoleni deſumpta eſt, & ex lib xj. & maxime ex l.ſi hæreditas D.de ſtatu liber. Quem enim alibi Caium tantum vocat, hac in lege C. Caſſium nominat.

VENVLEIVS SATVRNINVS.

Q.Claudius Venuleius Saturninus vocatur ab Antonio Auguſtino, ita vt diuerſorum Iuriſconſultorũ nomina vni ſoli tribuerit. Q. enim Saturninus, & Claudius Venuleius Saturninus diuerſi ſunt Iuriſconſulti. In chronicis autem Caſſiodori Saturninus

quidam cum Gallo anno ab vrbe condita 951.ponitur, Septimio Seuero imperante. Sed an noſter ſit, non facile eſt aſſeuerare. Noſtrum quidem Venuleium recte dicemus, quem Lāpridius inter illos iuriſperitos ponit quorū cōſilio Alexāder Seuerus vſus eſt, quique ex ſchola emanarunt Æmilij Papiniani. Ideoque non perperam iudicabimus, ad eum, Alexandum Imp. ſcripſiſſe, ex inſcriptione legis 1.C. quib. non obijc. longi temp. præſcript. quæ ſic ſe habet *Imp. Alexander A. Venuleio*, & Impp. Seuerum & Antoninum ex l.x.C. ex quib. cauſis infam. irrog. Cæterum græcis litteris eum impenſe operam dediſſe colligi poteſt ex l.xvj. D. de pœnis.

DOMITIVS VLPIANVS,

DOmitio Vlpiano origo fuit ex Phænice ſplendidiſſima Tyriorum colonia, vt ipſe ſcribit in l. 1. D. de cenſibus. Sic enim non *Phœnicia*, vt vulgo, legendum recte putat Turnebus lib.ix. Aduerſar. cap.xv. Vixit temporibus Seueri, & Antonini Baſſiani. atque ad hoc tempus referenda ſunt verba ipſius in l.74. D. de legat. 2. *Licet Imperator noſter cum patre ſcripſerit.* Quæ enim ibi reſcripſiſſe patrem dicit, in l. ſi titio lxj. §. Iulianus Seuerum reſcripſiſſe teſtatur. Et de ijſdem Antonino & Seuero intelligi debent eiuſdem verba l. 1. §. deportatos D. de legat. iij. *Quia ei quoque Epiſtola D. Seueri & Imperatoris noſtri ius deportandi datum eſt:* vtrumque nominat in l. minor D. de minor. viginti quinq; ann. Quæ quidem Vlpianum ſcripſiſſe Antonino Baſſiano ſolo imperante ex eo clare liquet, quod Seuero Diui nomen appoſuerit, quod Imperatoribus non dabatur, niſi poſt illorum obitum cum inter Deos referebantur, diuina ſolemnitate quam Herodianus

deſcribit libro iij. Sub Alexandro tamen Seuero Vlpianus magno in honore fuit, & ab eo ſummas dignitates conſequutus eſt. Illum enim Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre: deinde gratias agente, quem ſæpe à militum ira obiectu purpuræ ſummæ defendit, vt teſtatur Ælius Spartianus in Alexandro Seuero. quamobrem parentum ſuum eum vocat Alexander in l. 4. C. de locato. Non autem abſq; cauſa ab Vlpiano milites purpuræ Imperatoriæ obiectu abſtinuiſſe dictum eſt. Tanto enim honore à militibus habebatur purpura, vt ab ijs adoraretur l. 1. C. de priuileg. ſchol. & Procopius lib. 2. de bello Vandal. ſic ſcribit *Gilimer & Belliſarius iuſſi ab his qui Imperatoriam purpuram ſuſtinebant, Iuſtinianum ſupplices adorauerunt*. Quare adorādam noſtram purpuram vocat Zeno in l. 4. C. de conſul. lib. xij. ideo autem à militum ira Vlpianus obiectu purpuræ ſummæ ab Alexandro defenſus traditur, quod attingere hanc purpuram milites non auderent: ſed tantum qui eminentis poteſtatis erant l. 1. C. de apparit. præf. vrb. Alexandri etiam conſiliarius fuit: atque id eſt, quod Caſſiodorus in Chronicis ſcribit Vlpianum aſſeſſorem inſigniſſimum ab Alexandro creatum eſſe Aniano & Maximino Conſulibus, & Eutropius lib. iij. ſimpliciter Aſſeſſorem. Aſſeſſores ſiquidem Cōſiliarij appellātur in l. penult. D. de offic. aſſeſſ. Nec eſt quod referamus ad adſeſſuram, quam ſub Papiniano præf. præt. geſſit, cum Papinianus ad Alexandri tempora non peruenerit. Quinimo Caſſiodorus Adſeſſorem inſigniſſimum Vlpianum creatum eſſe dicit, ad differentiam aliarum adſeſſurarum quas geſſerat, vt Papiniani, vel prætoris in l viij. D. de manumiſſ. vindicta, & in l. 9. D. quod met. cauſa geſt. erit. inſigniſſimi enim Adſeſſoris nomen meretur, qui Conſilio Principis adſidet: quod omnium conſiliorum eſt inſigne. Neque huius cōſilijs in rerum adminiſtratione vti, Alexan-

dro parum laudis fuit: quem maximum Imperatorem quod Vlpiani admonitionibus in republica regenda detulerit, ſcribit Ælius Lampridius. Vlpiani prudentiæ, & in rebus politicis experientiæ nõ paruum exemplum datur ab eodem Lampridio. Cum enim Alexander conſtituiſſet apud ſe omnibus officijs, genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerẽtur, & omnibus ſeruis, vt in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſerui ingenuis miſcerẽtur. Hoc Vlpiano diſplicuit dicente plurimarum rixarum fore, ſi faciles homines eſſent ad iniuriam. Atque eius conſilio ſatis eſſe ſtatuit, vt Equites Romani à Senatoribus Claui qualitate diſcernerentur. Quod prudentiſſime ſtatutum. Sic Seneca lib. 1. de clementia cap. 24. *Indicta eſt aliquando à Senatu ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret: deinde apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſet.* Quod deſumptũ ex Platone 6. de legibus. ἐπειδὴ δύσκολον inquit ἐστὶ τὸ θρέμμα ἄνθρωπος, καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν διόρεσιν τὸ δοῦλόν τε ἔργῳ διορίζεσθαι, καὶ ἐλεύθερον, καὶ δεσπότην οὐδαμῶς εὔχρηστον ἐθέλειν εἶναί τε, καὶ γίγνεσθαι: quodque apud Athenienſes vſitatum erat, vt colligitur ex Xenophonte lib. περὶ τῆς τῶν ἀθηνάιων πολιτείας. Sed vt ad Vlpianũ redeamus, fuit etiam ſacrorum ſcriniorum magiſter, autore Sexto Rufo & eodem Lampridio: Præfectus item Annonæ vt teſtatur Alexander in l. 4. C. de contrah. & cõmit. ſtipulat. Fuit denique Præfectus prætorio: qua in præfectura Alexander cuncta ei permiſit quæ ad adminiſtrationem Imperij pertinebant, & multa quæ non recte à Sardanapalo facta erant, Vlpianus emendauit autore Dione Nicæo in Alexandro. Præfecturam autem ab Heliogobalo accepit, eique ſublatam Alexãder reddidit, vt prodit Sextus Aurelius Victor lib. de Cæſaribus. Eius auditorij mentio fit ab Africano in l. Titius D. de act. empti, & apud eum cum Præfectus prætorio eſſet quæſitum

eſt, *Si impetraſſet creditor à Cæſare vt pignus poßideret idque euictum eſſet, an habeat pignoratitiam contrariam* l. 24. D. de pignorat. act. Flauianum autem & Chreſtum interfecit, vt in præfectura eis ſuccederet. Ipſe tamen non multo poſt à prætorianis qui de nocte eum inuaſerant interfectus eſt, quanquam accurrerat in Palatium, & ad ipſum Imperatorem matremque eius confugerat. Sed cum adhuc Vlpianus mortuus non eſſet, populus Romanus diſſenſione orta cum prætorianis, trium dierum ſpacio dimicauit magno ciuitatis periculo. Cum enim milites populo inferiores, infæliciqué prælio ſe vſos viderent, faces vndique ad incendendam vrbem intulerunt: quare perterritus populus, pacem cum ijs inijt. Neſcio autem cur à Calepino Vlpianus dicatur Galliarum præfecturam habuiſſe cum interfectus eſt: nec tamen mirum ſi in hoc errauerit, cum Hadriani temporibus floruiſſe, & illius ſcrinijs præfuiſſe dicat. Cæterum his rebus ita confectis, Epagathus cuius præſertim ſcelere Vlpianus occiſus fuerat, in Ægyptū tanquam præfectus eius prouinciæ miſſus fuit: ne forte ſi de eo Romæ ſupplicium fuiſſet, ſeditio aliqua cōcitaretur: atq; ita in Cretam reductus condemnatus eſt, vt ſcriptum reliquit Dio qui eius vixit temporibus. Et hoc Alexandri iuſſu factum eſt, vt Vlpiani mortem vlciſceretur, quem magnopere gratum iucundumque habuit. Cuius amoris præter ea quæ recenſuimus, apud autores extant nonnulla veſtigia. Eum enim Alexander ipſe amicum ſuum vocat in dicta l. 4. C. de contrah. ſtipul. quamuis ratione præfecturæ ab imp. ſic nominatum putem. hæc enim erat formula Impp. ad præfectum vrbi ſcribentium: ſic in l. 1. D. de appellat. Diui fratres Iunium Ruſticum præfectum vrbi, amicum noſtrum vocant. Sed vt ad Vlpianum reuertamur, eum etiam nominat Alexāder parentem ſuum in l. 4. de locato. Refertur præterea à Lampridio, cum Alexander inter ſuos conuiuaretur, aut Vl-

pianum, aut doctos homines adhibuiſſe, vt haberet fabulas litteratas quibus ſe recreari dicebat, & paſci. Eum ſiquidem aſſiduas quæſtiones nonnunquam in vijs, ambulationibus, balneis, librariorum tabernis proponere ſolitum fuiſſe tradit Athencus lib. 1. Deipnoſoph. quare vocatur ab eodem ὀνοματοθήρης j: *Verborum obſeruator:*] Et quidem illud inſigne, quod neminem Alexander ſolum intra palatium præter Pręfectum Vlpianum vidit, eodem Lampridio autore. Vlpianus itaque inter proceres, & principes apud Alexandrum fuit: vnde Modeſtinus Vlpiani coæuus, eum κράτιστον appellat lib. 2. excuſat. κράτιστος Οὐλπιανος ταῦτα λέγει j: *princeps Vlpianus hæc dicit.* ſicut Homerus ſcripſit ἀγαθὸν Διομήδην lib. 14. & lib. x. ἀγαθὸν Μενέλαον. Et in epiſtolis Hyppocratis, in ea Artaxerxis ad Hyſtanem præfectum Helleſponti, & in ea Hyſtanis ad Hyppocratem legimus ἀρίστους τῶν Περσέων, pro principibus Perſarum. Sic etiam Imperatores ab ipſis Iuriſconſultis appellabantur, vt à Papiniano Seuerus & Antoninus in l. Iuriſperitos D. de excuſat. tut. *Optimi & Maximi Principes* & in l. 8. D. de vacat. mun. & à Tryphonino in l. 39. D. de poen. eodem modo quo nos dicimus, *Tres-haut & tres-puiſſant Prince.* aliquando ſeparatur *Optimi* nomen à *Maximo* vt apud Pomponium in l. 2. D. de orig. iur. dicitur *Hadrianus optimus Princeps* & Modeſtinus in l. vlt. D. de accuſat. ſic ſcribit *Obſeruandum optimi Principes noſtri generaliter reſcripſerunt.* & Papinianus in l. 67. §. ſi omiſſa D. de legat. 2. de Seuero *quam ſententiam optimus quoque Imperator. noſter Seuerus ſequutus eſt.* Aliquando etiam ſeparatur *Maximi* nomen ab *Optimo* vt apud Papinianum in l. 17. D. de quæſt. *D. Marcus ac poſtea Maximus princeps iudicantes.* Inde apud Latinos nomen *Optimas* tractum eſt, pro eo qui in republica primas obtinet: & apud veteres ſcriptores Gallicos dictionem illam *homme de bien* pro Nobilibus & proceribus regni vſurpatam legimus: vt ad dignitatem explicandam, non ad illum

animi habitum, hoc verbum hic accipiendum ſit, Romanos imitati qui Nobiles, bonos appellabant, eoſq; plebi oppo- nebant, vt videre eſt apud Ciceronem pro Sextio *C. Gracchus frumentariam legem ferebat, res erat iucunda plebi, repugnabant boni* & alibi. Quod & ſentijt vulgaris interpres, qui hæc verba κράτιστος Ουλπιανός. *Nobiliſſimus Vlpianus* interpretatus eſt. Et ipſe Antonius Auguſtinus in Modeſtini latina interpretatione κράτιστος vertit *Optimus*, vim huiuſce dictionis hoc in loco attente conſiderans. Non mirum autem eſt quod Modeſtinus Vlpianum hoc honorificentiſſimo titulo ornauerit. Tãto enim in precio ab eo Vlpianus habitus eſt, vt Proconſul Modeſtinus de vltima Dalmatia, eum conſuluerit. l. ſi quis vxori §. ſi quis aſſumi D. de furt. Cæterum multa inueniemus in Vlpiano laude digna: quædam tantum vituperanda. Quis enim in eo non dãnabit Flauiani & Chreſti necem, & inueteratum in Chriſtianos odium. Lactantius enim lib. 5 de inſtit. cap. xj. ſcribit, ſeptem reſcripta principum collegiſſe eum in libris de Officio proconſulis, vt doceret quibus poenis affici oporteret, eos qui ſe cultores Dei profiterentur. Quod quidem admirationem non mediocrem nonnullis mouere poteſt, cum Alexandro Imperatori nemo amicior eo fuerit: Alexandrum vero non ſolum Chriſtiani nominis non inſectatorem fuiſſe: ſed etiam Chriſtum ipſum in larario ſuo, inter Deos habuiſſe, & coluiſſe legimus apud Lãpridium in eius vita: eiuſq; matrẽ Mammæam doctrinæ, ſapientiæque Origenis Chriſtiani doctoris maxime ſtudioſam fuiſſe apud Euſebium lib. vj. cap. xvj. Eccleſ. Hiſtor. ideoque veriſimile non videtur, Vlpianum tam inſenſo erga Chriſtianos animo fuiſſe, quibus Alexandrum fauere ſciebat, aut ſi fuerit tam aperte declaraſſe: cum aulici commũtare vultum & ſermonem, ad ſenſum & voluntatem principis ſoleant. Verum admirationis nulla cauſa ſupererit, ſi

hos libros de officio proconſulis, ante Imperium Alexandri, ſub Heliogobalo ab Vlpiano ſcriptos ſciuerimus ex l. obſeruare D. de offic. proconſ. ex l. ſolet D. eod. ex l. 6. D. de legat. permúltiſque alijs: Quamuis Genebrardus in Chronologia contrarium ſentire videatur. præterea non eſt quod credamus Alexandrum à Chriſtianorum perſequutione omnino abſtinuiſſe, vt quidam cenſent: licet forte ea crudelitate, qua alij principes aduerſus eos non ſæuierit. Sic enim ſcriptum eſt in Martyrologio Romano. *Sancta Martina Virgo Romæ ſub Alexandro Imperatore diuerſis tormentorum generibus cruciata, tandem gladio martyrij palmã adepta eſt* & 6. Non: Martij *Item Romæ plurimorum ſanctorum Martyrum, qui ſub Alexandro Imperatore, & Vlpiano Præfecto diu cruciati, ad extremum capitali ſententia damnati ſunt*. Nec enim hac in re conſtantem rationem Imperatores habuere. Sub eodem enim Principe & Chriſtiani laudabantur, & lædebantur. Sic Hadrianum Lampridius in Alexãdro ſcribit cogitaſſe Chriſto templum facere, eumq; inter Deos recipere, templaq; in omnibus ciuitatibus ſine ſimulachris ob eam cauſam iuſſiſſe fieri. Eum tamen in loco paſſionis Chriſti, ſimulachrum Iouis conſecraſſe: Bethleemq; Adonis templo prophanaſſe teſtatur Paulinus Epiſt. 2. ad Seuerum. Cæterum tanta fuit Vlpiani in iure Ciuili experientia, vt ab Eutropio iuris conditor appellatus ſit, & à Iuſtiniano in nouel. 97. prudentiſſimus, in l. fin. C. de inſtit. & ſubſtit. Diſertiſſimus, & in l. vn. §. ne autem C. de cad. toll. ſummi ingenij vir. Fuit porro Vlpianus quidam miles temporibus Gordiani, vt apparet ex inſcriptione l. vij. C. de vſufr. & habitat: fuit & Vlpianus Rhetor: ſed alij à noſtro. Vlpiani Baſilicam Romæ nominari ſcribit Bernardinus Rutilius. Multa de iure ſcripſit, in indice Iuſtinianeo eius libri numerantur.

Ad Edictum lib. lxxxiij.] Quorum fit mentio à Iuſtiniano

in

in l.maximum vicium C.de lib. præter. de Edicto prætorio intelligi debent,vt apparet ex l.1. D.de conſtit.pecun.ex l.ſi duo & alijs:ideoque in l.1. D. ſi quis ius dic. non obtemp. poenam ex hoc Edicto poſt annum non dari recte dicitur, quia prætoris eſt: ſic in l.24. D. de in ius voc. Inſcriptionem autem l.5. D. ſi pars hæred. pet.quæ ſic ſe habet *Vlpianus lib. 5.ad Edictum* mendoſam eſſe exiſtimo,reponendumque lib. 15. Hoc enim in libro continebantur omnes actiones, quæ ad hæreditatis petitionẽ à prætore proponebantur, vt appareat ex legibus quæ ſumptę ſunt ex dicto libro Vlpiani in tit. ſi pars hæred. pet. & tit. de poſſ. hæred. petit. Tribonianus enim in ſua pandectarum compoſitione, ordinem Vlpiani ſequutus eſt. Hos autem ad Edictum libros, ante libros ad Sabinum editos fuiſſe cognoſcitur, ex l.cum hic ſtatus §.ſi quis ſponſam D.de donat.inter virum & vxor. iuncta cum l. quæſitum D.de ſponſal.

Ad Sabinum lib. lj.] De Maſſurio Sabino hoc intelligendum,quemadmodum docuimus ſupra cum de Sabino ageremus. In his libris quædam erant, quæ effugiebant legis Miſcellæ obſeruationem,vt ſcribit Iuſtinianus in l.3. C.de ind. viduit. His autem libris totum fere ius complexus eſt. Eos enim ad Sabini libros iuris ciuilis ſcriptos puto.

Ad leges lib.xx.] Ex quorum xiiij. deſumptam credo l.31. D.de legib. Eaque ex parte in qua lex Iulia & Poppæa enarrabantur,quæ multa capita continebant. Ad quas etiam Terentius Clemens libros ſcripſit viginti. Sic enim in veteri indice Græco legitur Τερέντιυ Κλήμεντος *ad leges* βίβλια εἴκοσι Ex quorum quinto,& xviij. deſumptæ ſunt l.operis D.de oper. ſeru. & l. ſi mihi D. de legat. 2. Hos autem libros ad legem Iuliam & Papiam, imperante Commodo ab Vlpiano ſcriptos quidam putant ex l.45. D.de ritu nupt. quæ ex lib.iij.ad leg. Iuliam & Papiam deſumpta eſt:hæc verba *Vt reſcripto Im-*

peratoris noſtri & Diui patris eius continetur ſic interpretantes, moti l.x. D.de in ius voc.& l.iij.§. is plane D.de ſuis & legit. hæred. Verum hæc l.45. ad Impp. Seuerum,& Antoninum eius filium referenda eſt. Quæ res nobis cauſam præbebit obiter notandi legem Verum D.de minor.xxv.ann. mendoſam eſſe hoc loco *Cæterum ex delicto in ſeruitutem facto, domino aduerſus eum poſt libertatem actio nō competit, & hoc reſcripto Diui Seueri continetur.* expungendamque dictionem. *Diui* tanquam adulterinam. Hoc enim reſcriptum eſt Alexandri Seueri, quod refertur. in l.1. C. de noxal. act. Alexandrum autem Seuerum ab Vlpiano Diuum appellari poſſe non putandum, cum Vlpiano Alexander ſuperuixerit.

Diſputationum lib.x] Hos libros Politianus prætermiſit, ad quos pertinere exiſtimo duas illas quæſtiones, quas ſe inueniſſe apud Vlpianum Iuſtinianus ait in l. ſi quis duobus C. de impub & alijs ſubſtit. & illa quoque de quibus idem Iuſtinianus in l.ſi plures C.de cōdit.inſert. Harum diſputationum fit mentio in inſcript. legis in bonæ fidei D. de pecul. publicas fuiſſe diſputationes ad perennem ſcientiam & memoriam agnoſcitur ex l.Diuo Marco C.de quæſt.

Omnium tribunalium lib. x.] in quibuſdam Codicibus legitur *protribunalion* βίβλια δέκα Ex libro x. nulla lex deſumpta eſt: Tribunalia Magiſtratuum erant. Quæ autē appellantur *Omnia Tribunalia* ab Vlpiano, *Vniuerſa fora* dicuntur à Valentiniano & Martiano in nouel. quam ſcribunt Storacio præf. præt. nondum edita, & à Seneca *omnia fora* lib. iij. de benef. cap.vij. Non omittemus autem, verba quædam l.ſi per errorem D.de iuriſd.omnium iud.quæ ex lib.2. omnium Tribunalium deſumpta eſt, vulgo corrupte legi: quibus quidem reſtitutis verus legis ſenſus elicietur. Huius itaque verba ſic leguntur *Si per errorem alius pro alio Prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum eſt. nec enim ferendus eſt qui dicat eos conſenſiſſe in præſi-*

dem. Deprauatio ſatis apparet. Quomodo enim, ſi alius pro alio Prætor fuerit aditus, videlicet peregrinus pro Vrbano, in Præſidem conſentire potuerunt. Iacobus Cuiacius vir excelſi ingenij & iudicij, pro *in præſidem* legit *in præſentem*. j: in Prætorem quem adierunt: vt non præſidem, ſed prætorem aditum fuiſſe velit, his primis legis verbis motus *Si per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus*. Sed hanc Cuiacij coniecturam (vt verum dicam) non probo: videturque mihi membro ſano remedium adhibuiſſe: vlcerato autem non item. Dictionem enim illam (*in præſidem*) retinendam ſummopere affirmo, ſed principium huius legis paululum corruptum non dubito. ſicque ſanandum *Si per errorem alius pro prætore fuerit aditus*, reiecta illa dictione (*alio*) quæ ab inepto quodam Gloſſatore notata eſt, & addita ex l. 2. D. de iudi. vbi Vlpianus eadem referens his verbis vtitur, *aut ſi putauerunt alium eſſe prætorem pro alio*, &c. quæ quidem poſtea tranſcriptorum inſcitia in textum redacta eſt. Eam autem expungendam ſatis oſtendunt quæ ſequuntur. *Nec enim ferendus eſt, qui dicat conſenſiſſe eos in præſidem*. quæ manifeſtò declarant Prꝗſidem pro Prætore aditum eſſe. Et recte quidem hac in lege Vlpianus loquitur de Præſide pro Prætore adito: licet dicta l 2. de iudic. de prætore pro alio prætore adito tantum intelligenda ſit: quod hæc l. deſumpta eſt ex libro 2. de omnibus tribunalibus, in quibus libris Vlpianus tractat de de iuriſdictione omnium iudicum, tam Vrbanorum quam Prouincialium. Lex vero 2. de iudicijs deſcerpta eſt ex libro iij. ad Edictum Vlpiani, quo in libro de Prætoris iuriſdictione & edicto tantum ſcribit.

Πανδέκτου lib. x.

Regularium lib. vij.

Fideicommiſſorum lib. vj.] Duobus primis libris, de fideicommiſſis ſingularũ rerum tractauit l. 1. D. ad Senat. Trebell.

Opinionum lib. vj.] Ex quinto deſumpta eſt lex 25.D.de adopt. cui contraria videtur conſtitutio Gordiani in l.5.C. ne de ſtatu defunct.in quarum legum conciliatione nihil rectum Gloſſa adducit.Ego Thalelæi explicationem veram puto.Patrem ideo apud Vlpianum mouere quæſtionem non poſſe,quia pater paſſus eſt filiam teſtamento hæredes ſcribere, & ſic emancipationem approbarat, & aduerſus factum ſuum venire non poterat,

De Adulterijs lib. v.

De Appellationibus lib. iiij.

De Officio Conſulis lib. iij.

Inſtitutionum lib. duo.] Hos libros citat Seuerinus Boetius lib.2. in Top. Ciceronis,ex quibus illa eſſe Ioannes Tillius putat, quæ nuper eius beneficio in vulgus ex corpore Vlpiani ſunt emiſſa.

Reſponſorum lib. ij.] Ad hos libros pertinebat reſponſum Vlpiani,ſecundum quod Sabinæ reſcripſit Alexander Imperator in l.4.C.de contrah.& committ. ſtipul.

Ad Edictum Aedilium Curulium.] Hos libros & ſequentes, qui in indice Iuſtinianeo reperiũtur,prætermiſit Politianus.

Regularium liber ſingularis.

De Cenſibus lib. vj.

De Officio Pro conſulis lib. x.] In his libris facile crediderim enucleaſſe Vlpianũ, tres illas difficiles & perobſcuras quæſtiones,quas commemorat Iuſtinianus in l ſanximus §.fin. C.de Senatuſc.Trebell.Libri ſexti meminit lex 1.C.de communi ſeruo manum.In his autẽ libris,ſeptem reſcripta Principum quibus doceret qua pœna afficerentur Dei veri cultores Vlpianum collegiſſe ſupra docuimus ex Lactantio lib. 5.de inſtit.cap.xj. Hos autem libros expunctos ex albo cæterarum legum fuiſſe à Chriſtianis Imperatoribus exiſtimat Baronius Soranus in commentario Martirologij: quos ego

ab ipſo Iuſtiniano,ſiue potius Triboniano,cum reliquis Iuriſconſultorum libris ſuppreſſos arbitror. Ex libro tamen tertio hæc de Chriſtianis referuntur in l.iij. D. de Decurion. *Eos qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur, Diui Seuerus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceßitatem eis impoſuerunt, quæ ſuperſtitionem eorum non læderent.* vbi Alciatus corrupte exaratum putat *DD. Seuerus & Antoninus* reponitque lib. iij. Diſpunct. cap. viij. *DD. Verus & Antoninus.* Hos enim exiſtimat per reſcriptum, Chriſtianorum dogma confirmaſſe, & æquales alijs in honoribus adipiſcendis conſtituiſſe, propter beneficium receptum à Chriſtianis militibus in bello Marcommannico. Quod tamen falſum, cum ex Iulio Capitolino in Marci Antonini vita Verus obijſſet, antequam M. Antoninus Marcomannos debellaret. atque ita appareat Marcum Antoninum ſolum, hoc edictum conſtituiſſe. Quod & confirmat Epiſtola quæ extat apud Iuſtinum in fine ſecundæ Apologiæ, quæ à M. Aurelio Antonino ſolo ad Senatum ſcripta eſt, de beneficio à Chriſtianis recepto in hoc bello Sic Tertullianus in Apolog. cap. 5. *Si litteræ* inquit *Mari Aurelij grauißimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam ſitim Chriſtianorum forte militum imbre diſcuſſam teſtantur &c.* Recte itaque legitur in dicta. l. 3. *DD. Seuerus & Antoninus* j: Septimius Seuerus & Antoninus Baſſianus filius, qui ſimul imperarunt autore Spartiano in Seuero. De his enim loquitur Tertullianus lib. ad Scapulam *Nam & Proculum Chriſtianum qui Torpacion cognominabatur, Euhodeæ procuratorē qui eum per oleum aliquando curauerat requiſiuit, & in palatio ſuo habuit vſque ad mortem eius, quem & Antoninus optime nouerat lacte Chriſtiano educatus. Sed & clarißimas fæminas & clarißimos viros Seuerus ſciens huius ſectæ eſſe, non modo nō læſit: verum & teſtimonio & populo furenti in os palam reſtitit.* Quod autem Tertullianus ait, *Antoninus lacte Chriſtiano educatus*, ſic intelligendum eſt: quia cum infans eſſet,

colluſorem Chriſtianũ habuit, vt teſtatur Spartianus in eius vita *Septennis*, inquit, *puer* de Antonino loquens *cum colluſorem puerum ob Iudaicam religionem grauius verberatum audijſſet, neque patrem pueri, vel autores verberum diu reſpexit*. Adnotabimus etiam obiter Vlpianum libro ſupra dicto ſcripſiſſe, Imperatores Chriſtianis non ſolum honores adipiſcendi libertatem dediſſe, ſed etiam neceſſitatem impoſuiſſe. Reſpuebant enim Chriſtiani Romanos honores, neque ſibi licitum gerere putabant. Vnde Tertulianus Apolog. cap. 45. *Ecce Pythagoras apud Thurios, Zeroon apud Priennenſes Tyrãnidem affectant: Chriſtianus vero nec Aedilitatem.* Hac de re etiam ample diſſerit lib de idolatria. *Hinc proxime diſputatio oborta eſt: an ſeruus dei, alicuius dignitatis, aut poteſtatis adminiſtrationem capiat*, &c. Quod quidem agitatum apud Chriſtianos puto, ob eam neceſſitatem honores adipiſcendi, ab Imperatoribus ipſis impoſitam.

De ſponſalibus.
De officio præfecti vrbi.
De officio præfecti Vigilum.
De officio Curatoris reipublicæ.
De officio Prætoris Tutelaris.
De officio Quæſtoris.

Præter autem eos libros qui in indice Iuſtinianeo reperiuntur, in Papiniani corpus eum ſcripſiſſe Theodoſius teſtis eſt locuples in l. 1. C. de reſpons. prud. Cod. Theod. Ex quibus deprompſit Tribonianus verſiculum *Vlpianus notat* l. liberto D. de negot. geſt. & quæ Vlpiano tribuuntur in l. curatores D. de adminiſtr. rerum ad ciuit. pertin. & in l. ſeruum de pignor. Notas etiam ad Ariſtonem ſcripſiſſe colligitur ex l. Ariſto de iure Codicill. Item ad Marcellum ex l. tutor de adminiſtr. tut. præterea compilaſſe non pauca ad Minitij libros indicat inſcriptio legis vinaria D. de verb ſignific.

TERTVLLIANVS.

TErtullianus ſiue vt alij Tertyllianus, maximus iuris interpres fuit: ideoque hunc Iuſtinianus vocat interpretem iuris antiqui in l. vlt.de curat.fur.eiuſque citat librum ſingularem de Caſtrenſi peculio. Cæterum errore labi mihi videtur Riuallius,cum putat hũc eſſe,quo referente Senatuſconſultum Tertullianum factum eſt. Nec vero Tertullianus ille dictus eſt,ſed Tertullus: nec à Tertulliano ſubſtantiuo nomine,Tertullianum adiectiuum deduci poteſt. Adde quod Senatuſconſultum Tertullianum factum eſt imperante Antonino Pio, Tertullo & Sacerdote Coſſ. Hic autem mentionem facit autore Vlpiano in l. cum quidam §. ſuum hæredem D.de acquir. hæred. Pomponij Iuriſcõſulti, quem ad eiuſdem Senatuſconſulti explicationem pertinentia quædam decreuiſſe idem Vlpianus ſcribit in l.ij.§. ſed & ſi quis D. ad Tertull. qui etiam meminit huius Tertulliani in l.ſiue ingenua § tractari D. ad Senatuſc. Tertull. Bernardus autem Rutilius, Ioãnes Fricardus,cæteriquæ magni nominis viri,hunc Tertullianum eſſe exiſtimant Q.Septimium Florentem Tertullianum Eccleſiaſticum autorem,cuius adhuc multa extant opera. Quæ quidem opinio omnes fere iam litteratorum animos oppleuit: tantum valet apud eos eruditiſſimorum hominum autoritas.Quam tamen ſi veritas ipſa cõuellat,rogabo lectorem ne repugnet: ſed eam animis libentibus remittat. Ratio enim eorum præcipua,quamque nulla vi labefactari poſſe credunt,coniectura tantum leui nititur ex verbis Euſebij lib.2. cap.2. Eccleſiaſt. Hiſtor. deſumpta: quæ ſic ſe habent. *Hæc Tertullianus vir & legum & in-*

ſtitutionum Romanarum peritiſſimus, & inter noſtros ſcriptores admodum clarus. Quis autem ex ijs concludet Tertullianum Chriſtianum autorem, eum eſſe Iuriſconſultum cuius fit mentio in pandectis: nemo me hercule Dialecticus. Sicuti nec dicere poſſumus (niſi verba noſtra omnium irriſione ludi cupiamus) Sextum Pompeium de quo Tullius in Bruto, eum eſſe Iuriſconſultum quem citat Pomponius in l. & hoc Titus Cæſar D. de hæred. Inſtit. quod illum Sextumq́ Pompeium, præſtantiſſimum ingenium ad ſummam iuris Ciuilis ſciẽtiam habere Cicero ſcripſerit. Nec Iulianum qui Pertinacem occidit, cuius meminit Euſebius in Chronicis eum eſſe exiſtimamus, quem tanquam iuris & perpetui edicti autorem Pandectæ noſtræ habent: licet de eo Euſebius ſic ſcripſerit *Pertinax occiditur Iuliani iuriſperiti ſcelere.* Porro rationibus quibuſdam non omnino contemnendis moueor, vt credã Tertullianum Chriſtianum diuerſum eſſe ab hoc noſtro Iuriſconſulto. Et in primis quidem quod ab Vlpiano tantum citetur, eumque ſententiæ ſuæ ſępiſſime aſſertorem habeat. Simileque veri non eſt, Vlpianũ qui tanto odio Chriſtianos proſequutus eſt, Chriſtiani ſcriptoris autoritate opinionem ſuam confirmare voluiſſe. Deinde D. Hyeronimus in Catal. aut. Eccleſiaſt. Tertulliani Chriſtiani ſcripta commemorans, nullum de libris Quæſtionum neque de Caſtrenſi peculio ſermonem habuit: quos tamen Iuriſconſultum noſtrum ſcripſiſſe certum eſt. Denique Chriſtianum ſub Septimio Seuero floruiſſe ſatis apparet ex Caſſiodori Chronico, vbi 16. anno Imperij Seueri Pompeiano & Auito coſſ. ſic ſcriptum eſt. *His coſſ. Tertullianus Affer Chriſtianorum ſcriptor celeberrimus habetur*, & ex libro 1. contra Marcionem, qui quidem eum 15. anno Imperij Septimij librum illum ſcripſiſſe nos docet, & ſub Claudio Apologeticum. Originem enim & progreſſum religionis Chriſtianæ

ad

ad ſua tempora deſcribens omnes Imperatores à Tiberio, cuius tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introiuit, ad Verum vſque recenſet. Quamobrem ſi Tertullianus noſter, Chriſtianus autor ſit, cum ſub Vero libros quæſtionum, & de Caſtrenſi peculio compoſuiſſe dicendum eſt: ſcilicet antequam Chriſto nomen daret. Quod & ipſimet verum aſſerunt. Tertullianum autem noſtrum Pomponij Iuriſconſulti mentionem facere ſupra diximus in l. cum quidam §. ſuum hæredem D. de acquir. hæred. qui inter Papiniani diſcipulos numeratur à Lampridio in Alexandri Seueri vita. Quo igitur pacto fieri poteſt, Tertullianum noſtrum ſub Vero Iuris Ciuilis ſcientiam profeſſum fuiſſe, & Papiniani diſcipuli autoritate ſententiam ſuam confirmaſſe. Papinianus enim ſub Caracalla 36. ætatis anno interfectus fuit: atque ita ex ſerie temporum conſtat, Papinianum extremis Veri temporibus 10. aut 12. annum tantum attigiſſe. Qua quidem ætate eum iuris ſcientiam publice profeſſum, diſcipuloſque habuiſſe nemo eſt qui dicere audeat. Exiſtimarem quidem libentiſſime, Chriſtianum cum noſtro Iuriſconſulto affinitate coniunctum fuiſſe, eiuſque mentionem illum facere in lib. de præſcript. aduerſus hæret. cum ait, *Meus quidem propinquus ex eodem poeta, inter cætera ſtili ocia Pinacem Cebetis explicuit*. Quamuis Renatus Laurentius, quis ille fuerit, inuenire ſe non potuiſſe aſſerat in Commentar. Propinquum enim illum, Tertulliani nomen habuiſſe ex eo conijcere poſſumus, quod alio nomine eum nõ deſignauerit: ſatiſque notum putauerit hac appellatione. Nec enim ſi aliud nomen habuiſſet, illud omiſiſſet. Præterea autorem illum ex his verbis (*Inter cætera ſtili otia*) grauiores artes & ſcientias, iuriſprudentiam ſilicet, profeſſum fuiſſe manifeſto apparet. Deinde iuniorem Tertulliano Chriſtiano, ex ipſis verbis colligimus: quod maxime ad Tertullianum Iuriſconſultum referri poteſt: cuius in

indice hi libri reperiuntur.

Quæſtionem libr. tres.] Citatur Tertullianus lib. 4. quæſtionum in dicto §. ſuum hæredem: nec male vt puto. In indice enim Græco legitur, *Quæſtionum βίβλια ὄκτω.*

De caſtrenſi peculio lib. vnus.

PAPIRIVS IVSTVS.

PApirij Iuſti memorantur tantum conſtitutionum libri xx. in indice Iuſtinianeo, in quibus Antonini, & Veri Imperatorum fratrum conſtitutiones putauerim eum compilaſſe. Huius rei coniecturam capio ex l. Imperatores D. de ſeruit. ruſticorum præd. l. Imperatores D. de ſeruitut. Vrban. præd. l. Imperatores de rebus autoritate iudicum poſſid. l. Imperatores D. de contrah. empt. l. Imperatores D. de Curat. bon. dando l. Imperatores de appellat. l. Imperatores de pact. l. Imperatores D. de re iud. l. Imperatores de Decurion. l. Imperatores de adminiſtr. rerum ad ciuit. pertin. l. Imperatores de pollicit. & ex l. 3. D. ad leg. Iul. de annona.

IVLIVS PAVLVS.

PAtauinum fuiſſe Iulium Paulum Bartachinus ſcribit, teſtimonioque eſſe ſtatuā ſupra oſtium ædium Magiſtratus patauini poſitam. Credidi eum Tyrium fuiſſe: ideoque ab Vlpiano & Mammæa Alexandri vxore tantopere dilectum, vt ſemper ſocius Vlpiani fuerit: quem quidem cum Mammæa Tyrium fuiſſe ſupra dixi, aut ex Tyriorū colonia.

Hocque confirmatur, quod in ſyntaxi latinarum vocum, aliorum conſilio vſus ſit. *Nomen* inquit *penus mihi traditum eſt omnibus generibus dici* in l.nam quod D.de penu legata: Et proprietatem verborum latinorum ignorauerit in l.xvij, cum *ſeruitutes, corpora* appellat: veriſimileque non eſt, latinum hominem & doctum, dictionum latinarum vim non calluiſſe. Iuuat coniecturam noſtram, quod Græcas artes in explananda iuris ciuilis ſcientia attulerit in l.9. D. de ſupellect. leg. & in l.xij.D.de ſtatu hom. Hypocratis autoritate ſententiam confirmarit ſuam, & dictiones latinas per verba Græca explicuerit in l.7 §.hæc vox D.de edendo. Quæ res fortaſſe impulit Othomanum in verbo *Alienationis*, vt Paulum hominem Græcum exiſtimauerit: cuius tamen rei nullum argumentum affert. Addi poteſt & illud quod Suidas ſcribit, Paulum Tyrium quendam oratorem Hadriani temporibus fuiſſe, qui cum legationem Romæ egiſſet ſub Hadriano, Metropolim Tyrum effecit: eumque patrem noſtri Pauli fuiſſe augurarer: & fortaſſe, vxore eius in ea legatione Patauij enixa, Patauini ſuum eſſe Paulum Iuriſconſultum ideo contenderunt. Vnde recte apud Cuiacium lib.21 cap 26 Obſeruat. nonnulla Pauli in l.25 D.de probat ex lib 3. deſumpta obſeruantur, quæ Græcum hominem ſapiunt: vt cum prudentem & attentum patremfamilias, vocat *Studioſum*, cum cautionem *Confeſſionem* vocat, vt Greci ὁμολόγιαν. Male autem cum nō Pauli, ſed Triboniani arguit, quod Græcum hominem ſapiant. Nam & verbo *Confeſſionis*, pro cautione vſus eſt etiam Marcellus in l. 20. D. de Donation. Nec eo nomine Cuiacij ſententia confirmatur, quod hæc verba legantur *Et vir ſimplicitate gaudens, aut deſidiæ deditus*: quibus manifeſto deſcriptam eſſe conditionem monachi tradit. Hæc enim verba ad monachorum referri ſtatum non debent: ſed ad Chriſtianos, quibus maxime infenſus Paulus fuit, quos *deſidia deditos* appellat ille, iniurioſo

nomine: quia Chriſtiani plerique, etiam ſub imperio Septimij Seueri, ſub quo Paulum hos quæſtionum libros ſcripſiſſe certum eſt, reipubl. omnia munia, tanquam rem Chriſtiano homini indignam reſpuebant. Huius rei locupletiſſimus autor eſt Tertullianus, qui ſub Seuero ſcripſit in Apologet. cap.45. *Ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenſes tyrannidem affectant: Chriſtiani vero nec Aedilitatem*, & apertius in libro de idolatria *Hinc proxime diſputatio oborta eſt, an ſeruus Dei alicuius dignitatis, aut poteſtatis adminiſtrationem capiat*. Quamobrem Paulus Chriſtianos quos magnopere oderat *deſidiæ deditos* appellat. ſicuti imperator Valens qui Monachos vt Arrianus oderat, *ignauiæ ſectatores* appellat in l. quidam C. de Decurion. Non ergo hæc verba l.20. D. de Donat. de Monachis intelligenda ſunt, vt Triboniano tribuantur: cũ nihil, quin Pauli ſint, prohibere poſſit: vt ſatis aperte, ni fallor, declarauimus. Magna vero eum iuris ciuilis ſcientia præditum, cum ipſius ſcripta, tum de eo autorum & Imperatorum ampliſſima teſtimonia fidem faciunt. Eum enim Lampridius in Alexandro Seuero iuriſperitiſſimum appellat: Iuſtinianus in l. & ſi contra C. de nupt. virum prudentiſſimum, imitatus Diocletianum & Maximianum in l. xj. C. ad leg. Cornel. de falſ. & Modeſtinus lib. ſingulari de excuſat. tut. κορύφαιον: quod vocabulum, Principem ſignificare Ciceronis verba declarant lib. 1. de Natura Deorum. Eius autem vniuerſæ leges ita obſcuræ, ambiguæ, verborumque tenebris inuolutæ ſunt, vt id quod de Chryſippo Cicero de diuinatione ſcripſit, de Paulo dicere veriſſime poſſimus, eum totum hoc volumen impleruiſſe oraculis flexiloquis, & obſcuris, vt interpres egeat interprete, & ſors ipſa referenda ſit ad ſortes. Cæterum Septimij Seueri Imperatoris cum Triphonio, Meſſio, & Papiniano in conſilio fuit: à quo ſæpe diſſentijt, vt apparet ex l. fin. de iure fiſci, & ex l.97. D. de acquir. hæred. Antonini

Caracallæ Septimij filij, à quo etiam diſſentijt, vt conſtat ex l. Æmilius D. de minor. xxv. ann. Verbum enim illud *pronunciauit* ad Imperatorem referendum eſt. Leges ſiquidem illæ deſumptæ ſunt ex libris Pauli decretorum, ſiue Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum: vbi ſæpe Paulus improbat Decreta Principum. Remouit autem eum ab aula Heliogobalus, hac ratione fortaſſe motus, quod Decreta eius non probaret. Reuocauit tamen eum Alexander Imperator, eiuſque conſilio vſus eſt autore Lampridio. Cum enim Alexander in animo haberet, omnibus officijs, genus veſtium proprium dare, & ne ſerui ingenuis ſimul miſcerentur, hoc Paulo diſplicuit, politica illa & prudenti ratione, quam ſupra in Vlpiano retulimus. Itaque quod ex Lampridio diximus, Alexandrum quod Vlpiani conſilijs vſus ſit, ex bono Imperatore meliorem factum: addere poſſumus Paulum noſtrũ hac in laudis parte, ex Sexto Aurelio Victore lib. de Cæſaribus, qui ſic ſcribit *Adhuc Domitium Vlpianum quem Heligobalus Prætorianis præfecerat, eodem honore retinens: Pauloque inter exordia patriæ reddito iuris autoribus, quantus erga optimos atque æqui ſtudia eſſet edocuit.* Aſſeſſorem autem ſe fuiſſe Papiniani ſcribit ipſe in l. lecta § dicebam D. de reb. cred. cum Vlpiano: vnus quidem ad memoriam: alter ad libellos. Poſtea vero Præfecti facti ſunt, Seueri decreto obſeruato: qui Aſſeſſores prouincias quibus aſſediſſent adminiſtrare iuſſit, vt teſtatur Ælius Spartianus in Peſcennio Nigro. An tamen Heliogobalus Præfectum fecerit Paulum, an Alexander: dubitatum eſſe ſcribit Lampridius in Alexandro. Filium autem Paulus habuit, ad quem libros Receptarum ſententiarum ſcripſit. Eum vero nomini Chriſtiano maxime infenſum is non dubitabit, qui Vlpiani coæum ſociumque fuiſſe ſciuerit. Quapropter ea quæ libro 5. ſententiarum tit. 21. traduntur, aduerſus Chriſtianam religionem ab eo ſcripta conijcere poſſu-

mus *Qui nouas*, inquit, *& vſu & ratione incognitas Religiones inducunt: ex quibus animi hominum moueantur: honeſtiores deportentur, humiliores capite puniātur.* Cæterum meminit Gellius Iulij Pauli poetæ lib.5 cap.5. noct. Attic. ſed alius eſt ab hoc noſtro Iuriſconſulto, cuius libri, qui in indice Iuſtinianeo reperiuntur, hi ſunt.

Ad edictum lib. octoginta.] Prætoris ſcilicet. libro 1. tractauit de iuriſdictione, & officio Magiſtratuum: quod & notauit Cuiacius lib.24. cap.6. Obſeruat.

Quæſtionū lib. xxxiij.] Iuſtinianus in l.cum in antiquioribus C.de iure deliber. ſcribit ſe in his quæſtionum libris, regulam hanc ad ius deliberandi pertinentē inueniſſe. *Filios familias paternam hæreditatem tranſmittere* & alia quædam adiecta quæ in eiuſmodi perſonis præcipua eſſent. Libro 1. exiſtit quæſtio illa de cautione agitata in auditorio Papiniani Præf. præt inter eum, & Vlpianum, quem tamen cum reprehendit non nominat: ſed vtitur eo verbo *Quidam dicebat*, & libro 32. ad Edictum in l.3. D. mand. Sabini & Caſſij ſententiam improbans, ſcribit *Quidam negauerunt* ſtilo Iuriſconſultis non exotico: ſic Iulianus in l.21. D de reb. cred. de Proculeianis ait *quidam exiſtimauerunt*, & Scæuola in l.14. D. de iure codic. & Calliſtratus in l.82. D. de condit. & demonſtr. Quo loquendi genere vſus eſt Ariſtoteles in Platone reprehendendo, & Seneca in Ariſtotele, verbo *aliquis* lib. iij. de ira cap. iij. Sicut in Euangelio, quorum dicta vel facta damnantur, nomina ſupprimuntur: ſed vtitur ſcriptura ſacra verbo *Quidam*, vel alio ſimili. Cæterum Paulus non ſolum in Vlpiani ſententia damnanda hoc verbo vtitur: ſed etiam cum eam probat, & laudat, vt in l.8. quemadm. vſuſf. cau. his verbis *Quidam*, hoc de Vlpiano, *& Martianus hæredi*, &c Quod ab eo factū ideo credo, aut vt in coętaneo & ſocio citādo, omnē vel maligni animi vel adulatorij notā vitaret: vel forte Græ-

corũ more, vt & ipſum Græcũ diximus, qui de his quos maxime colebãt verba faciẽtes, verbo αὐτὸς vel alio vtebãtur: vt apud Theophraſtũ in Charact. καὶ τοὺς ἀπαιτοῦντι ἐπισῆναι κελεῦσαι ἕως ἂν αὐτὸς παρέλθη, & apud Ariſtophanem in nebul.

Στ. φέρε τίς γὰρ οὗτος ὁ ἐπὶ τῆς κρεμάθρας
ἀνὴρ Μα. αὐτὸς

& ibi Scholiaſtes. Inde illud Pythagoreorum αὐτὸς ἔφα. Refertur autem quæſtio propoſita Paulo Iuriſc. à Nymphidio in l.81. D.de condit. & demonſtr. quæ ex lib.21. quæſt. deſumpta eſt. Iuſtinianus etiam refert ſententiam quam Paulum in ſuis quæſtionibus ſcripſiſſe tradit. *Infantem non poſſe ingratum à matre ſua vocari, niſi hoc fecerit odio mariti ſui, ex quo infans progenitus eſt*: quam tamen iniquam iudicauit.

Reſponſorum lib. xxxiij.] Horum librorum meminit Iuſtinianus in præfatione digeſtorum §. ſed quia. Ex quibus in veterum ſcholis, vix decem & octo recitabãtur. Extat vnum ex reſponſis Pauli in l.etſi C.de nupt. Ex his etiam libris legem 22.D.ad leg. falcid. deſumptam exiſtimo.

Fideicommiſſorum lib. iij.] Meminit libri tertij Iuſtinianus in l.1.C.de comm.ſeruo manumiſſo, in quo mentio facta erat cuiuſdam Conſtitutionis Seueri & Antonini; qua *cogebatur ſocius vendere partem ſocio ſerui communis, quatenus libertas ſeruo imponeretur: quanquam ex bonis ſocij morientis nihil conſequeretur, precio conſtituto arbitrio Prætoris.* Atque hoc tertio libro Paulum de fideicommiſſarijs libertatibus tractaſſe opinor & Senatuſcõſultum Rubrianum interpretatum fuiſſe ex l.33. D. de fideicom.libert. ideoque legem 5. eiuſdem tituli mendoſam eſſe puto *Senatus Hadriani temporibus cenſuit*, legendumque, *Senatus Traiani temporibus.* Hæc enim verba de Senatuſc. Rubriano intelligenda ſunt, quod Traiani temporibus Rubrio Gallo, & Cælio Hiſpone Coſſ. factum eſt l.26. D.de fideic. libert. qui quidem Coſſ. ſuffecti fuere: quorum etiam meminit Plinius.

Breuis Edicti lib. xxiij.] Libro octauo quæ ad Tutelarum materiam pertinebant tractauit. Vocantur autem hi libri aliquando *Breuium*. Quamobrem conijcio breuia Edicta hic collegiſſe Paulum, j:que e re nata, & vt negotia naſcebantur, Prætores proponebant: qualia erant Edicta euocatoria, quorum fit mentio ab Vlpiano in l. impuberibus §. vlt. D. de ſuſpect. tut. & l. nonnunquam D. de iudic. Imperatorum etiam breues cõſtitutiones *Breuia* vocabantur, Zonaras in Concil. Carthag. βρέβιον ἡ ἐπιτόμη λέγεται, καὶ σύντομος γραφή. vnde in Nou. cv. de Cõſulibus cap. 2. βρεβιάτορες breuium proſcriptores Imperatoriorum. Sic poſtea Summi Pontifices Breue appellarunt Apoſtolicum, Diploma ceu reſcriptum in paruis negotijs conceſſum. Quod nomen eos ab hac veteri Edictorum breuium denominatione deſumpſiſſe puto. Alio tamen modo ſumitur Breuis in l. 1. de excuſat. artif. lib. xij. Cod. ſilicet pro notitia & quaſi indice, & pro rationibus priuatorum in Synopſi Baſil. lib. 7. tit. 18. cap. 14. τὰ τοῦ ἀντιδίκου σου βρέβια. vt in l. vlt. C. de conuen. fiſci deb. pro chartula debitorum. Ne igitur exiſtimes hos libros ad Edictum perpetuum à Iuliano compoſitum, referendos eſſe: licet Iuſtinianus in Orat. ad Senatum §. ſi vero, illud, breuem libellum appellet.

Ad Plãutium lib. decem & octo.] alias Queſtionum ad Plautium.

Ad Sabinum lib ſexdecim.]

Ad leges lib. decem.] aliàs, ad leges Iuliam & Papiam.

Regularum lib ſeptem.

Sententiarum ſiue factorum lib. ſex.

Sententiarum receptarum lib. quinque.

Ad Vitellium Sabinum lib. quatuor.

Ad Neratium lib. quatuor.

Fidei commiſſorum lib. tres.

Decretorum lib. tres.] Decreta huiuſmodi & imperiales ſententiæ

tentiæ in cognitionibus prolatæ, pro eadem re ſunt accipienda. Quanquam enim Iuſtinianus in quibuſdam legum inſcriptionibus tantum meminerit *Decretorum*, vt in lege Æmilius D. de minor. in l. fin. C. quod cum eo. in l. quædam C. famil. erciſc. In alijs autem, *Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarũ* tantũ, vt in l. quærebatur de verb. ſignif. In alijs tamen inſcriptionibus vtrumque coniunxit, vt in l. fin. D. ad Trebell. in l. fin. de hæred. inſtit. Ex quibus conſtat Paulum, in ſex libros totam huiuſmodi tractationem cõcluſiſſe. Sed in Indice Iuſtinianeo trium dumtaxat librorum mentio facta eſt, quod his ſolis Iuſtinianus vſus ſit. Præter autem hos ſex libros, Paulus librum ſingularem de cognitionibus edidit: ex quo decerpta eſt l. municeps D. de verborum ſignif. & l. 101. D. de regul. iur. quem imperante Caracalla compoſuit. Leguntur etiam in indice.

De adulterijs lib. iij.
Manualium lib. iij.
Inſtitutionum lib. iij.
De officio Proconſulis lib. ij.
Ad legem Iuliam lib. ij.
Ad legem Aeliam Sentiam lib. iij.
De iure fiſci lib. ij.
Ad Edictum Aedilium Curulium lib. ij.

Libr. ſingulares

Regularum iterum.
Regularum tertio.
De pœnis militum.
De pœnis omnium legum.
De vſuris.
De gradibus & adfinibus.
De iure Codicillorum.
De excuſationibus tutelarum.

Ad Senatuſconſultũ Tertullianũ.] Iuſtinianus in l. in lege xij. tabularum C.de legat. hæred. refert Iulium Paulum in libri huius principio docuiſſe, impiam fuiſſe differentiam poſt xij tabulas introductam in ſucceſſione inter mares & fœminas, quantum ad adoptionis ius pertinebat. Ex his autem quæ ſupra diximus cum de Tertulliano ſcriberemus ſatis liquet, non poſſe hoc Senatusconſultum, ad Conſulatum Tertulli, & Clementis referri. Nam iſti Coſs. facti ſunt Septimio Seuero imperante, vt ex Faſtis apparet.

Ad S.C. Orphitianum.] Quo liberi ad matrum inteſtatarum bona admittuntur, factum Orphito & Ruſo Coſs.

Ad regulam Catonianam]

Ad Senatuſconſultum Syllanianum & Claudianum.

Ad Senatuſc. Velleianum.

Ad S.C. Libonianum.

De Officio Præfecti Vrbi.

De Officio Prætoris Tutelaris.

De Officio Aſſeſſorum.] Hunc librum ſcripſit, cum Aſſeſſor Papiniani erat cum Vlpiano.

De extraordinarijs criminibus.

Ad Hypothecariam formulam.

Ad Municipalem.

De publicijs Iudicijs.

De inofficioſo teſtamento.

De Centumuiralibus Iudicijs] apud Labitum, & Antonium Auguſtinum legitur *De ſeptemuiralibus Iudicijs.* Cauſas autem de quibus cognoſcebant Centumuiri, enumerat Tullius lib. 1. de Orat. Quemadmodum autem ea quæ Prætores decernebant, Edicta dicebantur: ſic quæ Centumuiri, iudicia. Hæc autem Centumuiralia iudicia, longo tempore poſt oppreſſam Repub. temanſiſſe conſtat ex Quintiliani, Plinijque Secundi libris, & viguiſſe etiam D. Hieronymi

temporibus ex Apologetico ſuo ad Domitionem intelligi poteſt, & magnitudinem autoritatemque Centumuiralis iudicij Iuſtinianus ipſe prædicat in l. xij C. de petit. hæred. Præcipuæ autem cauſæ, de quibus temporibus Iuriſconſultorùm Centumuiri cognoſcebant, hæ erant: de inofficioſo, ſcilicet, teſtamento, & de petitione hæreditatis. Vnde Tribonianus titulo *De inoficioſo teſtamento*, ſubiecit titulum *De petitione hæreditatis*, in Pandectarum compilatione, & Scæuola in l. 13. D. de inoffic. teſtam. Centumuirale iudicium, pro querela inofficioſi teſtamenti poſuit: & Paulus, pro petitione hæreditatis in l. petitor D. de liberat. leg. Ideoque lectio Labiti, & Antonij Auguſtini, licet ex Pandectis Florentinis decerpta, à me probari non poteſt: ſed liberè vulgarem Indicis ſcripturam ſequor. In quot autem Conſilia & Tribunalia diuiderentur Centumuiri, & de forma iudiciorum vide Cujacium lib. 10. cap. 20. obſeruat.

De iure ſingulari.

De ſecundis tabulis.

Ad Orationem D. Seueri.

Ad Orationem D. Marci & Commodi.

Ad legem Velleiam.

Ad legem Cinciam.] De donis & muneribus, de qua Cicero lib. 2. de Orat. Eam ideo latam Liuius Dec. 4. lib 4 refert, quia vectigalis jam, & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat. Corrupte itaque legitur in inſcriptione l. 29. D. de leg. *Paulus libro ſingul. ad l. Cinniam* pro *Cinciam*. Quanquam non ſim neſcius à Velleio memoriæ proditum, L. Cinnam legem agitaſſe: hæc autem à Cincio Trib. pleb. lata eſt, cuius inter cæteros meminit Tacitus lib. xiij Annal. quæ ab eodem vocatur *Senatuſconſultum* eodem modo, quo lex Aelia Sentia, de qua in §. eadem lege, qui & à quib. cauſis apud Iuſtin. *Senatuſconſultũ* dicitur ab Vlpiano in lege 1. D. de Offic. Coſ.

his verbis, *Cùm & ipſe ſit qui ex S.C. conſilij cauſam examinat*, j: ex Ael ia Sentia: nihil enim hic immutandum cenſeo.

Ad legem falcidiam.

De tacito fideicommiſſo.

De portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur.

De iuris & facti ignorantia.

De adulterijs.

De inſtructo & inſtrumento μονόβιβλον] Aliter *De inſtrumenti ſignificatione*, ex inſcriptione legis ſeruus D. de legat. 3. & l. Rhedæ D. de ſuppell. legat. Differt autem inſtructum, ab inſtrumēto in l. quæſitum §. ſed etſi fundus de fundo inſtr.

De appellationibus.

De adſignatione libertorum.

De iure libellorum.

De teſtamentis.

De iure Patronatus.

De iure Pacronatus quod ex lege Iulia, & Papia venit.

De actionibus.

De interceſſionibus fœminarum.] Quemadmodum Paulus *de Centumuiralibus iudicijs*, & poſtea ſeparatim *de inofficioſo teſtamento* ſcripſit: Sic etiam *de Senatuſconſulto Velleiano* Pauli librum ſupra recenſuimus: Nunc *de interceſſionibus fœminarum* libellū eius proferimus. Quiquidem, idem ferè cum libro de Senatuſc. Velleiano eſt. Velleianum enim, S. C. *de interceſſionibus*, appellatur in l. 9. & 10. C. ad Senatuſc. Vellei, & à Martiano in l. qui exceptionem D. de condic. indeb.

De operibus libertorum.

De varijs lectionibus.] Vim & ſignificationem verborum iuris, hoc in loco explicat.

De donationibus inter virum & vxorem.

De legibus.

De legitimis hæreditatibus.

De libertatibus dandis.

De Senatuſconſultis.

Scripſit Paulus alios libros, qui in indice Iuſtinianeo non continentur.

Epitomen Alpheni Digeſtorum.] quam pluribus verbis proſequutus eſt. Ex eius quinque libris multæ leges deſcriptæ ſunt, l. qui per certum commu. præd. l. ſi grandes de vſufr. l. lumen l. cum debere de ſeruit. vrban. præd. l. cum multi D. ſi pars hæred. pet. l. à quo de rei vindic. l. quicquid de act. empti. l. ſeruus cuiuſdam de condict. indeb. & aliæ quædam. Scripſit etiam.

Notas ad Iulianum] quod intellitur ex l. ſi Prætor D. de iud. ex l. Prætor de collat. bon. ex l. Marcellus D. de donat. cauſa mort. ex l. ſi pater de manum. vind.

Notas in libros quæſtionum Papiniani] ex l. 16. D. de public. in rem actione, ex l. 18. D. de ſeruitut. ex l. 1. D. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. quæ ex lib. 1. quæſtionum Papiniani deſumpta eſt, vt ex inſcriptione apparet, in cuius legis fine ſic ſcriptum eſt, *Paulus notat, imo imperium, &c.* notat, ſcilicet in hunc librum primum. Hæc enim verba Papiniani non ſunt, ſed à Triboniano adiecta. Scripſit etiam.

Notas ad libros reſponſorum Papiniani] ex inſcriptione legis non priores D. quæ in fraud. cred.

Librum ſingul. ad Senatuſc. Iulianum] ex inſcriptione legis fin. D. de ritu nupt.

Epitomen librorum Labeonis πιθανῶν.] Ad quam Epitomen referendam puto. l. ſi cui ædes D. de legat. 3.

De articulis liberalis cauſæ] ex inſcriptione l. ſi in obſcura D. de liberali cauſa.

Librum ſingularem ad leg. Fuſiam Caniniam] ex inſcriptione leg. Poteſtatis D. de verb. ſignific. & illum, quem paulo ante dixi.

Librum ſingularem de cognitionibus] Scripſit etiam.
Librum de conceptione formularum] & *librum de dotis repetitione.*

CLAVDIVS TRIPHONIVS.

CLaudius Triphonius, ſiue Triphoninus, Papiniani diſcipulus fuit, & cum Paulo, Vlpiano, alijſq; Iuriſperitis quorum fit mentio à Lampridio, Alexandro Seuero Imperatori à Conſilijs fuit, eique maximè familiaris, ac ſocius. Vnde inſcriptionem legis 1. C. de in ius voc. mendoſam colligo *Imperator Alexander A. Trophinio* ſcribendumque, *Triphonio.* Hoc ſubgerente in l. fin. de iure fiſci Paulus ſe reſpondiſſe de quadam quæſtione ſcribit. Et ipſe Triphoninus, ſe in auditorio dixiſſe tradit, in quæſtione quam tractat: ſolam illam dotalem eſſe partem fundi quæ in dote data eſt in l. 78. D. de iure dot. Quod quidem auditorium intelligendū eſt Papiniani, de quo fit mentio in l. lecta D. de reb. cred. nō Principis, cuius meminit l. minor D. de minor. xxv. ann. Colligi etiam poteſt ſub Antonino eum Syriæ præfuiſſe ex l. 1. C. de iud. Cum enim Triphoninus Antoninum Imperatorem conſuluiſſet, an legatum factum à Cornelia Saluia, vniuerſitati Iudæorum, qui in Antiochenſium ciuitate cōſtituti erant, quæ Syriæ caput erat autore Tacito lib. 18. valeret: reſcribit ei Antoninus legatum illud peti non poſſe. Eum etiam ab Impp. Seuero & Antonino cognitum fuiſſe teſtatur l. 5. C. de negot. geſt. quos ipſe optimos apellat in l. l. 39. D. de pœn. Qua ex lege eum Ciceronianæ lectionis non incurioſum fuiſſe colligi poteſt. Proculeianæ autem fuit ſectæ, quod apertè demonſtrat l. 29. D. Rerum amot. Hic autem Triphoninus Claudij tantum nomine in

pleriſque Pandectarũ locis nominatur in l. Lucius §. Titius §. filiam, in l. hæredibus § fin. in l. matrem D. ad Trebel. in l. cum venderet D. de ſeru. export. in l. Lucius. §. Damæ D. de legat. 2. in l. cum quis decedens § nuptura l. pater filium. §. quindecim l. vxorem. §. Scæuola D. de legat. 3. l. Claudius D. de fideic. libert. Quam, quod corrupte ea legeretur, primum emendare tentauit Alciatus lib. 2. diſpunct. cap. xiij Tum poſtea Antonius Auguſtinus lib. 1. cap. 4. Emendationum. Scripſit autem.

Diſputationum libros xxj.] Quibus in libris maximè de dotibus, aut quæ ad eas ſpectabãt tractabatur. Scripſit autẽ.

Notas ad Scæuolæ libros.] Quem ſuum appellat, vt indicãt inſcriptiones legum ſupra nominatarum, & maximè ad libros Digeſtorum, vt colligitur ex l. qui negotiationem D. de adminiſtr. & peric. tut.

CALLISTRATVS.

CAlliſtratum Iuriſperitum Lampridius quoque numerat inter illos præclaros viros, quos Alexandro Seuero à conſilijs fuiſſe diximus, quamuis hac de re à quibuſdam notatus fuerit, & malè: quid enim impedit quò minus Alexandro aſſidere potuerit, cum ſub Septimio Seuero, & Antonino filio eum floruiſſe conſtet: quod his imperantibus libros cognitionum ſcripſerit, vt apparet ex l. 3. D. de offic. procurat. Cæſ. quæ ex libro 6. deſumpta eſt. *Idque Imperatores noſtri Seuerus & Antoninus ad libellum Herniæ reſcripſerunt*. Hoc enim verbo vti Iuriſconſultos, cum de Imperatore regnante loquuntur, ſupra diximus. Sic & Iulianus in l. 8. D. de offic. præſ. *Sæpe audiui Cæſarem noſtrum dicentem*, & Pli-

nius lib. 6. epiſt. *Euocatus in conſilium à Cæſare noſtro.* Apparet etiam ſub primis Imperatoribus non vixiſſe Calliſtratum, ex lib. 2. quem compoſuit ad Edictum Monit. l. 1. D. de interrogat. quo loci ſua ætate interrogatorias actiones, iam in deſuetudinem abijſſe teſtatur: quas ſub Iuliano & Papiniano in vſu fuiſſe adhuc certum eſt. Solus autem Calliſtratus putauit deportatum, iugum ſeruitutis ſubire: hac in re à reliquorum Iuriſconſultorum ſententia diſcrepans. Quod quidem Cujacius lib. iij cap. x. obſeruat. notat, Græcos inter ἐναντιοφανῆ poſuiſſe. Ceterùm plures Calliſtratos apud autores inuenio: fuit Calliſtratus quidam Platonis auditor, de quo Gellius lib. iij cap. xij noct. Attic. ſcribit. Fuit & alius Calliſtratus, ad quem Martialis ſcripſit quædã Epigrammata, qui temporibus Trajani vixit, à quo forte Calliſtratus noſter originem ſumpſit. Scripſit autem.

De cognitionib. lib. ſex] diſſimili argumento fuere hi libri, à libris decretorum Pauli. His enim continẽtur cauſæ quarum cognitio à Principibus, litteris vel reſcriptis, Magiſtratibus ſpecialiter eſt de mandata, vt ex legum capitibus quæ ex his deſumpta ſunt, colligi facilimè poteſt.

Edicti Monitorij lib. ſex.] Alias ad Edictum monitorium autore Labito. In Græco indice *Edicton monitorion.* Erant ni fallor Edicta Monitoria ſimilia his, de quibus in l. 2. §. eodem tempore D. de orig. iur. ſic dicta quod his monebantur Ciues, quod ius de quaque re Magiſtratus dicturus eſſet: vnde Edicto admonere in l. Diui fratres de Religioſ. & ſumpt. funerum: ad hoc alluſit Seneca, cum *fulmina monitoria* dixit lib. 2. Natur. quæſt.

De iure fiſci lib. quatuor.] In inſcriptione l. 1. D. de bon. damnat. Florentiæ ſcriptum eſſe, *De iure fiſci & populi*, tradit Antonius Auguſtinus lib. 1. cap. 4. Emendat. & apud Paulum lib. 5. ſentent. inſcriptio tit. xij ſic eſt poſita, *De iure fiſci*

&

& populi. Non tamen hæc coniunguntur, vt fiſcus & populus, idem ſint: licet fiſcus, ab Aeſchyne *τὸ δημόσιον* appelletur: res enim fiſcales, propriæ & priuatæ principis ſunt. l. 2. §. hoc interdictum. D. ne quid in loco publ. interd. quam ob rem libenter exiſtimarem, quod *Ius populi* hic appellatur: id eſſe, quod *Ius Aerarij* alibi dicitur. Sic enim Aerarium & fiſcus differunt, vt ex his duabus familijs, quæ ad ductus aquæ parabantur intelligimus Quarum altera publica, id eſt, populi: altera Cæſaris, vocabatur. *Cōmoda publicæ familiæ*, inquit Iulius Frontinus. lib. 2. de aquæ ductibus, *ex ærario dantur: Cæſaris vero familia, ex fiſco accipit commoda*, & ex Plinio in Panegyrico ad Traianum: *At fortaſſe non eadem ſeueritate, fiſcum qua ærarium cohibes? Imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.* Vnde Spartianus in Hadriano, fiſcum priuatum, & ærarium publicum dicit. Male igitur Harmenopulus. lib. 1. Epit. Bona populi Romani, publica, & fiſcalia propriè dici exiſtimat, his verbis, ταῦτα δὲ τὰ ἀφωσιωθέντα τῷ Ῥωμαϊκῷ πάντι δήμῳ ἐλέγοντο κυρίως καὶ κατὰ ἀκρίβειαν φισκάλια ἤτοι δημόσια. Erat enim vir tantum pragmaticus, hiſtorię, & politioris doctrinæ ignarus. Hoc tamen *Populi* verbum, hoc in loco de Imperio explicandum eſt. Populi enim poteſtas, tunc temporis ad principem lege Regia omnis tranſlata erat. Sic cum Suetonius Tranquillus in Tiberio. cap. 49. Vononem Regem Parthorum, in fidem *Populi Romani*, Antiochiā receptum dicit: *Imperij Romani*, explicandum eſt. Et apud Capitolinum in Maximinis in hac acclamatione, *Hoſtes populi Romani Dij perſequuntor* (id eſt) *Imperij Romani.* Cęterum Lampridius ſcribit, Alexandrum Seuerum, leges de iure fiſci, & populi, moderatas, & infinitas ſanxiſſe. Quapropter libenter exiſtimarem, eo imperante Calliſtratum hos quatuor libros compoſuiſſe. Veriſimile enim eſt Calliſtratum, de his, de quibus Imperator ſtatuerat, ſcribere voluiſſe: quod & con-

firmat.l.1. D.de iure fiſci,in qua conſtitutionē Seueri refert, *Imperator*,inquit,*noſter Seuerus Auguſtus conſtituit*, quæ verba de Alexandro intelligi debere, locus Lampridij ſatis indicat.

ARRIVS MENANDER.

HVius Menandri meminit Macer. lib. 1. de veteranorum & militū ſucceſſione, & in l.diuus de pæn. vbi Mænandrum ſcripſiſſe refert (credo in libris de re militari)militem qui artem ludicram fecerit vel in ſeruitutem ſe venire paſſus ſit,capite puniendum. De hoc Menandro intellexit Vlpianus in l.verum. §. ex hoc facto D.de minor. Ex quo Conſiliarium principis Alexandri Seueri eum fuiſſe colligimus, & à tutelæ onere hac ratione excuſatum : licet Lampridius eius nullam mentionem faciat.Verba enim Vlpiani hoc ſatis clare demonſtrant,*Suſceptā* inquit, *tutelam non alij ſolent deponere , quam qui trans mare Reipub. cauſa abſunt, vel hi, qui circa Principem ſunt occupati, vt in Conſiliarij Arrij Menandri perſona eſt inductum.* Alius autem eſt hic Menander ab eo cuius fit mentio,in l.poſtliminij D.de capt. & poſtlim.reuerſ. Idque conſtat ex M.Tullij orat.pro Cornelio Balbo.*Nec enim ſine cauſa*,inquit,*de Cn. Publio Menandro libertino homine, quem apud maiores legati noſtri in Græciam proficiſcentes interpretem ſecum habere voluerunt, ad populum latum eſt, vt is Publius ſi domum reuertiſſet , & inde Romam rediſſet, nec minus ciuis eſſet.* Quod ego non adnotaſſem,niſi Stephanus Forcatulus, vir quidem doctus,contra ſenſiſſet.Sed hoc more inſtitutoq; meo dictum ſit,qui animum ad ſcribēdum appuli,non alios reprehendendi ambitione : ſed veri inueſtigandi ratione. Compoſuit autem

De re militari.lib.quatuor]

AELIVS MARTIANVS.

Martianum eum eſſe putat Angelus Politianus lib.5 epiſtol. quem Princeps Iulianus iuſſit occidi. Sub Antonino quidem non paruæ autoritatis fuit, à quo conſultum de patria poteſtate inuenimus in §. ſed, & maior Tit. de adopt. apud Iuſtin. quem Magnum ipſe appellat in l.16.D.de publican.eiuſque reſcriptum affert.Hunc etiam Lampridius inter illos Iuriſperitos numerat,quorũ Alexandrum Seuerum conſilio vſum ſupra retulimus.Martianus quidem,ſe in auditorio publico,Marcelli ſcripta probaſſe ſcribit in l.1.§ fin.D.ne de ſtatu deſũct. quod de auditorio Alexandri principis intelligendum eſt. Quapropter legem 4.C.ne de ſtatu defunct.quę eſt Alexandri ad hunc Martianum reſcriptam eſſe, non incongrue dicere poſſumus: legem etiã vn. de reis poſtul. lib. 10.cod. ad hunc Martianũ ab Alexandro Imp.reſcriptam eſſe apparet ex l.7.D.de muner.& hono.quæ ex Martiano.lib.2. publicorũ deſumpta eſt in qua Martianus eandem rem ſcriptis tradidit, quam ab Alexandro per reſcriptum acceperat in d.l.vn.Vbi obiter ad notabimus ex illarum duarũ legem collatione, reũ innocentiã ſuam purgaſſe non intelligi, niſi poſt ſententiã. Ex dicta autem lege 4.C.ne de ſtatu defunct.illud colligere licet: Martianum, fratrem habuiſſe qui ſeruum hæredem manumiſſum ſcripſit. Vlpianum autem ſequutus eſt in l. à decurionibus D. de vacat.& excuſat. munerum. Quemadmodum & illum Vlpianus reprehendentem Iulianum,quod Iulianus putaret,ex his conuentionibus,quæ in nomen proprium contractus non tranſeunt,in factum actionem à Prætore dandam: Martianus autem,ciuilem incerti, id eſt, præ-

ſcriptis verbis. Idem aliquando Papinianum & Paulum eximios Iuriſconſultos opinionum diſſenſione diſcrepantes, adhibita diſtinctione conciliare tentauit, vt Iuſtinianus refert in l. cum in adoptiuis. C. de adoption. qui etiam meminit in l. adoptiuus eod. Tit. Martiani diſtinctionis, in ea quæſtione: *An liceat filio adoptiuo qui præteritus à patre naturali fuerat, vti aduerſus eius teſtamentum querela inofficioſi teſtamenti.* Alius autem eſt Martianus noſter ab eo, cuius mentio fit à Calliſtrato in l. 13. D. de eo quod met. ca. libros autem Indicis Iuſtinianei, qui Martiano tribuuntur, hoſce habe lector.

Inſtitutionum lib. x*v*j.] Ex his libris depromptum eſſe §. pecoribus. l. legatis de legat. 3. oſtendit Iuſtinianus in §. 1. de lege aquil. Homeriq; verſus duos ex lib. 13. Odyſs. deſũptos, retuliſſe Martianum in his libris teſtatur. Virgilium etiam autorem habet. lib. 3. ex quo deſumpta eſt. l. 6. D. de rerum diuiſ. Quapropter legem 7. ſequentem eiuſdem Martiani eſſe puto: quamuis in vulgaribus Codicibus, & apud Labitum tribuatur Vlpiano, ex lib. 25. ad edict. Verba enim Vlpiani, lib. 25. ad edictum, aliter quam hæc concepta ſunt, quæ referuntur, in l. 6. D. de relig. & ſumpt. fun. Nec enim veriſimile eſt Martianum, Cænotaphium locum religioſum putaſſe, contra DD. fratrum conſtitutionem: quam virum Iuriſperitiſſimũ ignoraſſe credendum non eſt. Quamobrem hęc faciunt, vt hęc verba, *magis placet*, corrupta ſine dubio exiſtimem. Iuriſconſulti enim his dictionibus vtuntur ad receptiorem ſententiam denotãdam, vt in Pandectis paſſim colligere licet. Hęc autem non fuit receptior: cum DD. fratrũ conſtitutione contra ſancitum ſit. Interpres Gręcus hoc ſentijt lib. enim 46. capit. 3 Baſil. pro *magis placet*, dicit, *magis placuit*, ſcilicet antiquitus. Hæc tamen locũ omnino non ſanãt. Quid enim illud *magis*, ſibi velit, non intelligo. Legendũ itaque eſt *maioribus placet*. Non enim difficilis eſt, dictionis

Maioribus in aliam corruptela. Majoribus autem placuiſſe Cœnotaphium locum religioſum eſſe, probat Virgilij teſti-teſtimonio. Librum autem Virgilij non citat Martianus, ſed ex 3. Æneidos deſumpſiſſe cum jam admonuit Budæus in Annot. in Pandectas

Libabat cineri Andromache, maneſque vocabat,
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas cauſam lachrymis ſacrauerat aras.

Quod & non ignorauit Græcus interpres loco ſupra citato. Martianus autem hoc in loco, Seruij interpretationem ſequutus eſt, qui tumulum inanem Virgilij, Cenotaphium eſſe dicit. Cæterùm non vno tenore orationis hos libros inſtitutionum ſcripſit, ſed per capita eos diuiſit: quod ſatis conſtat ex l. qui liberos D. de ritu nup. vbi in inſcriptione eius legis, caput quinquageſimum tertium libri xvj affertur, quod erat de lege Iulia. Liber quartus ad res criminales ſpectabat. In his autem libris compendium totius iuris concluſum eſſe exiſtimo. Nam à legis definitione orſus videtur ex l. 2. D. de legibus, quæ ex initio libri 1. deſumpta eſt, vbi Demoſthenis & Chryſippi varias legis deffinitiones affert. Quo in loco obiter animaduertendum, hæc verba Demoſthenis legem definientis δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων à Papiniano lib. 1. deffinitionum interpretari *Virorum prudentum conſultum.* Ex quibus liquido apparet, in epiſtolis Hyppocratis in illa Artaxerxis ad Pætum, mendum his verbis inhærere οὐ φέρω γνώμην οὐκ ἔτι ἔχω μετ' ἀνδρῶν χρονίμων βουλεύσασθαι & ſic legendum μετ' ἀνδρῶν φρονίμων.

Regularum lib. quinque.

De appellationibus lib. duos.

De publicis iudicijs lib. duos.] In inſcriptione l. 7. D. de muner. legitur Martianus lib. 2. publicorũ: à D. Chriſoſtomo tract. decæco à natiuit. vocãtur τὰ κοινὰ δικαστήρια, in concilio Tole-

tano cap.iij & concilio Cartaginenſi cap. 9. publica iudicia dicuntur, iuriſdictiones Magiſtratus ſæcularis, & opponuntur Eccleſiaſticis cognitionibus C[illegible] inolita. Can. placuit xi. quæſt. 1.

Lib. ſingulares.

De delatoribus quem ſcripſit ſub Alexandro l. 15. D. ad Sillani.

Ad Senatum Turpillianum.

Ad hypothecariam formulam] fuiſſe librum ſingularem conſtat ex inſcript. legis grege D. de pignor.

Edidit etiam Martianus præter eos libros qui in indice Iuſtinianeo nominantur, Notas in Æmilij Papiani ſcripta, autore Iuſtiniano in 1. conſtit. de veteri iure enucleando. Quæ tamen ante Iuſtiniani tempora nullam vim obtinebāt, propter honorem nomenque Papiniani. Eas tamen in Pandectis conficiendis componendiſque non omnino reſpuendas eſſe cenſuit. Libros etiam Digeſtorum, quorum ſeptimi ipſe meminit. Collegiſſe etiā videtur in vnum Conſtitutiones Seueri ex l. 1. C. de communi ſeruo manumiſſo. Eum denique ſcripſiſſe notas in Iulianum conijcio ex l. iuriſgentium D. de pact.

IVLIVS AQVILA.

EVſebius lib. 6. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 3. Aquilam quendam commemorat. qui tempore Seueri Imperatoris Præſes Ægypti Alexandriæque fuit, quem cap. 5. Tyrannicum iudicē appellat. Inhumanis enim cruciatibus ferreiſque tormentis Chriſtianos omnes afficiebat, & inter immaniora crudelitatis ſigna nu-

meratur illud, quod Potamienam honeſtiſſimã fœminarum & martyrum crudelibus ſupplicijs lacerauit. Neſcio tamen an ille noſter Iuriſconſultus fuerit. Quod quidem non admodum à veritate abſonum eſt. Iulium enim Aquilam poſt Trajani tempora vixiſſe colligitur ex eius lib. 1. reſponſorum, in quo reſcriptum Hadriani Imperatoris ad Britaſium Pollionem Legatum Lugdunenſem recenſetur, in l. vlt. D. de ſuſpect. tut. quod etiam à Modeſtino refertur, in l ἐὰν δέ τις de excuſat. tut. vbi corrupte *Britaſius Pollio*, in omnibus exemplaribus exaratum eſt, cum *Vitraſius* reponendum ſit, vt illud reſcriptũ Hadriani ad Vitraſium Pollionem, qui Conſul bis fuit ſub DD. fratribus cum Pudente 27. anno poſt mortem Hadriani, & ſecundum ſub Antonino Philoſopho cum Apro, autore Capitolino in Marco. Nullam enim Britaſij mentionem fieri apud autores legi. Iulius itaq; Aquila poſt Vitraſij Pollionis tempora vixit. Quamobrem illum non multum errare putarem, qui eum Conſulem fuiſſe anno vrbis conditæ 953. ſiue vt Onuphrius vult 951. exiſtimauerit. In Faſtis enim Gallus & Saturninus hoc anno Coſs. numerantur. Iulium autem Aquilam, Gallum vocari apparet ſatis ex indice Græco, vbi ſic ſcriptum eſt Γάλλος Ἀκύλα, ideoque non malè Antonius Auguſtinus lib. 1. cap. 4. emendat. reprehendit Angelum Politianũ quod Epiſtola vltima lib. xi. pro Aquila Gallo, Aquilium Gallum eum appellatum ſcripſerit. Cæterum Tacitus lib. xij Annal. Iulij Aquilæ equitis Romani meminit, quem alium eſſe ab hoc noſtro Iuriſconſulto, ſeries temporis demonſtrat. Sed fortè non incongruè hunc, ab illo Equite originem duxiſſe quis dixerit. Compoſuit autem Aquila tantum.

Reſponſum lib. vnum.

HERENNIVS MODESTINVS.

HErennium Modeſtinum Gordianus Imperator in l. ad exhibendum C. ad exhib. appellat, non contemnendæ autoritatis Iuriſconſultum, quem Coſ. quidam cum Probo numerant, vt autor eſt Labitus ſub Alexandro Seuero Imperatore anno vrbis conditæ 980. Sed cum Modeſtum non Modeſtinũ Conſulem illum nominari in Faſtis videam, & in antiquo illo Epigrãmate cuius apud Onuphrium mentio eſt, à ſententia illa facilè diſſentio. Eum quidem certum eſt Alexandri Conſiliarium fuiſſe autore Lampridio. Quamobrem de Alexandro Seuero interpretãda ſunt Modeſtini verba in l ἐὰν δύο §. ἀφίενται D. de excuſat. tut. καὶ τοῦτο ἐξ ἐπιστολῆς Σεβήρου βασιλέως δείκνυται, ne quis de L. Septimio Seuero eum loqui putet, quod ſuperiora eiuſdem legis verba ad Septimium referantur, καὶ τοῦτο. οὕτως νενομοθέτηται ὑπὸ τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. Libros enim excuſationũ ſub Seuero Alexandro conſtat eum ſcripſiſſe, mortuis iam Seuero & Antonino filio: quod θειοτάτων verbũ, manifeſtum reddit. Septimius tamen & Antoninus Modeſtino cuidam reſcribunt, Chilone & Libone Coſs. Qui quidem, ſi noſter eſt, fratrẽ habuit, qui ſimul cum eo patri ſucceſſit. L. 1. C. ſi certum pet. Vt autem noſtrum Iuriſconſultum eſſe exiſtimem, eò maximè moueor: quod eum iuris ignarũ non fuiſſe declarant Imperatores. Modeſtinũ etiam Maximini iunioris præceptorem fuiſſe colligi poteſt ex Capitolino in Maximinis, Gordianique tempora attigiſſe ex d. l. ad exhibendum. Hæc enim verba *merito tibi non contemnendæ autoritatis Iuriſconſulto Modeſtino reſponſum eſt*, ſic interpre-

tanda ſit, vt ſententiam & reſponſum Modeſtini Sabinianus miles appoſuerit ijs in precibus, quas obtulit Gordiano. Moris enim erat olim, vt qui preces Imperatori offerrent, ſententias Iuriſconſultorum qui iam è vita exceſſerant, vel quos conſuluerant apponerent, vt colligitur ex l. 14. C. de præd. & alijs reb. min. vbi Diocletianus & Maximianus ſic reſcribũt Phrominio *Vtere viri prudentiſſimi Papiniani reſponſo, cæterorumq; quorum precibus feciſti mentionem, ſententijs*: & in l. 4. C. de contrah. & commit. ſtipulat. *ſecundum*, inquit Alexander Sabinæ, *reſponſum Domitij Vlpiani præfecti annonæ Iuriſconſulti amici mei, ea quæ ſtipulata eſt cum moreretur, &c.* Quamuis autem Conſulatus Modeſtini nulla certa extet memoria, Proconſulem tamen Dalmatiæ eum fuiſſe certũ eſt, & ex Dalmatia Vlpianum conſuluiſſe, vt ipſe Vlpianus ſcribit in l. ſi quis vxori §. ſi quis aſinum D. de furt. qua in lege Vlpianus, eum *ſtudioſum ſuum* appellat. Non ſolum autem Modeſtinus iuris ſcientiam exercuit: ſed Pœſeos etiam amator fuit. Hocque Periochæ Virgiliano operi adiectæ teſtantur. Cæterum Caſſianum eum non fuiſſe, probat l. 35. D. de fideicom. libert. Iuſtinianus autẽ in indice, libros Herennij Modeſtini hos poſuit.

Reſponſorum lib. vndeuiginti.

Πανδεκτῶν lib. duodecim.

Regularum lib. decem.

Differentiarum lib. nouem] ſcilicet quæ ad ius ciuile pertinẽt.

Excuſationum lib. ſex.] Quos Græce ſe ſcripſiſſe Modeſtinus teſtatur in l. j. de excuſat. tut. quæ ex libro j. deſumpta eſt. Qua in re ait ſe vtiliſſimum opus confeciſſe. Hos Ignatio Dextro dicauit.

De pœnis lib. quatuor] Ex lib 1. deſumpta eſt l. ſi ſiue D. de in ius vocando. Cuius verba (*vel ſupradictam pœnam id eſt*) adiecta, & interpoſita eſſe à Triboniano auguror. Cum enim in l. ſuperiori, quæ eſt Vlpiani, ſic ſcriptum eſſet, *in eum qui*

aduerſus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur. Et Tribonianus caput Modeſtini conſequenter inſerendo, in quo pœnæ quinquaginta aureorum mentio fit: vt eandam hanc cum ſuperiore oſtenderet, ſic poſuit: *vel ſupradictam pœnam, id eſt quinquaginta aureos dat.*

Lib. ſingulares.

De præſcriptionibus.

De inofficioſo teſtamento] Scripſit hoc in libro, tempora inofficioſi querelæ à morte teſtatoris currere, cui tamen ſententiæ Iuſtinianus Vlpiani dogma prætulit: qui ab adita hæreditate, currere tradit.

De manumiſſionibus.

De legatis & fideicommiſſis.

De teſtamentis.

Περὶ εὑρηματικῶν] ibi conſilia, cautionéſque, contra iuris ſubtilitatem proponit.

De enucleatis caſibus.

De differentia dotis.

De ritu nuptiarum.

Fit etiam mentio librorum vj. xj. xiij. & xv. ex Caſſio Modeſtini, in inſcriptionibus legis cenſere l. littus l. moribus l. ſoluendo D. de verb. ſignif. libri xxxv. eiuſdem ad Q. Mutium, in inſcriptione l. homo liber D. de acquir. rerum domin.

TARANTINVS PATERNVS.

ANgelus Politianus epiſtol. libro 5. *Tarruntius Paternus* legit. Cujacius vero in l. venatoribus C. de excuſat. mun. ſic in indice Iuſtinianeo legendum ait, *Titus Aruntenus Paternus.* Ego

Tarruntenum malo. Eſt enim hic, ni fallor Tarruntenus Paternus, qui Præfectus Prætorio, ſub Cōmodo Antonino fuit. Cuius conſilio Spartianus, & Lampridius ſcribunt, negotium datum Claudio Pompeiano propinquo, interficiendi Commodi. Qui ingreſſus ad Cōmodum in hæc verba prorumpens, *Hunc tibi pugionem Senatus mittit*, detexit facinus: quo detecto Pompeianus ipſe, multique alij interfecti ſunt. Paternum vero & huius cædis autorem, & quantum videbatur paratæ necis Commodi conſcium, & interuentorem, ne coniuratio latius puniretur, per lati claui honorem à Præfecturæ adminiſtratione ſubmouit Commodus. Verum poſt paucos dies eum inſimulauit coniurationis, cum diceret ob hoc promiſſam Iuliani filio filiam Paterni, vt in Iulianum transferretur Imperium. Quare & Paternum, & Iulianum, & Vitruuium ſecundo Paterni familiariſſimum, qui epiſtolas Imperatorias curarat, interfecit. Hæc Lampridius. Vegetius autem lib. I. cap. viij Paternum appellat diligentiſſimũ rei militaris, & redegiſſe eum refert in libros, quæ Auguſti, Traiani, Hadrianique Conſtitutionibus cauta erant. Quapropter quæ de diſciplina Auguſti ſcripta leguntur in l. 12. D de re milit. Paterni, non Macri ſunt. Licet lex ex Macro deſumpta ſit. Cæterum Pontius Diaconus, qui paſſionem D. Cypriani litteris mandauit, Paterni Proconſulis Cartaginenſis meminit, qui D. Cyprianum ob Chriſtianæ religionis profeſſionem exilio mulctauit. Verum vt eum noſtrum Paternum eſſe exiſtimem, hæc prohibent. Primò, quia ſub Gallieno & Valeriano vixit: deinde quia Paſſius Paternus nuncupatur, vt patet ex D. Auguſtino Homilia de ſancto Cypriano martyre. Eundem potius eſſe puto cum illo, quem Coſ. anno vrbis conditæ 1019. ſecundum, Faſti ponunt, & Caſſiodori Chronicon. Reliquit autem Tarruntenus.

De re militari lib. quatuor.

ÆMILIVS MACER.

MEminit Paterni Iuriſconſulti Macer in l. officium D.de re milit. Vlpiani in l. ſciendum D. qui ſatiſd. cog.& Pauli in l. 1. D. de veter. & mil. ſucceſ. Quamobrem eum ſub Alexandri Imperio floruiſſe exiſtimo. Nam cum in l. 61. D. de acquir. hæred. quæ ex lib. 1. de off. deprompta eſt D. Seueri conſtitutionem affert, de Septimio Seuero intelligendum eſt illud. Sed hoc liquido conſtat ex l. 1. D. ſi pend. appellat. his verbis *Imperator noſter Alexander Pletorio militi ita reſcripſit.* Neſcio autem an is ſit, qui Ornithogoniam ſcripſit, cuius meminit Marcellus in verbo *Picumnus.* Non autem *Theogoniam* vt perperam ſcriptũ eſt apud Petrum Crinitum lib. iij de Poëtis latinis: quam tribuit Æmilio Macro Veronenſi, qui vixit his temporibus qubus Meſſalla Coruinus, & Aſinius Pollio, eloquentia floruerunt. Scripſit autem.

De re militari lib. duos.

De publicis iudicijs lib. duos.

De appellationibus lib. duos.

Εἰκοστῶν βίβλια δύο) Sic ſcriptum eſſe Florentiæ Antonius Auguſtinus affirmat in d. cap. 4. In Haloandrina editione ſcriptum eſt *εἰκοστῶν ſiue ad legem viceſimam hæreditatum libri duo.* Ex quorum ſecundo eſt lex nulli D. de tranſact. *Nulli procuratorum Principis, inconſulto Principe tranſigere licet,* de Viceſima hæreditatum ſcilicet, atque hac de re ſolum, legem hanc verba facere ex inſcriptione conſtat. Quamuis hoc ex generali axiomate deſumptum ſit, quod refertur ab Vlpiano lib. xvj. ad Edict. in l. 1. D. de offic. procurat. Cæſar. vel

rat. quo cautū eſt procuratorem Cæſaris nihil agere poſſe, nec venditionis, vel tranſactionis, nec donationis cauſa, niſi conſentiente Cæſare. Primus autem qui de lege viceſima ſcripſit, fuit Aulus Caſſellius autore Pomponio l. 2. D. de orig. iur. cum primum lege Iulia augendi ærarij cauſa extraneis hæredibus irrogata eſt, teſte Dione lib. 55. Quod vt cito creſcere, & augeri poſſet, multa contra veteris iuris regulas Impp. introduxerunt: ad id probandum vno tantum teſtimonio contenti erimus. Iure veteri mutus, & ſurdus teſtari non poterant: ſtatuerunt tamen Principes, ſi à Principe impetrauerint, teſtari poſſe in l. 7. D. qui teſtam. fac. poſſunt, quæ deſumpta eſt ex Æmilio Macro lib. 2. ad legem viceſimam hæred. Hoc autem eis indultum ſatis apparet, vt hæredum numerus maior eſſet, atque ita vectigal viceſimæ augeretur. Quamobrem emendata eſt hæc lex à Nerua, à Trajano, & à M. Philoſopho: tum demum penitus ſublata à Gratiano, ſecundum Alciati ſententiam, & Antoninij Goueani in l. 68. D. ad leg. falcid. quam tamen Iacobus Cujacius improbat, crimineq; falſi Alciatum hac in re accuſat. Hoc tamen legis Iuliæ de viceſima caput, ante Iuſtinianum ſublatum eſſe certum eſt; quod & Iuſtinianus ipſe videtur declarare in l. 3. C. de Edicto D. Hadr. toll. Præter autem libros qui in indice Iuſtinianeo leguntur, ſcripſit libros Annalium, quorum 16. citat Priſcianus lib. x. cap. 1.

AVRELIVS ARCADVS CHARISIVS.

POST Herenni Modeſtini tempora vixiſſe videtur ex l. munerum §. mixta munera D. de muner. & honor. in qua ſic ipſe ſcribit, *Mixta*

munera ſunt διοικηματικίαι εἰκατορικίαι, vt Herennius Modeſtinus & notando & diſputando, benè & optima ratione decreuit. Labitus eum Titulo Magiſtri libellorum inſigniuit ex l. vn. D. de offic. præf. præt. in quibuſdam tamen Codicibus nulla eius rei mentio fit. Eum quidem Chriſtianũ fuiſſe ſcribit Cujacius lib. vij Obſeruat. cap. 2. Ad eum reſcribunt Carus & Numerianus ex inſcript. legis 4. C. de calumniator. & Præſes Syriæ ſub Diocletiano fuit, quod colligere licet ex inſcript. l. 9 C. de quæſt. vbi tamen vulgati Codices malè *Chariſſimum* pro *Chariſio* habent. Tradit autem Iuſtinianus in indice.

Lib. ſingulares.

De teſtibus.

De officio præfecti Prætorio] Ex hoc libro deſumpta eſt l. vn. D. de offic. præf. præt. vbi animaduertendum, cum Chariſius ait: *Ad vicem magiſtri Equitum, præfectos Prætorio antiquitus eſſe inſtitutos, à quibuſdam ſcriptoribus traditum eſt*, de Pomponio eum intellexiſſe, qui l. 2. D. de orig. iur. de Magiſtro Equitum loquens ſic ſcribit. *Quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorum Prætorio.* Multa autem de officio Præfecti Prætorio multi dixerunt: quare ab his ſuperſedebo: locum tantum inſignem in Aurelij Victoris hiſtoria Auguſta eſſe indicabo, qui oſtendit Præfectum Prætorio qualem in iure habemus, à Tiberio fuiſſe inſtitutum. Scripſit etiam,

De muneribus & ciuilibus.

LICINIVS RVFINVS.

IVnium Rufinum patrem habuit, quem Proconſulem Macedoniæ fuiſſe colligimus ex Calliſtrato in l. iij D. de teſtib. Noſtrum Licinium Rufinum

Alexandri Seueri temporibus claruiſſe,ex hoc manifeſto apparet: quod Paulum Iuriſconſultum per Epiſtolam cōſuluerit,quæ extat in l. Licinius Rufinus D.quib.ad libert. proclam. licet. Rufini meminit Vlpianus in l. Imperatores D. de offic. præf.vig. qui præfectus vigilum fuit. Conſulatum etiam exercuit cum Laterano,ſub Septimio Seuero,& Antonino filio anno vrb. conditæ 950. autore Damaſo in vita ſancti Victoris Papæ. Quibus Conſulibus, Albinus Cæſar prælio victus eſt, & occiſus. Nonnullæq; conſtitutiones in Codicem relatæ ſunt à Iuſtiniano l. vlt. C. de alend. liber. l. vn. & ſi contra matr. volunt. tut. da l. 1. C. ſoluto matrim. quem. aliæque quamplurimæ quæ Codicem percurrenti cuique obuiæ eſſe poterunt. Hoc quidem notaui,plures eorum conſulatu,Seueri & Antonini conſtitutiones factas,quam ſub alijs Coſs. Quod ideo eueniſſe puto, quia ſub Coſ.Iuriſperito,Principes in iure reddendo frequentius ſe exercebant. Porro à Seuero & Antonino Rufinus,diſpenſator appellatur, in l. 1. C. ſi aduerſ. fiſc. reſt. ideſt, theſaurorum principalium adminiſtrationem gerens. Vbi Probus in minore ætate conſtitutus, ſe ab eo circumuentum querebatur: fortaſſe is eſt,qui Cuſpius Rufinus vocatur à Modeſtino in l. 2. D. qui petant. tut. ad quem D. Seueri Epiſtola refertur. Compoſuit autem.

Regularum lib. duodecim] vt in indice Florentino ſcriptum eſt,lex tamen 34. D. de re iudic. deſumpta eſt ex libro 13.

Collationem legum Moſaïcarum] quo libro legum Dei cum legibus Romanis collationem fecit: quem librum debemus Petro Pythoeo viro doctiſſimo: atque ita ex eo apparet,Licinium Ruffinum Chriſtianum fuiſſe.

P. FVRIVS ANTINVS.

HVNC nominat Politianus Anthium, vel Publium Furium Anthiani patrem. Riuallius lib 5. Hiſtoriarũ iuris P. Furium Anthianum patrem. Fuit autem Furius Antias Poëta inſignis, cuius meminit Macrobius, & cuius Nonius Marcellus, alijque Grammatici, autoritate frequenter vtuntur. Sed cum ante Virgilium vixerit, alium eſſe ab hoc noſtro Iuriſconſulto, ſeries temporum cogitare nos cogit, quem ſub Papiniano clarum fuiſſe certum eſt. Hoc quidem non dubium, vtrumque Antiatem nuncupari debere, vel Antianum; idq; ſine aſpirationis nota, quod ex Antio vrbe quæ Volſcorum caput fuit oriundi eſſent, cuius meminit Horatius lib. 1. Carminum. Huius autem opera in indice Iuſtinianeo habemus.

Partis Edicti lib. quinque] in inſcriptione l. 29. D. de liber. cauſa ſcriptum eſt lib. 1. ad Edictum : quæ tamen in codicibus Fradrini , Arriano tribuitur : lib. vero 48. Baſil. tit. 8. Africano.

MAXIMVS.

EST hic Cornelius Maximus, cuius auditorem Trebatium Pomponius fuiſſe ſcribit in l. 2. D. de orig. iur. Trebatius enim ſe ab eo ſapere didiciſſe profitebatur, vt tradit Cicero lib. 7. Epiſt. famil. ad Trebatium *Nam Cornelio,* inquit, *nihil audeo dicere, cuius tu periculo ſtultus es, quando te ab eo ſapere didiciſſe profiteris.* Huius idem meminit in

alia

alia eiuſdem libri Epiſtola. *Hæc quemadmodũ vos ſcribere ſoletis in veſtris libris, idem Q. Cornelio videbuntur.* Huius Maximi fit mentio in l. 4. D. de inoffic. teſtam. Quamuis Iacobus Cujacius inſcriptionem huius legis mutandam putet lib. ij cap. xxij obſeruat. reponatque ex Pandectis Florentinis. *Cajus lib. ſingulari ad legem Gliciam.* Quod tamen (ſi viri autoritas improbare ſinit) probare non poſſum. Concedamus enim legem Gliciam latam fuiſſe: Nihilominus tamen non video, cur lege Glicia introductam inofficioſi teſtamenti actionem aſſerat. Nullum ſiquidem huius rei autorem habet. Putat itaque Cujacius hunc Iuriſconſultũ qui μονόβιβλον ad legem Falcidiam ſcripſit, Rutilium Maximum vocari, ex quo nobis ſupereſſe l. ſi hæres D. de legat. lib. j, eumque ex nouis Iuriſconſultis, arbitratur. Verum inſcriptiones duarum legum ſi hæres quæ ſub tit. de legat. lib. 1. continentur, nec in vulgatis nec in Haloandrinæ editionis codicibus, Maximo tribuuntur: ſed vna Caio, altera Iuliano. Nuſquam etiam Rutilium, Maximum in Pandectarum voluminibus, vel alibi uocari legi. Antonius etiam Goueanus nactus videtur Codicem, in quo inſcriptio l. 68. D. ad legem falc. erat Maximi ad leg. falcid. Quam tamen ipſe tanquam mendoſam reſtituit, tribuitque Æmilio Macro. Cornelius igitur eſt hic Maximus qui in indice Iuſtinianeo recenſetur. Sic enim eum vocat Pomponius d. l. 2. D. de orig. iur. qui de eadem re cõſultus qua Seruius Sulpicius, reſponſum Seruiano contrarium dedit, vt teſtatur Alphenus in l. xvj D. de inſtr. vel inſtr. legato. Compoſuit itaque.

Ad legem falcidiam lib. vnum] veriſimile enim eſt ſtatim atque lex falcidia lata eſt, celebriores Iuriſconſultos eius explicationem ſuſcepiſſe. Hanc autem à Falcidio Tribuno pleb. ſub Auguſto adhuc Triumuiro latam eſſe, certum & vulgatum eſt. Cuius legis plura fuere capita, vt colligere licet ex l. 1. D. ad leg. falcid.

HERMOGENIANVS.

HErmogenianus quaſi à Mercurio genitus: ita Alciatus equos Hermogianos in l.1. de grege Dominico Hunc Hermogenianum quibuſdam placet, illũ eſſe Hermogenem. quem Lampridius in Conſilio adfuiſſe Alexandro Seuero ſcribit: qua in ſententia eſt Budæus lib. 5. de Aſſe,& Cujacius lib.2.cap 27. obſeruat. Exiſtimarem etiam Hermogenẽ noſtrum eſſe eum, qui iudex de diuidenda hæreditate fuit inter Carmeliam Piam,eiuſque cohæredem: à quo tamen Cornelia appellauit,quod ipſe non tantum res, ſed etiã libertos diuiſiſſet, vt ſcribit Paulus in l.Carmelia vlt. D. de iure patron. Hermogenes vero quidam fuit temporibus Seueri, qui actionem habuit contra Aſclepiadem, vt apparet ex l. quamuis C. ſi cert.pet. quod Aſclepiades eius pecuniam ſuo nomine crediderat: ſtipulando tamen ius obligationis ſibi quæſiuerat. Quique opinionem Stoicorum ſequutus,materiam ſemper fuiſſe ſuſtinebat: aduerſus quem Tertullianus librum ſcripſit,eumque hæreticum turbulentum appellat.Quem tamen Hermogenem,alium à noſtro reor,licet noſtrũ Chriſtianum fuiſſe aſſeuerare auſim ex ipſius verbis in l. vitricus D. de donat. int. virum & vxor. *Diuortij*, inquit, *cauſa donationes inter virum & vxorem conceſſæ ſunt,ſæpe enim euenit vt propter ſacerdotiũ, vel propter ſterilitatem.* Veteres enim Chriſtianos qui vxorem habentes ad ſacerdotiũ vocabantur, ab vxoribus diuortiſſe certiſſimum eſt. Vnde vxores Epiſcoporum viuentium, viduas appellare moris erat. Compoſuit autem.

Επιτομῶν iuris lib. vj] in indice Græco ἐπιτομῶν βίβλια ϛ'. Quibus in libris ordinem Edicti perpetui ſe profitetur ſuquutum Hermogenianus in l. 2.D.de ſtatu hom. & his pro-

ximos, atque coniunctos applicaſſe titulos. Horum autem ſententiam non refellā, qui hos libros, Saluij Iuliani Epitomas tradiderunt. Hæc enim iam damnata eſt à Iac. Cujacio

Fideicommiſſorum etiam libros ſcripſiſſe conſtat, ex inſcriptione l. nam quid D. ad Trebell. niſi Cujacium quis ſequi malit, qui mendoſam eſſe illam inſcriptionem exiſtimat lib. 2. cap. 57. obſeruat.

ÆLIVS GALLVS.

IN indice Florentino huius Iuriſconſulti nomen deeſt. Haloander tamen in eorum ordinem ex quorum libris Pandectæ prodierunt, collocauit. quod in ipſo Codice Florentino legis 57. D. de verb. ſignific. inſcriptio ſit eiuſmodi *Aelius Gallus libro j de Verborum quæ ad ius pertinent ſignificatione.* Cæterum Ælium Gallum ex Romanorum gente Ælia fuiſſe exiſtimo: quis tamen fuerit non audeo iudicare. Fuit Ælius quidam Gallus ex equeſtri ordine, vt teſtatur Plinius lib. 6. cap. 28. Natur. hiſtor. qui primus in Arabiam arma Romana intulit, oppidáque Egram, Anneſtum, Eſcam, Maguſum, pleraque alia diruit. In Arabiā autem ab Auguſto miſſus fuit, eo conſilio ſcilicet vt huius Prouinciæ populos, vel ſibi volentes conciliaret, vel ſubigeret inuitos. Veruntamen à Sylæo Nabatæorum legato, qui ſe ducem itineris promiſerat deceptus eſt: & per deuia flexuoſaq; loca, per ſtagna & per ſaxa ductus, magna exercitus clade & incommodo, vt ample deſcribit Strabo lib. 16. Geographicorū. Nihilominus tamen multas vrbes ſubegit, multoſq; hoſtiū exercitus profligauit: & niſi Sylæus eum prodidiſſet, vniuerſam Arabiā fœlicē Romano ſubegiſſet Imperio, vt idem teſtatur lib. 17. Præfectus autem

Ægypti fuit, & cũ Strabone ſtricto amicitię vinculo deuinctus, eodem autore lib. 2. Galli eiuſdem meminit Virgilius Egloga vlt. Pollionis filij, autore Claudio Donato: Quem tamen non Ælium Gallum, ſed Cornelium Gallum autores tradidere, & præcipuè Ammianus Marcellinus: de quo tamen ille etiã dubitare videtur. *Is eſt*, inquit, *ſi rectè exiſtimo, Gallus poëta quem flens quodammodo in poſtrema Bucolicon parte Virgilius decantat.* Huic Cornelio Gallo primum Ægyptus Prouincia commiſſa, vt ſcribit Euſebius in Chronicis, & Strabo lib. 17. Geograph. Ex quo Strabonis loco libenter colligerem, Ælium Gallũ tertiũ Ægypti præfectum fuiſſe. Primùm enim præfectum numerat Cornelium Gallum: ſubijcit deinde Præfectum Petronium: Poſtremo Ælium Gallum collocat. Compoſuit autem.

De verborum quæ ad ius pertinent ſignificatione lib. xij] Ad hos vero libros referenda arbitror, quæ Caius ſcribit in l. videamus D. de vſur. Ælium Gallum ſenſiſſe: quodque Vlpianus ait in l. frugem §. Julianus D. de verb. ſignific. Gallum frumentũ definiuiſſe, quod ariſta in ſe contineat. Ad illos quoq; libros putauerim pertinere quæ apud Gellium lib. xvj cap. 5. Noct. Attic. ſcripta ſunt ex Gallo lib. 2. de verb. ſignific. quæ ad ius Ciuile pertinent. Quo in loco, & apud Macrobium lib. 6. cap. 8. Saturnal. vbi quid ſit *Veſtibulum* quæritur, pro *Cæcilio Gallo*, *Aelio Gallo* legendum eſt. Meminit etiam Ælij Galli Feſtus in verbo *poſtliminium*, eiuſque librum primum ſignificationum quæ ad ius pertinent citat, & in verbo *Tribunitia* librũ xij ſignific. verb. Eiuſq; verba idem Feſtus hæc refert, *Sacrum eſt, quodcumq; modo & inſtituto ciuitatis conſecratum ſit, ſiue ædes, ſiue ara, ſiue ſignum, ſiue locus, ſiue pecunia, ſiue quid aliud quod Dijs dedicatum & conſecratum ſit.*

Finis Juriſconſultorum qui in indice Juſtinianeo reperiuntur.

LIBER SECVNDVS.

SVNT in iiſdem Pandectarum libris, ex aliorum Iuriſconſultorũ præclaris ſcriptis, multa concluſa & compræhenſa quaſi oracula illorũ ſapientiæ eximię, & quaſi incomparandæ eruditionis. Quorum nomina ſi hic adijcerem, quidq; de his compererim explicarem, gratam me rem iuris ſtudioſis iudicaui facturum: Debere præterea hoc me tantis ingenijs putaui.

IVNIVS GRACCHANVS.

IVnius Gracchanus Caij Gracchi temporibus fuit, à cuius amicitia Gracchanum appellatũ Plinius ait lib.32.cap.2. vbi tranſcripta ſunt quædam eius verba. *Quod ad Equeſtrem,* inquit, *ordinem attinet, antea troſſulos, nunc equites vocant. Ideò quia non intelligant, Troſſulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari.* Quæ ex libris de poteſtatibus quos compoſuit deſumpta ſunt, quorum ſeptimus citatur ab Vlpiano in l. vn. D. de offic. quæſtor. illudq; plebiſcitũ quod extat apud Feſtum in verbo, *publica pondera,* quod ex Iunio deſumpſiſſe ſe teſtatur, ex Iunio Gracchano

de poteſtatibus deſumptum exiſtimo: ipſaque Plebiſciti verba ſatis demonſtrant, *Publica pondera*, inquit Feſtus *quibus Populus Rom. ſolet ex ea cauſa in*, hic quædam verba expuncta ſunt, ſed reponendum puto *libris de poteſtatibus dicta ſic ait, quod duo Silij P. & M. Tribuni Pl. rogarint his verbis, ex ponderibus publicis quibus hac tempeſtate populus oetier ſolet, vt ei coæquetur ſedolo M. Quadrantal. vinei. Octoginto pondo ſiet congius vinei decem, &c.* Quod quidem miror, Ioſephum Scaligerum virum eruditiſſimum, qui hoc monumentum antiquitatis corruptum reſtituit, & caſtigauit, non adnotaſſe. Hunc autem Gracchanum, hiſtoricum appellari in indice Pliniano Geleni reperio. Eius etiam meminit Varro lib. 4. de lingua lat. Eumq; Iunij nomine intelligendum exiſtimo apud Feſtum, & apud Macrobium. Compoſuit autem, vt diximus.

De poteſtatibus lib. vij]

CATO.

HVNC Catonem, Catonis Portiæ familiæ Principis filiũ natu majorem eſſe exiſtimo, quem Prætorem deſignatum, viuo patre mortuum ſcribit Plutarchus in Catone Maiore: non Vticenſem, vt ex Bolonino putat Dionyſius Gothophredus in l. 4. D. de verb. obligat. Hacque in re ſequutum M. Catonis patris ſui exemplum, ſatis conſtat ex Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. cuius etiam libros extitiſſe ſuis temporibus ſcribit, his verbis: *Deinde M. Cato Princeps Portiæ familiæ, cuius & libri extant. ſed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur.* Non enim Budæi mentem probo, qui hoc in loco ſic legit, *ſed plurimi libri eius.* Cum hoc modo

autoris ſententia omnino conturbetur. Ex his tamen Pomponij verbis colligere poſſumus, M. Catonem poſt mortem filij, opus quod fortaſſe filius imperfectum reliquerat, compleuiſſe. Vxorem autem Cato noſter habuit Pauli filiam, autore Plutarcho. Narraturque ab eo, cum de patre quereretur, quod Salonij clientis filiæ nubere vellet, M. Portium patrem ei dixiſſe: ſe non eius odio hoc facere, ſed quod plures filios ciueſque ipſi ſimiles, patriæ relinquere cuperet. Cæterum Portius Cato funus in Prætura defuncti filij tenuiſſimo, vt valuit (nam pauper erat) ſumptu fecit, teſte Floro Epit. Decad. lib 48. Regulæ autem Catonianæ, hunc autorem fuiſſe crediderim, cuius Titulus extat in Pandectarum voluminibus contextus. Quæ quidem Catoniana ſententia dicitur à Martiano in l. 86. D. de condit & demonſtrat. Compoſuit autem.

De iuris diſciplina libros] quos egregios fuiſſe teſtatur Gellius lib. xiij cap. xviij Noctium Atticarum.

Commentariorum iuris lib. xv.] Citatur à Paulo liber xv. Catonis in l. iiij §. Cato D. de verb. oblig. quem fuiſſe arbitror vnum ex libris Commentariorum Iuris Ciuilis, qui Catoni tribuuntur à Feſto in verbo *Mundus*.

TVBERO.

Q. Ælius Tubero Stoicus, fuit temporibus Luculli vt refet Plutarchus in Lucullo, ex gente Ælia de qua Valerius libro iiij cap. iiij L. Paulum auum, P. Africanum auuculum habuit autore Valerio eodem loco, & lib. 7 cap. 5. quem Cicero in libro de Iure Ciuili in artem redigendo apud Gellium lib. 1. cap. xxij, ſcientia iuris majoribus ſuis

non deſuiſſe dicit, doctrina etiam ſuperfuiſſe: & in Bruto, nullo enim in oratorum numero fuiſſe teſtatur, ſed vita ſeuerum, & congruentem cum ea diſciplina quàm colebat, paulò etiam duriori. Qui quidem in Triumuiratu iudicauit, contra P. Africani auunculi ſui teſtimonium, vacationem Augures quo minus iudicijs operam darent, non habere. Sed vt vita, ſic oratione durus, incultus, horridus: quæ res effecit, vt honoribus maiorum ſuorum reſpondere non potuerit. Quamobrem miror Pomponium in l. 2 de orig. iur. ſcripſiſſe Tuberonem Conſulem fuiſſe. *Ab his*, inquit, *profecti ſunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ Conſul, & Aſiæ Proconſul fuit Paulus Virginius, & Q. Tubero ille Stoicus Panætij auditor, qui & ipſe Conſul fuit.* Quomodo enim Conſul fuerit non video, ſi majorum honoribus, qui Conſules tantum fuere, reſpondere non potuit. Addam adhuc quod nec in Faſtis, nec apud autores Hiſtoriæ Romanæ, Conſulatus vllus Q. Ælij Tuberonis legatur. Pomponium autem hæc, contra veritatē hiſtoriæ non ſcripſiſſe iudicabunt ſatis, qui librariorum in tranſcribendis, vel exarandis libris ignauiam notauerint Quod hoc in loco accidiſſe certiſſimum eſt. Pomponium itaque ab omni erroris ſuſpitione liberabimus, ſi verba illius librariorum ignorantia tranſpoſita, loco ſuo reſtituamus. Hoc modo, *Ab his profecti ſunt P. Rutilius Rufus qui Romæ Conſul, & Aſiæ Proconſul fuit, P. alius Virginius.* (Sic enim legendum eſſe non *Paulus*, in Rutilio demonſtrabo) *qui & ipſe Conſul* P. enim Virgil. ex Faſtis Cuſpiani Conſulē fuiſſe conſtat. Cæterum Tubero fortis ciuis, & conſtans fuit: quod indicat Gracchi in eum oratio, & in Gracchum Tuberonis. Cuius tamen conſtantia ſeuera nimis, populo Romano odioſa fuit. Cum enim Q. Maximus epulum Africani patrui ſui nomine, Populo Rom. daret: rogatus eſt à Maximo Q. Tubero, vt Tricliniū ſterneret, cum eſſet eiuſdem Africani ſoceri filius:

&

& ille homo eruditiſſimus, ac Stoicus,ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos, & expoſuit vaſa Samia,quaſi eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honeſtaretur. Huius igitur in morte Africani celebranda, grauiter tulit Populus Romanus peruerſam ſapientiam. itaq; homo integerrimus,ciuis optimus, quum eſſet L. Pauli nepos, Publijq; Africani ſoceri filius his hœdinis pelliculis prætura deiectus eſt, teſte Cicerone in orat. pro Muræna.Coæuus autem P.Rutilij cuius vitam j: deſcribemus,fuit Tubero: ambos enim adoleſcentes induxit loquentes cum Africano Tullius in libris de Republ. vt ipſe teſtatur epiſt. 4. lib. 4.ad Atticum. Tuberonis verò autoritas magni ponderis apud Celſum fuit, ſed non quidem tanti, vt non prætulerit Tuberonis ſententiæ opinionem Seruij,cùm de ſuppellectile quæreretur in l.7.D.de Suppell. legata. Hunc, autorem peculij definitionis quidam exiſtimant: Sed hac de re nihil certi affirmare poſſum,cum Tubero tantum, ſine prænomine vocetur ab Vlpiano, & Celſo. Hic quidem eſt cui Tullius Hecatonem Rhodium Panætij auditorem,libros de Officio ſcripſiſſe tradit. Denique de eo quædam non contemnenda notat Baptiſta Egnatius Racemationum libro cap. 9. Cæterùm nonnullos de iure reliquit libros,ſcilicet

De iure venditionis.] Refert enim Iauolenus huius Tuberonis ſententiam in lege fundi D. de contrah. empt. exiſtimantis. *Si cum in lege fundi vendendi, Lapidicinæ quæ vbiq; eſſent exceptæ fuerint,licet poſt multum temporis lapidicinæ in eo fundo repertæ ſint,eas tamen venditoris eſſe.* Vlpianus aliam refert in l. ſi venditor. §. præterea D. de action. empti. Ex quibus colligo, Tuberonem de iure venditionis aliquid ſcripſiſſe. Alios eum promulgaſſe non inuenio libros. Nam Q. ille Tubero, quem iuris publici & priuati complures libros reliquiſſe

ſcribit Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. alius eſt ab hoc noſtro Tuberone Panætij auditore, & Stoico. Illum quidem doctiſſimum fuiſſe tradit Pomponius, & ſermone antiquo libros affectaſſe ſcribere: ideoq; libros eius parum gratos habitos. Cauſis etiam agendis operam dediſſe, à quibus ad ius ciuile eum tranſijſſe ſcribit, maximè poſtquam Q. Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Cajum Cæſarem, Cicerone Ligarium defendente, cuius extat oratio. Hoc autem nomine Ligarium accuſaſſe tradit idem Pomponius, quod Q. Ligarius cùm Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem adplicare nõ permiſit, nec aquam haurire. Quibus verbis non mihi videtur apertè Pomponius, patrem Tuberonem, à filio diſtinguere. Vterq; enim erat in his nauibus, quas ait paſſum non eſſe Ligarium, Vticam appellere: Pater L. Tubero in Africam veniebat, quam ſorte obtinere debebat, Tuberonem ſecum ducens: cum C. Cæſar Pompeij inſequēdi, qui Italia exceſſerat, vt ſe cum tranſmarinis auxilijs coniungeret, conſilium omiſiſſet, atque in Hiſpaniam proficiſci conſtituiſſet. Nec vero eam fuiſſe crediderim cauſam, Tuberoni apud Cæſarem Ligarium accuſandi, quam Pomnius affert: neque Tuberonem à Ligario adplicare impeditum. Namq; ipſe Cæſar, Tuberonem Vticam nauibus portu, & oppido, non à Ligario, ſed à Varo prohibitum fuiſſe ſcribit lib. 1. de bello ciuili, vt ne filium quidem potuerit in terram exponere ægrotantem. Et Quintilianus lib. xj cap. 1. qui Tuberonis orationem legerat, ſummam accuſationis hanc fuiſſe ait, quod Ligarius poſtquam bellũ ciuile exarſit, non à partibus receſſiſſet, ſed perſeueraſſet: neque pro Cn. Pompeio, inter quem (inquit) & Cæſarem, dignitatis fuerat contentio, cùm ſaluam vterque vellet: ſed pro Iuba, atq; Afris inimiciſſimis populo Romano, ſtetiſſet.

SEXTVS ÆLIVS.

GENS Ælia (inquit Feſtus) appellatur, quæ ex multis familijs conficitur. Sexti autem prænomen ab ordine naſcendi inductum eſt, datumq; Ælio: quem maximum Oratorem, maximumq; Iureconſultũ fuiſſe teſtatur Tullius in Bruto: *Numeroq; eodem*, inquit, *fuit Sextus Ælius, iuris quidem ciuilis omnium peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus*: & propter eximiam Iuris Ciuilis ſcientiam cordatum hominem ab Ennio appellatũ fuiſſe ſcribit idem libro 1. de Oratore.

Egregiè cordatus homo, catus Ælius Sextus.

& hoc eſt, quod Pomponius ſcribit in l. 2. D. de orig. iuris Ennium Sextum Ælium laudaſſe. Fuit autem Sextus Ælius P.F. & P.N. Sic enim Tabulæ Capitolinæ habent, & gener P. Pauli, vt eſt apud Plinium libro 33. cap. ij. Conſul fuit cum T. Quintio Flaminio anno à vrbe condita DLV. vt tradit Caſſiodorus, eiuſque Conſulatus meminit Plutarchus in Flaminio. Fratrem habuit P. Ælium Pætum, qui Conſul fuit anno ab vrbe condita DLviij cum Cn. Cornelio Lentulo, vt eſt apud Eutropium, & Caſſiodorum. Ideoque non malè à Pomponio ſcriptum eſt, *& duo Ælij etiam Conſules fuerunt*. Ex his tamen Publium, maiorem natu fuiſſe exiſtimo; primùm quod prior in Faſtis ponatur: Deinde quòd Cenſorem eum, priuſquam S. Ælius Conſul fuerit, Tabulæ Capitolinæ probent cum Scipione Africano, à quibus luſtrum conditum eſt. Sextus etiam Cenſor fuit cum Cn. Lentulo Cethego, auctore Liuio Decad. 4. lib. 5. Tanta autem integritate, & continentia ſemper vixit, vt Æliorũ familiæ hære-

ditariam paupertatem conſeruarit: ita vt eum nihil aliud habuiſſe argenti ad ſupremũ vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutem, deuicto Rege Perſeo donauerat, teſtetur Plinius lib. 33. cap. xj. & cùm legati Ætolorum, in Conſulatu prandentem in fictilibus eum adijſſent, miſſa ab his vaſa argentea, non accepiſſe. Multos autem de Iure Ciuili libros ſcripſit,

Aelianum Ius.] ſic enim appellabatur liber ille, quem populo dedit: quo actiones alias, quam quæ à Cn. Flauio, vel à Papirio propoſitæ erant, compoſuit, teſte Pomponio l. 2. §. poſtea cum D. de orig. iur.

Tripartita.] Sic inſcriptus fuit liber ille. quoniam lege xij tabularum præpoſita, iungitur interpretatio: deinde ſubtexitur legis actio autore Pomponio d. l. 2. D. de orig. iur. Ideoque *interpretem antiquum xij tabul.* Tullius lib. 2. de legib. eum vocat, & Iuſtinianus in l. 1. C. de communi ſeruo manu. *iuris antiqui conditorem*, licet quid *leſſum* in xij tabulis ſignificaret, non ſatis ſe intellexiſſe profeſſum. Hic autem liber, veluti cunabula iuris continebat. d. l. 2. de origine iur. Ælij Sexti verba ſæpè pro verbis xij tab. accipiuntur.

Commentaria] quorum meminit Cicero lib. 1. de orat. *Et in P. Mutij*, inquit, *fratris ſui libris & S. Aelij commentarijs, ſcriptum protuliſſe*, & Paulus in l. poſtquam 43. D. de petitione hæred. licet Iacobus Labitus in indice, pro *Aelius* legat *Lælius*. Eius autoritate vtitur etiam Celſus lib. viij Digeſtorum.

PVBLIVS MVTIVS.

P. Mutius P. Mutij Scæuolæ filius fuit, paterque Q. Mutij Scæuolæ, cuius vitam ſuprà deſcripſimus, vt ex Pomponio, & ex Faſtis apparet. Fratrem habuit L. Craſſum autore Cicerone lib. 1. de Orat. qui Mutianus dictus eſt, apud Pomponium l. 2. D. de orig. iur. Conſul autem fuit cum L. Calphurnio anno ab vrbe condita 621. vt teſtatur Caſſiodorus in Chronicis: cuius Conſulatu ſeditio perniciosſima Tiberij Gracchi orta eſt: legimuſque apud Plutarchum in Gracchorum vita, Tyberium Gracchum cùm legem Agrariam promulgare vellet, Craſſum Pontificem Maximum, Mutiumq; Iuriſconſultum Conſulem principes in Republ. ciues in conſilium adhibuiſſe. Quamobrem eum Conſulem eſſe exiſtimo, quem Plutarchus Naſicæ ab eo petenti vt Tyrannũ Gracchum tolleret, reſpondiſſe ſcribit. *Nullam ſe vim illaturum, neque ciuem Romanum indicta cauſa necaturum.* Cæterum Pomponius d. l. 2. D. de orig. iur. Pontificem Maximum fuiſſe P. Mutium tradit. Cùm autem Pontifices Maximi res omnes ſingulorũ annorum litteris mandarent, hæc conſuetudo in eius Pontificatu abrogata eſt vt apud Ciceronem lib 2. de Orat. videre liquet, qui libro 1. teſtatur Craſſum fratrem ſolitum ei perſæpe dicere illum in iure ciuili ſatis illi arti facere non poſſe, niſi dicendi copiam aſſumpſiſſet. Obijt autem Mutius morbo pediculari, ſi his credimus qui Plutarchum in Sylla de hoc noſtro Iuriſconſulto loqui putant. Quod quidem non omnino à veritate alienum. Eum enim vocat Plutarchus νομοδίκτην in vita

Gracchorum. Nec quidem parui nominis Iuriſconſultus P. Mutius fuit: teſtatur ſiquidem Pomponius d. l. 2. eum cum Bruto & Manilio ius Ciuile fundaſſe, qui Principes ciuitatis ea tempeſtate fuere, inter quos agitatã fuiſſe quæſtionem illam (an partus ad vſufructuarium pertineat) infra in Bruto dicemus. Reliquit autem

Libros xiiij.] ſiue vt loquitur Pomponius, *libellos*: qui tamē, decem tantùm libros eum reliquiſſe tradit. Sed Paulus Iuriſconſultus in l. Mutius D. pro Socio ex libro xiiij. Mutij hæc tranſcripſit. *Non poſſe ſocietatem coiri, vt aliam damni, aliam lucri partem ſocius ferat.* Qua etiam ex lege Seruium Sulpitium notas in hos Mutij libros ſcripſiſſe colligimus. Pomponius etiam refert eum in hac ſententia fuiſſe, *quem ſemel populus iuſſiſſet dedi ex ciuitate, expuliſſe videri: ſicut faceret cum aqua & igni interdiceret.*

BRVTVS.

QVIS hic Brutus fuerit difficilis cognitionis eſt: aliũ enim eſſe à Bruto, cuius vitam Plutarchus eleganter & copioſe deſcripſit, ſeries temporum ſatis apertè indicat; Aliumq; etiam ab eius patre puto: quamuis illum Ciceronis verba Iuriſconſultum fuiſſe aſſerere videantur: *L. autem,* inquit, *Lucullum etiam acutum, patremq; tuum, Brute, iuris quoque & publici & priuati ſanè peritum, &c.* Hacque ratione maximè moueor, quòd patrem Bruti Cæſaris interfectoris, filio diſſimillimũ fuiſſe teſtatur Plutarchus, j: nec magni animi, nec magni ingenij. Quamobrem verba illa Ciceronis non ita interpretanda ſunt; vt eum de patre Bruti Catonis generi intellexiſſe exiſtime-

mus : quamuis eo verbo (*Patrem tuum*) Brutum alloquens, vſus ſit. Ampla enim eſt Patris ſignificatio, nec ſolum proximiorem genitorem : ſed etiam auum, abauum, proauum, atauum, ſub patris nomine contineri docet Valla, omniſque Grammaticorum ſchola fuit. Itaque Brutus noſter vnus ex majoribus Bruti, paterq; M. Bruti, quem moleſtum accuſatorem & vehementem vocat Tullius in Bruto. Quo ex loco colligere poſſumus, qua laude floruerit pater, & quas nomini Brutorum maculas inuſſerit filius. Sic enim loquitur Tullius. *Iiſdem temporibus*, inquit, *M. Brutus in quo magnum fuit Brute dedecus generi veſtro, qui cum tanto nomine eſſet, patremq; optimũ virum habuiſſet, & iuriſperitiſſimum, accuſationem factitauerit vt Athenis Lycurgus. Is Magiſtratus non petiuit, ſed fuit accuſator vehemens & moleſtus, vt facile cerneres naturale quoddam ſtirpis bonum degeneraviſſe vitio deprauatæ voluntatis.* Bruto autem Iuriſconſulto vt genus illuſtre, ita & opulentæ poſſeſſiones fuere. Fundos enim tres habuit, Priuernatem videlicet, Albanum, & Tyburtem, & præter hos Balneas etiam : Quæ quidem omnia bon̄a, gurgitem illum & helluonem Marcum filium deuoraſſe, vendidiſſeq; tradit Cicero. Et pugnam Craſſi oratoris quæ in cauſa Cn. Planci interuenit in M. Brutum, quem dignum contumelia iudicabat, deſcribit. Cùm enim Brutus lectores duos excitaſſet, & alteri de colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendam dediſſet : Alteri de lege Seruilia, & cùm contraria inter ſeſe de Republ. capita contuliſſet, Craſſus facetiſſime tres patris Bruti de Iure Ciuili libellos, tribus legendos dedit ex libro primo. *Forte euenit vt in Priuernatem iſſemus.* Brute teſtificatur, inquit, pater ſe tibi Priuernatem fundum reliquiſſe. Deinde ex libro ſecundo *In Albano eramus ego & M. filius.* Sapiẽs, inquit, videlicet homo cum primis noſtræ ciuitatis, norat hunc gurgitem, metuebat ne cùm is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur.

Tum ex libro tertio in quo finem dicendi fecit. *In Tyburti forte aſſedimus ego & M. filius.* Vbi ſunt ij fundi Brute, quos tibi pater publicis cõmentarijs conſignatos reliquit? Quod niſi puberem te, inquit, iam haberet, quartum librum compoſuiſſet, & ſe etiã in Balneis loquutum cum filio ſcriptum reliquiſſet. Atque ita hoc lepôre ijſque facetijs refutatus eſt à Craſſo M Brutus nimis vehemens, & quaſi tragœdus orator. Cæterùm Brutus Iuriſconſultus præturam exercuit, & intra eam ſe continuit, nunquam Conſulatum adeptus. Ideóque Prætorius rectè nominatur à Pomponio d. l. 2. D. de orig. iur. Reliquit autem

De Iure Ciuili lib. tres] quod conſtat ex ſuprà citato loco Ciceronis. Quamobrem miror Pomponiũ in d. l. 2. ſeptem libros Bruto tribuiſſe. Veriſſimile enim non eſt, Pomponiũ Ciceronis verba non legiſſe. Verũ hos duos auctores ſic cõciliabimus; Brutum quidem libros tres tantum reliquiſſe: Plures tamen Bruto tributos, quod colligi poteſt ex Tullij verbis loco ſupra citato, *Tot enim*, inquit, *vt audiui Scæuolam dicere, ſunt veri Bruti libri.* Ex quibus & Ciceronis ætate plures quàm tres, vulgò tributos colligere poſſumus. Qui error ad poſteriora ſæcula delapſus cauſam fortaſſe præbuit Pomponio vulgarem opinionem ſequuto ſcribẽdi, Brutum ſeptem libros reliquiſſe. Tot enim tunc temporis Bruti nomine proferri credendum eſt. Sed ſi hæc vera ſint Pomponium ignorantiæ crimine, tacite inſectari videmur: quaſi quid hac de re eruditi viri ſenſerint, ignorauerit ipſe. Quod quidem facilè vt non admittatur, ſuadet auctoris perfecta eruditio. Deinde quis tam ineptus, vt exiſtimet Pomponium vulgarem errorem, Ciceronis & Scæuolæ ſententijs rejectis ſequi maluiſſe: qui tam frequenter in d. l. 2. Ciceronis autoritate vtitur? Quamobrem dicendum puto Pomponij verba illa deprauata eſſe. *Ex his P. Mutius etiam decem libellos reliquit,*

quit, Brutus ſeptem, Manilius tres, & extant volumina ſcripta Manilij monumenta. Illi duo Conſulares fuerunt: Brutus Prætorius. & reſtituenda dictionis vnius tranſpoſitione hoc modo *Septem Manilius, Brutus tres.* Manilium enim hic ante Brutũ à Pomponio poſitum eſſe indicant hæc verba *Illi duo conſulares fuerunt* quæ ad Mutium & Manilium referuntur, atque ita ad primò ſcriptos. Dictionem ſiquidem *Illi* ad vltimum nominatum referri non poſſe ſciunt & ipſi Grammatices tyrunculi. Quod quidem eueniret, ſi Manilius poſt Brutũ ſcriptus eſſet, contra latinæ Syntaxeos regulas. Præterea Manilium plures quam tres libros compoſuiſſe ſatis conſtat ex ipſo Pomponio, cum ait *Et extant volumina ſcripta Manilij* Dictio enim illa, *voluminum*, librorum copiam denotat. Scripſiſſe & Manilium libros actionum infra in Manilio dicemus. Cæterum doctrinæ Brutianæ quædam adhuc extant in pandectis noſtris veſtigia Paulus enim in l. poſſideri. D. de acquer. poſſeſſ. & Vlpianus in l. ſi ſeruus §. ſi mulier D. ad leg. Aquil. Bruti has ſententias. afferunt prima quidem eſt. *Eum qui fundum longa poſſeſsione cæpit, & theſaurum cæpiſſe: quamuis neſciat in fundo eſſe.* Quam tamen non probat hac ratione: quia is qui neſcit non poſſidet. Alia vero hæc eſt *ſi mulier pugno, vel equæ ictu percuſſa eiecerit, qui hôc fecit Aquilia teneri quaſi rupto.* Idem Vlpianus in l. 68. D. de vſufr. veterem fuiſſe quæſtionem ait, *an partus ſcilicet ancillæ ad fructuarium pertineret.* Quam quidem quæſtionem agitatã fuiſſe inter principes ciuitatis P. Mutium Scæuolam, Manilium, & Brutum: illis ad fructuarium pertinere aſſerentibus: Bruto vero diſſentiente ſcribit Tullius lib. 1. de finib. bonorum & mal. quod & colligitur ex Vlpiano in d. l. 68. Sed Bruti ſententia obtinuit, fructuarium in eo locũ non habere. hac ratione, quod in fructu hominis homo eſſe non poteſt: quare autem homo in fructu eſſe non poſ-

ſit, non tradit Vlpianus: ſed rationem Bruti deſumere poſſumus ex Caio in l 28.§.partus.D. de vſur Cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit hanc enim rationem deſumpſiſſe Caium ex veteribus, ſcilicet ex Bruto, oſtendunt ſatis verba, *Abſurdum enim videbatur*.

MARCVS MANILIVS.

AEquitati conſentaneum eſt vt Brutum Manilius ſequatur, cum à Paulo, Pomponio, & ab ipſo Tullio libro 1. de finibus bonorum & malorum coniungantur M. itaque Manilius legum cōſuetudiniſque eius qua priuati in Ciuitate vtebantur, & ad cauendum, & ad agendum, & ad reſpondendum peritus fuit. Ideoque veri Iuriſconſulti nomine à Cicerone libro 1. de Oratore decoratur, & libro tertio idem Cicero eum trauerſo ſolitum ambulare foro ſcribit: quod erat inſigne, Iuriſconſultos qui id facerent, ciuibus omnibus conſilij ſui copiam facere. Ad quos olim & ita ambulantes, & ſolio ſedentes domi ſic adibatur, vt non ſolum de Iure Ciuili ad eos: verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio referretur. Conſularem autem Manilium fuiſſe rectè ſcribit Pomponius d.l. 2. de orig. Iur. Conſul enim fuit cum L. Martio Cenſorino, autore Caſſiodoro in Chronicis, & Cenſorino cap. xiiij. qui corrupte apud Florum in Epitome Liuij xlix. M. Manlius dicitur. Horum Conſulatu ante triennium quàm Carthago deleretur, M. Cato perpetuus diruendæ eius

autor mortem obiit, vt ſcriptum eſt apud Velleium Paterculum. Obſideri enim oppugnarique cæpit Carthago L. Martio & M. Manilio Conſulibus, autore Floro lib. xlix. Epitom. Decad. Liuij. In qua oppugnatione, cum neglectos ab vna parte muros duo Tribuni temere cum cohortibus irrupiſſent; & ab oppidanis grauiter cæderentur à Scipione Africano expliciti ſunt, per quem & caſtellum Romanorum quod nocte oppugnabant, paucis Equitibus iuuantibus liberatum eſt. Ob quod egregium factũ Scipionem obſidionali corona à Manilio donatum ex Plinio colligo libro xxij. cap. 60. cum ait. *Aemilianum quoque Scipionẽ Varro autor eſt donatum obſidionali in Africa Manilio Conſule tribus cohortibus ſeruatis, totidemque ad eas ſeruandas eductis.* Africa enim Prouincia Coſſ. M. Manilio & L. Martio decreta eſt, illiſque Imperium ad bellum gerendum datum: M. Manilio quidem vt pedites duceret, L. vero Martio vt equitatui præeſſet, ſicut ſcribit Appianus in Lybico. Veruntamen exercitui ſolus Manilius poſtea imperauit, cum L. Martius Conſul Romam ad Comitia iiſſet, & ſolus exercitum aduerſus Aſdrubalem duxit. Sic enim explicanda puto hæc verba Flori in Epito. xlix. *Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis Cos. (alter enim Romam ad Comitia ierat) exercitum ducere aduerſus Aſdrubalem vellet.* Piſonem autem ſucceſſorem in Prouincia habuit, vt ſcribit Appianus. Plura de his quæ in Conſulatu & in Africa geſſerit apud autores reperiuntur. Hoc quidem Conſule legem de Repetundis latam eſſe à L. Piſone frugi Trib. pleb. apud Ciceronẽ in Bruto legimus. Cæterum Bartholomæus Marlianus Patritius Mediolanẽſis hunc M. Manilium filium putat eius Manilij, quem Liuius lib. 45. Legatum ad bellum Illyricum miſſum eſſe cõmemorat cum P. Aelio Ligo, C. Cicereio, aliiſque qui ab eo recenſentur. Qua autẽ ex familia ortus fuerit Manilius

difficile eſt iudicare. Hoc quidem affirmo, illum ex antiqua & illuſtri Manliorum familia originem non duxiſſe: quod tamen nonnulli exiſtimauere. Manliæ enim patritiæ gentis decreto nemo ex ea Marcus appellatur, quod M. Manlius Capitolij defenſor ob Tyrannidem affectatam dānatus ſit, vt legitur apud Feſtum in verbo *Manliæ.* ſicut de Lucij prænomine in Claudiana gente ſcribit Suetonius in Tyberio. Hunc autem Manilium Marci prænomē habuiſſe ex his quæ diximus, ſatis apparet. Quiſquis tamen fuerit, vir magni iudicij, eximiæque doctrinæ, nec ſcientiæ politicæ rudis & ignarus traditur. Eum enim in libris de Republica differentem & diſputantem, ſe introduxiſſe ſcribit Cicero lib. 4. Epiſtolarum ad Atticum. Iuris peritiſſimum quidem eum conſtat fuiſſe ex Pomponio d. l. 2. de orig. Iur. qui eum cum P. Mutio & Bruto Ius Ciuile fundaſſe ſcribit. Huius doctrinæ apud Paulum in l. poſſideri §. Neratius D. de acqu. poſſeſſ. extant hæ reliquiæ *Eum qui fundum longa poſſeſſione cæperit etiam theſaurum cæpiſſe, quãuis neſciat in fundo eſſe.* Quam tamen ſententiam à Paulo improbatam ſupra diximus in Bruto. Reliquit autem.

De Iure Ciuili lib. vij.] autore Pomponio: ſic enim legendum eſſe docuimus, qui inſcripti ſunt *Manilij monumenta*: quamuis hæc verba ſuſpecta aliquo modo mihi ſint, tanquam notata à Gloſſatore quodam, & poſtea in textum Pomponij relata.

Manilianas lege] Compoſuit enim leges quaſdam de venalibus vendendis, quæ Manilianæ leges dictæ ſunt, vt cōſtat ex Cicerone libro 1. de Oratore *Nec quiſquam*, inquit, *eorum cui ſi iam ſit ſibi addiſcendum aliquid, non Teucrum Pacuuij malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges addiſcere,* Varro lib 2. de Re ruſtica cap. 7. actiones vocat *Iiſdem*, inquit, *rebus dominum in emptionibus mutam? vt in Manilij actionibus ſunt præſcripta.*

P. RVTILIVS RVFVS.

P. Rutilius Rufus ex nobili Rutiliorum familia ortus, auunculus Cottæ fuit. Eũ enim auunculum ſuum Cotta appellat apud Ciceronem lib. 2. de Natura Deorum. Et patrem M. Rutilium habuit, autore eodem Tullio in Bruto. Eiuſque adoleſcentiam ad opinionem & innocentiæ, & Iuris ſcientiæ P. Mutij commendauit domus, vt idem teſtatur libro 2. Officiorum. Eo adoleſcentulo in ſylua ſua facta cædes eſt, notique homines interfecti: cuius rei inſimulabatur familia, hacque de re atroci magnaque quærendi poteſtatem Senatus dedit P. Scipioni, & D. Bruto Conſulibus. Veruntamen Galba tãta grauitate, tantaque vi cauſam illam dixit, Rutilij rogatu, vt omnibus approbantibus familia liberata ſit, vt ſe ex eo audiiſſe Smyrnæ ſcribit Cicero in Bruto. Doctus autem vir fuit, & græcis litteris eruditus, Panætij auditor, perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, ſed tamen exile, nec ſatis populari aſſenſioni accommodatum, imitatus eſt. Ideoque ſummi Oratoris non habuit laudem. Sunt enim eius orationes ieiunę: eum tamen laudandum putat Cicero in Bruto: quoniam per illum, ne hæc quidem in Ciuitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Magnum autem munus de Iure reſpondendi in ciuitate ſuſtinebat. Cuius reſponſorum apud autores Iuris, quædam adhuc veſtigia ab iis laudata, & probata extant. Vlpianus enim libro xvij. ad Sabinum in l. habitatio D. de vſu & habitat. ſcribit Celſum lib. 19. Digeſtorum

eius reſponſum probare, qui cum quæreretur vtrum vnius anni habitatio legata ſit, an vſque ad vitam: donec viuat, habitationem competere reſpondit; & in l. qui penum §. ligna D. de penu leg. ligna & carbones, quæ non vendē-di cauſa parata ſunt, penoris nomine contineri dixit; multiſque aliis in locis. Non ſolum autem Iuris Ciuilis intelligentia præſtitit, ſed rei militaris ſcientia. Tribunus enim militum fuit ſub Scipione, autore Appiano in Romana hiſtoria: armorumque tractandorum meditatio ab eo militibus eſt tradita, & nullius ante ſe Imperatoris exemplum ſequutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accerſitis; vitandi atque inferendi ictus, ſubtiliorem rationem legibus ingenerauit, virtutemque arti, & artem rurſus virtuti miſcuit: vt illa impetu huius fortior: hæc, illius ſcientia cautior fieret, vt ſcribit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & ita ſeuere rem bellicam adminiſtrauit, vt neceſſitudinis præruptis vinculis, vindictam vltionemque læſæ diſciplinæ militaris, cum ignominia etiam domus ſuæ exigere non dubitauerit. Eo enim bello quod in Sicilia cū fugitiuis geſſit, Q. Fabium generum ſuum, quia negligē-tia Tauromitanam arcem amiſerat, prouincia iuſſit decedere, vt ex eodem libro cap. 2. colligere licet. Et Frontinus libro 2. ſcribit, eum in legione filium militem feciſſe, cum ſecundum leges in contubernio ſuo adhuc habere poſſet. Tribunoſque militum quos Conſul faciebat, ab eo *Rufulos* appellatos eſſe, ſcribūt Feſtus & Paulus li. de verb. ſignific. in verbo *Rufuli*: quod de eorum iure legem tulerit, qua eis cauebatur multis modis. Poſteaque mutata littera, *Rutuli* ſiue *Rutili* dicti ſunt. Dignitates autem quas in Republica Rutilius obtinuit, hæ ſunt: Quæſtura ſcilicet. Eum enim Q. Mutij Prætoris quæſtorem fuiſſe, ſcribit Aſconius Pædianus in 2. actione. Præturam etiam geſſit: &

cum prætor eſſet, eum primum edixiſſe ſcribit Vlpianus in l. 1. D. de bon. libert. ſe amplius non daturum patrono quam operarum & ſocietatis actionem: videlicet ſi hoc pepigiſſet, vt niſi ei obſequium præſtaret libertus, in ſocietatem admitteretur patronus, cum antea ſoliti eſſent patroni, à libertis duriſſimas exigere. Legatus etiam C. Marij proconſulis fuit, vt ex Flori Epitome lxx. patet. Conſulatum præterea geſſit cum Cn. Mallio, vt eſt apud Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. & ex antiquo lapide Puteolis reperto, quem Onuphrius affert, probatur. Ex quo deprehenditur erratum in Iulij Obſequentis libro, atque Caſſiodori in prodendis Conſulibus anni DCXLIX. quorum alter, P. Rutilium quidem ſcribit: ſed C. Manilium corrupte ſubiũgit. Alter vero P. Atilium & Cornelium Manilium mendoſe Conſules ponit. Poſt Conſulatum, Aſiam Procõſul prouinciam obtinuit, teſte Pomponio d. l. 2. D. de orig. Iur. Quapropter miror Carolum Sigonium in ſuis commentariis, ſe quam Rutilius prouinciã habuerit fateri ignorare. Cæterum, quamuis Rutilius ſummos honorum gradus in Republica aſſequutus ſit: multas tamen repulſas tulit, ſicuti Tribunatus plebis, vt apparet ex his verbis Ciceronis in Orat. pro Plancio. *Sed quid ego Aedilitias repulſas colligo? quæ ſæpe eiuſmodi habitæ ſunt, vt his qui præteriti eſſent, benigne à populo factum videretur. Tribunus militum L. Philippus ſumma nobilitate, & eloquentia; Quæſtor Q. Cælius clariſsimus ac fortiſsimus adoleſcens, Tribuni plebis: Rutilius Rufus, C. Cimbria, C. Caſsius Cn. Oreſtes facti non ſunt: quos tamen omnes Conſules factos ſcimus eſſe.* Conſulatus etiam repulſam tulit à M. Aemilio Scauro ſuperatus, & quod durius videtur, in ipſa repulſa ab eodem M. Aemilio ambitus poſtulatus, quaſi turpi largitione ſuffragia populi, ad adipiſcendum Conſulatum corrumpere tentaſſet. Vt autem inſtrueret Aemilius accuſationem, domum Ru-

tilij venit, eius tabulas, Commentarios ſcilicet rerũ quotidianarum reperit, iudicibuſque quoddam caput oſtendit, in quo ſcriptæ inueniebantur hæ litteræ, A. F. P. R. eaſque ſic interpretabatur; quod id de quo accuſabatur. *Actum eſſet fide P. Rutilij* atque ex eo colligebat, huius largitionis autorem fuiſſe Rutilium: Rutilius autem has explicabat *Ante factum, poſt relatum*. Caius vero Cãninius Eques Romanus qui Rutilio Rufo aderat patronus, exclamat! neutrum illis litteris declarari. Quid ergo, inquit Aemilius Scaurus, reſpondet Cannius, *Aemilius fecit, plectitur Rutilius*. i. Aemilius largitionibus corrupit ſuffragia: Rutilius vero eius criminis, cuius Scaurus ſons eſt, accuſatur. Hæc traduntur à Cicerone lib. 2. de Oratore. Rutilius quidem falsò hoc crimine à Scauro inſectatus eſt. Velleius enim Paterculus, eum non ſeculi ſui, ſed omnis æui optimum appellat. Tandem ſumma illa innocentia, & integritas, malicioſis accuſatorum calumniis oppreſſa, & obruta eſt. Sic enim Florus Epitome lxx. de eo loquitur. *P. Rutilius vir ſummæ innocentiæ, qui Legatus C. Marij Proconſulis, à publicanorum iniuriis Aſiam defenderat, inuiſus Equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, Repetundarum damnatus, in exilium miſſus eſt.* Hunc autem legibus pulſum, Smyrnæos non ſolum tanquam exulem recepiſſe: ſed etiam ciuem ſibi addidiſſe, ſcribit Tacitus lib. 4. Annalium: tantum valet apud exteras etiam gentes, amor virtutis, quæ in aduerſa fortuna, in Rutilio maxime effulſit. Namque vt Valerius Maximus ſcribit libro 6. cap. 4. cum magis ordinum diſſenſione, quam nulla culpa ſua, reus factus eſſet; nec obſoletam veſtem induit, nec inſignia Senatoris depoſuit, nec ſupplices ad genua iudicum manus tetendit, nec dixit quicquam ſplendore præteritorum ánnorũ humilius: effecitque hoc alias, vt periculum huic, non impedimentum grauitatis eius eſ-

ſet,ſed experimentum. Atque etiam cum ei reditum in patriam Syllana victoria præſtaret, in exilio, ne quid contra leges faceret, remanſit: Atq; id quod tunc reſpondit, conſtantiæ, grauitatiſque ſuæ maximum teſtimonium præbet. *Malo*, inquit, *vt patria exilij mei erubeſcat, quam reditu mœreat*, vt ſcribit Seneca libro 6. de Beneficijs. Ita enim patriam dilexit, vt in illa Saturnini ſeditione pro ſalute communi, eum arma cœpiſſe tradat Cicero in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo. Non ſolum autẽ facta Rutilij: ſed etiam dicta laude digna cenſentur. Quorum hoc præclariſſimum refert Valerius dicto libro 6. Cum amici cuiuſdam iniuſtæ rogationi reſiſteret, atque is per ſummam indignationem dixiſſet: Quid ergo inquit; mihi opus eſt amicitia tua? Si quod rogo non facis, reſpondit, imò quid mihi tua: ſi propter te aliquid inhoneſtè facturus ſim? Fuit porrò Rutilius ruffi coloris. Rutilius enim apud Feſtũ, rufum, ſignificat: atque ideo, vt ab alijs Rutilijs diſcerneretur, à colore ſuo rufo, Rufi nomen indictum ei exiſtimo. Librorum autem ab eo editorum, hæc reſtant veſtigia.

Hiſtoria rerum Romanarum] auctore Athenæo libro 6. Δειπνοσοφιστῶν cap. vlt. & Suida, in verbo *Rutilius*: Rerum ſuo tempore geſtarum.

De vita ſua libri] incerti: numerus enim non legitur: compoſuit etiam orationes permultas, inter alias,

De modo ædificiorum] quæ poſtea ab Auguſto Senatui recitata eſt, & ab eo, populo Edicto propoſita.

C. AQVILIVS GALLVS.

C. Aquilius Gallus patrem habuit M. Aquilium Gallum, quem Conſulem cum C. Mario fuiſſe tradit Caſſiodorus in Chronicis, bellumque ſeruile in Sicilia concitatum confeciſſe Florus ſcribit epit. lxix. Auditor Mutij fuit, teſte Pomponio in d. l. 2. & præceptor Seruij Sulpitij eodem autore, qui iuris diſcēdi cauſa Seruium Balbo Lucilio, & Gallo Aquilio operam dediſſe ſcribit. Inſtructū autem maximè à Gallo Aquilio fuiſſe. Ex quo tamen, aut eum rei veritatem ignoraſſe, aut verba eius corrupta, neceſſariò iudicamus ex Cicerone in Dial. de claris Oratoribus, qui non iuris ciuilis diſcendi, ſed dicendi.i. artis oratoriæ gratia, Seruium Gallo Aquilio, & Balbo Lucilio operam dediſſe tradit. *Cumque dicendi cauſa*, inquit de Seruio loquēs *duobus peritiſsimis operē dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo. Galli hominis acuti, & exercitati promptam & paratam in agendo, & in reſpondendo celeritatem, ſubtilitate diligentiáq; ſuperauit, Balbi docti, & eruditi hominis in vtraq; re, conſideratam tarditatem vicit explendis conficiendiſque rebus: ſic & habet, quod vterque eorum habuit, & expleuit, quod vtriq; defuit.* Verùm hæc ignoraſſe Pomponium quis credet? Rectius itaque ſentiemus, ſi ſuperiora verba Pomponij, Typographorum inſcitia tranſpoſita, ſuo loco reddantur, & his verbis coniungantur. *Seruius autem*, vt ita legendum ſit, *Seruius autem qui cum in cauſis orandis primum locum, aut certè poſt M. Tullium obtineret, inſtructus à Balbo Lucilio: inſtructus autem maximè à Gallo Aquilio fuit Cercinæ. Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti: traditur ad conſulendum Q. Mutium de re amici ſui perueniſſe, &c.*

Cæterùm, Gallus Aquilius tantæ fuit apud Romanos autoritatis, vt Cic. in Orat. pro Aulo Cœcinna, in illius laudem hæc verba populo Romano dicere non dubitauerit. *Non vereor de tali viro ne plus dicã, quàm vos aut ſentiatis, aut cõmemorari velitis apud vos.* Ea etiam prudentia & doctrina in eo fuit, vt ex Iure Ciuili non ſcientiã quædam, verum etiam bonitas nata videretur. Maximę denique integritatis Galli, & in iudicando religionis exemplum memorandum affert Valerius Maximus lib. 8. cap 2. *Caius,* inquit, *Viſellius Varro graui morbo correptus, trecenta millia nummûm ab Octacilia Laterenſi, cum qua commerciũ libidinis habuerat, expenſa ferri ſibi paſſus eſt, eo conſilio, vt ſi diſceßiſſet* (mallem *deceßiſſet*) *ab hæredibus eam ſummam peteret; quam, legati genus eſſe voluit; libidinoſam liberalitatem debiti nomine colorando. Euaſit deinde ex illa tempeſtate, aduerſus vota Octaciliæ, quæ offenſa, quod ſpem prædæ ſuæ morte non maturaſſet, ex amica obſequenti, ſubito diſtrictam fœneratricem agere cæpit, nummos petendo: quos vt fronte inuerecunda, ita inani ſtipulatione captauerat. De qua re C. Aquilius, vir magnæ autoritatis, & ſcientia iuris excellens, iudex adductus, adhibitis in Conſilium principibus Ciuitatis, prudentia & religione ſua mulierem repulit. Quod ſi eadem formula & Varro damnari, & aduerſaria abſolui potuiſſet, eius quoque non dubito, quin turpem & inconceſſum errorem libenter caſtigaturus fuerit, nunc priuatæ actionis calumniam ipſe compeſcuit, adulterij crimen publicæ quæſtioni iudicandum reliquit.* Iudex etiam fuit in cauſa P. Quintij, quem Cicero contra Q. Hortenſium accuſatorem defendebat. Ex cuius oratione maximam cum Aquilio, & Scapulis omnibus, fuiſſe neceſſitudinẽ colligimus. P. enim Quintium Scapulum, cum apud Aquilium Gallum cœnaret morte repentina obijſſe autor eſt Plinius Natur. Hiſtor. lib. 7. cap. 53. Caij itaque Aquilij in cauendo, non in decipiendo prudentiam perſpexiſſe populum Romanum facilè demonſtrant formulæ illę, quas de dolo malo compoſuit, quas

Tullius lib. 3 Officiorum vocat, *Euerriculum maliciarum omnium*. Multa autem alia in iure ciuili nequaquam ſuis temporibus explorate cognita, & percepta illuſtrauit, induxit, & explicauit. Cùm enim antea dubitaretur, an in venditione, ruta & cæſa continerentur: aſſeruit fruſtra in lege venditionis, de rutis & cæſis contineri, quia ſi non ſpecialiter venierint, ad exhibendum de his agi poſſit, vt ex Mela refert Vlpianus lib. 32. ad Edictum in l. fundi. §. Si ruta D. de act. empti. Et cum nondum eſſet definitum, an de ſeruitute quæ oneris ferendi cauſa impoſita erat actio competeret, vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modũ qui ſeruituti impoſitus eſt. Vlpianus in l. etſi forte §. etiam de ſeruitute. D. ſi ſeruit. vendicetur. ait Gallũ exiſtimaſſe, non poſſe ita ſeruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur. Formulam etiam protulit, qua vt Scæuola ſcribit in l. Gallus D. de liber. & poſth. hæredes inſtitui poſſent poſthumi, qui aliorum Iuriſconſultorum opinione alieni dicebantur, quorum loquendi morem retinuiſſe videtur Paulus in l. pen. D. de legat j. quos tamen non omninò alienos ipſe exiſtimauit. Cuius formulæ meminit Africanus in l. ſi mater §. 1. D. de vulgari. Stipulationes etiam inſtituit ad liberandum accommodatas, quæ Aquilianæ vocitatæ ſunt, quarumque ſolemnia verba expreſſit Florentinus in l. & vno D. de acceptilat. & Iuſtinianus in §. Genere Tit: quibus mod. toll. obligat. in inſtitut. per quas, obligationes eæ tantum quæ ex verbis conſiſtunt tolli poſſunt. Multa alia de iure cauit, reſponditque, quæ luce tanti autoris egebant, quorum floſculi quidã agnoſcuntur in l. talis ſcriptura D. de legat. 1. in l. pediculis §. 1. D. de auro & argento leg. Cæterùm præturam exercuit Aquilius, in qua collegam habuit M. Tulliũ Ciceronem, vt ipſe autor eſt in Top. atq; in hac Prætura quo tempore

apud Ciceronem de pecunijs repetundis quęrebatur, apud C. Aquilium, cauſam de ambitu dictam legimus in orat. pro Cluentio: quæ res etiam nos admonet, eos amicitia & familiaritate inuicem coniunctos fuiſſe, & familiarē ſuum Cicero eum vocat lib. 3. de Natura Deorũ. Habuit autem domum pulcherrimam, conſenſu omnium qui ætate ea vixerunt, vt ſcribit P. Victor in libello de vrbis Romæ regionibus, & loc. ita vt ex ea clariorem, quàm ex Iuris Ciuilis ſcientia Aquilium euaſiſſe Plinius lib. 17. cap. 1. dicere non dubitauerit. Præterea quidam exiſtimant C. Aquilium Gallum, eum eſſe quo Tribuno plebis rogante Aquiliam legem latam Vlpianus ſcribit in l. 1. D. ad leg. Aquil. Sed quàm abſonum hoc ſit, manifeſtò apparet. Primũ quod Iuriſconſultus noſter, Tribunus plebis nunquam fuerit: Deinde quod hanc legem ante Gallum Aquilium latã eſſe conſtet ex eo, quod Q. Mutius Scęuola eius mentionem faciat in L. Quintus Mutius, & Brutus in l. xxvij. §. ſi mulier D. ad leg. Aquil. quos quidem Gallo Aquilio antiquiores fuiſſe certiſſimum eſt, ex his quæ ſupra ſcripſimus. Equitem quidem Aquilium noſtrum fuiſſe colligitur ex Plinio d. cap. 1. lib. 17. Gallum etiam filium ſumma virtute præditum habuit Aquilius, qui patre adhuc ſuperſtite vita functus eſt, vt teſtatur Tullius libro 4. Epiſtol. ad Seruium ſcribens.

CAIVS IVVENTIVS.

IS eſt fortaſſe Iuuentius, cuius meminit Vlpianus in l. plenum D. de vſu & habitat. quem Pomponius in l 2. D. de orig. Iur. ſcribit inter Q. Mutij auditores præcipuæ fuiſſe autoritatis. Neſcio an filius ſit

M. illius Iuuentij, qui cum Tiberio Gracccho ij. Conſul apud Obſequentem in libello de prodigiis, & apud Caſſiodorum in Chronicis commemoratur. Eum quidem eſſe puto, quem T. Iuuentium vocat Cicero in Bruto: qui nimis quidem in dicendo, & pene frigidus, ſed & callidus & in capiendo aduerſario verſutus: preterea nec indoctus, & magna cum Iuris Ciuilis intelligentia ab eo deſcribitur. Huius auditor fuit Seruius Sulpitius.

SERVIVS SVLPITIVS.

SEruius Sulpitius Rufus Q. filius fuit, & Lemoniæ tribus. Lemonia enim vocatur à Cicerone Philipp. X. vulgatumque eſt antiquos perſępe à tribubus denominari. Neminem autem plus ſtudij quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe ſcribit Cicero in Bruto. In iiſdem enim exercitationibus incunte ętate ambo fuerunt, & poſtea Rhodum vnâ profecti ſunt. Seruius quidem quo melior eſſet, & doctior: Qui tamen vt rediit, in ſecunda arte primus eſſe maluit, quam in prima ſecundus: Atque haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet: ſed fortaſſe maluit (id quod eſt adeptus) longe omnium non eiuſdem modo ætatis, ſed eorum etiam qui fuiſſent in Iure Ciuili eſſe princeps. Quod certe nomen à multis ei tribuitur, & maxime à Quintiliano, qui eum antiſtitem Iuris appellat lib. 11. cap. 1. inſtitut. orator. Quamobrem eius autoritas, multa in iure noua introduxit. Paulus enim in L. Mutius D. pro Socio. autorem facit Seruium in notis Mutij huius Regulę *Non poſſe ita ſocie-*

tatem contrahi, vt aliam damni, aliam lucri partem ſocius ferat. Eumque in libro quem compoſuit de dotibus ſcripſiſſe tradit Gellius lib. 4. cap. 3. *tum primum cautiones rei vxoriæ neceſſarias eſſe viſas, cum Sp. Carbilius cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis diuortium cum vxore fecit, quia liberi ex ea corporis vitio non gignerentur.* Fuit etiam olim inter Q. Mutium & Seruiũ Sulpitium diſceptatio non parua. Si duo inter ſe pacti ſunt, vt ad vnum lucri duę partes pertineant, damni tertia: exiſtimante Mutio, contra naturam eſſe huiuſmodi pactionẽ: cuius ſententiam præualuiſſe refert Iuſtinianus in §. de illa Tit. de Societ. Non ita tamen cum eo diſceptabat de Iure, vt ſibi primas partes deberi exiſtimaret: neque in eam opinionem adduxerunt illum commendationes Ciceronis illuſtres, qui eum Iuriſconſultorum principẽ vocat, Quintoque Scęuolę etiam anteponit, quod Iuris Ciuilis quidem magnum vſum & apud Scæuolam & apud multos fuiſſe fateatur, artem vero tantum in hoc vno affirmet. Nunquam tamen ad Q. Mutium conſulendi cauſa accedere recuſauit. Traditur enim à Pomponio in d. l. 2 de orig. iur. ad conſulendum Q. Mutium de re amici ſui Seruium aliquãdo perueniſſe, cumque eum de Iure reſpondentem parum intellexiſſet & iterum Quintum interrogaſſet & à Quinto reſponſum eſſet, nec tamen percepiſſet, obiurgatum à Q. Mutio. Namque eum dixiſſe turpe eſſe patricio & nobili viro cauſas oranti, ius in quo verſaretur ignorare. Eaque velut contumelia Seruius tractus, operam dedit Iuri Ciuili: atque ita dedit, vt non ſolum vrbanam orandi militiã, ſed etiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi plenam ſolicitudinis ac ſtomachi ſequutus ſit, ius Ciuile didicerit, & ita in eo laborauerit, vt vixerit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum, autore Cicerone in Orat. pro Muræna. Neque tamen hanc perfectam Iuris Ciuilis cognitionem adeptus

fuiſſet, niſi attuliſſet artem eam, quæ Dialectica appellatur, omnium artium maximam, quaſi lucem ad ea quæ cōfuſe ab aliis, aut reſpondebantur, aut agebantur. Cæterum Seruius Sulpitius non tantū omni præcellenti doctrina, ſed etiam honoribus ampliſſimis claruit. Quæſturam enim vnâ cum L. Muræna obtinuit. Prætor etiam renunciatus eſt: ſed prętura eius triſtis, & atrox: ex altera parte lachrimarum & ſqualloris, ex altera plena cathenarum, atque indicum, ſcriba in ea dānatus, ordo totus alienus, Syllana gratificatio reprehenſa, multi viri fortes, & prope pars ciuitatis offenſa eſt, lites denique ſeuerè æſtimatæ. Poſt pręturam autem exemplum Ciceronis ſequutus, in Prouinciā ire noluit. Poſtremo Conſulatum cum L. Muręna L. Murenę filio petiit, in qua petitione cum ab eo victus eſſet, Muręnam Conſulem deſignatum, ambitus poſtulauit. Qui tamen à Cicerone Conſule defenſus hac pulcherrima oratione quæ extat, huius criminis omnibus ſententiis abſolutus eſt. In qua defenſione Quintilianus lib. ij. cap. j. Inſtit. orator. ſcribit duas Ciceroni obſtitiſſe perſonas, Marci Catonis, Seruiique Sulpitij. Sed Sulpitio decenter cum ipſe omnes conceſſiſſet virtutes, ſcientiam petendi Conſulatus ademiſſe. Conſulem tamen poſtea fuiſſe cum M. Marcello, M. Catone repulſam ferente, ſcribunt Florus in Epitome Liuiana CVIII. Dio, Plutarchus, Caſſiodorus, multique alij: huiuſque cōſulatu bellum Ciuile inter Cęſarem & Pompeium ortum eſt. Ideoque Valerium Maximum lib. 1. cap. 7. mendoſum eſſe puto: *Præcipue enim* inquit *admirationis etiam illa prodigia, quæ C. Volumnio & Seruio Sulpitio Coſſ. in vrbe noſtra, inter initia motuſque bellorum acciderunt* reponendumque eſt *M. Marcello & Seruio Sulpitio Coſſ.* Quāuis autem naſcente hoc bello Ciuili Cæſaris partibus fauerit, eiuſque dignitatem in Senatu contra Collegam Marcellum

defenderit, autore Suetonio Tranquillo in vita Cæſaris cap. xxix. & contentiones magnas inter Coſs. de ſucceſſore C. Cæſari mittendo fuiſſe ſcripſerit Florus dicta Epitome cviij. Eius tamen conſilia ad concordiam ſpectaſſe certum eſt, Senatumque accuratiſſimè meminiſſe collectis omnibus bellis ciuilibus, vt & illa timerent quæ meminiſſent & ſcirent, quum ſuperiores nullo tali exemplo antea in Repub. cognito tam crudeles fuiſſent, quicunque poſtea Rempublicam oppreſſiſſet armis, multo intollerabiliorem futurum teſtatur Cicero lib. 4. epiſt. ad familiares. Anno ante Conſulatum interrex fuit: quo interrege, Conſulem ſine Collega Cn. Pompeium ex Senatus ſententia creatum, Plutarchus ſcribit in Pompeij vita. Interfectò denique Cæſare, ad M. Antonium bello imminente ex Senatuſconſulto miſſus legatus eſt cum L. Philippo & L. Piſone. Quàm legationem licet graui valetudine premeretur, non recuſaſſe Tullius refert Philipp. ix. neque illum vim hyemis, non niuem, non longitudinem itineris, non aſperitatē viarum, nec morbum ingraueſcentem retardaſſe. Cum tamen iam ad congreſſum, colloquiumque perueniſſet, in ipſa meditatione obeundi ſui muneris mortuus eſt. Publius quidem Seruilius ſepulchrū illi publicè decernendum, honorem verò ſtatuæ tribuēdum non cenſebat legatis niſi occiſis: cui M. Tullius reſpondit, cenſuitque Seruio Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æneā in Roſtris ex Senatus ſententia locandam, circumque eam, locum gladiatoribus ludiſque, liberos poſteroſque eius, quaque verſus pedes quinque habere, cauſamque in baſi inſcribendam, quod hic propter Republicā mortem obijſſet. Quod fecit populus Romanus: ſtatuam enim Seruij Sulpitij pro Roſtris poſuiſſe cum ſcribit Pomponius dicta lege 2. Hi ſunt itaque honoris gradus qui Sulpitium & viuum, & mortuum honeſtauere. Qua in re mirabilis eius virtus & indu-

ſtria apparet, qui cum Equitis Romani eſſet filius, ſumma tamen amplitudine à populo Romano dignus iudicatus eſt. Quamuis enim nobilis vocetur à Quintiliano dicto lib. 4. cap.1. & à Pomponio dicta l. 2. eius tamen nobilitas hominibus litteratis & hiſtoricis erat notior: Populo verò, & ſuffragantibus obſcurior. Pater enim fuit Equeſtri loco, auus nulla illuſtri laude celebratus. Miror itaque Pomponium Patritium eum vocaſſe, cum tantum Equeſtris ordinis fuerit. Patritij autem erant tantum vel Senatores, vel Senatorij, & Equites inter plebeios numerabātur Tit 2. inſtitut. Sed vt hic nodus diſſoluatur, dicendum puto, Seruiliā gentem Patritiam ab initio fuiſſe: plebeiam autem progreſſu temporis factam. Ideoque Cicero pro Muræna Seruio Sulpitio dixit, ex annaliū vetuſtate eruendam eſſe memoriam nobilitatis ſuæ, eamque hominibus hiſtoricis notiorem, populo verò obſcuriorem. Sulpitium denique in antiquum gentis ſuæ honorem redijſſe. Hoc enim antiquitus Romæ fiebat. Sicuti de gente Octauia Suetonius Tranquillus in Auguſto cap.2 ſcribit, *Ea gens*, inquit, *à Tarquinio Priſco rege inter minores gentes allecta in Senatū, mox à Seruio Tullio in Patritias tranſducta, procedente tempore ad plebem ſe tranſtulit, ac magna vi per Diuū Iulium in patritiatū redijt*; in perſona ſcilicet patris Auguſti, cui Patritiatū, veterem familiæ ſuæ dignitatem reſtituere fecit Iulius Cæſar, vt ex eodem autoris capite colligimus. Permultos etiam patritios in Plebeias tranſiſſe familias, vel voluntate, vel adoptione teſtātur autores; quod è Patritijs exire vocat Cicero in orat. pro domo ſua. Nunquam autem Patritios, equites peditéſque fuiſſe, cum Gruchio in libro de Comitijs Romanorum exiſtimabo: quamuis hoc exemplo Seruij Sulpitij probare velit, locumq; Liuij ex lib. 3. Decad. 1 afferat de pedite Patritio vt ipſi videtur *Magiſtrum Equitum*, inquit Liuius, *dicit L. Tarquinium Patritiæ gentis, ſed qui cum ſtipen-*

dia pedibus propter paupertatem feciſſet. Non animaduertit vir eruditus verba Liuij, ſententiam ſuam impugnare. Tarquinium enim Liuius Patritiæ gentis eſſe dicit, ſed non Patritium: rationem autem tacite videtur dare, quia ſtipendia pedibus propter paupertatem fecerat, atque ita in plebem tranſierat. Aliud enim eſt Patritium eſſe, aliud ex patritia gente. P. Clodius ex Claudia Patritia gente in Tribunatu erat: ſed quis Patritium eum tunc fuiſſe, audebit aſſerere? Non ſolum autem ſtipendia pedibus facere plebeium erat, ſed etiam Patritijs, & nobilioribus viris, militiæ munere fungi inter pedites, ignominię nota quędam erat, & pro pœna dabatur, vt apparet ex Valerio Maximo lib. 2. cap 2. *Nam C.* inquit, *Cotta P. Aurelium Pecuniolam, ſanguine ſibi iunctum, quem obſidioni Liparitanæ ad auſpicia repetenda Meſſanam tranſiturus præfecerat, virgis cæſum militiæ munere inter pedites fungi coegit, quod eius ager incenſus, & penè caſtra erant capta.* Seruius itaque Sulpitius Patritiam dignitatem in familia ſua quaſi intermortuam, virtute ſua renouauit, vxoremq; habuit Poſthumiã, quam C. Iulium Cæſarem corrupiſſe ſcribit Suetonius in eius vita cap. 5. filiumque ex ea Sulpitium, cuius ſæpè meminit Cicero in epiſt. & Feſtus in verbo *Municipes*: quem quidem Magiſtratus geſſiſſe ex eo conijcio, quod ſcribit idem Feſtus in verbo *ſiſus* legem Riualitiã latam eſſe rogante populum Seruio Sulpitio Seruij filio Rufo. Cæterùm multi ab eo tanquam ex officina Iuriſprudentiæ profecerũt. Nominat enim Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. Alphenum, Ofilium, Titium Cæſium, Aufidium Tucam, Aufidium Namuſam, Flauium Priſcum, C. Ateium Pacuuium, Labeonem Antiſtium Labeonis Antiſtij patrem, Cinnam, Publicium Gellium. Seruij quoque auditorum meminit Iauolenus in l. cum ſcriptum de dote præleg. & in l. quæſitum de fundo inſtr. Eum autem centum prope & octoginta libros reliquiſſe teſtatur

natum. Ad hos autem referenda ſunt illa quæ ex Seruio lib. 1. ad Brutum recenſet Vlpianus lib. 28. ad Edict. in l. 5. D. de Inſtit. act. Complures etiam alios libros Seruius ſcripſit quos Cercinnæ confectos teſtatur idem Pomponius loco ſupra citato, quæ quidem eſt inſula Siciliæ proxima : ſed hos ad ius Ciuile non ſpectaſſe, certum ex his quæ diximus in Gallo Aquilio. Iuri enim Ciuili Seruius non dedit operam, niſi poſtquam ex Athenis, Rhodo & Cercinna Romam reuerſus eſt. Zaſius ſcribit librum à Seruio compoſitum *de claris Iuriſconſultis*. Feſtus teſtatur eum conſuluiſſe M. Varronem quæ ſignificatio verbi *fauiſſæ* in iure Cenſorio eſſet. Interpretationem ad xij tabulas edidit : quod ex l. 237. D. de verb. ſignif. colligitur, ſi cum eius inſcriptione conferatur : cõſtat etiã illud ex variis locis Feſti, apud quem legimus Seruium Sulpitium hæc verba xij tab. *pedem ſtruit*, interpretatum eſſe, *fugit*, ſic & illam legem *Sanatibus idem quod fortibus eſto iuris* & illam *Si vindiciam falſam tulit*.

C. AVLVS OFILIVS.

AVdiui quoſdam exiſtimantes in l. 2. D. de orig. Iur. in auditorũ Seruij enumeratione *Alphenus, Varus, Caius, Aulus Ofilius*, dictionem *Caius* delendam eſſe, quod neſcirent quis eſſet hic Iuriſconſultus : tum etiã hac ratione moti, quia ſi Caius inter illos admitteretur, vndecim reperirentur, non decem vt vult Pomponius. Ridiculam tamen eorum opinionem ſemper putaui, donec prodiit in lucem Iacobi Cuiacij commentarius in dictam legem ſecundam, in quo idem ab eo probatũ legi. Illius enim

viri autoritas, quæ plurimum apud me in Iuriſconſultorum interpretatione valet, vt attentius hæc conſiderarem fecit. Nihil tamen inueni, quod me ad reiiciendam hanc dictionem impelleret. Quinimo retinendam neceſſario iudicaui, expuncta tamen virgula illa, quæpoſt Caium ponitur: ita vt *Caius* non ſit hoc in loco Iuriſconſultus, ſed prænomen Auli Ofilij atque hoc modo legatur. *Caius Aulus Ofilius.* Sicque in Pandectis Gregorij Haloandri ſcriptum eſt. Licet enim *Aulus* prænomen ſæpiſſime ſit: aliquando tamen pro nomine familiæ vſurpatur, eodem modo quo Paulus; & vt legitur in Epitome lib. 10. Valerij Maximi per C. Titum Probum facta, multa quæ olim prænomina fuerunt, cognomina poſtea facta ſunt: ſicut in ipſo Tito Probo obſeruatur. Nam Titi nomen, quod alij pro prænomine habent, ipſi cognomen eſt. Seruij autem diſcipulus fuit Ofilius, & Cæſari familiaris, cūque in equeſtri ordine perſeueraſſe ſcribit Pomponius d. l. 2. D. de orig. inter diſcipulos Seruij plurimum autoritatis habuit: eodemque tempore quo Trebatius & Caſellius vixit: ſed Ofilius vtroque doctior fuit. Reliquit autem libros de Iure Ciuili plurimos qui omnem partem operis fundarent.

De legibus vicesimæ.] De quibus eum primum conſcripſiſſe teſtatur Pomponius d. l. 2. De viceſima autem hæreditatum, has leges interpretādas ſupra in Æmilio Macro diximus, quę ad legata etiam refferri debent vt ex Dione patet lib. 55. τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων, καὶ τῶν δωρέων ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, &c.

De Iuriſdictione.

Ad Edictum prætoris.] Ad quod primum eum diligenter ſcripſiſſe tradit Pomponius. nam ante eum Seruius duos perquambreuiſſimos libros ediderat. Apparet etiam Ofilium ad Edictum prętoris ſcripſiſſe ex Vlpiano in l. 1. D. ne quis eum qui in ius vocat. eſt.

Libros actionum] Ad quos referri debent quę ex l. in cauſę

§. Ofilius D. de minor. 25. annis in l. item ſi §. ſi obſtiterit D. ad leg. Aquil. & in l. 1. §. quod ſi D. de exercit. act. citatur 15. & 16. in l. qui penum D. de penu leg.

Ad Atticum] familiarem ſcilicet illum Ciceronis, ad quem extant tot epiſtolę ſcriptę. Ad Atticum autem ſcripſiſſe colligitur ex l. quod nos D. dę verb. ſignific. Ex qua intelligi poteſt verborum proprietati anxie eum ſtuduiſſe. Ex quo genere ſunt illa, quę de tugurij appellatione referuntur. in l. tugurij eod. tit.

Iuris partiti lib. 5.] Ex libro quinto deſumpta eſt quę ex Ofilio Vlpianus tradit in l. lignum §. ſi lignum D. de legat. 3. de carbonum appellatione, cuius tamen nomen omiſſum eſt in l. carbonum D. de verb. ſignif. ſed ab eodem Ofilio deſumpta eſt. nam hę ambę leges, ſunt Vlpiani ex libro viceſimo quinto ad Sabinum.

Sunt ex aliis eius ſcriptis in Pandectarum libris, diſperſa quędam velut ſemina ſuę eruditionis, qua lucem attulit iis rebus, quę obſcure & confuſe ab aliis dicebantur in l. 2. §. ſi nauis ad Rhodiam legem de iactu in l. 1. §. ſed etſi D. de aqua pluuia arcenda l. Iulianus D. de manumiſſ. teſtam. l. 1. §. apiſcimur D. de acquir. vel omitt. hęred. in multis denique aliis Pandectarum capitibus, quæ enumerare nimis lõgum eſſet. Cęterum Marcus Tullius lib. 7. Epiſtolarum ait, Ofilium exiſtimaſſe tabulas teſtamenti non eſſe eas, quas inſtituiſſet is qui factionem teſtamenti non habuerit.

AVFIDIVS NAMVSA.

AVfidius Namuſa inter decem Seruij diſcipulos numeratur à Pomponio in d. l. 2. D. De orig. iur. ex quibus eum octo ſolum edidiſſe libros cõſtat: quorũ omnes qui fuerunt libri, digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in centum quadraginta libros. Ideoque verba Vlpiani lib. 20. ad Sabinum in l. quæſitum D. de inſtrum. leg. *Et ita Seruium reſpondiſſe auditores eius referunt* explicanda ſunt, in his libris ſcilicet qui ab Aufidio Namuſa digeſti ſunt. Veriſimile enim eſt, Iuriſconſultos vocaſſe librum illum, in quo libri auditorum Seruij compilati erant *Auditores Seruij*: Sicut nos librum qui ex multis Grammaticis Latinis compoſitus eſt, *Auctores linguæ Latinæ* appellamus: Atq; ita interpretanda lex 6. D. de dote prę leg. Namuſa autem noſter is eſt, cuius meminit Paulus in l. in ſumma §. apud Namuſam D. de aqua pluuia arc. atque is Aufidius quem citat Vlpianus in l. cum duobus §. fin. D. pro ſocio, cuique à Iauoleno tribuuntur libri regularum in l. apud Aufidium D. de opt. leg. namque Aufidium Tuccam nihil quicquam de Iure conſcripſiſſe facile aſſeuerauerim. Alius autem Aufidius fuit Antonini Imperatoris temporibus, ad quem Antoninus Priſco & Apollinari Coſſ. ſcripſit, vt apparet ex l. 2. C. de neceſſar. ſeru. Cæterum filiam Aufidiam habuit, quam in adoptionem dedit, cuiuſque cauſam Seruius Sulpitius orauit & defendit, cum patre adoptiuo mortuo, ipſa vt filia, ſe hæredem eius diceret: hocque ei negaretur, vt coniicio ex Feſto in verbo *emancipatus*.

CAIVS

CAIVS ATEIVS PACVVIVS.

LAbeo in l. auus §. pater D. de iure dot. ait Ateium ſcripſiſſe, Seruium reſpondiſſe. *Si pater centum nomine dotis dari promiſit, item cum commodiſsimum erit, cum primum ſine turpitudine & infamia dici poßit deberi.* Ex qua lege ſatis conſtat, Ateium illum fuiſſe noſtrum Seruij auditorem: quanquam non ſim neſcius, quoſdam *Anteium* legere. Qua in lege, ſi Cuiacio credimus ad tit. 6. Vlpiani, verbum *doti promiſit* Pacuuij Ateij non eſt, ſed Triboniani: cum Atteius ſcripſiſſet *doti dixit*. Inuſitata enim loquendi formula, hic & aliis locis Pandectarum, Tribonianus hoc verbum ita ſuppoſuit, vt in l. 31. §. 1. & l. 44. §. 1. D. ſoluto matrim. l. 31. in fine D. de nouat. cæteriſque legũ capitibus quæ Pandectas legenti cuique occurrent. Sed vt verum fatear, credibile non eſt, Tribonianum tot locis manum ſuam adhibuiſſe, & in vnius verbi expunctione tot in autoribus laboraſſe. Colligitur autem Pacuuium partem illam Edicti de commodato interpretatum eſſe, ex Vlpiano in l. 1. D. commod. qui hoc ſolummodo in huius Edicti interpretatione notandum cenſet, quod cum is qui Edictum conceperat *commodati* feciſſet mentionem Pacuuius *vtendi* fecit.

CINNA.

CInnam à Seruio profeciſſe ſupra diximus ex Pomponio in dicta l. 2. D. de orig. iur. Quis autem fuerit, nō parui negotij eſt ſcire. Caſſiodorus in Chronicis Cinnam Cōſulem cum L. Valerio commemorat anno ab vrbe condita 758. temporibus Octauiani Auguſti Cæſaris. quem quidem Cinnam noſtrum fuiſſe, ſi aliquid coniicere licet, dicere poſſumus. Seruij enim diſcipulos ea ætate vixiſſe certum eſt: huius Conſulatu Auguſtus Cæſar pater patrię ſalutatus eſt, vt teſtatur Ouidius in Faſtis. Cuſpinianus hunc Cn. Cinnam eundem eſſe putat cum L. Cinna, de quo loquitur Seneca lib. 1. de Clementia, ſolumque in prænomine erratum. Hic autem Cn. Cinna magnus, ſic enim à Dione appellatur, filius fuit Cinnę cuius meminit Appianus, quo prætore Cæſar interfectus eſt, quique apud populum Tyrannicidas laudauit, cenſuitque eos è Capitolio, tanquam patriæ liberatores, libertatiſque vindices, maximis cum honoribus euocandos. Seneca enim tradit Cinnam, de quo ſcribimus, contra Auguſtum coniuraſſe. Quapropter veriſimile eſt, eum hoc à patre odium contra Cæſaris partes, & familiam, quaſi iure hæreditario accepiſſe. Cæterum Volaterrano non adhæreo, qui hunc, Cinnam non eſſe putat, ſed legendum *Paternum* dicit; nec Zaſio, qui *Porcinnã*, allucinati his verbis *Pater Cinna*, non animaduertentes, hanc vocem (*Pater*) ſeparatam eſſe, à nomine *Cinna*, coniunctamque cum Antiſtio: ſcilicet vt *Labeo Antiſtius Labeonis Antiſtij pater* iunctim legatur, & *Cinna* ſeparatim poſtea ponatur,

tanquam alter Seruij diſcipulus. Nã vt hic Antiſtius ab aliis diſcernatur, hoc nomine patris notatur: ſicut & deſignationis cauſa C. Antiſtius Vetus vocatur à Iulio Frontino lib. 2. de aquæduct. Alium autem à noſtro Iuriſconſulto exiſtimo Cinnam poetam, qui Smyrnã ſcripſit, cuius meminit Quintilianus lib. 4. Inſtitut. orator. & Catullus his verſibus.

Smyrna mei Cinnæ nonam poſt denique meſſem
Scripta fuit, nonamque edita poſt hyemem.

Et Priſcianus libro 6. cuius verſum profert

At ſcelus inceſto Cinyræ creſcebat in aluo.

Hac autem ratione maxime moueor, vt alium exiſtimem, quod noſter Auguſti ætate vixerit: Poetam vero, ante Auguſtum vixiſſe colligo, quod L. Craſſitius Paſides, ſiue Pãſa commentarium in eius Smyrnam ediderit, quem temporibus Auguſti vixiſſe apparet, & adhuc adoleſcentis. Iulij enim Antonij Triumuiri filij præceptor fuit, vt ſcribit Suetonius in libello de illuſtribus Grammaticis. Hanc autem differentiam notandam duxi: ne quis errore nominis deceptus, Iuriſconſultum pro poeta acciperet, exemplo plebis Romanæ, quæ in funere C. Cæſaris errore nominis decepta, C. Heluium Cinnam, quem poetam diximus, interfecit, quaſi eſſet Cinna Prętor quem patrem Iuriſconſulti noſtri docuimus, vt autor eſt Suetonius in Iulio. Scripſit autẽ de Iure Ciuili, & eius ſcripta memorat Iauolenus in l. quibus diebus §. 1. D. de condit. & demonſtrat. & Vlpianus in l. denique D. de ritu nupt. qui ait *Denique Cinna ſcribit eum qui abſens accepit vxorem, deinde rediens à cœna iuxta Tyberim periiſſet, ab vxore lugendum reſponſum eſt.* Quod reſponſum referendum eſt ad Seruium Sulpitiũ. Eius enim reſpõſa ab auditoribus ſuis tanquam Oracula, vt à Pythagoræis Pythagoræ verba pro lege & autoritate, proponebantur.

L. TVBERO.

DOmum nomenque Tuberonum laudat Cicero in Orat. pro Q. Ligario: non tamen Luciū ſed Q. Tuberonem virum patritium illum eſſe puto, quem Pomponius in dicta l. 2. doctiſſimū habitum fuiſſe Iuris publici, & priuati, & complures vtriuſque operis reliquiſſe ſcribit, vt in Tuberone docuimus. Hic autem Lucius Tubero fuit, qui Prætor vrbanus renunciatus eſt, de quo memorandum ſcribit Plinius lib. 10. Natur. hiſtor. cap. 18. in capite Prætoris vrbani L. Tuberonis in foro iura pro Tribunali reddentis, auem picū Martium ſediſſe, ita placide, vt manu prehenderetur: reſpondere tunc vates, exitium Imperio portendi, ſi dimitteretur: ſi exanimaretur Prætori. Ille autem protinus concerpſit, nec multo poſt impleuit prodigium. Ex quibus emendandum puto locum Varronis ex lib. 3. de vita Pop. Romani qui citatur à Nonio Marcello in verbo *Picūnus. Pedius Petus cum eſſet Prætor Vrbanus, & ſedens in ſella curuli ius diceret populo, Picus Martius aduolauit, atque in capite eius aſſedit.* Legendumque *Aelius Tubero cum eſſet Prætor Vrbanus* &c. Ælij enim, Tuberones dicebantur; vnde cum apud Valerium lib. 5. cap. 6. idem de Aelio prætore ſcribi legimus, de hoc Aelio Tuberone intelligendum eſt. Quapropter male Volaterranus lib. 13 hūc prætorem, Cælium Pontium vocat: vnde & inſcriptio illa quę affertur ab Onuphrio lib. 2. faſt. mendum etiam habere videtur

Cereri Aug.
Matri Agr.

L. Benniusprimus
Mag. pagi
Bennia primigenia
Magiſtra fecer.
Germanico Cæſare ij. *Coſſ.*
L. Seio Tuberone
Dies ſacrificij xiiij. Cal. Mai.

Et ita reſtituenda *L. Aelio Tuberone.* Non mirum autem, ſi hoc Tuberoni populo ius reddenti contigerit, malique ominis augurium fuerit. Suetonius enim in Vitellio cap. 9. narrat, cum Viennę pro Tribunali iura redderet Vitellius, gallinaceũ ſupra humerũ, ac deinde in capite eius aſtitiſſe: quod ei infœlix exitus & mortis ſuę augurium fuit. Quamuis apud Chriſtianos columbę volatus, fœlix fauſtumque ſignum fuerit. Tradit enim Nicephorus Calixtus Eccleſiaſt. hiſtor. lib. 5. cap. 26. Fabiano qui Romę in Eccleſia cum aliis ad creandum Pontificem conuenerat, columbam ad caput aduolaſſe, ſubitoque ab omnibus Epiſcopum nominatum, & in trono collocatum fuiſſe. Sed vt ad Tuberonem reuertar, neſcio an is fuerit qui libros hiſtoriarum ſcripſit, quorum 14. affert Nonius Marcellus in verbo *luxuriabat*: Eum tamen L. Tuberonem potius exiſtimarem. Huius autem Tuberonis meminit Vlpianus in l. 2. D. de vſu & habitat. & in l. ſtipulationes D. de verb. obligat. ex Celſo lib. 38. Digeſt. refert Tuberonem exiſtimaſſe, vbi quid fieri ſtipulemur, ſi non fuerit factum, pecuniam dari oportere: ideoque in hoc genere diuidi ſtipulationem.

C. TREBATIVS TESTA.

CAius Trebatius Q. Cornelij Maximi auditor fuit teſte Pomponio. ſic enim in d.l 2.de orig. iur. cum Goueano homine acris iudicij & ingenij legere malo, quam vt vulgo *qui idem Cornelij*. Fuit etiam M. Tullij Ciceronis maxime familiaris, vt oſtendunt plures eius ad Trebatiũ ſcriptę epiſtolę, & liber Topicorum: tantaque innocentię & iuſtitię exiſtimatione floruit, vt probiorem hominem, meliorem virum eo neminem fuiſſe prædicet Tullius Epiſt. 5. l. 7. in amicitiam Cęſaris, Ciceronis commendatione peruenit. quã vero accurata fuerit ea commendatio, qui ſcire voluerint, intelligent ex d. 5. epiſtola, & ita Cęſari coniunctus ſemper fuit, vt eum in expeditionibus ſequutus ſit, vt in Gallica: quamuis in Britanniam cum Cæſare profectus non ſit, qui Tribunatus commoda dempto labore militiæ ei offerebat, vt eius colloquutione vti poſſet. Qua ex re colligere poſſumus Trebatij tenues fortunas fuiſſe: quod conſtat etiam ex Ciceronis verbis. *Balbus*, inquit Trebatium alloquens, *mihi confirmauit te diuitem futurum, id vtrum Romano more loquutus ſit, bene nummatum te futurum, an quomodo Stoici dicunt, omnes eſſe diuites qui cælo & terra frui poſſunt* & in alia epiſtola hoc feſtiuo ioco *Treuiros vites cenſeo, audio capitales eſſe, mallem auro, argento, ære eſſent*. Treuiri enim Galliæ Belgicæ populi, vt ſcribit Cæſar de bello Gallico, quos capitales appellat, quod hoſtium frequentem numerum neci tradiderant, alludens ad Treuiros Romanorum Magiſtratus, qui capitalibus iudiciis præerant. Ait igitur vitandos eſſe treuiros illos, cum ca-

refert cum Auguſtus de codicillorum viribus dubitaret, qui antea in vſu non fuerant, conuocaſſet ſapientes viros, inter quos Trebatium, cuius tunc maxima autoritas erat, an & alienus à iuris ratione vſus eſſet, recipique hoc poſſit: Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quod vtiliſſimum ac neceſſarium ciuibus eſſet, propter magnas & longas peregrinationes quæ apud veteres fuiſſent, vbi ſi quis teſtamentum facere nõ poſſet, codicillos poſſet. Præterea huius diligentia, memoria interdicti à Prætore dati ab obliuione vindicata eſt, ne vis fieret dominis quo minus ſua tollerent, auferrent: ſi modo damni infecti repromitterent: cum Tyberis abundaſſet, & multas multorum res in aliena ædificia retuliſſet l. hoc amplius §. de his D. de damno infecto. Exercuit etiam Trebatium quæſtio illa, quam vulgarem Vlpianus vocat in l. vulgaria D. de furt. *An is qui ex aceruo frumenti modium ſuſtulerit, totius rei furtum faciat: an vero eius tantum quod abſtulit.* exiſtimante Trebatio, totius rei furtum committi. Nam inquit, & qui aurem alicuius tetigit, totum videri eum tetigiſſe. Attamen Vlpianus putabat, in tantum eos furti teneri, quantum abſtulerunt: cuius tamen ſententię Vlpianus rationem non tradit. Sed puto hac in re diſtinctione vtendum: vel res cuius pars ſurripitur, illius naturę eſt vt eius ſurreptione partis, tota res vicietur, tunc certe Trebatij opinio Ofilium ſequentis vera eſt: quia tota res inutilis eſt domino. Vnde qui lancem raſit, totius fur eſt, & furti tenetur ad id quod domini intereſt, apud Paulum in l. 22 §. qui lancem D. de furt: Vel res cuius pars ſuſcipitur illius conditionis eſt, vt parte ſurrepta, reliqua integra maneat & ſana, & tunc opinio Vlpiani præualet, vt in aceruo frumenti, ſi quis ex eo modium ſuſtulerit cum enim in tantum furti teneri actione, ſolummodo quantum abſtulerit verum eſt, quo ex Vlpiani loco apparet Trebatium in his quæſtionibus furtorum diſſoluendis ſe exer-

cuiſſe, quod etiam ex Cicerone epiſt. lib. 7. colligere licet, qui ſcribit à Trebatio inter ſcyphos hanc controuerſiam agitatam eſſe. *Poſſet ne hæres quod furtum antea factum eſſet, recte furti agere.* Tantam autem Trebatius in reſpondendo vanam oſtentationem, inanemque gloriolam habebat, vt ſæpiſſime quæ plerique ante eum dixerant, neminem præter eum ſenſiſſe audacter profiteretur, vt ex his verbis Ciceronis lib. 7. epiſt. ad familiares apparet. *Tamen id caput*, inquit ad Trebatium ſcribens, *vbi hæc controuerſia eſt notaui, & deſcriptum tibi miſi, vt ſcires id quod tu neminem ſenſiſſe dicebas, Sex. Aelium M. Manilium M. Brutum ſenſiſſe.* Quod multorum huiuſce ætatis vicium eſt (vitium enim malo quam malitiam nominare) qui ſuo nomini ex aliorum laudibus, libare laudem volunt. Cæterum Labeo, Ofilius, Caſcellius, Trebatius, quandoque eadem de re cõſilium prębuerunt in l. cum filio D de vulg. & in l ſi mandauero §. ſi curator D. mand. quandoque Trebatius, Ofilius, & Labeo ſine Caſcellio in l. quid tamen D. de recept. arbit. quãdoque Ofilius, & Trebatius in l. ſi quis § ſi quis D. communi diuid. Fuit autem alius ab hoc noſtro Trebatio, is cuius meminit Vlpianus in l. 5. D. de petit. hęred. cui D. Hadrianum reſcripſiſſe tradit: hocque conſtat tum ex ſerie temporum, cum ex eorum cognomine, quod illi Sergianus erat: noſtro vero Teſta. Multa vero de Iure Ciuili ſcripſit opera. Pomponius enim in dicta l. 2. D. de orig. iur. ſcribit cõplures Trebatij ſua ætate libros extitiſſe, ſed minus quam aliorũ frequentatos eſſe. Certum quidem eſt eum ſcripſiſſe

De Religionibus lib. duos.] qui citantur à Macrobio lib. 3. cap. 6. Saturn. & quorum ſecundum Gellius lib. 6. cap. 12. affert. Ad eos pertinere arbitror, quæ de Trebatio Vlpianus tradit in l. & ſi quis §. ſi quis D. de Relig. & ſumpt. fun.

AVLVS CASCELLIVS.

AVlum Caſcellium numerat Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. inter præclaros viros, qui Iuris Ciuilis populi Romani ſcientiam profeſſi ſunt: quam à Volcatio accepit autore Plinio lib. 8. Natur. hiſtor. ca. 40. Quamobrem locum illum Pomponij in d. l. 2. D. de orig. iur. *Fuit Aulus Caſcellius Quintus Mutius Voloſij auditor*, quē corruptum quamplurimi varie reſtituerunt: ſed ſemper inepte, non emendandum puto, vt fecit Antonius Auguſtinus *fuit Aulus Caſcellius Q. Mutij Voloſij auditor*. Quāuis hanc emēdationem à Iacobo Cuiacio approbatam eſſe, & ſequutam repererim in notis ad dictam legem ſecundam. Sed hanc genuinam & puram, pace tantorum virorum dixerim, huius loci lectionem exiſtimo, *fuit Aulus Caſcellius Q. Mutij, & Volcatij auditor*. vt duos præceptores in iure habuerit: primum Q. Mutium Scæuolam, deinde eo mortuo Volcatium audiuerit, vt ex loco ſupracitato Plinij apparet. Nam Pomponium de duobus loquutum fuiſſe, denotant ſatis ſubſequentia eius verba *Denique in illius honorem, &c.* i: non proxime nominati præceptoris, ſed alterius. Fuiſſe præterea Caſcellium actorē cauſarum probabilem, atque in precio habitum ſcribit Horatius lib. de arte Poetica, minime tamen cum Meſſala comparandum. Facetum quidem, elegantem, & feſtiui ſermonis fuiſſe teſtatur Macrobius lib. 2. cap. 6. Saturnal. cum tamen ſeueri & infracti animi fuiſſe hic locus Valerij Maximi ex lib. 6. cap. 2. deſumptus, ſatis oſtendit. *Caſcellius* inquit *vir iuris Ciuilis ſcientia clarus, quam periculoſe contumax. Nullius enim aut gratia*

aut autoritate compelli potuit, vt de aliqua earum rerum quas Triumuiri dederant formulam componeret. Hoc animi indicio, victoriæ eorum beneficia extra omnium ordinem legum ponens. Quo loci obiter adnotabo *Caſcellius* recte legi, non *Ceſellius* vt vulgo: licet apud Aulum Gellium lib. 9. cap. 14 recte *Ceſellius* legendum putẽ. quia is eſt alius ab hoc noſtro Caſcellio, eumque credo eſſe Ceſellium Vindicem, cuius mentio fit ab eodem Gellio lib. 2. cap. 16. qui commentaria lectionum antiquarum compoſuit. Quod autem ad Caſcellium attinet, is cum multa de tẽporibus Cæſaris loqueretur, & amici ne id faceret monerẽt: duas res quæ hominibus amariſſimę videntur, magnam ſibi licentiam præbere reſpondit, ſenectutem, & orbitatem, Valerio Maximo autore loco ſupra citato. Ex quibus in ſenectute eum orbum fuiſſe, tanquam alterum Appium Claudiũ colligimus. quæ quidem nimia libertas temporibus illis non congrua, eum intra Quęſturam retinuit. Cæterum alium ab hoc noſtro, Iuriſconſultum prędiatorem Caſcellium eſſe puto, ad quem & ad Furium, Scęuolam Augurem cum de iure prędiatorio conſuleretur, conſultores ſuos reieciſſe ſcribit Cicero in orat. pro Cornelio Balbo, & vt à Valerio Maximo refertur lib. 8. cap. 13. his verbis. *Q. Scæuola clariſſimus legũ vates, & certiſſimus, quotieſcumque de iure prædiatorio* (Sic enim non vt in Codicibus Baſileæ impreſſis *iure prætorio* legendum eſſe Ciceronis locus ſatis oſtendit) *conſulebatur ad Furium, & Caſcellium, qui huic ſcientiæ dediti erant, conſultores reiiciebat: quo quidem facto moderationem ſuam magis commendabat, quam autoritatem minuebat.* Fieri enim non poteſt quin, cum in Pandectis tantus de Caſcellio ſermo ſit, quædam in his apparerent veſtigia, quę Caſcellium huic prædiatoriæ ſcientię operam dediſſe oſtenderent. Ratio etiam ſerieſque temporis me mouet, vt noſtrum ab illo prędiatorio alium eſſe putem, quem coætaneum Q. Scęuolæ Auguris fuiſſe certum eſt, & Cicerone

adhuc adoleſcente obiiſſe, ex eius Dialogo de amicitia: Caſcellium autem noſtrum tempora Auguſti Cæſaris attigiſſe. Simileque veri non eſt Caſcellium prędiatorem tandiu vixiſſe, cum à morte Scæuolæ Auguris, ad victoriam vſque Triũuiratus, ſexaginta fere anni numerentur, quod Cicero clare demonſtrat in Orat. pro Balbo. Id enim quod ſupra retulimus, tanquam antiquitatis exemplum affert. Dicendum itaque eſt Caſcellium prædiatorem, patrem Auli Caſcellij fuiſſe. Auli etiam fit mentio in l. 14. D. de hæred. inſtit. quem Aulum Caſcellium eſſe putat vir doctiſſimus Cuiacius in Not. quas in hanc legem edidit. Verum vt ab eo diſſentiam, veritas ipſa cogit. Hic ęnim locus, *Vt Labeo libro 4. poſteriorum ſcribit. Nec Ariſto, vel Aulus, vt pote probabile notant*, ſine dubio mendoſus eſt. nunquam enim alibi Caſcellius in Pandectis, Aulus tantum nominatur. Deinde Caſcellium Labeone antiquiorem fuiſſe, ſenemque Auguſti tempora tantum attigiſſe legimus. Quamobrem ad Labeonem eum ſcripta edidiſſe dici non poteſt: neque eius rei apud autores vlla extant veſtigia. Prętereà tẽporibus Vlpiani nulla alia extabant Caſcellij ſcripta, niſi vnus liber benedictorum. Exiſtimo itaque hac in lege pro *Aulus*, *Paulus* legendum, ſicque exaratũ eſt in Codicibus Fradrini. Quam lectionẽ ratio ipſa confirmat. Paulus enim notas ad libros πιθανῶν Labeonis ſcripſit, vt ſupra in Paulo docuimus. Hæc autem verba (*Nec Ariſto vel Paulus vt pote probabile notant*) de notis ad libros Pithanon, i: probabilium intelligenda ſunt: quoniam cum ad libros probabilium notas ederent Iuriſconſulti, notabant ea quæ probabilia non erant. Ex quibus recte etiam auguramur ſuperiora verba *Labeo libro 4. poſteriorum* deprauata eſſe, reponendumque *libro 4. Pithanon*. Caſcellij etiam cuiuſdam meminit Martialis lib. 7. Epigram. Auli autem Caſcellij prudentiæ & in Iure Ciuili ſcientiæ extant in Pandectis monu-

menta, & Iauoleni teſtimonio eum de iure conſultum ſæpiſſime fuiſſe manifeſtum eſt, & Quintilianus libro 6. cap. 6. inſtit. orator. Conſultori cuidam Caſcellio dicenti, nauem diuidere volo: perdes, reſpondiſſe eum ſcribit: & Iauolenus in l. hæres D. de legat. in duabus ſtatuis marmoreis cuidam nominatim legatis, itemque omni marmore: nullam ſtatuam marmoream, præter duas, Caſcellium putaſſe deberi teſtatur. Et quanquam Ofilius, & Trebatius contra ſentirent: Labeo tamen Caſcellij ſententiam tutatus eſt; contrariam ſæpe Ofilius à Caſcellio tenuit & diſcrepantem. Non enim conueniebant in ſignificatione verbi *Expenſæ*. Hic enim aiebat precium fundi deberi: Ofilius negabat precium ſignificari, vt apparet ex l. quibus diebus D. de condit. & demõſtrat. Cæterum ne nimis in Caſcellio immorari videar, feſtiuum & iocoſum eius reſponſum tantum afferam. Cum enim lapidatus à populo Vatinius gladiatorium munus ederet, obtinuit vt Ædiles ediceret, ne quis in arenam niſi pomum mitteret. Tunc Caſcellius conſultus à quodam, an nux pinea pomum eſſet: reſpondit ei, ſi in Vatinium miſſurus es, pomum eſt, vt ſcripſit Macrobius lib. 2. cap. 6. Saturnal. pomi enim verbo contra communem ſenſum, omnem fructum tã duri, quam mollioris corticis ſignificari, videtur exiſtimaſſe: ſicut Apoſtoli in Canone 4. verbum Gręcum ὀπώρα ſumpſere. Caſcellius autem plura ſcripta edidit, quæ tamen periere, pręter

Benedictorum lib. vnum] qui extabat adhuc temporibus Pomponij, vt ipſe teſtatur in dicta l. 2. D. de orig. iur. ad quem librum pertinent, quæ ex Caſcellio referuntur in l. in vſu D. de rerum & verb. ſignific. & in §. ſed & ſi, l. 1. quod vi aut clam.

CAIVS FLACCVS.

CAium Flaccum Paulus in l. Maſſurius D. de verborum ſignif. librum de iure Papyriano ſcripſiſſe tradit. ſic enim legitur in vulgatis codicibus: quanquam Iacobus Labitus Grauium Flaccum legendum putet. Grauij Flacci meminit Feſtus in verbo *ricæ* multiſque aliis in locis, & Macrobius 1. Saturn. cap. 18. citatur etiam ab Arnobio lib. 3. cumque Grauium Flaccum Licinianum vocari reperio. Grauij cuiuſdam mentio fit apud Plutarchum in Sylla, quem per ſatellites ſtrangulari Sylla iuſſit, quem ærarij publici curam, ex hoc loco habuiſſe ſuſpicari poſſumus, & Cicero in Bruto Q. Grauij præconis meminit, cum quo L. Tincã facetiſſimũ hominem, dicacitate certaſſe ſcribit. Eius doctrinæ nulla alia extant monumenta.

FVLCINIVS.

PAulus Iuriſconſultus in eius quęſtionis tractatione, *an ex argento ſurrepto, pocula facta condici poſſint*, Fulcinium ſequutus eſt in l. an ex argento D. de condict. furtiua. Ex qua, & ex l. Fulcinius D. quib. ex cauſis in poſſeſſ. eatur & l. ſi mulier D. de Relig. & ſumpt. fun. (quarum duarum legum Vlpianus autor eſt) intelligitur, Fulcinium nonnulla quæ ad Edicti explicationem pertinent, ſcripſiſſe. Eum etiam de

PVTEOLANVS.

PVteolanus libros Aſſeſſoriorum ſcripſit, quorum primus citatur ab Vlpiano in l. nam & nocere D. de pact. vbi male *Aſſeſſorum* quidam putant legi. Equidem liber Aſſeſſorum recte non dici videtur, ſed de officio Aſſeſſorū. Recte autem *Aſſeſſoriorum* i: qui de Aſſeſſoribus tractat, ſiue vt Godophredus vult in l. xij. D. de pact. qui de Rebus in aſſeſſorio iudicatis tractat. Sabinus etiam librum compoſuit qui Aſſeſſorius vocatur, vt Vlpianus eodem loquendi modo, librum ἀστυνομικὸν. Verum non incongruum eſt, Puteolanum libros Adſeſſorum ſcripſiſſe: Sic enim Suetonium libros Prætorum ſcripſiſſe, legimus apud Priſcianum lib. 8.

VIVIANVS.

VIuiani meminit Paulus in l. ſedet ſi D. nautæ caup. ſtabul. Ex qua intelligi poteſt, ſcripſiſſe illum quædam quæ ad explanandam, interpretandamque eam partem Edicti Prætorij pertinebant, in qua niſi Nautæ, Caupones, Stabularij quod cuiuſq; ſaluum fore receperint, reſtituerint, iudicium ſe daturū Prætor pollicetur. Nonnihil etiam de primo capite legis Aquiliæ, in quo ſcriptum erat. *Cæterarum rerum*

præter hominem, & pecudem occiſos. ſi quis alteri damnum facit quidve vſſerit, fregerit, ruperit iniuria &c. l.27. D. ad leg. Aquil. Videtur præterea ad Edictum Ædilium Curuliũ quædam ſcripſiſſe, ex l. 1. §. apud Viuianum, & ex l. quis ſit D. de Aedil. Edicto. Et ad eam partem Edicti Prætoris, qua de damno infecto agebatur in l. fluminum §. item & apud D. de damno inf. & de interdicto vnde vj. ex l. 1. § non autem D. de vj & vj arm. Interdictum denique de itinere, actuque priuato explicaſſe apparet ex l. 1. §. Viuianus D. de itin. act. priu. Vlpianus autem eum auctorem facit huius axiomatis, *habitationem commodari poſſe* ſed in l. ſi gratuitam D. de præſcr. eius ſententiam moderauit: quemadmodum & Paulus in l. in commodato § duabus D. Commod. Ex quã colligimus, Pomponium quædam in Viuiani ſcripta notaſſe. Colligerẽ etiam libenter ex l. qui mittuntur 35. D. ex quib. cauſis maior. Viuianum ætate Proculi vixiſſe, vel potius poſt Proculum floruiſſe, & ex Scæuola in l. 14. D. de iure codic. apud quem, expoſitam eſſe Sabini Caſſij, & Proculi controuerſiam refert.

QVINTVS SATVRNINVS.

SAturninus libros ad Edictum compoſuit quorum decimus citatur ab Vlpiano in l. cum aurum §. idem Pomponius D de auro & arg. leg. eius etiam meminit Vlpianus in l. ſi duo §. Marcellus D. de iureiur. in qua illum Marcello conſenſiſſe refert. Ea autem quæ ex Quinto Saturnino deſumpſit hac in lege Vlpianus, ex libris ad edictum deſumpta eſſe reor. Cæterum cuiuſdam

Saturnini mentio fit ab eodem Vlpiano in l. iij. D. mandat. quem noſtrum fuiſſe qui dicet, non aberrauerit. Ex quibus apparet eum Q. Claudij Saturnini nomen habuiſſe & Prætorem fuiſſe: quo Prætore Marius Paulus quidã fideiuſſerat pro Daphnide mercedem pactus ob ſuam fideiuſſionem, & ſub nomine alterius ex euentu litis cauerat, ſibi certam quãtitatẽ dari. Quapropter ab eo maiores fructus inferre iuſſus eſt, & aduocationibus ei interdictum, quemadmodum ſæpè interdicebantur apud Romanos, vt apud Plinium lib. 5. epiſt. 13. Veruntamen Marius ille videbatur velle à Daphnide mandati iudicio conſequi quod erat condemnatus, quaſi is iudicatum ſolui fideiuſſiſſet, vt non redemptor litis extitiſſet atque hac de re DD. fratres adijt, ſed rectiſſimè ab ijs reſcriptum eſt, nullam actionem eum propter ſuam calliditatem habere, quia mercede pacta acceſſerat ad talem redemptionem. Quamobrem hac lege à nobis ſic enarrata Vlpiani verba illa deprauata eſſe, rectè colligimus. *Videbatur autem mihi iudicatum ſolui fideiuſſiſſe, & quaſi redemptor litis extitiſſet, velle à Daphnide mandati iudicio conſequi, quod erat condemnatus, ſed rectiſſimè Diui fratres reſcripſerunt, &c.* Quæ quidem Hotomanus lib. 5. cap. 9. obſeruat. reſtituere tentauit, ſed non fœliciter. Scrupulus enim ille menti meæ inhæret dictionem *mihi* adulterinam eſſe. Vlpianus ſiquidem eadem ætate non vixit, qua L. Saturninus, ſed longè poſt DD. fratres, ſub Seuero & Antonio cœpit IuriCiuili operam dare: poſt ſub Heliogobalo, & poſtremo ſub Alexandro Seuero maximè floruit. Quomodo igitur in auditorio DD. fratrum Vlpianus aſſidere potuerit non video, quinimo certiſſimum eſt non aſſediſſe. Expungenda itaque eſt hæc dictio *mihi* reponendumque nomen *Marius* quod ignorantia eorum qui in tranſcribendis libris incumbebant, vel cum litterę vetuſtate exeſæ fuiſſent, ignaro quodam notario, vel Typographo facile fuit

hanc dictionem *mihi* ad conſtructionem latinarum vocum accommodatam, ſed ad mentem Vlpiani ineptam, reponere. Locus ergo Vlpiani ille ſic legendus eſt, *Videbatur autem Marius quaſi iudicatum ſolui fideiuſſiſſet, non quaſi redemptor litis extitiſſet, velle à Daphnide mandati iudicio conſequi, quod erat condemnatus. Sed rectiſſimè Diui fratres, &c.* Atque ita ſenſus huius legis aperteſſimus eſt. Cum enim Marius à Q. Claudio Saturnino Prætore maiores fructus, j. duplos fructus, vt interpretatur Cujacius lib. 5. Obſeruat. cap. xxj. inferre iuſſus erat, quod iniquum videretur Saturnino, eum qui aduocationibus incũbebat, redemptorem litis extitiſſe. Videbatur autem Mario, ſi tanquam redemptor litis condempnatus eſſet à Prætore, quod iudicatũ ſolui fideiuſſiſſet apud Imperatores à Daphnide mandati iudicio conſequi poſſe, quod erat condemnatus: ſed Diui fratres nullam actionem eum propter ſuam calliditatem habere reſcripſerunt. Saturnini pleræq; ſententiæ ab Vlpiano notantur. Quod quidem cauſam præbuit Baldo dicendi in l. 1. C. de ſacroſ. Eccl. notatum eſſe, Saturninos eos in ſcholis appellari, qui abſurdas & parum probatas ſententias proferrent. Vixit autem Claudius Saturninus, & ſub D. Pio, cuius ad Saturninum reſcriptum affert Martianus in l. 1. D. quæ res pign. vel hyppoth. Meminit præterea Iabolenus lib. 2. epiſtol. Seij Saturnini Archituberni, qui teſtamento fiduciarium reliquit hæredem Valerium Maximum, ſed alius is eſt ab hoc noſtro Iuriſconſulto.

MINITIVS NATALIS.

MInitius, ſiue Minutius Natalis, is eſt ad quem Iulianus libros ſex, quorum in indice fit mentio, ſcripſit. quod intelligendum eſt vt ſupra docuimus in Iuliano, vt Iulianus notas ediderit ad

Minutij ſcripta: non autem ſecundum Alciati ſententiam, vt Iulianus libros illos ſex dicauerit Minitio Natali, quod præter ea quæ diximus manifeſtum reddetur, ſi quis inſcriptionem legis Minutius D. de rei vindicat. cum illa lege cōparare velit, vbi Iulianus lib. vj. ad Minutium: *Minutius interrogatus, ſi quis nauim ſuam aliena materia refeciſſet, an nihilominus,* ſiue, *num dominus eiuſdem nauis maneret? Reſpondit manere. Sed ſi in ædifi anda eadem feciſſet, non poſſe Iulianus notat. Nam proprietas totius nauis, carinæ cauſam ſequitur.* Ex ſecundo horum librorum decerpta eſt l. 8. D. ad leg. Rhod. de jactu. Quamobrem hæc ferè cogunt, vt credam, Minutium de re nautica ſcripſiſſe. Vixiſſe autem eum Trajani temporibus, apparet, ex l. Diuus Trajanus D. de ferijs, in qua reſcriptum Trajani ad eum refertur. Ex qua etiam colligo, Minitium Natalem Proconſulem fuiſſe. Hæc ſiquidem lex deſumpta eſt ex Vlpiano lib. 7. de officio Proconſulis. Eius denique verba ſi quis attente legerit, Trajanum Imperatorem, Proconſulem alloqui ſatis intelliget. Cæterùm Minitius iuris ſcientia maximè floruit, Sabini ſectam ſequutus ex l tenetur D. de act empti, & omni alia excellēti doctrina præſtitit. Quapropter Plinius lib. vij. epiſt. ab eo, quid de libro ſuo iudicaret, petere non recuſauit: quinimò emendandum ei libentiſſimè tradidit. Porrò Minitij cuiuſdam Aſiæ Proconſulis meminit Nicephorus Calixtus Eccleſ. hiſtoriæ lib iij. cap. xxvij, qui ſub Adriano vixit, & ad quem reſcriptum pro Chriſtianis miſit, quod extat apud D. Iuſtinum Martyrem, & apud Euſebium. Verum alium ab hoc noſtro eſſe exiſtimo. Ille enim Fundanus nominatur: noſter autem Natalis. Fuit etiam alius à noſtro Minutius Fœlix, quem Romæ inſignem cauſidicum fuiſſe ſcribit D. Hyeronimus, & duos Dialogos edidiſſe refert: quorum alter Octauius inſcribitur, alter de fato, cuius meminit Lactantius in ſuis libris.

BLESVS.

SAbinus in l. is qui fundum D. de vſufr. leg. Bleſi mentionem facit, Trebatij quoddam reſponſum referentis. Iunij Bleſi meminit Tacitus lib. iij. Annalium, qui Africæ Prouinciæ præerat.

PACONIVS.

PAconium citat idem Paulus in l. Paconius D. ſi à parente quis manum. eiuſque pium ſimul & caſtum reſponſum refert. Si quis enim à parente manumiſſus, turpes perſonas, veluti meretricem, hæredes feciſſet, totorũ bonorũ contra tab. poſſeſſionem parenti dari: & ſi turpis hæres non eſſet inſtitutus, conſtitutæ partis, id eſt tertiæ partis poſſeſſionem dari, reſpondit. Cornelius Tacitus Paconij cuiuſdam meminit, quem Italia depulſum fuiſſe cum Heluidio ſcribit xvij Annalium, & alius M. Paconij libro 4. qui Legatus C. Syllani fuit.

CAIVS CASSIVS LONGINVS.

CAſſia longina gens plebeia fuit, ſed tamen antiqua & honorata, vt ex Faſtis apparet, à qua originem traxit ſuam C. Caſſius Longinus, quem ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij, natum eſſe tradit Pomponius in

dicta l. 2. D. de orig. iur. Hic autem maiorum honoribus, qui ampliſſimi quidem & illuſtres fuere, reſpondit. Conſulem enim eum fuiſſe cum Quartino, temporibus Tyberij idem Pomponius ſcribit. Cuius tamen rei, an cum Quartino Conſul fuerit Caius Caſſius Longinus, magna eſt inter authores diſſentio. Cuſpianus enim hunc locum mendoſum putat, & cum Q. Haterino, non cum Quartino legendum aſſerit. Quem tamen errare manifeſtò ex eo colligi poteſt, quod vt ipſe fatetur, Q. Haterius 12. anno Imperij Tyberij, C. Caluiſio & Cn. Getulico Coſs. mortuus ſit: Caſſium autem Longinum nono aut decimo anno poſt obitum eius, Conſulem tantum fuiſſe, Faſti teſtentur. Neſcio tamen, quid extraordinariò de extraordinarijs Coſs. cogitauerit vir eruditus. Iuſtus verò Lypſius L. Caſſium, qui cum M. Vinucio Quartino Conſul fuit, anno vrbis Dcclxxxiij, alium eſſe putat ab hoc Caio Caſſio Longino Iuriſconſulto: erudite quidem hoc demonſtrat, contra Onuphrij, Antonijque Auguſtini ſententiam. Cùm tamen Pomponium Iuriſconſultum dicentem C. Caſſium Longinum Conſulem fuiſſe cum Quartino temporibus Tyberij, erraſſe ſuſtinet: cogit me, & inuitum, vt errorem eius apertum declarem. Quid enim cùm animo meo hoc reprehenſionis genus: cogit me inquā, laus & fama Pomponij, quam omnes iuris ſtudioſi puram, & intactam conſeruare debent, & aduerſus obtrectatorum calumnias pertinaciter defendere. Nec enim verba Pomponij de M. Vinutio & L. Caſſio Coſs. interpretanda ſunt: nec Pomponij mens vnquam hæc fuit: quæ opinio virum eximia eruditione præditum, pace eius dixerim, feſellit. Sed Pomponius de ijs loquutus eſt, qui in Faſtis Caſſiodori appellantur Vinicius & Longinus, qui Conſules poſt paſſionem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti fuere. Qui quidem Conſulatus de alio Longino, quàm de Caſſio Longino no-

ſtro intelligi nō poteſt,cum his temporibus,authores alium non memorēt. Fuit quidem Longinus,cuius meminit Pomponius dicta lege 2. ſed ad eum, Conſulatus ille referri non poteſt, cum is ex Equeſtri ordine ſub Veſpaſiano floruerit, & tantum ad Præturam vſq; peruenerit,autore eodem Pomponio. Caius autem Caſſius noſter plurimum autoritatis in ciuitate habuit,donec C. Cæſar ciuitate eum expulit,apud eundem Pomponium: quod propter nimiam eius autoritatem feciſſe credendum eſt, & confirmat Lætus de Magiſtrat. Romanis cap. xxvj. expulſus Caſſius in Sardiniam deportatus eſt,dicta lege 2. de orig. iur. Quæ omnia luculenter deſcribit Tacitus lib. xvi. Annal. quamuis Philippus Beroaldus in Suetonium Tranquillum in Nerone,cum de quo Tacitus loquitur, alium ab eo de quo mentionem facit Pomponius,exiſtimet. *Mortem*, inquit, *Tacitus Poppeæ vt palam triſtem,ita recordantibus lætam, ob impudicitiam eius ſæuitiamque, noua inſuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Caſsium officio exequiarum,quod primum indicium mali,neque in longum dilatum eſt. Sed Syllanus additur,nullo crimine niſi quod Caſsius opibus vetuſtis, & grauitate morum,Syllanus claritudine generis, & modeſta iuuenta præcellebant. Igitur miſſa ad Senatum oratione,remouendo vtroſque à Republ. diſſeruit: Obiectauitq; Caſsio, quod inter imagines maiorum, etiam C. Caßij effigiem coluiſſet ita inſcriptam* (DVCI PARTIVM) *quippe ſemina belli Ciuilis & defectionem à domo Cæſarum quæſitam. Ac vt memoria tantum infenſi nominis ad diſcordias vteretur,aſſumpſiſſe L. Syllanum iuuenem genere nobilem, animo promptum, quem nouis rebus oſtentaret. Ipſum dehinc Syllanum increpuit iiſdem quibus patruum eius Torquatum, tanquam diſponeret jam Imperij curas, præficeretq; rationibus & libellis & Epiſtolis libertos: & inania ſimul, & falſa. Nam Syllanus intentior metu,& exitio patrui,ad præcauendum exterritus erat: Inducit poſt hac vocabulo indicum, qui in Lepidam Caßij vxorem,Syllani amitam, inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus confingerent. Trahebā-*

tur,

tur vt conſcij, Volcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius Senatores, & Calpharnius Fabatus Eques Romanus, qui appellato Principe inſtantem damnationem fruſtrati, mox Neronem circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi minores euaſere. Tunc Senatuſconſulto Caſſio & Syllano exilia decernuntur, de Lepida Cæſar ſtatueret: deportatuſq; in inſulam Sardiniam Caſſius, & Senatus ius expectabatur. Huic autem loco vulnus inflixerunt librarij, cui mederi non poſſe fatetur Iuſtus Lypſius: quem tamē ſanare tentabo, licet in eo hæreat cicatrix. Legi itaque hæc vltima verba, *& Senatus ius expectabatur,* corrupte in vulgaribus Codicibus exiſtimo, reponendumq;, *Nec Senatus ius ſpectabatur*, j: probabatur. *Spectari* enim pro *probari* vſurpatum ſæpè legimus. Vnde *Spectatio* pro probatione pecuniæ à Cicer. Act. v. in Verrem ſumitur. *Ex omni pecunia quàm oratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebāt, primùm pro ſpectatione & collybo, deinde pro neſcio quo cerario.* Quæ lectio, orationis ſenſui congruit: vulgata vero, aliena prorſus à mente autoris, qui ſcribit Senatuſconſulto Caſſium, & Syllanum exilio damnatos eſſe: Neronem autem in Inſulam Sardiniam deportaſſe Caſſium, Syllanum vero per Centurionem interfici iuſſiſſe: atque ita apparet Senatus ius, vel iudicium à Nerone non probatum. Exilium enim & deportatio in inſulam diuerſa ſunt. Exilij nomen generale eſt, autore Martiano in l. 5. D. de interdict. quippe & pro relegatione aliquādo ſumitur, quæ multo mitior eſt deportatione. Nec in Syllani cauſa iudicium Senatus à Nerone probatum, cum eum exilio à Senatu damnatum, interfici iuſſerit. Coniecturam etiam noſtram iuuat, quod Vlpianus ſcribit in l. 6. D. de interd. & releg. Principem ſolum in inſulam deportare poſſe: ſi verò quis Magiſtratus aliquem in inſulam deportandū putat, hoc ipſum Principi ſcribere debet, miſſa plena opinione, vt Princeps æſtimet, an ſequenda ſit eius ſententia. ſic hoc in loco Senatus cenſuit, Caſſium & Syllanum exilio

damnandos: miſſam eius Neroni plenam opinionem credendum eſt, vt ſæpiſſimè ſcripta mittitur: teſtis eſt præter alios, locus ille Cornelij Taciti lib. xij quum de ſeruis apud Senatum agebatur. Quia tamen indita pœna ſatis dura Neroni non videbatur, non ſpectauit ius Senatus, vt ſupra demonſtrauimus. Hoc remediũ huic loco tam dilaniato imponendum putaui: quod quidem ſi totum penitus non ſanat, non tamen exulcerat. Caſſius itaque in Sardiniam contra ius Senatus deportatus eſt à Nerone, ſed reuocatus poſt eius mortem à Veſpaſiano, vt teſtatur Pomponius d. l. 2. Antequam autem deportaretur, Syriæ præfuit, Narſo ſuccedens, cumque ibi præeſſet à Claudio Cæſare Meherdatem iuuenem, qui rex Parthiæ ab eo datus erat, ad Euphratis ripam deducere iubetur. Stolam etiam ſacerdotalem Pontificis Iudæorũ, quæ antea à Tiberio Iudæis reddita erat, Romanis cuſtodiendam dedit. Ea tempeſtate Caſſius cæteros præeminebat peritia legum. Nam militares artes per otium tunc ignotæ erant; & induſtrios, pax in æquo tenebat. Attamen quantum ſine bello dabatur, reuocare priſcum morem, exercere legiones, cura, prouiſu agere, perinde ac ſi hoſtis ingrueret: Ita dignum maioribus ſuis, & familia Caſſia ratus per illas quoque gentes celebrata, vt ſcribit Tacitus lib. vij Annal. Cæterùm luminibus orbatum Caſſium fuiſſe, legimus apud Suetonium Tranquillum in Nerone, quæ quidem orbitas ſeueritatis magnæ inditium luculentum eſt: ſic Caſellium diximus, ſic Appium omnes norunt, ſic Catulum Meſſallinum luminibus orbatum teſtatur Plinius lib. 4. epiſt. Tanta enim Caſſij in iure dicendo ſeueritas erat, vt Tribunal eius, reorum ſcopulus appellaretur: quàm deinde ipſe cognouit ad ſedandos motus maximè nocuam. Cùm enim Puteolani ſeditionem concitaſſent, Caſſiuſque adhibendo remedio delectus eſſet, quia ſeueritatem eius non tolerabant,

precante ipſo, ad Scribonios fratres cura transfertur, vt autor eſt Tacitus lib. xiij Annal. qui eodem libro tradit, cum Neroni propter victoriam ab Artaxatis reportatam, arcus, continui Conſulatus, ſtatuæ decretæ, & vt inter feſtos dies referretur, quo patrata victoria, quo nunciata, quo relatum de ea eſſet: C. Caſſium de cæteris honoribus aſſenſum: ſi pro benignitate fortunæ Dijs grates agerentur, ne totũ quidem annum ſupplicantibus ſufficere diſſeruiſſe: eoque oportere diuidi ſacros, & negotioſos dies, queis diuina colerentur, & humana non impedirent. Fuit autem Caſſius Longinus Sabinianæ ſectæ: Sabino enim ſucceſſit, autore Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. Sabinumque Caſſij magiſtrũ vocat Paulus lib. xiiij ad Edictum in l. 20. de recept. arb. vbi ingenui, & probi animi memorandum, multiſque noſtri ſeculi autoribus imitandum exemplum traditur. Cùm enim Sabinus ſcripſiſſet, arbitrum mutare poſſe ſententiam, hocque contra Iuris Ciuilis regulas reſponſum eſſe videretur: tantum abeſt vt Caſſius eum reprehenderit, vt ſententiam magiſtri ſui totis animi viribus excuſaſſe eum teſtetur Paulus: ſcilicet de ea ſententia Sabinum non ſenſiſſe, quæ arbitrium finiat; ſed de præparatione cauſæ: neque imitatus eſt Ariſtotelem de quo conqueritur Plato apud Ælianum lib. 4. Var. hiſtor. eum ad inſtar muli feciſſe, qui cum ſaturatus eſt lacte materno, calcibus petit matrem. Caſſius præterea noſter, Caſſianæ ſcholæ auctor, & parens fuit, eiuſque domus temporibus Trajani, à Quadrato claro oratore poſſeſſa fuit ex teſtamento Quadratillæ auiæ ſuæ, auctore Plinio lib 7. epiſt. Cuius verba hic apponere æquum eſſe duxi, quoniam id laudi, honoríq; Caſſij non parum conducit. *Lætor, inquit, etiam quod domus aliquando C. Caſſij huius qui Caſſianæ ſcholæ princeps & parens fuit, ſeruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus, & decebit, rurſuſq; ei priſtinam dignitatem, celebritatem, gloriam reddet, cum tantus*

orator inde procedet, quantus ille Iuriſconſultus. Caſſius denique multos ſcriptis mandauit libros.

Apud Vrſeium] qui citantur ab Vlpiano in l.x quid tamen D. quib. mod. vſufr.

Iuris Ciuilis libr. x.] Tot enim fuiſſe exiſtimo. Nam ex Caſſio lib. 8. Iuris Ciuilis hæc deſumpſit Vlpianus, *fructuarium per arburum cogi reficere, quemadmodum ſubſerere cogitur arbores, & aucupiorum & venationum reditum, ad fructuarium pertinere, & carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere.* Vlpianus etiam Caſſium lib. x. Iur. Ciuilis dixiſſe ſcribit. *Si gregis, vel armenti ſit vſusfructus legatus, nec vſufructuarius ex natu gregem ſuppleat, teneri eum proprietario.* Ex quibus apparet, Caſſium his in libris de vſufructu ſcripſiſſe.

PLAVTIVS.

DE Plautij vita nihil conſtare Forſter ſcripſit. fit tamen mentio Plautij Syluani in Faſtis, qui Conſul fuit tertio anno Imperij Antonini Pij, cum Iulio Seuero, & ab vrbe condita 893. ſecundum Gregorium Haloandrum. Plautij etiam, Syluanorũ nomen fuiſſe oſtendit Onuphrius. Ad eum Iulianus ſcripſit libros quinque, Iulius Paulus libros xviij. Ex quorum primo, eſt l. Plautius D. de procur. ex viij l. Plautius D. de condit. & demonſtrat. ex ix. l. qui hæredi eod. tit. & l. Plautius D. de auro & arg. leg. Ex xij, l. Plautius D. ad leg. falcid. Ex eius ſcriptis quoque eſt §. fin. l. ſi proprietarius D. de damno infecto. Tribuitur etiam ei § Plautius legis ſi ab eo D. eod. tit. apud Plautiũ autem omnes iuris autores conſenſiſſe Vlpianus ait in l. 1. §. inter-

dum D. de vſufr. accreſc. *Vſuſfructum ſcilicet conſtitutum, & poſtea amiſſum, nihilominus ius accreſcendi admittere.* Omnes autem iuris autores, interpretabimur vtriuſque ſectæ, tam Proculeianos, quàm Caſſianos.

VINDIVS.

VLpianus lib. xj ad Edict. in l. xj D. de minor. Vindij cuiuſdã meminit: ſed tamen alius eſt, ab hoc noſtro Iuriſconſulto. Ille enim temporibus Alexandri Seueri vixit: hic temporibus Diui Pij floruit. Capitolinus enim Antoninũ Pium Imperatorem eius conſilio vſum ſcribit. Vnde apud Ælium Spartianum, hunc locum corruptum puto. *Vindium Quadratum, & Catilium Seuerum & Turbonem grauiter inſequutus eſt.* Nullus enim Vindius Quadratus apud autores reperitur, minuſque Numidius: quemadmodum corrigendum eſſe putauit Cuſpinianus in Faſtis. Reſtituenda igitur putarem hęc verba ſic. *Vindium*, cum virgula quæ nomen ſeparatum ſignificet, *Quadratum, & Catilium Seuerum.* Hæc enim lectio litteræ corruptæ prorſus conueniẽs eſt. Quæ tamen ſi nimis ardua videtur, ſic poſſe etiam legi exiſtimo. *A. Iulium Quadratum.* Eſt enim lapis in radice Cælij montis inuentus, in quo ita ſcriptum eſt, *T. Iulio Candido* II. *A. Iulio Quadrato* II. *Coſ.* Vindius Varus dicitur ab Calliſtrato l. 3. D. de teſt. qui ſub D. Hadriano Ciliciæ fuit legatus, ad quem ipſe Hadrianus epiſtolam miſit. Vindij autem teſtimonio Mætianus, Paulus, Vlpianuſque vſi ſunt in l. 2 § ſi abſens D. ſi ex nox. cauſa ag. l. Iuriſgentium §. ſi ante D. de pact. l. ſi quis D. de iud. ex qua intelligitur.

De Prætoris Edicto] nonnulla edidiſſe, &

De detractione falcidiæ) ex l. pœnales §. fin. D. ad leg. falcid. in qua Mætianus illum vocat *ſuum*: ex qua Vindium Caſſianæ ſectæ fuiſſe, non pigebit dicere.

VALERIVS SEVERVS.

L. Valerij Iuriſconſulti mentionem facit Cicero lib. iij epiſt. ad familiares, quem cōmendat Appio Pulchro: ſed alius eſt à noſtro Valerio Seuero, quem ſub Antonino Pio vixiſſe exiſtimo. Extat enim Antonini Pij reſcriptum ad Seuerum in l. 1. C. de procurat. Quapropter legendum arbitror apud Iulium Capitolinum hoc in loco. *Vindio, Vero, Saluio, Valente*. *Seuero* non *Vero*, tum quod Verus nemo vnquam Iuriſconſultus fuerit: cum quod Capitolinus illum cum Saluio Iuliano coniungat. Iulianus autem Valerij Seueri reſponſum affert lib. 3. Digeſt. in l. ex facto D. de negot. Sicuti ſæpiſſimè Iuriſconſultos reſponſis vel ſententijs coætaneorum Iuriſperitorum vti, in Pandectis legimus. Hic autem error vt loco *Seueri* apud Capitolinum *Veri* nomen ſcriptum fuerit facilè librariorum ignorantia irrepſit: ſicut & in multis Pandectarum capitibus loco Seueri & Antonini Impp. Veri & Antonini corrupte legitur. Sic quem anno ab vrbe condita 879. Faſti Græci Conſulem Seuerum habent, in Caſſiodori Chronicis *Verum* corrupte legimus. Nec obſtat quod Calliſtratus Valerij cuiuſdam Veri mentionem faciat, ad quem de excutienda fide teſtium Hadrianum Imp. reſcriptum mandaſſe ſcribit in l. teſtium 3. D. de teſtib. Hæc enim ad Iuriſconſultum noſtrum referenda nullo modo ſunt, quod mendoſum illud nomen hac in lege eſſe certum ſit. In

quibuſdam ſiquidem codicibus *Valerius Varus* legitur, & in Haloandri, *Valerianus Verus*, quæ lectio receptior eſt, licet non penitus integra. Nihil enim de Valeriano Vero apud auctores reperitur. Augurarer itaque *Valerianum Verum* viciosè, pro *Valerio Veranio* legi, hac nominum tranſpoſitione facta. quod ſæpiſſime Typographorum incurioſa facit inſcitia. Valerij enim Veranij meminere auctores, & præcipuè antiqua quædam inſcriptio, quæ ſub Imperio Hadriani Hibero Coſ. honeſta militia miſſum fuiſſe eum teſtatur. Arrij etiam Seueri fit mentio ab Vlpiano in l. xj D. de minor. quem Præturam exercuiſſe hoc ex loco conſtat: ſed alium ab hoc noſtro, ſeries temporum affirmare nos cogit: cum illum ſub Alexandro Seuero floruiſſe appareat ex verbis Vlpiani *Arrius Seuerus quia dubitabat ad Imperatorem Seuerum retulit*, j: ad Alexandrum Seuerum, qui xiiij curatores vrbis fecit, autore Lampridio in eius vita. Attamen hoc nomen *Arrij* hac in lege mendoſum eſt: nonnulli emendãt *Demetrius*, alij, *Decius*. Sed Prætores illos fuiſſe nunquam legi, nec apud hiſtoriæ Latinæ ſcriptores eorum mentio temporibus illis congruens vlla fit. Exiſtimarem legendum *Annius Seuerus*: Nec enim difficillimè pro *Annius* exaratum eſt *Arrius*. Annium autem Seuerũ Alexandri Seueri temporibus vixiſſe conſtat, & Gordiani ſenioris ſocerum fuiſſe apud Iulium Capitolinum in Gordianis. Fit etiam mentio Rutilij Seueri in l. 1. D. de ventre inſp. qui ſub DD. fratribus vixit, & Seueri meminit Vlpianus in l. 4. D. de in ius voc, vbi quidam *Seruium* repónendum putant, moti fortaſſe eo, quod Vlpianus ſupra, Labeonis autoritate vſus ſit. Cæterùm Valerium Seuerum de iure reſpondiſſe Iulianus ait in d. l. ex facto D. de negot. geſt. Eius ſcripta probauit Vlpianus in l. filiusfamilias §. filiusfamilias D. de procurat. & in l. 1 §. quæſitum eſt D. de aqua quotid. & æſtiua. Nec omittendum corrupte in Codicibus Odophredi, Seueri mentionem fieri in l. qui concubinam §. 1. D. de legat. iij: quod ſatis inno-

teſcet ex auctore illius capitis. Quî enim fieri poteſt, vt Labeo Seueri mentionē faciat, cum Seuero multo antiquior ſit. Apparet etiam ex aliorum Iuriſconſultorum nominibus quorum ſententiæ referuntur, hoc veriſſimum eſſe, & pro Seuero *Seruium* legendum.

PEDIVS.

HVnc Sextum Pedium vocat Paulus in l. non diſtinguemus §. penult. D. de recept. arb. & in l. ſi ſeruum D. ad leg. Aquil. & Vlpianus in l. de pupillo §. & belle D. de oper. noui enunciat. Quem conſtat ante tempora Vlpiani vixiſſe, ex l. verum §. ſi ſeruo D. pro ſocio, & inter Saluium Iulianum, & Sabinum ex Vlpiano in l. lxiij D. eod. apud quem Iulianus ſcribit Sextum Pedium referre reſponſum Sabini, ſic enim legendum eſt (*& ait Iulianus Sextum Pedium referre Sabinum reſpondiſſe*) non vt in vulgatis Codicibus corrupte. *Et ait Iulianus lib. 6.* vel vt in alijs, *Sextum Pomponium referre Sabinum reſpondiſſe.* Iulianus enim Pomponio erat antiquior, atque ita Pomponij auctoritate vti non poterat. Pedium quidem ſub Imperatoribus vixiſſe, apparet ex Vlpiano lib. 52. ad Edictum, in l. 5. D. de oper. noui enunciat: eum tamen alium puto ab hoc Pedio, quem Perſius oratorem in Satyra deſcribere videtur.

Fur es ait Pedio Pedius quid carmina raſis.
Vibrat in Antithetis doctas poſuiſſe figuras
Laudatur.

alium etiam illo Pedio Blæſo qui ſub Nerone repetundarum damnatus eſt. Hunc autem ſcripſiſſe conſtat.

Ad Edictum lib.] Ex multis Iuriſconſultorum locis ex l. item ſi §.

ſi §. item quæritur D. de negot. geſt. l. 1. D. de dolo l. item ſi §. Pedius D. de alien. iudic. mut. cauſa fact. l. Pedius l. Pomponius §. recepiſſe D. de recep. arbitr. Ad quos referenda videntur, quæ ex Pedij lib. xv. referuntur ab Vlpiano in l. quàm Tuberonis §. tam autem D. de pecul. & in l. 1. §. licet D. de tribut. act. Citatur à Paulo liber xxv. Pedij ad Edictum, in l. ſed cum patrono §. fin. D. de bonorum poſſeſ. aſſeuerantis notas, litteras non eſſe; quod impulit Paulum ad credendum, notis, tabulas ſcriptas non contineri. Et ad hos libros ad Edictum referenda ſunt, quæ de eo dicuntur ab Vlpiano in l. iij D. ne quis eum qui in ius voc.

LÆLIVS.

VIxiſſe Hadriani temporibus hunc Lælium conſtat ex Pauli ſcriptis in l. antiqui D. ſi pars hæred pet. eumque vidiſſe in Palatio liberam mulierē, quæ ab Alexandria perducta erat, vt Hadriano oſtenderetur cum quinq; liberis, ex quibus quatuór eodem tempore enixa dicebatur, quintum poſt quadrageſimum diem in l. poſtquam D. de petit. hæred. Hanc Serapiam vocari cōſtat, tum ex Capitolino in Antonini vita, cum ex Cajo in l. 7. D. de reb. dub. Ex his notandum eadem ætate qua Iulianus Lælium vixiſſe: Et Paulum maluiſſe, Lælij in hac hiſtoria enarranda vti auctoritate, quam Saluij Iuliani: licet eandem ſuis ſcriptis inſeruerit ad Vrſeium Ferocem, vt colligere eſt ex l. 36. D. de ſolut. hac vtique maximè ratione, vt exiſtimo, quod Lælius eam Alexandrinam fœminam ſe vidiſſe, cum oſtenderetur Hadriano, teſtetur: Saluius autem qui tunc temporis Romæ non erat, hoc ſibi in Ægypto affirmatum tantum

aſſerat, atque ita in ijs quæ extra communem naturæ regulam contingunt, magis oculis, quàm auribus credendum eſſe nos admonet. Ex ijs autem quæ dicta ſunt à nobis, quis non conijciet, Lælium Hadriano Imperatori perquam familiarem fuiſſe. Idem Paulus ſententiam ſuam Lælij auctoritate comprobauit, ſi credimus Labito, ſed tamen Aelij lectionem retinendam puto. Aulus Gellius meminit cuiuſdam Fœlicis, qui de Comitijs tractauit, & Modeſtinus Lælij Baſſi.

ATILICINIVS.

PAulus, Vlpianus, & Pomponius Atilicinij meminerunt in l. iij D. ſi quis caut. in l. ſi vnus D. de pact. l. motus D. de procurat. l. poſtquam D. de petit. hæred. l. & Atilicinius D. de ſeruit. ruſtic. præd. l. quod ſi D. de relig. & ſumpt. fun. l. poſtquam D. de pignorat. act. Maximæ auctoritatis doctrina eius fuit apud Iuſtinianum. In inſtitutionibus enim de hæred. inſtit. § 1. ait ſe Conſtitutionem edidiſſe, qua *ſeruos proprios inſtituere licet ſine libertate*: quod & æquius (inquit) erat, & Atilicinio placuerat. Magnam autem illi cum Proculo Iuriſconſulto neceſſitudinem interceſſiſſe, tantíq; feciſſe Proculi iudicium conſtat ex l. Atilicinius D. de pact. dotal. vt illum per epiſtolam aliquando conſuluerit; & ſæpè citantur conuenientes eorum ſententię in l. ergo D. de ſeruit. ruſtic. præd. in l. quid tamen §. ſi quis D. de recep. arbit. in l. ſi ſeruus D. de pecul. Cæterùm de iure eum reſpondiſſe, cum Nerua filio probat. l. qui ſe debere D. de condict. cauſa data cauſa non ſequuta. de eo enim explicandus eſt locus ille. Quare in l. ſi quis §. ſi quid D. communi diuid. ſuo loco ſcriptum non eſſe

nomen *Atilicinij* augurarer : nec cum Sabino coniungendum, ſed cum Nerua , & *Sabinum* pro *Nerua* ſupra reponendum. Neque enim Sabinus, & Atilicinius eiuſdem ſcholæ fuere : ſed Nerua,& Atilicinius : atque ita eos eadem ſenſiſſe veriſimilius eſt,& de eadem re ſimul reſpondiſſe. Atilicinij tamen ſententiam improbatam fuiſſe Vlpianus ſcribit in l. item liberatur D. quib.mod pign. vel hypoth. ſoluatur, exiſtimantis , *ſi ſatiſdetur alicui certæ pecuniæ,recedere eum à pignoribus debere.*

OCTAVENVS.

CVius Imperatoris ætate Octauenus vixerit, facilis non eſt negotij explicare. Pomponius quidem,cum Ariſtone qui temporibus Traiani vixit, eum coniungit, & vtriuſque ſententiam affert. Non enim hic Accurſium ſequendum puto , qui Pomponium hanc epiſtolam ad Octauenum & Ariſtonem ſcripſiſſe exiſtimat: Eorum ſiquidem ſententiam tantum profert de hac quæſtione, quàm ipſe propoſuerat. Quod ex verbis ipſius legis facilius probabitur , quæ eſt xx. D. de fideic. libert. Paulus autem , & Vlpianus Octaueni mentionem faciunt in his capitibus,quæ ex eorum ad Edictum libris excepta eſſe inſcriptiones oſtendunt in l. ſi familia §. Octauénus D. de iuriſdict. omnium iud. l. quod ſi in diem l. item videndum D. de petit. hæred. l. qui inter quemadm. ſeruit. amitt. l. neceſſario D. de peric. & commodo rei vend. l. ſi rem D. de rei vindicat. l. electio §. finali D. de noxal. act. l. non diſtinguemus §. ſi ſeruus D. de recept arbit. l. item videndum D. de petit. hæred. l. ſi ſeruus §. oliuam D. ad leg. Aquil Vnde conijci poteſt,ad Edictum quædam illum ſcripſiſſe,& Pomponium eius ſcriptis maximè delectatum.

SEXTVS CÆCILIVS.

CÆcilios multos fuiſſe doctos, ſcriptoréſque, omnibus notum eſſe puto. Hic autem Sextus Cæcilius vt teſtatur Gellius lib. 2. cap. 1. in diſciplina iuris atque legibus Pop. Romani noſcendis, interpretandíſque, ſcientia, vſu, auctoritatéq; illuſtris fuit. Vnde colligimus, malè Cæcilio quodam Gallo in dictionarijs & Theſauris Latinis, hæc Gellij verba tribui, cum *Aelium Gallum*, non *Cæcilium Gallum*, legendum eſſe apud Macrobium, & apud Gellium lib. 16. cap. 5. ſupra in Gallo diximus: neq; Bernardinus Rutilius audiendus eſt, quí cum cuius mentio fit in Pandectis à iuris auctoribus, P. Cæcilium quendam Seruij auditorem fabulatur. Cæterùm cum Sextus Cæcilius in area Palatina ſalutationem Cæſaris operiretur, ad eum Philoſophus Phauorinus acceſſit, colloquutuſque eſt ei, multis alijs præſentibus: atque in illis ſermonibus orta eſt inter eos quæſtio legum xij tabularum, quæ decemuirales appellantur. Vbi cum Phauorinus obſcuritatem earum legum damnaret, hoc præclarum verbum pronunciauit: *Obſcuritates legum non aſſignari debere culpæ ſcribentium, ſed inſcitiæ non aſſequentium.* Ex quibus colligimus leges xij tabul. eum apprime calluiſſe, & earum præcepta maximè probaſſe. Vnde non immerito à Iuſtiniano in l. 1. C. de communi ſeruo manum. Cæcilius iuris antiqui conditor appellatur. Quamuis in nonnullis codicibus, legatur eò loci *Sextus Aelius.* Cæcilij tamen lectio verior eſt, & probatur ab Haloandro, & à Cuiacio lib. 7. cap. 25. obſeruat. Scripta autem Cæcilij Papinianus, Vlpianuſq; probauerunt in l. Titio centum D. de condit. & demonſtr. in l. proſpexit D. qui & à quibus manum. in l. ſi poſtulauerit D. ad leg. Iul. de

adulter. Ex qua conijci poteſt, quædam edidiſſe illum ad legis Iuliæ de Adulterijs explicationem, ad quam coniecturam amplectendam magis impelletur, ſi quis huic legi, legem ſi vxor D. eod. tit. coniunxerit. Ex qua etiã intelligitur, fuiſſe Cæcilium ſtudioſum Homericæ lectionis. Hunc enim verſum Homeri affert ex IX. Iliados deſumptum.

ἦ μοῦνος φιλέουσ᾽ ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι.

Præterea Cuiacius in l. frater à fratre D. de condict. indeb. Proculeianum eum fuiſſe putat.

VRSEIVS FEROX.

FVit quidam Ferox temporibus Hadriani, vir lectus, & ſanctus, quem Coſ. fuiſſe ex epiſtola Plinij ad Arrianum lib. 2. epiſt. colligere poſſumus, qui etiam Curator aluei, & riparum fuit, alius tamen ab hoc noſtro: & ad id cogitandum moueor, quod *Tit. Iulius Ferox* appelletur, vt ex veteri quadam inſcriptione apparet: Noſter autem Vrſeius Ferox, ad quem Iulianus libros quatuor ſcripſit, quorum fit in indice Iuſtinianeo mentio. In quibus notaſſe quædam Iulianum ex Vrſeij libris, conſtat ex l. ſi quis §. Vrſeius ait D. cõmuni diuid. Quod & Caſſius feciſſe videtur, ex l. quid tamen §. ſi maſſæ D. quib. mod. vſusfr. amitt. his verbis *Caius apud Vrſeium ſcribit.* Quæ haud dubiè intelligenda eſſe de C. Caſſio, indicat l. 1. § quod ſi patronus D. quarum rerum actio non det. In qua ita ſcriptum eſt, *Et Caßius exiſtimaſſe Vrſeium refert.* Vrſeij quoque mentio fit in lege ſi ſeruus D. ad leg. Aquil. ex qua Proculeianum eum fuiſſe augurarer, & in l. ſupra iter §. apud Ferocem D. de aqua pluuia arc.

PAPIRVS FRONTO.

FRontonis cognomen à fronte impoſitum eſſe ſcribit Cicero de natura Deorum. Multi autem Frontones fuere. Fuit Octauius Fronto, quem Prætura functum ſcribit Tacitus lib. ij, fuit & alius Fronto, quem Martialis lib. 1. Epigram. vocat

Clarum militiæ togæq; decus.

Frontonis etiam inſignis cuiuſdam Oratoris meminit Euſebius in Chron. qui M. Antoninum Verum latinis literis erudiuit: quem eum eſſe puto, de quo loquitur Iulius Capitolinus in M. Antonino Philoſopho, quem multo in honore Antoninum habuiſſe, & à Senatu ſtatuam ei petijſſe ſcribit. Cæterùm hunc Papirium Frontonem, nepotem eſſe Oratoris illius exiſtimo, qui M. Aufidij Frontonis pater fuit, quem Conſulem cum P. Cornelio Anulino, imperante Septimio Seuero commemorat Caſſiodorus in Chronicis. Nihil enim eſt, quod huic ſententiæ repugnet. Quin & inſcriptio ab Onuphrio relata Frontonem illum ſimpliciter nominat, nullo adiecto prænomine, vel agnomine.

M. Aufidio Frontoni
Pronepoti
M. Cornel. Frontonis. Oratoris Coſ.
Magiſtri. Imperatorum. Antonini. & Luci.
Nepoti. Aufidi. Victorini
Præfecti. Vrbis. II. Coſ.
Fronto. Coſ.
Filio. Dulciſsimo.

Iuriſconſultus autem noſter ad illius Frontonis tempora referri poteſt. Neque enim quod legitur in l. fin. D. de acquir. hæred.

Ariſto in Decretis Frontinianis ita refert, intelligi debet, vt Ariſtonem Decreta Frontiniana compilaſſe dicamus: licet Labitus eius ſententiæ aſſertor fuerit. Ariſtonem enim Frontone recentiorem fuiſſe ſequeretur: quod tamen incongruum, cum eum ſub Trajano vixiſſe certum ſit. Sed hæc verba ſic explicabimus vt Frontonem libros Decretorum compoſuiſſe cenſeamus, & in ijs ex Ariſtonis libris, & opinionibus nonnulla retuliſſe. Atque eo modo Ariſtonem in Decretis Frontinianis ita referre, rectè dicemus. Cæterùm Sidonius Apollinaris lib. 4. epiſt. xxj. Frontonis cuiuſdam meminit, qui tamen alius eſt ab hoc noſtro Iuriſconſulto. Meminit etiam Gellius M. Frontonis, qui ſermonem cum Phauorino Philoſopho Academico, de generibus colorum habuit. quæ agitatio latiſſimè deſcribitur lib. 2. cap. xxvj. Fuit & Licinius Fronto, cui per fideicomiſſum Philinus hæreditatem dedit, ſi filius ſine liberis vita decederet l. 1. C. de pact. quæ eſt Seueri & Antonini: ad quem reſcribunt ijdem Imperatores in l. eum qui Cod. ſi cert. pet. ſed alius etiã eſt, ab hoc noſtro Iuriſc. forte & is cui reſcribit Vlpianus in l. 45. D. de ſolut. Vnde in l. 52. D. de manumiſ. teſtam. hæc verba, *Impp. Seuerus & Antoninus Miſſenio Frontoni* corrupte leguntur. reponendumq; *Licinio Frontoni* quondam putaui. Sed malo nunc ex Suida in verbo φρόντων legere *Emiſſeno* qui ſic ſcribit. φρόντων ἐμισηνος ῥήτωρ. γεγονὼς ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βασιλέως ἐν Ρώμῃ. j: *Fronto Emiſenus orator ſub Seuero Imperatore Romæ fuit.* Facile enim pro *Emiſeno*, *Miſenio* librariorum, vel Typographorũ ignorantią exarari potuit. Scripſit autem Fronto noſter.

Decreta) *vt ſupra diximus.*

Reſponſorum lib. iij) Tertius citatur in l. liberorũ D. de verb. ſignificat. ad quos referri debent, quæ in fine l. nauis D. ad leg. Rhod. de jactu poſita ſunt à Calliſtrato. Eleganter etiam illum dixiſſe Martianus refert in l. 3. D. pecul. Peculium eſſe ſimile homini quod creſcit, decreſcit, & moritur. Citatur quoq; ab eodem in l. filiusfamilias §. vt quis D. de legat. 1.

MELA.

FAuium Melam eum appellat Vlpianus in l. 1. §. quod ait D. de cloacis. Eumque ſolus Modeſtinus reprehendit in l. Mela D. de aliment. & cibar. legat. Eius tamen ſententiam ſequuti ſunt Paulus, & Vlpianus ſæpiſſimè in ſuis ad Edictũ libris, vt videre eſt, ex l. 2. §. ſed vtrum D. de iudic. l. ſi ſeruus §. ſi quis ſeruum l. per hoc D. ad leg. Aquil. l. ſumma D. de pec. & alijs, quæ Pandectas peruoluenti cuique occurrere poſſunt. Quocirca ſatis eſſe argumenti videtur Melam conſcripſiſſe.

Ad Edictum lib.] Numerum non affirmo: eius tamen liber decimus citatur in l. ſi ſoluturus D. de ſolution. ab Africano lib. 8 quæſt. Qua ex re conijcere poſſumus, Africanum poſt Melam vixiſſe.

MECIVS.

MEcij Iuriſconſulti mentio fit à Paulo in l. fin. D. de iure fiſci, quæ documento eſſe poteſt illum fuiſſe cum Papiniano, Iulio Paulo, Claudioque Triphonio Iuriſperitis, eiuſdem Imperatoris aſſeſſorem, vnáque cum illis ſententiam dixiſſe ſuam, cum ipſe Imperator cognoſcẽs decerneret, eumq; Conſulem fuiſſe cum Turpilio Dextro exiſtimo, vt ex veteri Epigrammate apparet, quod eſt Tybure, vbi *M. Mæcius Ruffus* appellatur. Alium tamen ab eo Mecio, cuius meminit Horatius de arte poëtica, quem Ægypto præficere Domitianum in

ánimo

animo habuiſſe ſcribit Suetonius in Domitiani vita, & qui tam formoſus ſibi videbatur. Vnde illud Domitiani dictum, *Vellem tam formoſus eſſe quàm Mecius ſibi videtur*, ad quem Statius Papinius lib. iij Syluarum carmen ſcripſit, eumq; Mecium Celerem vocat. Fuit etiam alius Mecius, qui ſub Hadriano curator aluei, & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis fuit, vt ex veteri inſcriptione Neopolitana conſtat *M. Macio Præf. Annonæ Vrbis ſacræ cum iure gladij*. Mecij Probi meminit Vlpianus lib. x. de offic. Proconſ. in l. 7. D. de interd. & releg. ex qua eum Præſidem Prouinciæ Hiſpaniæ fuiſſe, & Vlpiani coætaneum apparet.

CAMPANVS.

COcceius Campanus Iuriſconſultus iſte nominatur, ex Cocceiorũ familia Romæ ſatis cognita ortus: temporibus Seueri & Antonini vixit; ad quem illi reſcriptum mandauere, quod extat apud Martianum lib. 4. inſtit. in l. ſi quis D. ad Senatuſc. Treb. & apud Iuſtinianum in inſtitut. tit. quib. mod. teſtam. infirm.

ARISTO.

TEmporibus Trajani Imperatoris vixit Ariſto, & maximè floruit. Cuius etiam conſilio Trajanũ vſum eſſe colligimus ex l. fin. D ſi quis à parente fuer. manumiſ. in deneganda bonorum poſſeſſione patri, quod malè contra pietatem filium affeciſſet. Magna inter eum & Plinium iuniorẽ interceſſit amicitiæ, & familiaritatis neceſſi-

tudo, vt ex libro 8. epiſt. Plinij dijudicari poteſt, à quo, ſi doctrinæ, virtutis, & morum Ariſtonis cognitionem adipiſci nonnullam optamus, eam omnino hauriendam puto. *Nihil eſt,* inquit de Ariſtone loquens Plinius, *illo grauius, ſanctius, doctius, vt mihi non vnus homo, ſed literæ ipſæ, omneſque bonæ artes, in vno homine ſummum periculum adire videantur. Quam peritus ille, & priuati iuris & publici! quarum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil eſt quod diſcere velis, quod ille docere non poßit. Mihi certè quoties aliquid abditum quæro, theſaurus eſt. Iam quanta ſermonibus eius fides, quanta authoritas! quàm preſſa & decora cunctatio! Quid eſt quod non ſtatim ſciat, & tamen plerumq; hæſitat, dubitat diuerſitate rationum, quas acri magnoq; iudicio ab origine, cauſiſque primis repetit, diſcernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu, quàm modicus in cultu. Soleo ipſum cubiculum illius, ipſumq; lectum, vt imaginem quandam priſcæ frugalitatis aſpicere. Ornat hæc magnitudo animi quæ nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert, recteq; facti, non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. in ſumma non facilè quis, quemquam ex iſtis qui ſapientiæ ſtudium habitu corporis præferunt; huic viro compararit. Non quidem Gymnaſia ſectatur, aut porticus, nec diſputationibus longis, aliorum ocium ſuumq; delectat: ſed in toga negotijſque verſatur, multos aduocatione, plures conſilio iuuat. Nemini tamen iſtorum caſtitate, pietate, iuſtitia, fortitudine etiam primo loco ceſſerit.* Hæc Plinius. Cæterùm longæ & pertinacis valetudinis Titus Ariſto fuit, ea tamen patientia valetudinem tolerauit, vt dolori reſiſteret, vt ſitim differret, & incredibilem febrium ardorem immotus, opertuſque tranſmitteret, eodem Plinio autore. Cùm ipſa tamen infirmitate & graui valetudine, ad ſenectutem peruenit. quod colligitur ex Pomponio lib. 2. var. lect. in l. arbiter D. de recept. arb. qui refert Ariſtonem ſcribere, ſe audijſſe Caſſium dicentem, in eo arbitro qui non veniſſet, non eſſe commiſſam pœnam. quæ quidem de C. Caſſio Longino intelligēda ſunt, quem ſub Tyberio cum M. Vinucio Quartino

Conſulem fuiſſe, ſupra diximus. Sexaginta verò anni numerantur inter Tyberij, & Trajani principatus. Caſſium autem non tantum audiuit, ſed ad eius libros annotaſſe etiam quædam videtur ex l. vſufr. legato, & ex l. 17. D. de vſufr. & apud Sabinum in l. non ſolum D. de vſufr. accreſc. Neratij etiam familiaris fuit Ariſto. Vnde eius meminit Neratius in l. ab emptione D. de pact. Quod & epiſtolæ inuicem miſſæ teſtantur. Nam ad Ariſtonem Neratij epiſtolæ mentio fit in l. ſed addes §. 1. D. locat. & Ariſtonis ad Neratium in l. Ariſto D. de manum. teſtam. vbi corrupte *Apiano* pro *Priſco* legitur. Eadem etiam ætate vixit qua Celſus Iuriſconſultus, & ab eo conſultus fuit, vt teſtatur Vlpianus lib. 4. ad Edict. qui reſponſum eius magnopere laudat. Iulianum item extrema ſua ætate familiarem habuit: à quo per epiſtolam conſultũ fuiſſe ſupra diximus in Iuliano in l. 2. D. de legat. præſt. contra tab. cuius quidem hæc verba *Saluius Ariſto Iuliano Sal.* deprauata eſſe manifeſtum eſt. Quis enim neſcit Saluium, Iulianum dici, non Ariſtonem, qui Titus vocabatur. Legendum itaque eſt *Ariſtoni Saluius Iulianus Salutem.* Ariſtonem enim Iulianum conſuluiſſe veriſimile non eſt, cum ex his quæ ſuperius de doctrina eius ſingulari ex Plinio attulimus: tum maximè quod Ariſto prouectæ iam ſenectutis eſſet, cum Iulianus iuris ſcientiam attigerit. Hoc denique ex ipſius legis ſententia colligi omnino poteſt. Vnde & in l. 9. D. de iure codic. Iulianum ad ſcripta Ariſtonis quædam notaſſe legimus. Non enim (vt vulgo exaratum eſt) ſcribi debet *Vlpianus notat.* Nam Vlpianum in Ariſtonem notas edidiſſe nuſquam reperimus: & licet edidiſſet, nihilo tamen magis hic, *Vlpianus* legendum eſt: cum hęc lex ſit Marcelli lib. 9. Digeſtorum qui ſub Antonino Pio floruit, atque ita, nec Vlpiani notas, nec librũ aliquem citare potuit. Nam ferè ſeculo integro iunior Vlpianus Marcello fuit: iuuat & noſtram lectionem, quod Marcellus Iuliani ſcriptis maximè vſus ſit. Ideóque Iulianum, *ſuum*,

ex his quæ in Seruio diximus, ſatis apparet, Proculi mentionem faciat. Ex quibus etiam conſtat, hunc Seruilium alium eſſe ab illo P. Seruilio augure, cuius autoritatem ſequutus eſt Atteius Capito: & cuius mentio fit apud Feſtum in verbo *Stellam*. Credo autem Seruilium noſtrum hunc eſſe, cuius meminit Tacitus lib. xiiij. Annal. qui ſummis honoribus, multáque eloquentia viguit; diuque foro, mox tradendis rebus Romanis celebris fuit. Eum ſub Nerone obijſſe certiſſimum eſt.

ARRIANVS.

ALexander Gabardus Turſeſanus in quadam epiſtola, ab eo ad Thomam Plonatatiam Patritium Conſtantinopolitanum Iuriſconſultum ſcripta, putat hunc Arrianum fuiſſe Nicomediēſem Arrianum qui res ab Alexandro magno geſtas octo libris Græco ſermone eſt proſequutus. Ego quidem aliquando eos diuerſos putaui, & hiſtoricū potius exiſtimabam, eum quem hiſtoriam Græcam ſcripſiſſe teſtatur Capitolinus in Gordianis. Eaque ratione mouebar, quod ſub Alexandro Seuero vixiſſet, atque ita vt aſſentationis artificio gratiam principis aucuparetur, hiſtoriā Alexandri Magni ſcripſiſſe opinabar; præcipuè quod Seuerus Alexandri nomen haberet: quod idem dies natalis Seuero eſſet, qui Magni fuerit Alexandri interitus: quod eum magnopere coleret, & inter diuos in larario maiore conſecraſſet authore Lampridio in Seueri Alexandri vita. Verùm ab hac me dimouit ſententia, quod Nicomedienſem Arrianum cognomento nouum, ceu iuniorem Xenophontem, non ſub Seuero Alexandro, ſed ſub Hadriano & M. Antonino

Imperatoribus vixiſſe, apud Suidam poſtea legerim; à quibus multis honoribus, litterarũ ergo auctus, atque honeſtatus fuit, autore Raphaele Volaterrano lib. xiij Commẽt. Vrban. Conſularem enim dignitatem adeptũ fuiſſe eum teſtis eſt Heliconius apud Suidam, & Antonini Pij præceptorem eum facit Genebrardus lib. 3. Chronol. Romæ eum fuiſſe ſub Hadriano Marco & Antonino Suidas tradit. Hunc Arrianum Seueri cognomen habuiſſe puto, eumque eſſe quem Præfectũ ærarij fuiſſe ſcribit Valens in l. 42. l. D. de iure fiſci, & Flauij prænomen habuiſſe, ad quem Hadrianus reſcripſit autore Caliſtrato in l. 2. §. 1. D. de iure fiſci. Scripſit autem.

Epicteti Philoſophi vitam.

De interdictis lib.] quorum ſecundus citatur in l. pro hærede D. de petit. heredit.

Reſcriptorum mentionem facerem, niſi Arriani vocabulum in l. nec nouem D. de condict. indeb. vnde illorum memoria eruenda eſſet, mendoſe poſitum cum his exiſtimarem, qui pro Arriano *Arrium* legendum iam pridem admonuerunt.

Gellius etiam librorum Arriani de diſertationibus Epicteti meminit lib. xvij Noct. Attic. cap. xix. Vnde à Suida φιλόσοφος Επικτήτειος appellatur.

Arrianum autem noſtrum Paulus in l. Arrianus D. de act. & obligat. huius ſententiæ autorem facit, *multum intereſſe an aliquis obligetur, an vero aliquis liberetur*, vbi de obligando quæritur propenſiores eſſe debere nos, ſi habeamus occaſionem ad negandum: vbi de liberando ex diuerſo, vt faciliores ſimus ad liberationem. Et ex eo intelligi poteſt quàm miti & ſedato ingenio vir ille fuerit. Arriani quoque mentio fit in l. filium D. de grad. affinit. in l. ex facto D. de hæred. inſtit. in l. 1. §. qui autem D. quorum legatorum. cum aliqua ſuæ commemoratione laudis.

VARIVS LVCVLLVS.

ARiſto apud Pomponium in l. liber homo D. de acquir. rerum domin. hunc Varium ab obliuione vindicauit, quem refert aliquando dubitaſſe, *ſi liber homo qui bona fide ſeruiens hereditatem adierit, an acquiratur mihi per eum.* Scrupulum illi inijciebat quod aliquatenus opera eius eſſet in hereditate, quia per ipſum adiretur. Sed tamen verſum eſſe ſcribit, & non acquiriri exiſtimaſſe. Ex Lucullorum nobili apud Romanos, & antiqua gente originem duxiſſe, nec multo iuniorem Labeone eum fuiſſe puto.

VITELLIVS.

VItellij nomen extare apud Vlpianum in l. ſi me in vacuam D. de acquir. poſſeſſ. Labitus putat, tametſi alij ibi *Celſum* legunt. Magni nominis autor fuit, & tantæ in iure autoritatis, vt Sabinus ad eius libros, quædam ſcripſerit, vt Pandectarũ volumina peruoluenti cuique occurret. Sabinus enim in libris ad Vitellium, plerumque ab alijs Iureconſultis citatur in l. 45. D. de legat. 1. l. 8. D. inſtrum. leg. l. 12. D. eodem, & alibi paſſim. In hac tamen l. 12. mendum eſſe puto, cum in §. quanto igitur, ſic exaratum eſt, *quanto igitur hoc legatum vberius ſit videndum eſt, & Sabinus definit, & Caſſius apud Vitellium notat* reponendumque *& Caſſius definit, & Sabinus apud Vitellium notat.* Caſſius enim nullas apud Vitellium notas fecit. Hæc autem verba *Sabinus in*

libris ad Vitellium, antiquitatem autoris ſatis deſignant. Cellio enim Sabino, Conſulatum ex deſtinatione Neronis manſiſſe in Cal. Iulias, neque eius honori Vitellium quidem interceſſiſſe Tacitus refert lib. xviij, & ſub Veſpaſiano plurimum potuiſſe Sabinum ſcribit Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. Quapropter noſtrum Vitellium, hunc Vitellium eſſe exiſtimo, qui procurator Auguſti fuit, autore Suetonio in Vitellio.

DRVSVS.

EXtat Druſi Iuriſconſulti nomen apud Celſum in l. ſi venditor D. de act. empti, eius ſententiam non minus probantem quàm Sexti Aelij.

FVFIDIVS.

MEmoriam huius Fufidij ſe eruiſſe Cujacius gloriatur in libris Obſeruationum, dubitátq; an ſit Fufidius ille, quem M. Tullius in Bruto, in aliquo patronorum numero fuiſſe ſcribit, ad quem M. Scaurus tres libros de vita ſua ſcripſit, vt teſtatur Plinius lib. 33. cap. 1. Eius autoritate Paulus vtitur in l. Fufidius D. de bon. autor. iud. poſſid. & Africanus in l. 5. D. de auro & arg. legato. Arpinas fuit, & Arpini fundum amœniſſimum habuit, qui Fufidianus dictus eſt, quem de eo Cicero Hs cccc. emit vt ipſe teſtatur epiſt. ad Quintum fratrem lib. iij.

Cœlius

COELIVS.

MVltos Cœlios fuiſſe conſtat, qui iuri dedere operam. Fuit Cœlius Sabinus, fuit Cœlius Antipater, & M. Cœlius Rufus orator, quem ab Atracino accuſatum elegantiſſima oratione, quæ adhuc extat, Cicero defendit, & cuius ad iram procliuitatis, memorandum exemplum tradit Seneca lib. 4. de ira. Cœnabat cum eo in cubiculo lectæ patientiæ cliẽs, ſed cum difficilè eſſet, illi in crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat effugere, optimum iudicauit Cliens, quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere: Non tulit Cælius aſſentientẽ, ſed exclamauit: dic aliquid contra, vt duo ſimus. Quis verò noſter Cælius ex his fuerit, dubitari poteſt. Antonius Auguſtinus in indice exiſtimat, Cœlium hunc Sabinum eſſe: eò fortaſſe motus, quod Gellius lib. 4. cap. 2. Noct, Attic. librum Cœlij Sabini de Edicto Ædilium Curuliũ citet. Cui tamen, vt libere fatear, nullo modo aſſentior. Cœlius enim Sabinus ſub Impetore Veſpaſiano vixit, eiuſque temporibus plurimum potuit autore Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. quod primus eius conſulatus dies, initium fauſtum Veſpaſiani principatui dederit, quare alius à Sabino illo, quem Hadriani temporibus vixiſſe refert Suidas: qui tamen, ni fallor, is eſt quem Sennium Sabinũ vocat Vlpianus in l. 1. D. de quæſtion. cuique Hadrianum & Antoninum reſcripſiſſe teſtatur. Cœlium dictis quibuſdam pupugiſſe Vitellium Imperatorem ſcribit Plinius lib. xxxv. cap. xij. licet ei Conſulatum ex deſtinatione Neronis manſiſſe in Cal. Iulias, neque eius honori Vitellium quidem victorem interceſſiſſe ſupra ex Tacito retulerimus. Labeo autem huius Cœlij ſententiã probat in l. xvij D. eod. qui Trebatij diſcipulus

fuit. Fieri itaque non poteſt vt Cœlium Sabinum Labeo autorem habeat, cum à morte Labeonis ad Cœlium Sabinum vſque, ferè centum anni effluxerint. Præterea cum Sabinum Iuriſconſulti citant, Sabini nomen Cœlio ſemper iungunt, vt apparet ex Caio lib. 1. ad Edictum Ædil. Curul. in l. xx. D. eod. & ex Papiniano in l. lxxj § falſam D. de condit. & demonſtrat. quod in hoc Cœlio non faciunt, ſed ſolo nomine Cœlij deſignant. Quamobrem exiſtimaui aliquando Iuriſconſultum noſtrum Cœlium Antipatrum eſſe: hiſque rationibus mouebar. Primùm quidem, quod pleríq; autores cum de Cœlio Antipatro loquuntur, eodem modo quo Vlpianus, eum ſolo nomine Cœlij appellant vt clare patet ex Nonio Marcello in verbo *finem*, in verbo *Pamie*. alijſq; locis: quod & confirmat Hadrianus Iunius medicus in Elencho autorum Nonij, cum ait, Cœlium ſolummodo ſcribendum eſſe, non Cœlium Antipatrum, cum illud Romani ſit iuris: hoc vero exotici. Locus deinde Vlpiani huic noſtræ ſententiæ mirum in modum congruit. Cœlius enim ibi à Labeone citatur: Cœlium autem Antipatrum Labeone antiquiorem eſſe veriſſimum eſt, & perinde non incongruum, ſi Antipatrũ opinionis ſuæ aſſertorem habuerit. Cœlius itaque Antipater ſcriptor fuit luculentus, iuris valdè peritus, multorum etiam vt L. Craſſi magiſter, autore Cicerone in Bruto. Libros Annalium qui ſæpiſſimè in teſtimonium adducuntur apud Nonnium compoſuit, quos quidem eos eſſe puto, quos de bello Punico ad Lælium ſcripſiſſe apud Ciceronem legimus. Hiſtoriam autem eo ſtylo tractauit, vt eam erexerit, quę iacebat humilis, addideritq; illi maiorẽ ſonum vocis: perfectam tamen omnibuſque numeris abſolutam eam non reddiderit. Neque enim rem poliuit, vt ædificia bonus Architectus, ſed tamen dolauit, vt trabes rudis extructor: Vitium non hominis, ſed temporis fuit. Nemo enim Romanus ſtudebat eloquentiæ, niſi vt in cauſis, & in foro eluceret. Verùm licet

Antipater, homo neque planè doctus,neque maximè aptus ad dicendum fuerit autore Cicerone. Eum tamen plus eloquentiæ,quam ſcientiæ iuris operam dediſſe teſtatur Pomponius d. l. 2. D. de orig. iuris. Verùm vt hunc Antipatrum à noſtro Cœlio diuerſum faciam, cogit me locus Vlpiani in l. ædiles §. ſed enim D. de Ædil. Edicto. *Idem*, inquit de Cœlio loquens, *refert Ofiliū exiſtimaſſe.* Quibus verbis manifeſto apparet, noſtrū Cœliū Ofilio cœtaneū, quod Antipatro conuenire non poteſt, qui Ofilio antiquior fuit. Quamobrem non errabimus, ſi hunc M. Cœlium crediderimus:quod & confirmāt tempora, quibus ille vixit Cicerone iam ætatis prouectæ, atque ita Ofilio æqualis. Præterea eum Ædilem Curulem factum eſſe ſcribit Cicero in Bruto, atque ita veriſimile eſt, eum de his quæ ad Ædilitium Edictum pertinebant,accuratè ſcripſiſſe. Eius etiam ſcripta in Pandectis non referuntur, niſi in titulo de Ædilit. Edicto. M. itaque Cœlius præter Ædilitatem, Tribunatum plebis adeptus eſt,in quo nemo contra ciuium perditorum popularem turbulentamq; dementiam, à Senatu & à bonorum cauſa ſtetit conſtantius,eod. Cicerone in Bruto. Poſtea tamen à ſeſe diſceſſit, & quos tentauerat euertere,imitatus eſt. Equitis Romani filius fuit,ex Puteolano municipio,quem Puteolani abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt. Specie & forma in adoleſcentia fuit adeo liberali, vt libidinis infamiam non effugerit,quam tamen diluere tentat Cicero in oratione quàm pro eo ſcripſiſſe ſupra diximus.

ATTEIVS CAPITO.

CApitonum cognomina à capite dicta Cicero auctor eſt lib. 1. de Natura Deorum. Primus Atteiorum quod magno capite eſſet, Capitonis nomen ipſi tributū,ad poſteros tranſmiſit,peculiari Romanorum more apud

quos cognomina ab euentu vni ex quadam familia tradita, ad poſteros eius familiæ propagabãtur. Sic Silones, ſic Scæuolas, ſic Labeones, Syllas, alióſque immuneros dictos fuiſſe apud autores legimus. Quem quidem morem veteres Galli non retinuere. Non enim poſteros Hugonis Capeti Capetos dictos reperimus, licet eadem ratione à Gallis Capetus, qua Atteius à Romanis Capito nuncupatus ſit. Sic Caroli Martelli ſucceſſores Martelli cognomen non vſurpauere. Quod quidem magnæ autoritatis ſcriptores impoſitũ ei fuiſſe putant, quia ſicuti malleus qui *Martel* Gallice dicitur ferrum conſcindit & mollit: ita ipſe multas gentes deuicit, earumque vires confregit. Ego verò ſic nuncupatum exiſtimo, quod caput ad ſimilitudinem mallei, quem vt diximus, Galli *Martel* vocant, habuerit. Sic Tuditano cognomen inditum, quod caput ad mallei formam haberet. Tudites enim mallei ſunt, autore Feſto, à tundendo dicti. Cæterùm Capitonem noſtrum, filium fuiſſe exiſtimo L. Atteij Capitonis, qui Senatuſconſulto ſubſcripſit, quod à Cicerone refertur lib. viij epiſt. 8. vbi tamen vulgo corrupte legi *L. Atteius* L. *F. Ancapito* certiſſimum eſt. Bernardus quidem Rutilius reponit L. *Atteius*, L. *F. Atteij N. Capito*: vitioſe tamen. Erat enim & Atteij filius, nec olim ciues Romani demonſtrari ſolebant à cognomine aui vel patris, ſed tantum à prænomine. Manutius autem ſic legendum putat L. *Atteus*, L. *F. Anienſis Capito*. vt hæc dictio *Anienſis* nomen ſit tribus Capitonis. Crederem etiam legi hoc modo poſſe L. *Atteius*, L. *F. A. N. Capito*, vt his duabus litteris puncto diſtinctis, ſignificetur *Auli nepos*. Quicquid ſit, hic L. Atteius Capito, C. Capitonis Iuriſconſulti pater fuit, vir Prætorius, & in Republica magnæ ſatis autoritatis. Tribunatum plebis exercuit autore Plutarcho in C. Cæſare, Cæſarique familiaritate maximè iunctus, apud Ciceronem lib. xiij epiſtol. in ea, quam ſcribit C. Planco. Auus autem noſtri Capitonis Centurio Syllanus fuit, autore Tacito lib. iij Annal. Noſter

verò Capito ſtudijs ciuilibus principem in ciuitate locum adſequutus eſt. Hæc enim ætas duo pacis decora, & ornamenta tulit, Capitonem & Labeonem: ſed Labeonem incorrupta libertate,& ob id fama celebratiorem: Capitonis autem obſequium dominantibus magis probatum. Erat enim voluntatis & poteſtatis principum,cum hypochriſi aſſentator. Cuius rei extant ſatis ampla apud ſcriptores teſtimonia. Ex quibus pauca afferemus. Scriptum eſt apud autorem de illuſtribus Grammaticis,quum M. Pomponius grammaticus ex oratione Tiberium reprehendiſſet, affirmaſſe Atteiũ Capitonem illud eſſe latinũ: & ſi non eſſet,futurum. Vnde rectè reſponſum eſt à Pomponio. *Mentitur*,inquit Capito. *Tu enim Cæſar ciuitatem dare potes hominibus, verbis non potes*,ſic enim legendum eſſe puto,non vt vulgo legitur, *verba non potes*. Scribit etiam Tacitus L. Ennium Equitem Romanum Majeſtatis poſtulatum, quod effigiem Principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet. Recipi Tiberius Cæſar inter reos ſe vetare ſimulabat,palam aſpernante Atteio Capitone,quaſi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neq; tantum maleficium impune habendũ: ſanè lentus in ſuo dolore eſſet, Republicę iniurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius vt erant, magis quàm vt dicebantur, perſtititque intercedere. Qua quidem in re Capito multum famæ & exiſtimationis amiſit. *Capito*, inquit Tacitus d. lib. iij, *inſignior infamia fuit, quod humani diuiniq́ iuris ſciens egregium publicũ*, vel vt mallem, *hac re ius publicũ & bonas domi artes dehoneſtauiſſet*. His itaque adulationibus,quibus tempora illa admodum ſordida & infecta fuere Conſulatum ei Auguſtus accelerauit,vt Labeonem Antiſtium ijſdem artibus præcellentẽ dignatione eius Magiſtratus anteiret, eodem Tacito autore. Collega autem in Conſulatu additur ei C. Vibius C. F. Poſthumus ab Onuphrio lib. 2. Faſt. ex quadam antiqua inſcriptione, cuius exemplum hic appoſui.

Jmp. Cæſare D. F. Auguſto P.
Pont. Max. Trib. poteſt xxviiij
... Coſ. xiij PP. Jmp. xv.
... Spetius Mag. DD.
... Omnia ſcripta ſunt quæ in hoc
... C. Atteio Capitone C. Vibio C. F.

Coſs.

Poſtumo

Atque eos Conſules ſub eum annum ſubgerit, quo M. Lepidus L. filius, L. Aruntius Cõſules facti ſunt, quaſi hoc ipſo anno ſuffectos, vt non mirum ſit, ſi à Caſſiodoro, cæteríſq; qui Faſtos Conſulares ad illa vſq; tempora continuarunt, produxeruntq;, de Capitone Atteio, Caioque Vibio mentio nulla facta ſit. Quod illi rationem tantum habuerint eorum Conſulum, qui initio anni magiſtratum inierunt. Et quidem ſuffectum fuiſſe Capitonem ſatis indicat Tacitus, quum ei acceleratũ ab Auguſto Conſulatum ſcribit. Id etiam diſerte ſignificatur ex Pomponio l. 2. D. de origine iur. In Conſulatu autem ſuo fertur decreuiſſe, *inuitam libertam patronum vxorem ducere non poſſe*, autore Vlpiano lib. iij ad leg. Iul. & Papiam in l. quod & Atteius D. de ritu nupt. Quod tamen ita obſeruandum eſt, niſi patronus ideo eam manumiſit, vt vxorem eam ducat. Addendum ex Iuliano, ni etiam filiusfamilias ancillam iuſſu patris manumiſerit matrimonij cauſa, vt refertur à Rufino l. 51. D. eod. Hocque ex ſententia eius Senatuſconſulti, quod factum eſt Capitone Conſule, de quo interpretanda eſt l. 21. D. qui & à quib. manumiſſ. Capitonem autem Iuriſconſultum Conſulem fuiſſe cum Germanico, anno ab Vrbe condita 764. apud Cuſpinianum ſcriptũ legimus. Sed allucinatur, vir alioqui antiquitatis Romanæ eruditiſſimus, Collega enim ille Germanici Cæſaris, C. Fonteius Capito nuncupatur: noſter verò C. Atteius. Quiquidem non

eiuſdem nominis nec eiuſdem familiæ fuere. Cæterùm Atteium libertum habuit Philologum, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum appellaſſe eum, tradit Suetonius Tranquillus de illuſtr. Grammat. Hæc de moribus, & honoribus Capitonis referuntur. De doctrina autem non minora. Principem enim locum in ciuitate, ſtudia ei ciuilia dederunt. In quorum tractatione diuerſam perpetuo ab Antiſtio Labeone, vt & in Reipublicæ gubernatione ſententiam tenuit. Ideóq; non malè Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. eos primùm in Iure Ciuili, quaſi diuerſas ſectas feciſſe tradit. Atteius ſiquidem Capito in his quæ ei tradita fuerunt, perſeuerauit: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ fretus, plurima innouare inſtituit. Atteioque Capitoni Maſſurius Sabinus ſucceſſit: Labeoni verò Nerua, qui adhuc eas diſſentiones auxerūt. Quamuis tamen Capito diuerſum à Labeone ſemper ſentierit: Eius tamen doctrinam imminuere, nec adimere, ſcriptis ſuis tentauit. quinimò eam ſemper pleniſſimo ore, & cum laudis elogio prædicauit. Teſtis eſt Gellius l. xiij cap. xij, qui in quadam epiſtola Atteij Capitonis ſcriptum ſe inueniſſe fatetur, Labeonem Antiſtium, legum atque morum Pop. Rom. iuriſq; ciuilis doctum apprime fuiſſe. Proponant ſibi huiuſce æui ſcriptores, hoc veteris litterarū candoris exemplum; & quod quiſque meruerit, liberè & ingenuè profiteantur. Hanc autem tam inſignem iuris cognitionem accepit totam ab Ofilio Iuriſconſulto, de cuius doctrina quædam ſupra diximus. Cæterùm Capito & honoribus, & ſcientia florens, tandem ſub Tiberio Cæſare ſenex extremum clauſit diem. Multos tamen libros ſcriptos reliquit.

Commentaria ad xij Tab.

Coniectaneorum lib. 260.) Affertur quidem à Gellio lib. xiiij cap. vij noct. Att. locus ex lib. 259 Atteij.

De Pontificio iure lib. x.) meminit idem Gellius libri quinti

lib. 4. cap. 6. & Feſtus in dictione *mundus*. Ex quo illa ſunt quæ à Macrobio lib. vij Saturn. cap. xiij de geſtatione anuli, deque Deorũ formis non inſculpendis referuntur. Scripſit prӕterea.

Collectaneorum lib.) Numerum non indico, eorum tamen octauus citatur à Gellio lib. iiij cap. xiiij, qui inſcriptus erat, *de publicis iudiciis.*

De officio Senatorio lib. ſing.) teſte eodem Gellio lib. ij cap. xxiiij. Reliquit etiam

De iure ſacrificiorum lib. x) Sicuti apud Macrobium legimus lib. iij Saturn.

Plinius de Artoptica loquens lib. xviij cap. xj Capitonem, tanquam locupletem autorem habet. Eius ſententiã & contrariæ ſectæ autores probarunt, vt Proculus ipſe lib. 2. epiſt. Parietem communem incruſtare licere in l. 13. D. de ſeruitut. præd. vrban. vbi notandum verba illa. *Cæterùm ſi demolitus ſit vicinus, & ex ſtipulatu actione damni infecti agatur, non pluris quàm vulgaria tectoria æſtimari debent, quod obſeruari & in incruſtatione oportet*, non eſſe ex Capitonis ſententia, ſed addita à Proculo: ne quis Capitonis verbis ductus, errare hac in re poſſet. Is aliquando in iure, Atteij nomine tantum vocatur, vt in l. qui quatuor §. vlt. D. de legat. iij.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA